

11.13.1.09
15-97
12/2008

ციური ახვლედიანი

Tsiuri Akhveliani

ფრანგული ენის ისტორია

HISTOIRE DE LA LANGUE FRANÇAISE

გამომცემლობა "მეცნა"
თბილისი - 2008

Tsiuri Akhvlédiani

Histoire de la langue française

ნაშრომი შესრულებულია სახელგანთქმული დინგვისტების: ფ. ბრენოს, ა. დოზას, ლ. ფუდეს, პ. გიროს, კრ. ნიროპის, ნ. კატაგოშინას, ე. შიშარიოვის, ე. შნეტინკინის მიერ ჩატარებული ფრანგული ენის ისტორიის წყაროების საშუალებით კვლევათა მონაცემების მიხედვით.

ც. ახვლედიანი

რედაქტორი: ფილოლოგიის მეცნ. დოქტორი,
პროფესორი ია ფხაკაძე

რეცენზენტები: ასოცირებული პროფესორი ეთერ მელქაძე
ახისტენტ-პროფესორი მედეა კინწურაშვილი

ISBN 99928-73-02-12

© გამომცემლობა „მედეა“
2008

შესავალი

ფრანგული ენა ინდოევროპულ ენათა ოჯახის რომანულ ენათა ჯგუფის ერთ-ერთი უდიდესი წარმომადგენელია. ფრანგულ ენაზე არსებული პირველი წერილობითი ძეგლი „სტრასბურგის ფიცები“ („Serments de Strasbourg“) IX საუკუნით თარიღდება. „სტრასბურგის ფიცები“ წარმოადგენს კარდოს დიდის (Charlemagne) შვილიშვილების – კარდოს მულოტის (Charles le Chauve) და ლუდრიკო გერმანელის (Louis le Germanique) ხელშეკრულებას მათი ძმის ლუთერიუსის (Lothaire) წინააღმდეგ. ეს ფიცები ერთდროულად წარმოითქვა (842 წლის თებერვალში) ფრანგულ და გერმანულ ენებზე და როგორც მნიშვნელოვანი ოფიციალური დოკუმენტი შემონახულია კაროლინგური პერიოდის სახელგანთქმული ისტორიკოსის – ნიჰარდის (Nithard) ლათინურ ქრონიკებში. ამგვარად, ფრანგული ენის დაბადების თარიღად 842 წელი ითვლება, მაგრამ მისი ფორმირების პროცესი რამოდენიმე საუკუნით ადრე დაიწყო და რთული გზა განვლო.

დღევანდელი საფრანგეთის ტერიტორიის თავდაპირველი მოსახლეობა კელტურ ენაზე მოლაპარაკე გალეები იყვნენ. ჩვენს წელთაღრიცხვამდე 58-51 წლებში რომაელებმა დაიპყრეს გალიის ტერიტორია და შეუერთეს იგი რომის იმპერიას. დაიწყო გალიის რომანიზაცია. რომაელთა ბატონობა 5 საუკუნე გაგრძელდა. სალაპარაკო ენები კელტური და ხალხური ლათინური იყო; ორი ენის თანაარსებობის ანუ ბილინგვიზმის შედეგად წარმოიქმნა გალო-რომანული ანუ კელტურისა და ლათინურის ნაჯვარი ენა. ფრანგული ენის ლექსიკაში დღემდე შემორჩენილია 300-ზე მეტი კელტური სიტყვა: alouette, bec, braie, boucau, boue, chemin, chemise, charrue, grève, javelle, jarret, mouton, lande, quai, tonneau და სხვ. ადგილმდებარეობის აღმნიშვნელი მრავალი სახელი კელტური წარმოშობისაა: Paris, Reims, Beauvais, Verdun, Lyon, Yverdon და სხვ. ასევე კელტური გავლენაა ცხვირისმიური ხმოვნების წარმოქმნა და [y] ხმოვანი ფრანგულ ენაში.

V საუკუნის დასაწყისში გალიის ტერიტორიას გერმანული ტომები შეესივნენ; სამხრეთი ნაწილი ვესტგოთებმა

ნორმანდიის სამხრეთით მდებარეობდნენ; სამხრეთ-აღმოსავლეთით კი - ბურგუნდიის სამერცოცო იყო. ჭყუენის სამხრეთი ეწ. „აქტიუბის მონარქიას“ ეკუთვნოდა. რომელიც ხაყებით დაპოუკადებელი იყო საფრანგეთის მეფისაგან; მის შემადგენლობაში შედიოდა საფრანგეთის ცენტრალური ოლქებიც. დაწყებული ბერიდახ, ბურბონგახ და ოვერნიდან - ვანდესა და ხენტონეს ნაპირებამდე.

სამეფო სამფლობელო მდებარეობდა საფრანგეთის ცენტრში და ზოიციკვდა მხოლოდ პარიზს, ორლეანს, პუასის, ხენდოსს, ეტამის, არსაკონს და ხეათა სამფლობელოების ცალკეულ პუნქტებს. სამეფო დომენი ყოველმხრივ შემოფარგლული იყო ფეოდალებით, რომლებიც მეფესუ ძღვევამოსილნი იყვნენ და მას (მეფეს) მხოლოდ ნომინალურად აღაარებდნენ. XI საუკუნის პოლოხათვის სამეფო სამფლობელოები ტერიტორიალურადაც უმნიშვნელონი იყვნენ და არც დიდი პოლიტიკური ხეუდრითი წონა გააჩნდათ.

ძველფრანგული ენის დიალექტები გეოგრაფიულად ასე იყვნენ განფენილნი: დასავლეთით - ნორმანდიული, ჩრდილოდასავლური დიალექტები (მენს, ანჟუს, ტურენის, ბრეტანის). სამხრეთ-დასავლური დიალექტები (პუატუს, ონისის, სენტონეს, ანგუშეას); ჩრდილოეთით - პიკარდული დიალექტი; აღმოსავლეთით - ვალონური, ლოტარინგიული, ბურგუნდიული დიალექტები; ცენტრში - ფრანსიული ანუ ოლ-დე-ფრანსის დიალექტი და მისგან აღმოსავლეთით - შამპანური დიალექტი.

ძველფრანგული ენის დიალექტებს შორის არ იყო დიდი სტრუქტურული განსხვავებანი, განსხვავებანი გრამატიკულ წყობასა და ლექსიკაში. მათში სჭარბობდა საერთო ნიშნები, რომლებიც ადასტურებდნენ მათი საერთო წყაროდან - ვალოს ხელხური ლათინურიდან წარმოშობას. წარმოიქმის ხფეროში, ძველფრანგული დიალექტები არა მხოლოდ განსხვავებებს, არამედ დამთხვევებსაც ამკლავებდნენ; დამთხვევები ტერიტორიულად დაშორებულ დიალექტებშიც კი შეინიშნებოდა; მაგ., ისეთი რეფლექსები, როგორიცაა ექ (< ლათ. ექ), იე (< ლათ. ექ), უქ (< ლათ. ბქ) გეხვედებოდა თითქმის ყველა ძველფრანგულ დიალექტში, მიუხედავად მათი სხვადასხვა დიალექტური უკუეუებისადმი კუთენილებისა. შორფოლოგიის ხფეროში, ძველფრანგულ დიალექტთა

განსხვავებანი არსებითი არ იყო: რიგ დიალექტებში დასკვიდრდა რომელიმე ფორმის ერთი ვარიანტი, სხვებში კი - მეორე ვარიანტი: მაგ., სოვიერთ დიალექტში ზმნების მრავლობითი სიტყვითს 1 პირში არსებობდა დაბოლოება -omes, სოვში კი - -om -ons.

ცნობილია ძველფრანგულ დიალექტთა კლასიფიკაციის სხვადასხვა სისტემები; თუმცა ფრანგული ენის ისტორიის სპეციალისტთა უმეტესობა აღიარებს ძველფრანგულ პერიოდში განსასჯელურ დიალექტურ ჯგუფთა არსებობას. ხამ დიალექტურ ჯგუფად დაყოფა ჯერ კიდევ პირველ დიალექტოლოგებთან გეხვება (ჟ. ფალო, ფ. დიცი, ე. მეიურ-ლუნიე, ფ. ბრუნო და სხვ.). ცალკეულ დიალექტთა დიალექტურ ჯგუფებში გაერთიანებასთან დაკავშირებული აზრთახევაობანი ძირითადად ეხება ფრანსიულ, ნორმანდიულ, პიკარდულ და წამპანურ დიალექტებს; ე.ი. ამ დიალექტებს, რომელთაც მნიშვნელოვანი როლი შეახრულეს ფრანგული ხამწერლობის აღმოცენებაში. სოვიერთი ავტორი ფრანსიულ დიალექტს ვახხაკუთრებულ ადგილს მიუჩხევს და არ აერთიანებს არცერთ დიალექტურ ჯგუფში; თუმცა ფრანსიული დიალექტის ფორმები, ფონეტიკური და მორფოლოგიური თავისებურებებით, ამკარად ემიხვევა დასავლეთ დიალექტთა ჯგუფის წევრების ფორმებს.

წარმოთქმის სფეროში რიგ სოვად ტენდენციათა არსებობა, ასევე საერთო ნიშანთა მთლიანი კომპლექსის არსებობა ფონეტიკისა და მორფოლოგიის სფეროებში, რაც აერთიანებს სოვ დიალექტს დანარჩენ დიალექტთა ხამპირისპიროდ, საშუალებას იძლევა, რომ ძველფრანგულში გამოიყოს ორი დიდი დიალექტური ჯგუფი: დასავლური დიალექტები (ნორმანდიული, ჩრდილო-დასავლური, ხამსრეთ-დასავლური და ფრანსიული) და ჩრდილო-აღმოსავლური დიალექტები (ვალონური, ლოტარინგიული, ბურგუნდიული). შუაღუდური პოზიცია ეკირათ - პიკარდულს, რომელიც მერყეობდა დასავლურ და ჩრდილო-აღმოსავლურ დიალექტებს შორის და წამპანურს, რომელშიც შერწყმული იყო მის მეხობულ დიალექტთა სხვადასხვა ნიშნები.

წრდილო-აღმოსავლური დიალექტების
ზოგადი მახასიათებლები

წრდილო-აღმოსავლური დიალექტებისათვის დამახასიათებელი იყო დამავალი დიფთონგების შენარჩუნებას ტენდენცია; ეს ტენდენცია განსაკუთრებით შეამჩნეოდა ვალონურ დიალექტში, რომელშიც ლათინური *é* გარდაიქმნა *ie* (*piet* „*piet*“, *fiel* „*fiel*“). *é* განვითარდა დიფთონგ *ie*-დ (*bûef*), ხოლო ტრიფთონგი *eau* წარმოიქმნა მახვილით *i* ელემენტზე – *béaus* (და არა *béaus*).

ამ ჯგუფის ყველა დიალექტისათვის დამახასიათებელი იყო წარმოთქმის ხერხით თავისებურებაში:

1. დაბოდვება *ae*-ს (<ლათ. პადატადური **ata*) წარმოთქმა *ie*-დ, ე.ა. დამავალი მახვილით: *redreie*, *lignie*, *chargie*, *chaucie* – თანამედ. *redressée*, *lignée*, *chargée*, *chaussée*.

2. დიფთონგ *ai*-ს (<ლათ. *a + i*) შენარჩუნება დამავალი ფორმით: *fâire*, *maître*, *mâis* და სხვ. ასეთი წარმოთქმა დღემდე შენარჩუნებულია ზოგიერთ წრდილო-აღმოსავლურ კილოში.

3. *a > e* დახურვა *-age* (<ლათ. *-aticu*) სუფიქსში, ასევე რბილი *l*-ს წინ: *usaige*, *coraige*, *visaige*, *traveil*, *fianceille* (ძველფრანგული წარმოთქმა): *ûzeddê*, *coreddê*, *vizeddê*, *travêl*, *fiantseil*).

4. დიფთონგ *ei*-ს (<ლათ. *ēi*) განვითარება *ie*-დ: *teile*>*toile*, *peire*>*poire*, *mei*>*moi*.

5. დიფთონგ *ai*-ს (<ლათ. *a + i*) დამავალ დიფთონგად შენარჩუნება: *frûit*, *liûre*, *condûiz*.

კონსონანტიზმის ხეობაში წრდილო-აღმოსავლური დიალექტები ამჟღავნებდნენ განვითარების რამდენიმე ხერხს:

1. უცვლელად ინარჩუნებდნენ მეორად რომაულ ჯგუფებს: *n'r*, *l'r*, *m'l*, *m'r*, *s'r*. მერყევი აღმოჩნდა მხოლოდ ჯგუფი *m'r*, რომელსაც ლიტარინგოულ და ბურგუნდულ დიალექტებში აქონდა მისწრაფება გარდასავალი ბგერა *h*-ს შექმნისაკენ. ამგვარად, სვეულფრივი იყო ასეთი ტიპის წარმოთქმები: *missent* (ახობოდეცია: *missent* > *missent*) „*ils mirent*“, *moare* „*moudre*“, *venrai* „*je viendrai*“, *venredi* „*vendredi*“ და ა.შ.

2. სუბტდებოდა ხ>v ინტერვოკალურ ჯგუფ -ბლ-ში. სოვიურთ დიალექტში შესუსტებას თან ახლდა ეოკალზაცია v>u: tavle, diavle, estavle ან taule, dianle, estaule.

3. ივარგებოდა [თახსმეონის წინ; როგორც ჩანს, რთვ დიალექტებში დაკარგვა ხდებოდა [ს ვოკალიზაციამდე. სხეებში კი – მის მერე; აქედან გამომდინარეა ფორმები: aitre „autre“, as „aux“, saveres „sauveur“ და სხვ.

4. გერმანული ბგერა w ახიშიღირდებოდა ჯჱ-დ გადაქცევის გარეშე: warden „garder“, wagner „gagner“, werpi „guépi“ და ა.შ.

მორფოლოგიის სფეროში, წრდილო-აღმოსავლური დიალექტები ხასიათდებოდნენ შემდეგი თავისებურებებით:

1. განსაზღვრული არტიკლის ხახელობითი ბრუნვის ფორმები ემთხვეოდნენ მაშრობითი და მდგდრობითი სქესის მხოლობით რიცხვში: li om და li vie.

2. პირის და უკუქცევითი ნაცვალსახელების მხოლობითი რიცხვის ირთი ბრუნვის მახედიანი ფორმების ხახით იხმარებოდა ფორმები: mi, ti, si.

3. Impartait de l'indicatif-ის და Conditionnel présent-ის მრავლობითი რიცხვის I პირის დაბოლოებად გავრცელებული იყო -iens.

4. Imparfait de l'indicatif ხათვის დაბოლოებების: -eie, -eies, -eit, -iens, -iez, -cient გეურდით არსებობდა დაბოლოებები: -eve, -eves, -evet, -iens, -iez, -event (და მათი ვარიანტები: -ieve და ა.შ.). შემდგომში ამ დაბოლოებების გამოყენებაში პოხდა მნიშვნელოვანი ცვლილებები.

5. Passé simple-ის (იმ ტიპებს, რომლებიც წარმოიშენნ ლათინური ui-პერფექტისაგან) პქოხდა პარადიგმები: au, auis, aut, auimes, auistes, aurent (ზინა avoir-სგან) ან diu, deuis, diut, deuimes, deuistes, diurent.

სწორედ Passé simple-ის ეს ტიპები განახევაებდნენ წრდილო-აღმოსავლურ დიალექტებს დახველური დიალექტუბისაგან.

დასავლური დიალექტების ზოგადი მახასიათებლები

ჩრდილო-აღმოსავლური დიალექტების სამიოხაბიროდ, დასავლური დიალექტების ჯგუფს ამაველი დიფთონგების განვითარების ტენდენცია შეეხება (დამავალი დიფთონგები შეჩარხუნებული იყო მხოლოდ ჩრდილო ჩრმანსიაში). ამ ტენდენციამ შევეთი გამოსატყულება სიოვა თანამედროვე კოდოებში, რომლებშიც აგრინდელი დამავალი დიფთონგების უმეტესობა გარდაქმნა ამავე დიფთონგებად ან შეერთებდა: ჩასვეარსიოვანი + სიოვანი.

სიგავსი ნიშნები, რომლებიც აერთიანებდა დასავლურ დიალექტებს, თხადროულად მათ უპირობპირებდა ჩრდილო-აღმოსავლურ დიალექტებს. ეს ზოგადი მახასიათებლებია:

1. ჩრდილო-აღმოსავლური ჯგუფისაგან განსხვავებით, დაბოდოება *iee*-ს (< ლათ. პადატადური -ata) წარსიოქმა *e-ზე* მახვდით, ეი. *iee*: redreicie, ligniee, chargiee, chauciee.

2. დიფთონგ *ei*-ს (< ლათ. *e+i*) სწრაფი შემზიდროება *e-დ*, რომელსც დასრულდა XII სის ბოდოსი *ferre* "faire", *mestre* "maître", *mes* „mais“ და სხვ.

3. სიოვან *a*-ს უცვლელად შენარქუნება ძველურანველ სევიქს -*age*-ში (< ლათ. -*aticu*) და რბილი *l(l')*-ს წინ: *usage*, *image*, *heritage* ან *travail*, *françaille* და სხვ.

4. დიფთონ *ei*-ს (< ლათ. *e+i*) შენარქუნება *ei-დ* მისი გარდაქმნის გარეშე (ასეთ გარდაქმნას ადგილი პქონდა ჩრდილო-აღმოსავლურ დიალექტებში): *peire* „poire“, *mei* „moi“ და სხვ. (შემდგომში *ei* იკუმშებოდა *e-დ*, საიდანაც მივიდეთ *aver*-ის ტიპის ფორმები).

5. დამავალ დიფთონგ *iu*-ს (< ლათ. *i+u*) ამავე დიფთონგ *iu-დ* ადრეული გარდაქმნა (XIII ს.).

კონსონანტიზმის ხვეროში, დასავლურ დიალექტებს ახასიათებდა ჩრდილო-აღმოსავლური ჯგუფის საწინააღმდეგო ტენდენციები:

1. დასავლურ დიალექტებში სისტემატიურად ვითარდებოდა გარდამავალი თანხმოვნები *t*, *d*, *b* მფორად რომანულ

ჯგუფებში s'r, n'r, l'r, m'l, m'r: nüstrent, vendrai, vendredi, moudre და ა.შ.

2. უცვლელად იქნა შესარჩუნებული თანხმოვანი ხ ინტერვოკალურ ჯგუფ -bl-ში: table, diable, estable და ა.შ.

3. l, თანხმოვნის წინ, ვოკალიზაციას განიცდიდა (l > y) და წინამდებარე ხმოვანთან ერთად დიფთონგს ქმნიდა: autre (< alter), aus „aux“, sauveres და სხვ.

4. ასიმილირებული გერმანული w გარდაიქმნებოდა gu-დ: guarder, guagner, guerpi და სხვ.

მორფოლოგიის სფეროში, ჩრდილო-აღმოსავლური დიალექტებისაგან განსხვავებით, დასავლურ ჯგუფს ახასიათებდა:

1. განსაზღვრული არტიკლის სახელობითი ბრუნვის სხვადასხვა ფორმები მხოლობით და მრავლობით რიცხვში მამრობით და მდედრობით სქესში: li om, la vie.

2. პირის და უკუქცევითი ნაცვალსახელების მხოლობითი რიცხვის ირიბი ბრუნვის მახვილიანი ფორმების ხაზით mei, tei, sei-ს გამოყენება.

3. Imparfait de l'indicatif-ისა და Conditionnel présent-ის მრავლობითი რიცხვის I პირში დაბოლოება -ions-ის ადრეული დამკვიდრება, რამაც შეაქოწროვა ჩრდილო-აღმოსავლური დიალექტებისაგან დამახასიათებელი -iens.

4. Imparfait de l'indicatif-ში დაბოლოებათა ორი რიგის არსებობა: -o(u)e, -o(u)es, -out, -iens, -iez, -ouent I უღლების 'სმნებისათვის და -eie, -eies, -eit და ა.შ. - დანარჩენ უღლებათა 'სმნებისათვის.

5. Passé simple-ის ფორმების (რომლებიც მომდინარეობდნენ ლათინური ui - პერყექტიდან) არსებობა: oi, oîs, out, oîmes, oîstes, ouent (avoir 'სმნიდან) ტიპისა ან ძმî, deûs, dûit, deûmes, deûstes, dûrent (devoir 'ზნნიდან).

პიკარდული დიალექტი

პიკარდულ დიალექტში შუთავსებული იყო ორგვარი ტენდენცია: ერთის მხრივ, მასში იქმნებოდა დამავალი დიფთონგები, რაც მას აახლოებდა ჩრდილო-აღმოსავლურ დიალექტებთან, მეორეს მხრივ კი - ამაველი დიფთონგების

ვახითარების ტენდენციასაც ამკვლავებდა (დასაყდურ დიალექტთა მსგავსად).

პიკარდული დიალექტის წარმოთქმის ცალკეული მახასიათებლები კმითხყოფა წრდილო-აღმოსავლურ დიალექტთა თავისებურებებს.

1. დაბოლსება iee-ს ie-ყ წარმოთქმა: lie, bantisie, sacie, ententie და სხვ.

2. დოფთონგ ai-ს (< ღაათ a + j) შენარჩუნება XIII ს-ის II ნახევრამდე, ანუ წარმოთქმა aire, traire, faire და სხვ.

3. დოფთონგ ei-ს (< ღაათ. é) ევოლუცია oi-ღ: teile > wile, peire > poire, moi > moi და სხვ.

ზოგიერთი მახასიათებელი პიკარდულ დიალექტს დასაყდურ დიალექტებთან აახლოებდა:

1. ევოლუცია ღაათ. é + პედატ. > i lit (< lecta), piz (< pectus) mi (< méju) და ა.შ.

2. ხშივან a-ს უცვლელად შენარჩუნება age (< ღაათ. + ager) სუფიქსში corage, lignage, usage და ა.შ.

თუმცა ზოგ მხარეში -aige წარმოთქმაც გვხვებოდა.

3. განსხვავება ai-ს (< a + ნა.ს. - თანხმ.) და ei-ს (< e + ნა.ს. + თანხმ.) შორის: grānt, avānt, მაგრამ mēt, vēt, cēt „cent“ და ა.შ.

მორფოლოგიის სფეროში ჭარბობდა წრდილო-აღმოსავლურ დიალექტებთან ხაერთო მახასიათებლები:

1. განსაზღვრული არტიკლის მხოლოდობითი რიცხვის ხახელობითი ბრუნვის ფორმების დამთხვევა მამრობით და მდედრობით სქესში.

2. ნაცვალხახელოვანი ფორმების მხოლოდობითი რიცხვის ორიბი ბრუნვისათვის ჲ დაბოლსების ხმარება: mi, ti (პირის ნაცვალხახელები), si (უკუკვითი ნაცვალხახელი).

3. Imparfait de l'indicatif-ის და Conditionnel présent-ის მრავლობითი რიცხვის 1 პირში ძირითად დაბოლსებად iens-ის გამოყენება.

4. Passé simple-ის ფორმებად 2 ტიპის გამოყენება: au, aus, aut და ა.შ., diu, deus, diut და ა.შ.

შამპანური დიალექტი

შამპანური დიალექტი სხვადასხვა მახასიათებლებს ამჟღავნებდა სხვადასხვა მხარეებში, უმეტესად ისეთ მახასიათებლებს, რაც მის მეზობელ დიალექტებს გააჩნდათ: ჩრდილოეთსა და ჩრდილო-დასავლეთში (თანამუდ. არდენისა და მარნის დეპარტამენტები) ის ამჟღავნებდა პიკარდულ მახასიათებლებს და ნაწილობრივ-ვალონურს; აღმოსავლეთით, ლოტარინგიის საზღვართან – ლოტარინგიულ თავისებურებებს; სამხრეთ-აღმოსავლეთით (თანამუდ. ზუდა მარნის დეპარტამენტი) – ბურგუნდიული დიალექტის მხგავს მახასიათებლებს. წინხდად შამპანური თავისებურების პოვნა ძნელია, ერთადერთი შეიძლება აღვნიშნოთ ევოლუცია: ღათ. $\text{[+ l + თანხმ. > jau, ე.ი. წარმოთქმა viant „il vent“}$, ნაცვლად გავრცელებული ძველფრანგული vuent-სი .

ასეთია ძველფრანგული პერიოდის დიალექტთა ჯგუფების ზოგადი მახასიათებლები; თითოეულ დიალექტს გააჩნდა ინდივიდუალური თავისებურებებიც, რაც მას განასხვავებდა მისი ჯგუფის სხვა დიალექტებისაგან.

მაგ., ვალონურ დიალექტს არ პქონდა პროტუბიკული $\text{[ჯგუფების ep, ex, ek-ს წინ}$, ჩრდილო-აღმოსავლური ჯგუფის სხვა დიალექტებისათვის კი (ლოტარინგიულისა და ბურგუნდიულისათვის) დამახასიათებელი იყო ეს მოვლენა; ვალონური ახსხვავებდა $\text{[u-სა (< e, \text{ } \varphi + \text{ ნა'საღ. + თანხმ.)}$ და $\text{[au-ს (< a + \text{ ნა'საღ. + თანხმ.)}$, ლოტარინგიული და ბურგუნდიული კი ერთნაირი ელერადობით წარმოთქვამდა მათ.

ძველფრანგულს, თანამედროვე ფრანგული ენისაგან განსხვავებით, გავრცელების განსაზღვრული სფერო პქონდა – უბირედეუს ვოვლისა, ის იყო ზეპირი ურთიერთობის ენა.

ფეოდალურ საფრანგეთში, ისევე როგორც შუასაუკუნეების ევროპის სხვა სახელმწიფოებში, საერთო სახელმწიფო ენა იყო ლათინური; ლათინური იყო ეკლესიის, კულტურისა და მეცნიერების ენა.

IX საუკუნიდან ძველფრანგული ენა გამოჩნდა კლერიკალურ-დიდაქტიკურ ლიტერატურაში: ამ ენაზე იწერებოდა წმინდანთა ცხოვრება, კალენდრები და სხვ. ამ ეპოქის

უძველესი ძეგლებია: „წმინდა ეულადიას კანტილენა“ („*Cantilène de sainte Eulalie*“, 884წ.), „ქრისტეს ვნებანი“ („*Passions du Christ*“, X ს.), „წმინდა ღვთისმშობლის ცხოვრება“ („*Vie de saint Léger*“, X ს.) და სხვ.

ეპიკურ პოეზიას ხელნაწერები შესრულებულია ფრანგულ ენაზე: კერტუაზულ ლიტერატურაში (ღირიკა, რომანი), ჭრონიკებში, მოკლედ ძველფრანგული პერიოდის საერო ლიტერატურის ყველა ჯანრში იხმარებოდა ფრანგული ენა. XI-XIII საუკუნეები ძველფრანგული ლიტერატურის აყვავების პერიოდი იყო: შეიქმნა ეპიკური პოემები (*chansens de geste*), მათ შორის ცნობილი „ხიმურა როლანდზე“ („*Chanson de Roland*“).

XII საუკუნიდან იბადება კერტუაზული ლიტერატურა. ამ ეპოქის სახელგანთქმული პოეტები და მწერლებია: მარი ფრანსუი (*Marie de France*), გარნიე პონტ-სენტ-მაქსანსი (*Garnier de Pont-Sainte-Maxence*), კონონ დე ბეტუნი: (*Conon de Béthune*), კრესტიენ ტრუაელი (*Chrestien de Troyes*), გას ბრიულე (*Gace Brulé*), ბლონდელ დე ნელი (*Blondel de Nesle*) და შრაველი სხვ.

XIII ს-ის დასაწყისიდან, განსაკუთრებით ღრდილოეთში, ვითარდება ქალაქური ლიტერატურა დრამატული და კომედიური განხილვით, ასევე ფაბლიო (*fabliaux*); ამ პერიოდის მოგოთვლება ქალაქური ლიტერატურის ერთ-ერთი უმნიშვნელოფანესი ნაწარმოები „მელის რომანი“ („*Roman de Renart*“). ქალაქური ლიტერატურის უდიდესი წარმომადგენლები არიან როსტებუფი (*Rusticueil*), ადამ დე ლა ალი (*Adam de la Halle*) და ჟან ბოდელი (*Jean Bodel*).

XIII ს-ში ჩნდება ფრანგული პროზის პირველი ნიმუშები: შამპანელი ვოფრუა ვილარდუენს (*Jeoffroi Villehardouin*) და პიკარდელი რობერ კლარელის (*Robert de Clari*) მიერ აღწერილი მეთასე ჯვაროსნული დაშქრობა, რომელიც კონსტანტინეპოლის დაპყრობით დამთავრდა.

თანდათანობით ძველფრანგული ენის ფუნქციები, როგორც სამწერლო ენისა, ფართოვდება და XII ს-ის ბოლოსა და XIII ს-ის დასაწყისში აღწევს ადმინისტრაციულ-საქმიან მიმღწერასა და იურიდიულ დოკუმენტებში, ვ.ი. იქცევა საქმიან ენად ღლათინურთან ერთად. ეს ხდება, უპირველეს ყოვლისა,

ზრდილო ოლქებში (პიკარდიაში) და ჩრდილო-აღმოსავლეთით (ლოტარინგიაში). მოგვიანებით, XIII-ის II ნახევრიდან, ფრანგული ენა გამოიყენება აღმინისტრაციულ-საქმიანი მიმოწერის ფუნქციით ილ-დე-ფრანსშიც. ფრანგული ენა, როგორც საქმიანი ენა, საბოლოოდ შეკვიდრება მხოლოდ XVI საუკუნეში.

ამგვარად, ძველფრანგული ენა წარმოდგენილი იყო დამწერლობით, მაგრამ ეს ჯერ კიდევ არ იძლევა საფუძველს, რომ ვიღაპარაკოთ საერთო ფრანგული სამწერლოსალიტერატურო ენის არსებობის შესახებ, ამ სიტყვის თანამედროვე მნიშვნელობით. თანამედროვე ფრანგული ენისათვის, ისევე როგორც ნაციონალური პერიოდის ენა საწერლო-სალიტერატურო ენისათვის, დამახასიათებელია ერთიანი, მკაცრად ფიქსირებული საწარმოთქმო, გრამატიკული და ლექსიკური ნორმების არსებობა, რაც სავალდებულოა ამ ენაზე ყველა მოდაპარაკეთათვის, ფუნქციონა მრავალფეროვნება (მეცნიერების, ხელოვნების, სკოლის, ეკლესიის, ლიტერატურის, საერთო სახელმწიფოებრივი ენისა), გაფრცხვლდება ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე, დიალექტებთან მიმართებით მთავარი როლი და რიგი სხვა ნიშნები. ეს მახასიათებლები, ბუნებრივია, აკლდა ძველფრანგულ ენას, რადგან იმდროინდელი ფეოდალური საფრანგეთი ჯერ კიდევ არ იყო ტერიტორიულად, ეკონომიკურად და პოლიტიკურად ცენტრალიზებული სახელმწიფო.

XI-XII საუკუნეებში საერთო ფრანგული სამწერლოსალიტერატურო ენის ფორმირების მხოლოდ ჩასახვა ხდებოდა. ამ პერიოდის ტექსტები, ძირითადად, არ წარმოადგენდნენ რომელიმე განსაზღვრული დიალექტის ყველა თავისებურებათა მარტივ ფიქსაციას; მათში ხშირადაა ასახული ერთიმეორის მსგავსი რამოდენიმე დიალექტის საერთო ნიშნები, ან შეხამებულია სხვადასხვა დიალექტურ ჯგუფთა დამახასიათებელი ნიშნები (თუ ტექსტები შექმნილია სასაზღვრო რეგიონებში). ამიტომაც, ხშირად მნელა ძველფრანგული ტექსტის დოკალიზება, ანუ ნაწარმოების შექმნის ადგილის განსაზღვრა და იმ დიალექტის მითითება, რომელზეც ის არის დაწერილი. დიალექტოლოგები, რომლებიც ყველა ძველფრანგულ ტექსტს მიიხსენებენ დიალექტურად, დაიბენ

„სტრასბურგის ფიცების“, „წმ. ეულადიას კანტაღენისა“ და სხვა ტექსტების დიალექტების შესახებ. ამასობაზე, ე.წ. საერთოფრანგული ტექსტები, როგორებიცაა „წმ. ალექსის ცხოვრება“, „სიმღერა როდანდზე“, „კარლოს დიდის მომლოცველობა იერუსალიმში“, გარნიე პონტ-სენტ-მაქსანსულისა და მარია ფრანგის საწარმოებები, ანუ ის ტექსტები, რომელთა ენობრივმა თავისებურებებმა შემდგომი განვითარება მხოვეს თანამედროვე საერთოფრანგულ სამწერლო-ხალიტერატურო ენაში, ამჟღავნებენ დახვედურთ ჯგუფის დიალექტებისათვის დამახასიათებელ ნიშნებს; ეს კი საფუძველს იძლევა ვივარადით, რომ ფრანგული სამწერლო-ხალიტერატურო ენის ფორმირების საწყის ეტაპზე (XI-XII ს.) დიალექტური საყრდენი იყო დახვედური ჯგუფის დიალექტები, ზედა-ნორმანდიული კლასი ჭარბი გავლენით.

მრავალი მკვლევარი ადასტურებს, რომ ფრანგული სამწერლო-ხალიტერატურო ენის პირველადი დიალექტური საფუძველი არის ფრანსიული დიალექტი; მაგრამ ცნობილია, რომ XIII ს-ის II ნახევარზე, სამეფო დომენში, არც ერთი დიტერატურული და საქმიანი ტექსტი არ დაწერილა იმ დე ფრანსის დიალექტზე; ფრანგულ ლიტერატურულ ტექსტთა უმეტესობა დაწერილი ან გადაწერილი იყო ნორმანდიასი ან ანგლო-ნორმანდულ-ანჟუური სამეფოს იხგლისურ სამფლობელოებში; მხოლოდ XIII საუკუნიდან, როდესაც სამეფო ხელისუფლება გადამწყვეტ როლს ასრულებს საფრანგეთის გაერთიანებაში, ხდება დიალექტური საფუძველს ცვლა; ამგვარ საფუძველად ფრანსიული დიალექტი (ანუ პარიზის დიალექტი) წარმოიკეთდება.

ეს პროცესი ახახვას პოელობს XIII ს-ის ზოგი პოეტისა და მწერლის (კონონ დე ჰეტიუნის, ჰერტრან დე ბარ სიურ თბის/Bertran de Bar sur Aube/, ეისონ დე ვარენის /Aimon de Varenne/ და ადენე დე რუას /Adenet le Roi/) გამოხატუებაში, რომელთა მიხედვითაც ისინი ისწრაფვიან წერონ „ფრანგულად“. პარიზულ დიალექტზე ორიენტირებით. თუმცე ყოველივე ამას არ გამოუწყევია არსებითი ცვლილებები სამწერლო-ხალიტერატურო ენის ფორმირების ნორმებში, რადგან ფრანსიული დიალექტი, როგორც უკვე ზემოთ მივუთითეთ, დახვედური ჯგუფის ერთ-ერთი დიალექტი იყო და

მან უკვე არსებულ ნორმებში სოკურათა თავისებურება შეიტანა: *m* (< *m*), *oi* (< *ei*) და *ān* (< *ēn*), არე წარმოიქმნა *flour* > *mör*, *moi* > *moi*, *vēnt* > *vānt*, ამასთანავე არ არის ნათელი, ეს თავისებურებანი ახასიათებდა თვით ურანსიულ დიალექტს აუ მისი საშუალებით შემოადწივს ზეზობელი დიალექტებიდან - პიკარდულიდან ან ჩრდილო-აღმოსავლურიდან.

საინტერესოა როგორ წარმოიშვა სამწერდო-საღვთა-ტრატურო ტრადიცია ფრანგულ ენაზე. VI საუკუნიდან მოყოლებული გაღის ტერიტორიაზე, ეკლესიებსა და მონასტრებში არსებობდა წიგნების გადაწერის სახელოსნოები, ე.წ. „სკრიპტორიუმები“; მათში მუშაობდნენ მხოლოდ სასულიერო პირები, ისინი დაკავებულნი იყვნენ დიპლომების, ხიგელების, საეკლესიო დოკუმენტების წიგნების, სამეცნიერო, ისტორიული ტრაქტატების გადაწერით და ასევე უძველეს ავტორთა ნაწარმოებების გადაწერით ლათინურ ენაზე. იმავედროულად ეს სახელოსნოები ლათინური განათლების გაგრძელების ცენტრებსაც წარმოადგენდნენ. ასეთი სახელოსნოები საფრანგეთის ყველა ოლქში არსებობდა (პროვანსში, აქვიტანიაში, ლოტარინგიაში, ბურგუნდიაში და სხვ.) და მრავალი მათგანი ინტენსიურად მუშაობდა VIII-XII საუკუნეებში. ამ სახელოსნოებში წარმოიშვა და განვითარდა სამწერდო-საღვთა-ტრატურო ტრადიცია ფრანგულ ენაზე-ლიმოუქში, სენტ-მარსიადის (Saint Martial) ეკლესიის იბლი-ოთეკაში; შემონახულია ხელნაწერი, რომელიც თარიღდება XII ს-ის დასაწყისით და წარმოადგენს ერთ-ერთ უძველეს ტექსტს ფრანგულ ენაზე - *Sponsus*; ეს არის დიალოგიზირებული სიმღერა ლათინურ და ფრანგულ ენებზე (იგავი ბრძენ და უკუნურ ქალწულთა შესახებ); ასეთი ხელნაწერის არსებობა ვარაუდობს, რომ სახელოსნოებში ექმნებოდა ტექსტები არა მარტო ლათინურ, არამედ ფრანგულ ენაზეც.

ფონეტიკა

ყოკალიზმი. ადრეულ ძველფრანგულ პერიოდში (X-XII ს.) ფრანგული ეოკალიზმი წარმოდგენილი იყო ხმოვანთა ორი რიგით: წინა რიგის ხმოვნებით და უკანა რიგის ხმოვნებით. გარდა ამისა, კიდევ იყო ერთი წინა რიგის ხმოვანი - დაბიალიზებული ი. არსებობს სხვადასხვა

1459

ფონეტიკა
საქართველო
თბილისი

როგორ წარმოიშვა ი მისი თანამედროვე ელემენტობით, ერთი რამ კი უდავოა: უძველესი ძველებიდან მოყოლებული ეს ბგერა ისევე ეღერდა, როგორც დღეს.

ხმოვნები განსხვავდებოდნენ ღიაობის ხარისხის მიხედვით, ამასთანავე, ამ მხრივ, არ იყო სრული შესაბამისობა წინა და უკანა რიგის ხმოვნებს შორის. წინა რიგის 5 ხმოვანი იყო: i, e (< á |), é (< ē, ī, œ), ê (< ē, æ), a. ხმოვე e ახრულებდა ახრთავანმასხვეჯბულ ფუნქციას და ქმნიდნენ დაპირისპირებებს, მაგ: set (< sapit) ~ set (sēptem); pœt (< pœt) ~ pœt (< pœrdit); prœz (< prœus) ~ prœz (< prœustus) ან ele (< ala) - êle (< illa); clers (< clarus) ~ clers (clēricus); mes (< mēsem) ~ mēs (< mīssum); ver (< vērem) ~ ver (< vēr); chevêl (chavē + el) ~ chevêl (capflum) და სხვ. ევლახე ხესხი იყო ფუნქციონალური დატვირთვა e-ს, რომელიც განვითარდა ხალხურ-ღათინური მახვილიანი e-საგან დახურულ მარცვალში. ამიტომ ძველფრანგულში დაპირისპირება e (< á |) ~ e, ასევე é ~ ê წარმოდგენილია გაცილებით სუსტად. ვიდრე დაპირისპირება e (< á |) - é, ê (< ლათ. e |) იშვიათად გვხვდება ძველფრანგულ ტექსტთა ასონანსებსა და რითმებში; მაგ. „ქარლოს დედის მომლოცველობაში“ (შედგება 870 ხაღეკხო სტრიქონისაგან) არც ერთი სტროფი არ არის é (< e |)-საგან, იმ დროს როდესაც სხვა ტომები სშირად გვხვდება. „სიმღერა როლანდზე“-ში (4002 ხაღეკხო სტრიქონისაგან შედგება) მხოლოდ ერთი სტროფი (CXXI) ეკერს é (< e |)-ზე. იგივე შეიძლება ითქვას „ღუღაფიკოს კურთხევაზე“, რომელიც 2695 ხაღეკხო სტრიქონს ითვლის.

უკანა რიგის ხმოვნები მხოლოდ 2 იყო - o და ô; მათი ფუნქციონალური დატვირთვა ძალიან დიდი იყო და ხშირად ქმნიდნენ დაპირისპირებებს; მაგ: sœrt (< sœrtit) ~ sœrt (< sœrgit); tœr (< taurnum) - tœr (< tœrem); rœte (< crott) ~ rœte (< rœpta); cœrs (< cœrpus) ~ cœrs (< cœrsum) და მრავალი სხვა.

ამგვარად, უკანა რიგის ხმოვანთა ხერხას აკლდა დაბალი აწეულობის ევლახე უკიდურესი ხმოვანი a და მაღალი აწეულობის ევლახე უკიდურესი ხმოვანი u.

ცხვირისმიერი თანხმოვნების თ, n-ს წინ (მოუხედავად იმისა, იმყოფებოდნენ თუ არა ეს თანხმოვნები აბსოლუტურ ბოლოში, თანხმოვნის წინ თუ ინტერვოკალურ მდებარეობაში)

წინა რიგის ხმოვნები წარმოდგენილი იყვნენ თავიანთი ვარიანტებით – ნაზალიზებული ხმოვნებით: $\bar{i}(n)$, $\bar{e}(n)$, $\bar{a}(n)$, $\bar{m}(n)$. ამგვარად, ცხვირისმიერი თანხმოვნის წინ ხდებოდა ნეიტრალიზაცია და e -ს სამივე ტიპი ერთი ვარიანტით – $\bar{e}(n)$ -ით წარმოვედგებოდა; ივარაუდება, რომ იგი დახურული იყო.

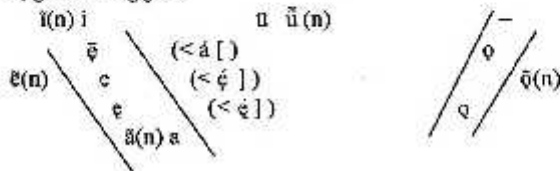
უკანა რიგის ხმოვნები – o და o და ცხვირისმიერი თანხმოვნების წინ, წარმოიქმნის თვალსაზრისით, ერთმანეთს ემთხვეოდნენ: წარმოითქმოდნენ დახურულ ნაზალიზებულ $\bar{o}(n)$ -ად. „სიმღერა როლანზე“-ში ფორმები *hom, conte, honte, rencontre, somont, front, respons* და სხვ. სისტემატურად ეღერენ \bar{o} -ად და \bar{o} -ად.

ადრეულ-ძველფრანგული პერიოდის ვოკალიზმიანათვის დამახასიათებელი იყო დიფთონგთა სიუხვე და მამკვრივი დიფთონგთა განსახდერული სიჭარბით: უხეი იყო დიფთონგები მთორე უმახილო i ან u ელემენტით: ai ($> ei$), ei ($[\bar{e}]$), oi , oi , ui ; ou ($[\bar{u}]$), au , eu , ou , ou .

IX საუკუნის დასასრულიდან იწყება i -ს ვოკალიზაცია თანხმოვნის წინ, რის შედეგადაც დიფთონგ ou ($[\bar{u}]$)-ს გვერდით წარმოიშვა დიფთონგთა მთელი სერია II ელემენტით u : au , eu , ou , ou . ვოკალიზაციამ გამოიწვია არა მარტო დიფთონგების, არამედ ტრიფთონგების წარმოქმნაც. ასე წარმოიშვნენ ტრიფთონგები: eau ($< e + i +$ თანხმოვ.), ieu ($< ie + i +$ თანხმოვ.), ueu ($< ue + i +$ თანხმოვ.), მაგ., $ciels > cicus$ (წარმოითქმის $tsicus$), $vuel$ $>$ $vueut$ (წარმოითქმის $vueut$); ვოკალიზებული i -ს გავლენით e (ღია) დიფთონგს ქმნის $e\bar{a}$ -დ, ანუ $e\bar{a}$ $>$ $e\bar{a}u$ $>$ $e\bar{a}u$).

i -იანი დიფთონგები და ამაველი დიფთონგები ცხვირისმიერი თანხმოვნების წინ წარმოდგენილი იყვნენ ვარიანტებით – ნაზალიზებული დიფთონგებით \bar{ai} , \bar{ei} , \bar{oi} , \bar{ui} , \bar{iu} .

ადრეულ-ძველფრანგული პერიოდის (X-XI ს.) ვოკალური სისტემა:

დიფთონგები: დასავალი ai (> ei), ei, ei, oi, uj, au, eu, ou.

ou (< o + i + თანხმ.), ou (< ó |) (ეს უკანასკნელი დიფთონგი, როგორც ჩანს, ელერადობით განსხვავდებოდა მოვლენებით, i-ს ვოკალიზაციის შედეგად წარმოქმნილი ანალოგიური დიფთონგის ou-საგან).

ამჟამად jé, yé.

ტრიფთონგები: éay, iéy, yéy.

გარდა ამისა, ვოკალურ სისტემაში არსებობდა განსაკუთრებული ბგურა, რომელიც წარმოიშვა უმახვილო ხმოვნების, განსაკუთრებით a-ს შეზუსტების შედეგად: ეს იყო éy. რეაქტირებული e (é); ის არ ეყო არც და და არც დახურული, მივიღო, როგორც ჩანს, მ-დ გარდაქმნის ხაზით და ყველაზე ხშირად ვხვდებოდა ბოლსკოდურ მდებარეობაში.

XII-XIII საუკუნეების მანძილზე ძველფრანგულის ვოკალურ სისტემაში არებოდა (ეკლიფები მოხდა):

1. წინა და უკანა რიგის ხმოვნების შორის მყარდება რემპრული შესატყვისობა:

1. უკანა რიგის ხმოვანთა სერია იცემა მაღალი აწეულობის ახალი ხმოვანთა უ, რომელიც შეესაბამება წინა რიგის ხმოვან i-ს ეს ხდება შემდეგი გარდაქმნების შედეგად:

ა) XII-XIII საუკუნეებში ხმოვანი o მახვილიან მდგომარეობაში, დახურულ მარცვალში, ასევე პიატუსში და პრეტონიკურ მდებარეობაში გარდაიქმნება u-დ (o > u): jor > jur (წარმოითქ. dzur); tot > tut, cot > cur(t), tornent > turnent; loer > luer (წარმოითქ. luér); moter > dater და სხვ.

XIII ს-ში ჩნდება ხმოვან u-ს წარმოქმნის ახალი წყარო: ხმოვანი o პიატუსში იქცევა o-დ და შემდეგ u-დ: oir > uir > uir (თანამედ. ouir), dzoir > dzuir > dzuir (თანამედ. jouir) და სხვ.

ბ) XIII ს-ში, რიგ დიფთონგთა (როგორც მახვილიან, ასევე უმახვილო მდგომარეობაში) გარდაქმნის შედეგად ჩნდება ხმოვან u-ს შესყდრადობის გაზრდა:

ou (ლით. a + y) —————
eu (ძველფრანგ. e + i + თანხმ.) —————
ou (ძველფრანგ. o + i + თანხმ.) ————— u

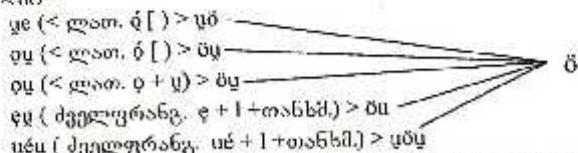
მაგ: *tragu* (<ლათ. *tragu*) > *რუ*; *clavu* (<ლათ. *clavu*) > *ჩუ*; *felis* > *რუ(ა)*; *cupu* > *ცუ*; *chiquis* > *ჩუს* (თანამედ. *choux*); *duys* > *დუს* (თანამედ. *doux*, -ცე) და სხვ.

2. წინა რიგის ხმოვნები კარგავერს *ე-ბ* (<ლათ. *ē, ī, oe*), რომლის ფუნქციონალური დატვირთვა მინიმალური იყო. ეს დახურული *ე*, XII ს-ის II ნახევრიდან, ღია ხდება და ქვევრს რიგორც *ე* (<ლათ. *ē, ae*); მაგ: *veta* > *ვეტ*; *messe* > *მესე*; *metre* > *მეტრე* და სხვ.

ე-ს შეხვედრადობა იზრდება იმის გამო, რომ XII ს-ში, დიფთონგი *აი*, *ეი* ვრტაბს გაველით, იკუმშება *ე-დ* ყველა მდებარეობაში, გარდა აბსოლუტური ბოლოსა. აბსოლუტურ ბოლოში *აი* > *ე*; *საი* > *სე* (თანამედ. *je sais*); *amaï* > *ამე* (თანამედ. *j'aimai*).

აღწერა ცვლილებათა შედეგად თითქმის სრული შესაბამისობა მყარდება წინა და უკანა რიგის ხმოვნებს შორის: წინა რიგის თითოეულ ხმოვანს შეესაბამება იმავე აწვეულობის უკანა რიგის ხმოვანი. სრულ შესაბამისობას აკლავს მხოლოდ უკანა რიგის *ა* ხმოვანი, რომელიც ვაცვილებით ვეიან წარმოიქმნა.

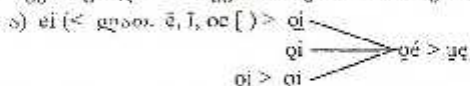
II. ხსდება წინა რიგის ასალი დაბიალიზებული ხმოვანი *ე*; და საერთოდ, ფრანგულ ვოკალურ სისტემაში შეიმჩნევა წინა რიგის დაბიალიზებულ ხმოვანთა სერიის წარმოქმნის ტენდენცია; წინა რიგის მაღალი აწვეულობის დაბიალიზებულ ხმოვან *ე-ბ* უერთდება საშუალო აწვეულობის ხმოვანი *ე*. ეს ხმოვანი წარმოიშვა რიგ ძველფრანგულ დიფთონგთა და ერთი ტრიფთონგის შეკუმშვის შედეგად, XII ს-ის ბოლოსა და XIII ს-ის დამდეგს:

მაგ. *nuel* > *ნე*; *seul* > *სე* (თანამედ. *seul*); *duys* > *დეს* (თანამედ. *deux*); *tseveys* > *ტესე* (თანამედ. *cheveux*); *vuet* > *ვე* (თანამედ. *il vent*).

ბ-ს განვითარების პრაველრიცხოვანმა წყარომ განაპირობა ამ ხმოების ხშირი შეხვედრადობა; მისი ხარისხობრივი დიფერენციაცია (ანუ დაყოფა ღია და დახურულ ბ-დ) გაცილებით გვიან მოხდა.

III. დამატალ დიფთონგთა რაგი გარდაიქმნება ამჟღად, შემდგომ კი - შეერთებად - ნახევარხმოვანი + ხმოვანი:

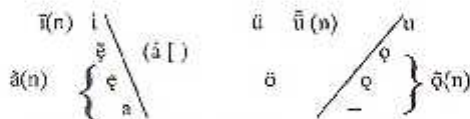
მაგ: mei > moi > moy (<ორთ. moi>), dzoie > dzoie (<ორთ. joie>); voits > voits > vêts (<ორთ. voiz>).

ბ) ზოგიერთი დიფთონგი მხოლოდ თავის ბუნებას იცვლის - დამატალიდან გარდაიქმნება ამჟღად: $\begin{matrix} \ddot{u} \\ \ddot{y} \end{matrix} > \begin{matrix} \ddot{u} \\ \ddot{y} \end{matrix}$. ტრიფთონგებიც მსგავს ცვლილებებს განიცდიან: $\begin{matrix} i\ddot{e} \\ i\ddot{y} \end{matrix} > \begin{matrix} i\ddot{e} \\ i\ddot{y} \end{matrix}$.

IV. ვრძელდება ჩსოვანთა ნახალიზაციის თანდათანობითი პროცესი, რაც დასტურდება ასონანსებით: ადრეულ ძველფრანგულ ტექსტებში $\begin{matrix} \ddot{a}(n) \\ \ddot{e}(n) \\ \ddot{a}(n) \\ \ddot{y}(n) \end{matrix}$ ასონირდებოდნენ მხოლოდ შესაბამის ნახალიზებულ ხმოვებთან ან დიფთონგებთან. დანარჩენი ნახალიზებული ხმოვნები და დიფთონგები თავისუფლად ასონირდებოდნენ შესაბამის სუფთა ხმოვნებთან: $\begin{matrix} \ddot{o} (n) \\ \ddot{y} (n) \end{matrix}$ - o-სთან; $\begin{matrix} \ddot{u} (n) \\ \ddot{y} (n) \end{matrix}$ - u-სთან; $\begin{matrix} \ddot{i} (n) \\ \ddot{y} (n) \end{matrix}$ - i-სთან; $\begin{matrix} \ddot{e} (n) \\ \ddot{y} (n) \end{matrix}$ - e-სთან და ა.შ.

XIII ს-ის შუა პერიოდიდან, ნახალიზებული $\ddot{e}(n)$ -ს უღერადობა უმთხვევა $\ddot{a}(n)$ -ს უღერადობას.

XIII ს-ის დახასრულს ხმოვანთა სისტემა ასეთ სურათს ქმნის:

დიფთონგები: $\begin{matrix} \ddot{y} i \\ yé (< qi) \\ ié, ay (< a + I + თანხმ.) \end{matrix}$

ტრიფთონგი: $\begin{matrix} e\ddot{a}y \\ \ddot{y} \end{matrix}$.

ნახალიზებული დიფთონგები: $\begin{matrix} \ddot{a}(n) \\ \ddot{e}(n) \\ \ddot{y}(n) \\ \ddot{u}(n) \\ \ddot{y}(n) \end{matrix}$,

$\begin{matrix} \ddot{e} (n) \\ \ddot{y} (n) \end{matrix}$ (გვხვდებოდა იშვიათად),

რედუცირებული $\begin{matrix} \ddot{e} \\ \ddot{y} \end{matrix}$.

კონსონანტიზმი. ადრეულ ძველფრანგულ პერიოდში (X-XI) თანხმოვანთა სისტემა ასეთი იყო:

თანხმოვნები	ხშულები	ნაპრა- ლო- ვნები	ცხე- რის- მი- რება	ბმერ- დი- თება	მორთო- ლები	ნახე- ვარ- ხმო- ვნები
პატივსმირები	p b		m			w(y)
კბილ-ბაგისმი- რები		f v				
კბილისმიერები	t d	s z	n	l		
კბილთაშორისები		[ʃ] d]				
აღუკოლარულები	ts, dz				r, r	
წინაენისმიერები	ts, dz ¹⁾					
შუაენისმიერები		j	n'	l'		i
უკანაენისმიერები	k g					
უკანაენისმიერი ლაბიალთაშუბულები	kw, gw					
ველარულები				[l(ɔ)j]		
ხორხასმიერები		h				

როგორც ცხრილიდან ჩანს, ყველაზე მეტად სრულად წარმოდგენილი იყო ხშულები და ნაპრალოვნები, ძველფრანგულს გააჩნდა 4 ხშული თანხმოვანი (უფრო ზუსტად, ნახევრადხშული), რომლებიც უცნობი იყო გალიის ხაფხური ღლათინურისათვის; ესენი იყო აფრიკატები: ts, dz და ts, dz.

კბილთაშორისი ნაპრალოვანი თანხმოვნები p, d წარმოადგენდნენ კბილისმიერ ხშულთა ვარიანტებს: p იყო თანხმოვანი t-ის ვარიანტი ბოლოკადურ მდებარეობაში, ხოლო d - d-ის ვარიანტი ინტერვოკალურ მდებარეობაში. ძველფრანგულში თანხმოვანი d ინტერვოკალურ მდებარეობაში მკვიდრ დექსიკურ ფონდში არ გვხვდებოდა, ეს ხდებოდა მხოლოდ ნასესხობებში.

კბილთაშორისი თანხმოვნების არსებობა დასტურდება ადრეულ ძველფრანგულ ტექსტებში, ვახსაკუთრებით დაწერი-

¹⁾ ეს აფრიკატი ეროვნულ შემოხვევებში გვხვდებოდა: andze (ორთ. orze), dozde (ორთ. doze), tredze (ორთ. treze).

ღობით: შავ. *ajudha, cadhuna, Luther* (Serments de Strasbourg); *cuntretha, vithe, mustrethe, s'espelhe* (Vie de st. Alexis).

ნახევარხმოვანი *w(y)* თანხმოვნის წინ წარმოადგენდა ხმოვნების *i-*სა და *i-*ს (რბილის) ვარიანტს. იგი წარმოიშვა *i-*ს ევკავალიზაციის შედეგად ამ პოზიციაში (ევკავალიზაციის პროცესი მიმდინარეობდა IX-XII საუკუნეებში).

ზოგიერთ თანხმოვანთა შეხვედრადობა შეზღუდული იყო; დაბიადაზებულ უკანანისმიერ *kw* ს სიტყვის თავში მცირე ფუნქციონალური დატვირთვა მქონდა – გვხვდებოდა მხოლოდ *a-*ს წინ (*qwant, qwar*). თანხმოვანი *gw* კი – მხოლოდ გერმანული წარმოშობის სიტყვებში: *gwant, gwise* და სხვ.

ძველფრანგულ პერიოდში თანხმოვანთა სისტემაში მოხდა ცვლილებები, მაგრამ არა ისეთი მრავალრიცხოვანი და არსებითი, როგორც ხმოვანთა სისტემაში.

ეს ცვლილებებია:

1. ნაპრაღოვან თანხმოვანთა რიგი შეესო ხშულთა რაოდენობის შემცირების ხარჯზე. XIII ს.-ის ბოლოს აფრიკატებმა (ანუ ნახევრადხშულმა თანხმოვნებმა) დაკარგეს კბილისმიერი ელემენტი და გარდაიქმნენ ნაპრაღოვნებად: *č, ž, š, ž*. ძველფრანგული კონსონანტიზმის სისტემაში წარმოიქმნა ახალი წინანისმიერი ნაპრაღოვნები *š* და *ž*, იმედროულად უთხარდა ენაში უკვე არსებული ნაპრაღოვნების *s-*სა და *z-*ს შესხვედრადობა. ამგვარად, XIII ს.-ის ბოლიდან: *tšar>šar* (ორთ. *char*), *tšanter>šanter* (ორთ. *chanter*); *džambe>žambe* (ორთ. *jambe*), *džant>žant* (ორთ. *gen*); *tšent>šant* (ორთ. *cent*), *tsinc>šinc* (ორთ. *cinc*).

2. დაიკარგა კბილთაშორისი ნაპრაღოვნები / *P* და *č*, რომელთაც არ გააჩნდათ შეხატვისები ძველფრანგულ თანხმოვანთა სისტემაში. კბილთაშორისმა *č-*მ წარმოითქმიდან გაქრობა დაიწყო XI ს.-ის შუა ხანებიდან; იგი უკვე კიდევ არსებობდა „Vie de st. Alexis“ ტექსტის ორთოგრაფიაში, მაგრამ თითქმის არ გვხვდება „Chanson de Roland“-ის ოქსფორდულ ხელნაწერში. თანხმოვანი *P* დაიკარგა მოგვიანებით; უფრო ხანგრძლივად შენარჩუნდა ისეთ ვითარებაში, რომელიც მომდინარეობდა თანხმ. + ღდათ. *i* პოზიციიდან, ანუ ისეთ

ხიტყვებში, როგორებიცაა: *diem>მდ>მძ, scriptum>ესკრ>ესკრ* და სხვ.

3. მოხდა ასევე რიგი ცვლილებები, რომელიც არ შეეხო ძველფორანგულ თანხმოვანთა სისტემას, ნაკრამ აისახა მხოლოდ თანხმოვანთა თანაფარდობასა და მათ შესხვედრადობაზე:

ა) ხიტყვის თავიჯდურში, უკახაქვისძიურმა ლაბიალიზებულმა *kw, gw*-მ დაკარგეს ლაბიალიზაცია. თავდაპირველად, *X ს.-ში*, თანხმოვანმა *kw*-მ დაკარგა ლაბიალიზაცია: *kwar>kar, kwant>kant, kwas>kas* (ორთ. *cas*) და სხვ. ცოტა მოგვიანებით, *gw*-მაც განიცადა დელაბიალიზაცია. მაგ., *gwant>gant, gwarit>garit* და სხვ. ამგვარად, *k* გამოჩნდა ხმოვან *a*-ს წინ, *g* კი – ხმოვნების *a, e, i*-ს წინ, ანუ ისეთ პოზიციაში, რომელშიც ისინი ადრეულ ძველფორანგულში არ შეიძლებოდა შეგვხვედროდა.

ბ) თანხმოვნები *l* და *l'* (რბილი), *IX*-დან *XIII*-მდე, ვოკალიზაციას განიცდიდნენ თანხმოვნის წინ და ხმოვნის შემდეგ, ანუ წარმოიქმებოდა ნახევარხმოვანი *y*, როგორც *l*-სა და *l'*-ს ვარიანტი განსაზღვრულ პოზიციაში.

გ) მთელი ძველფორანგული პერიოდის მანძილზე მიმდინარეობდა *s*-ს შესუსტება თანხმოვნის წინ, რაც, *XIII* ს.-ის ბოლოს, მისი დაკარგვით დასრულდა: *espec>ēpec, teste>tētc, forest>forēl, estruī>ētruīl* და ა.შ. *s*-ს დაკარგვას, თითქოს დანაკარგის ასანახლაურებლად, თან ახლდა წინაშეკალი ხმოვნის დაგრძელება და გახდა გრძლიობა, როგორც ხმოვნის თანმხლები ნიშანი.

ზემოთ აღწერილმა ცვლილებამ გამორიცხა *s*-ს შესხვედრადობა თანხმოვნის წინ; მხოლოდ გაცილებით მოგვიანებით, ლათინური და იტალიური ენებიდან მრავალრიცხოვანი ნახესობების გაყდენით *s* აღდგა ამ პოზიციაში.

ისეთ ცვლილებებში, როგორიცაა *s*-ს გაქრობა და *l*-ს ვოკალიზაცია თანხმოვნის წინ, შეიძლება დაეინახათ იმავე ტენდენციის გამოყენება, რომელიც თავდაპირველ იყო კადირომანულ პერიოდში – მარცვლის ღიაობის ტენდენცია. მარცვლის დამხურავი თანხმოვანთა ჯგუფის აღმოფხვრის ტენდენცია.

ძველფრანგული პერიოდის პოლის კონსონანტურმა სისტემამ ასეთი სახე მიიღო:

თანხმოვნები	სშუალები	ნაპრადლოვნები	ცხვირის-შივრები	გმურდითები	მორთოდები	ნახევარ-ხმოვნები
ბაგისმოერები	p b		m			ა(ა)
კბილბაგისმოერები		f v				
კბილისშივრები	t d	s z	n	l		
კბილთაშორისები		-				
აღყოფიარულები		-			r, r'	
წინაენისმოერები	-	ʒ ʒ'				
შუაენისმოერები		j	n'	l'		l
უკანაენისმოერები	k g					
ცვლარულები						
ხორხისმოერები		h				

მახვილი. თანამედროვე ენისაგან განსხვავებით, ძველფრანგულ ენაში სიტყვის მახვილი იყო, ანუ ყოველი სიტყვა მახვილიანი იყო.

სიტყვის მახვილის ორხეობაიხთან ჰჰიდროდაა დიკავშირებული ენკლიტიკური ფორმების ფართო გამოყენება; ანუ, იმ შემთხვევებში, როდესაც რეაქციონერულ ფ-ზე დაბალთებული მამრობითი და საშუალო სქესის ნაცვალსახელები, ზოგიერთი სხვა სიტყვა და ნაწილაკი (მაგ., me, te, se, le, en, les) მოხდევდნენ ja, je, lui, si ტიპის ერთსიტყვიან სიტყვებსა და ნაწილაკებს, ისინი უერთდებოდნენ წინამავალ სიტყვას, ქმნიდნენ რა ერთ აქცენტურ ერთეულს; მაგ.: si me>sim; ne le>ncl; lui en>luiin; ço est>çost; si est>sist; si en>sin; si se>sis; lui les>luiis; ne les>nes; ki les>kis და სხვ.

ამგვარად, ძველფრანგულ პერიოდში შეინიშნება წარმოთქმის სფეროს ევოლუციის ზოგიერთი ზოგადი ტენდენცია:

1. წინა და უკანა რიგის ხმოვნებს შორის თანდათანობით ჰყარდება შესაბამისობა – თითოეულ ჯგუფში ჩნდება მთლიან, საშუალო და დაბალი აწვეულობის ერთმანეთის შესაბამისი ხმოვნების ერთნაირი რაოდენობა. წინა რიგის – i, e,

ფ, ა უკანა რიგის - u, o, e. უკანა რიგის აკლია მხოლოდ ერთი შესაბამისი ხმოვანი - a.

2. ყალიბდება წინა რიგის ღაბიაღ-ისებულ ხმოვანთა ხერია (რაც ახასიათებს თანამედროვე ფრანგულ ენას): XIII-ში ხმოვანი მ-ს გვერდით ჩნდება ხმოვანი ა.

3. თვალსაჩინოა დიფთონგების და ტრიფთონგების აღმოყვების ტენდენცია; დამავალი დიფთონგები გარდაიქმნებიან ამაველებად, შემდგომ კი იკუმშებიან მონოფთონგებად ან კმნიან შეერთებებს: ნახევარხმოვანი - ხმოვანი; მაგ., *ui*, *oi*, *oi*. დიფთონგთა ევოლუციის ასეთი გზა მიიჩნევა მარცვლის დიაოზისაკენ ტენდენციის გამოყვანად ეოკალიზის სფეროში.

4. თანხმოვანთა სფეროში ხდება ნაპრაღოვან თანხმოვანთა სერიის განმტკიცება ნახევარხმოვანთა (აფრიკატების) ხარჯზე.

5. თანხმოვნები, რომელთაც არ გააჩნიათ მყარი შესაბამისობები ძველფრანგული კონსონანტიზმის სისტემაში, ქრებიან ან გარდაიქმნებიან: *b*, *d* გაქრა; მოხდა გარდაქმნა - *kw* > *k*, *gw* > *g*.

6. მოქმედებს ტენდენცია მარცვლის დიაოზისაკენ; ამ პლანში შეიძლება განვიხილოთ *l*(*r*)-ის ეოკალიზაცია თანხმოვნის წინ, *s*-ს თანდათანობითი შესუსტება, შემდგომი მისი დაკარგვით, უკუფში *s* + თანხმოვანი.

ორთოგრაფია. ადრეულ ძველფრანგულ პერიოდში ჭარბობს ფონეტიკური ორთოგრაფია, ანუ თვალსაჩინოა სიტყვის დაწერილობის მის წარმოთქმასთან მიახლოების ტენდენცია: *vint* „vingt“, *set* „sept“, *piel* „piet“, *povre* „pauvre“ და სხვ.

მისწრაფება, რომ ხუსტად გადმოიცეს რედუცირებული *ç*-ს წარმოთქმა, ვლინდება „La vie de st. Alexis“-ში (XI ს.) მერყევი დაწერილობით: *contreth* და *contrethe*, *cambr* და *cambre* ტიპისა.

რიგ შემთხვევებში დაწერილობა უშუალოდ ასახავდა წარმოთქმაში მიმდინარე ცვლილებებს; მაგ., „Chanson de Roland“-ში დიფთონგი *ai* დაწერილობაში გადმოიცემა არა მხოლოდ

ასომეგრებში ai-თი. არამედ ასევე ci-თი და e-თიც; graisle, rcpairet, aimet-ის გვერდით გვხვდება grastc, repeiret, cimet და ა.შ.

როგორც შ. ბოლიე (Beaulieux Ch., „Histoire de l'orthographe française“, Paris, Champion, 1937, ტ. I) აღნიშნავს, ორთოგრაფია, მნიშვნელოვანწილად, ეონგლასორების მიერ იქმნებოდა; მათ შორე შუახუელი ნაწარმოებები ვამისნული იყო მღერისათვის ან თხრობისათვის; ბუნებრივია, რომ chansons de geste-ში დონინარებდა ფონეტიკური, წარმოთქმის ამსახველი ორ-თოგრაფია.

მოგვიანებით, განსაკუთრებით XIII ს-ის შუა ხანებში, ორთოგრაფიის ფონეტიკური პრინციპი გზას უთმობს დასახიჩხრებულ ორთოგრაფიას.

მ ო რ ფ ო ლ ო გ ი ა არსებითი სახელი

ძველფრანგულ პერიოდში არსებით სახელს ჰქონდა ბრუნვის, რიცხვის, სქესის კატეგორიები და ასევე განსაზღვრულობა — განუსაზღვრულობის კატეგორია, რომელიც ნამოყალიბების პროცესში იყო; თანამედროვე ფრანგული ენისაგან ძირითადი განმასხვავებელი იყო ბრუნვის კატეგორიის არსებობა.

ბრუნვის კატეგორია. ძველფრანგულ ენაში ბრუნება 2 ბრუნვით იყო წარმოდგენილი: სახელობითი (cas sujet) და ირბი (cas régime) ბრუნვებით მსოფობითსა და მრავლობით რიცხვში; ბრუნება არ იყო ცალხადო, განვითარებადი მოვლენა, იგი ღათინური ბრუნების ნარჩენების სახით წარმოდგენილი გადმოსაში იყო.

არსებით სახელთა მსოფოდ ერთი ჯგუფი განსასხვავებდა ბრუნვით ფორმებს მსოფობით და მრავლობით რიცხვში; ეს აყო მამრობათი სქესის არსებითი სახელები, რომლებიც ბოლოდებობდნენ ა-ზე (ან ფა-ზე) და აფრიკატ ს-ზე (დაწერილობით ასო 2); ეს არსებითი სახელები შეესაბამებოდნენ დიათხური II, III და IV ბრუნების არსებით სახელებს.

მხ. რ.

მრ. რ.

სახელ. ბრ. li chevaliers (s)

li chevalier (-)

ირიბი ბრ. le chevalier (-)

les chevaliers (s)

ბრუნებას ქმნიდა -s ფლექსიის მონაცვლეობა ნულოვან ფლექსიასთან. როგორც ჩანს, არტიკლის გარეშე არსებითი სახელის ბრუნვითი ფორმა მხოლოდ კონტექსტით შეიძლება განსაზღვრულიყო.

ამავე ჯგუფს შეეკუთვნება ზოგი მამრობითი და მდედრობითი სქესის საკუთარი სახელი (ძირითადად გერმანული წარმოშობის); ესენი იყო მამრობითი სქესის საკუთარი სახელები, რომელთაც სახელობით ბრუნვაში (მხ. რ.) კჭინდათ დაბსლოება -s და ირიბ ბრუნვაში (მხ. რ.) -on:

Otes - Oton

Miles - Milon

Charles - Charlan და სხვ.

ახევე მდედრობითი სქესის საკუთარი სახელები, დაბოლოებული სახელობით ბრუნვაში (მხ. რ.) -e-ზე და ირიბ ბრუნვაში (მხ. რ.) -ain-ზე:

Berte - Bertain

Alde - Aldain

Eve - Evain და სხვ.

არსებით სახელთა მეორე ჯგუფში (მამრ. სქესის არსებითი სახელები, დაბოლოებულები რედუცირებულ e-ზე; მაგ.: pere, frere, gendre და სხვ., დათინური II(-er) და III ბრუნვის ამსახველი) ბრუნვის კატეგორია ხაკლებად ნათლად იყო გამოჩატული:

მხ. რიცხვი

მრ. რიცხვი

li gendre

li gendre

le gendre

les gendres

გარდა ამისა, არსებობდა მამრობითი და მდედრობითი არსებით სახელთა მცირე ჯგუფი, რომელთა სახელობითი ბრუნვის (მხ. რ.) ფორმა ამკარად განსხვავებულია ირიბი (მხ. რ.) ფორმისაგან და მრავლობითი რიცხვის სახელობითი და ირიბი ფორმებისაგან.

ბრუნება	მამრობითი სქესი		მდედრობითი სქესი	
	მხ.რიცხვი	მრ. რიცხვი	მხ.რიცხვი	მრ.რიცხვი
სახელდობითი ირიბი	seur seigneur	seigneur seigneurs	suer sours	sours
სახელდობითი ირიბი	nies nevout	nevout nevouz	niece necien	neciers
სახელდობითი ირიბი	enfes enfant	enfant enfants	ante antain	antains

ეს არსებითი სახელები მომდინარეობდნენ ლათინური III ბრუნების არსებითებისაგან, რომლებიც ლათინურში ქმნიდნენ არათანამარცვლიან ბრუნებას მოძრავი და მუდმივი ნახვილით.

თანამედროვე ფრანგულ ენაში შენარჩუნებულია ზოგიერთი ამ არსებითი სახელდობანი, მაგრამ ისინი ენაში ფუნქციონირებენ როგორც განსხვავებული სიტყვები განსხვავებული მნიშვნელობებით; მაგ.: on – homme, chanteur – chanteur, garç – garçon, copain – compaignon და სოფი სხვა.

რაც შეეხება მდედრობითი სქესის არსებით სახელებს (გარდა ზემოთ მოხსენიებულებისა), ბრუნვის კატეგორიას მათში ფორმალური გამთხატელება არ გააჩნდა: როგორი ფუნქციაც არ უნდა შეესრულებინათ წინადადებაში terre, mere, citez, vertuz ტიპის არსებით სახელებს, მხოლოდით რიცხვში ქობხდათ ფორმა (la) terre, (la) mere, (la) citez, (la) vertuz, ხოლო მრავლობითში – (les) terres, (les) meres, (les) citez (-ts), (ies) vertuz (=ts).

მედღფრანგული წარმოთქმის ზოგიერთი თავისებურება ხელს უწყობდა არსებით სახელთა (და ასევე ზედსართავ სახელთა) ფორმების მორფოლოგიური დანაწევრების დარღვევას. ასეთი თავისებურება იყო ბოლო -s-ს გავეღება წინამაჲად თანხმოვანზე -s-ს გავეღება:

1. წარმოთქმიდან ქრებოდა სახელის ფუძის ბოლო თანხმოვნები, თუ ესენი იყვნენ k, f, p ბგერები:

სახელობ. მხ. რიცხვი	ირიბ. მხ. რიცხვი
cos (= coc + s)	coc
clers (= clerc + s)	clerc
sers (= serf + s)	serf
cers (= cerf + s)	cerf
chans (= champ + s)	champ
dras (= drap + s)	drap

2. არ წარმოითქმოდა თანხმოვნება n, m, თუ მათ წინ უხვრებდა თანხმოვანი r:

სახელობ. მხ. რიცხვი	ირიბ. მხ. რიცხვი
enfers (= enferm + s)	enferm
enfers (= enferm + s)	enferm
chars (= cham - s)	cham
cors (= corn + s)	corn

3. თანხმოვანი t და თანხმოვანთა ჯგუფი st ქმნიდნენ -s- სთან ერთად აფრიკატ ts-ს (ორთ. 2):

სახელობ. მხ. რიცხვი	ირიბ. მხ. რიცხვი
oz (= ost + s)	ost
fuz (= fust + s)	fust
paz (= past + s)	past
barnes (= barnet + s)	barnet
deduiz (= deduit + s)	dedit

4. I და P (რბილი) ვოკალიზაციას განიცდიდნენ s-ს წინ. ისევე როგორც ვოველი თანხმოვნის წინ:

სახელობ. მხ. რიცხვი	ირიბ. მხ. რიცხვი
aigueus (= aignel + s)	aignel
chevus (= chevel + s)	chevel
conseuz (= conseil + s)	conseil
travaus (= travail + s)	travail

5. l, i-ს შემდეგ, ქრებოდა:

სახელობ. მხ. რიცხვი	ირიბ. მხ. რიცხვი
fiz (= fil + s)	fil
goupiz (= goupil + s)	goupil

ასეთ პირობებში, ფუძესა და დაბოლოებას შორის საზღვარი იმდებოდა, რაც, მნიშვნელოვანწილად, ხელს უწყობდა ისედაც არამდგრადი ბრუნების ხასტრის შესუბტებას.

XIV ს-ში ირიბი ბრუნვის ფორმებმა შეაეწიროეს სახელობითი ბრუნვის ფორმები და ბრუნებამ საბოლოოდ შეწყვიტა არსებობა ფრანგულ ენაში.

საპირისპირი მოხაზრება აქვს დ. ფულეს (Foulet L., „Les noms féminins et la déclinaison en ancien français“, Cambridge, 1932); იგი მიიხვევს, რომ ძველფრანგული ბრუნების სისტემა საკმაოდ მყარი იყო XII-XIII საუკუნეებში; მისი აზრით, XIV ს-ში ბრუნების გაქრობა გამოწვეული იყო არა შინაგანი მიზეზებით, ანუ თვით ბრუნვითი სისტემის ხისუსტით ან არამდგრადობით, არამედ გარეგანი მიზეზებით – წარმოთქმიდან ბოლო -s-ის გაქრობით. ხულოვან ფლექსიიანი ანუ ირიბი ბრუნვის ფორმების გამოყენებას -იანი ფორმების (ანუ სახელობითი ბრუნვის) ნაცვლად, დ- ფულე მხოლოდ ფონეტიკური მიზეზებით ხსნის.

რიცხვის კატეგორია არსებით სახელთა რიცხვის კატეგორია გამოხატუბოდა იმავე საშუალებებით, რითაც ბრუნვის კატეგორია – არტიკლის შეერთებით ბრუნვის განხაზღვრულ ფორმასთან. ამახთანვე დაბოლოება -s არ წარმოადგენდა რიცხვის სპეციალურ მანვენებელს, რადგან ის ურანაირად ახახათუბდა მხოლობითი რიცხვის ფორმასაც და მრავლობითი რიცხვის ფორმასაც: (li) chevaliers – მხოლობითი რიცხვის სახელობითი ბრუნვა, (les) chevaliers – მრავლობითი რიცხვის ირიბი ბრუნვა; არ წარმოადგენდა არტიკლის რიცხვისა და ფორმის სპეციალურ მანვენებელს; მხოლობითი რიცხვის სახელობითი ბრუნვა li (chevaliers), მრავლობითი რიცხვის სახელობითი ბრუნვა li (chevaliers), მხოლოდ მდედრობითი სქესის არსებითი სახელებისათვის იყო -s რიცხვის მანვენებელი; მაგ: la terre (-s ვარქუე) – მხრ., les terres (-s-ით) – მრავლობითი რიცხვი.

სქესის კატეგორია. სქესის კატეგორია უპირატესად არტიკლის ფორმით გამოიხატუბოდა მამრობითი სქესის არსებით სახელებში. მდედრობითი სქესის არსებით სახელებში – არტიკლით სქესი გამოიხატუბოდა მხოლობითი რიცხვში, მრავლობით რიცხვში კი მამრობითი და მდედრობითი სქესის არტიკლს ფორმები ურამანეთს ემთხვეოდა: la terre les terres,

შდრ. მამრობითი სქესის მრავლობითი რიცხვის ირიბი ბრუნვა – les chevaliers.

ნაწილობრივ, სქესის კატეგორია გამოხატებულია დექსიკური საშუალებებითაც – განსაზღვრულ სუფიქსითა დახმარებით; მაგ.: *lecheur – lecheresse, mire – miresse* და სხვ.

არტიკლი

განსაზღვრული არტიკლი. განსაზღვრულ არტიკლს მამრობით სქესში შემდეგი ბრუნვითი ფორმები ჰქონდა:

ბრუნვა	მხ. რ.	მრ. რ.
სახელობ.	li	li
ირიბ.	le	les

შერწყმული არტიკლის ფორმები

მხოლობითი რიცხვი	მრავლობითი რიცხვი
del (< de - le)	del (< de + les)
al (< a + le)	as (< a + les)
el, ზოგჯერ enl (< en + le)	es (< en + les)

როგორც ცხრილიდან ჩანს, ძველფრანგულ ენაში, შერწყმული ფორმები იქმნებოდა არა მარტო a და de წინდებულებთან, არამედ en წინდებულთანაც, რომელიც dans-ის მნიშვნელობით იხმარებოდა.

მედრობით სქესში განსაზღვრული არტიკლის მხოლოდ 2 ფორმა იყო: la – მხოლობით რიცხვში და les – მრავლობითი რიცხვში. ისევე როგორც თანამედროვე ფრანგულ ენაში, მდედრობითი სქესის განსაზღვრულ არტიკლს შერწყმული ფორმები არ ჰქონდა.

წრიდლო-აღმოსავლურ დიალექტებში (ვალონურში, ლოტარინგიულში, ბურგუნდიულში), ასევე პიკარდულში, არტიკლს ფორმები მხოლობითი რიცხვის მამრობითისა და მდედრობით სქესში ერომანეთს ემთხვეოდნენ. ძველვალონურ დიალექტში განსაზღვრულ არტიკლს ორივე სქესისათვის ჰქონდა ფორმები: li – მხოლობით რიცხვის სახელობით ბრუნვაში, le – მხოლობითი რიცხვის ირიბ ბრუნვაში. ძველ-ლოტარინგიულს მამრობით სქესში, მხ. რიცხვის სახელობით

ბრუნვაში *li* ფორმა *ჰქონდა*, *მხ.* რიცხვის ირიბ ბრუნვაში – *lo(a)*; მდებრობით სქესში *მხ.* რიცხვის სახელობით ბრუნვაში *li* ფორმა *ჰქონდა*, *მხ.* რიცხვის ირიბ ბრუნვაში *კი* – *la*, მოგვიანებით *li* ძველბურგუნდიულ დიალექტში, მამრობით სქესში, *მხ.* რიცხვის სახელობით ბრუნვის არტიკლის ფორმა იყო – *li*, *მხ.* რიცხვის ირიბი ბრუნვა – *loa*, მდებრობით სქესში *კი*, *მხ.* რიცხვის სახელობითი და ირიბი ბრუნვების ფორმა იყო *li*.

განსაზღვრული არტიკლი თან ახლდა არსებით სახელებს ქვემდებარის ფუნქციაში; ეს ბუნებრივია, რადგან, ყველაზე ხშირად, სწორედ ამ ფუნქციით იხარჩუნებს არსებითი სახელი თავის საგნობრივ მნიშვნელობას; მაგრამ, თანამედროვე ფრანგული ენისაგან განსხვავებით, გენერალიზაცია (ცნების გამოხატვა მთელი მისი მოცულობით) ჯერ კიდევ არ იყო არტიკლის ფუნქცია; ამიტომაც, აბსტრაქტული ცნების აღმნიშვნელ და საგნობრივი თანაფარდობის არმქონე არსებით სახელებს, როგორც წესი, განსაზღვრული არტიკლი არ ახლდა:

Ço'st grant merveile que pitiel ne l'en prist. (Al. 88)

Melz voeill murir que huntinge me venget. (Rol. LXXXVI)

მაგრამ, როდესაც აბსტრაქტული ცნება კონკრეტულდება, გამოხატული ცნების მოცულობა შემოისაზღვრებოდა, განსაზღვრული არტიკლი იხმარებოდა აბსტრაქტული ცნების გამოხატველ არსებით სახელებთანაც, მაგ.:

Asez est miez qu'il i perdent les testes

Que nus perduns clere Espagne, la bele

Ne nus ains les mals ne les suffraites (Rol. IV).

ამ არსებით სახელებს „უბედურება“, „გატორება“ ახლავს განსაზღვრული არტიკლი, რადგან ბლანკანდრინის მხედველობაში აქვს საეხებით კონკრეტული მოვლენება – ესპანეთის დამარცხება, ქვეყნის განადგურება კარლოს დიდის მიერ. ეს კონკრეტიზაცია გამომდინარეობს მთელი წინამოყვადი კონტექსტიდან; შდრ.:

Nes poet garder que mals ne l'i ataignet (Rol. I)

ამ წინადადებაში არსებითი სახელი „უბედურება“ აღნიშნავს ცნებას მთელი მოცულობით, ყოველგვარი შეზღუდვის გარეშე და ამიტომაც არტიკლი არ ახლავს.

აბსტრაქტული ცნება შეიძლება შემოიფარგლოს, და-
კონკრეტდეს, თუ არსებითი სახელი ანტრეკუდენტს წამოადგენს
დანოუკიდებელ წინადადების მიმართ:

Prest' est la glorie qued il li volt duner (Al. 59)

(ახლდა დიდება, რომელიც მას (ე.ა. დმეროს) სურს
მისთვის გარდმოსაუღლენად).

Granz est li dolz (= duels) qui sor mei est vertiz (Al. 93)

(უდიდესია მწუხარება, რომელიც თავს დამატყდა).

განსაზღვრული არტიკლი, ისევე როგორც თანამედროვე
ენაში, ახლდა აბსტრაქტული ცნების გამოშხატველ არსებით
სახელს იმ შემთხვევაში, როდესაც იგი მნიშვნელობით
უახლოვებოდა კუთვნილებით ნაცვალსახელს:

Ço sent Rollant que la (= sua) mort li tresprent (Rol. CLXXIV).

ასევე არ არის გამორიცხული არტიკლის სმარება
კუთვნილებით ნაცვალსახელიან აბსტრაქტულ არსებით სა-
ხელოან:

La sue mort l'i valt mult angoissant (Rol. CLXV)

კუთვნილებითი ნაცვალსახელი სახედრავს, ავიწროებს
აბსტრაქტულ ცნებას, ამიტომაც შესაძლებელია არტიკლის
გამოყენება.

ერთეული ცნებების აღმნიშვნელ არსებით სახელებთან
(soleil, ciel, Dieu და სხვ.) განსაზღვრული არტიკლის სმარება
იმავე კანონზომიერებებს ექვემდებარებოდა, რასაც მისი
გამოყენება აბსტრაქტულ არსებით სახელებთან:

leele tere, ço dit, dun il esteit

Soleill n'i luist ne blet n'i puet pas creistre (Rol. LXXVIII)

აქ არსებითი სახელი „მზე“ აღებულია ზოგადი
მნიშვნელობით. შდრ.:

Bels fut li vespres e li soleilz fut cler. (Rol. XI).

Clers est li jurs e li soleilz luisant. (Rol. CXCII).

ამ წინადადებებში არსებითი სახელი soleil იხმარება
განსაზღვრული, კონკრეტული მნიშვნელობით: არა ზოგადად
„მზე“, არამედ მზე იმ სადამოს ან იმ დღეს.

არსებითი სახელები მრავლობით რიცხვში, რომელიც
შეიძლება ქქონოდით მრავლობითობის ზოგადი მნიშვნელობა,
როგორცაა, მაგალითად, ხელის სახელწოდება – Franceis,
Franc, ასევე ისეთი არსებითები, როგორცაა païen, chrestien,

angele და მათი მსგავსნი, როგორც ჩანს, ქველფრანგულ კერძოდში აღიქმებოდა აბსტრაქტულ არსებით სახელებთან ახლომდგომ კატეგორიად; ისინი თითქმის ყოველთვის უარტიკლოდ იხმარებოდნენ.

Dient Franceis: harun, tant marc fus. (Rol. CXX)

Jo vos plevis ja retournerunt Franc. (Rol. CXXIX)

Païen unt tort e chrestiens unt dreit. (Rol. XXIX)

არსებით სახელთა იტავე კატეგორია განსაზღვრულ არტიკლს დაირთავს მხოლოდით რიცხვში:

Desur s'asiet li païen Baligant. (Rol. CXCH)

Franceis, païen ტაძის არსებით სახელებს ახლდა განსაზღვრული არტიკლი, როდესაც მათ მიერ გამოხატული ცნება კონკრეტიზდებოდა (კონტექსტით, დამოკიდებული წინადადებით ან რაიმე სხვა საშუალებით):

Deus! quel dular que li Franceis nel sevent! (Rol. LV)

ხასი ესმევა, რომ არა საერთოდ „ფრანგები“, არამედ ავანგარდი კარლოს დიდის მეთაურობით.

vint as (= a + les) Franceis, tut lur ad acuntet. (Rol. LXXI).

მხედველობაშია არიერგარდი როდნხვის მეთაურობით, რომელიც დატოვა კარლოს დიდმა.

Li empereres cevalchet par irur

E li Franceis (ე.ი. მისი ამაღლა) dolentz e curous.

(Rol. CXXXIII)

როდესაც კონკრეტული ცნების გამოხატველი არსებითი სახელები აღებულია განუსაზღვრელი, აბსტრაქტული მნიშვნელობით, მათ არტიკლი არ ახლავს:

Pur sun: se:gnor deit hom susfrir destreiz. . .

(Rol. LXXIX)

სახელდობრ, არსებით სახელ hom (= homme)-ის ასეთი ხმარებიდან განვითარდა განუსაზღვრელი პირის ნაცვალ-სახელი on.

პირდაპირი დამატების ფუნქციური არსებითი სახელები გაცილებით ხშირად იხმარებოდნენ არტიკლის გარეშე, ვიდრე ქვეშეღებარის ფუნქციური.

განსაზღვრული არტიკლი არ იხმარებოდა:

1. თუ არსებითი სახელი გამოხატავდა აბსტრაქტულ ცნებას:

Ed en cel altre nos achiat pais e glorie. (Al. 125)

Respont Rollant: Orgoill oi e folage. (Rol. XX)

აბსტრაქტული არსებითი სახელის მნიშვნელობის კონკრეტისავეის შემთხვევაში არტიკლი იხმარებოდა:

Planums ansemlle le doel de nostre ami. (Al.30)

არსებითი სახელი „doel“ გამოხატავს მწუხარებას, მიეწებულს აღექვის სახლიდან წასვლის გამო.

2. აუ არსებითი სახელი (როგორც აბსტრაქტული, ასევე კონკრეტული მნიშვნელობით) შედიოდა ზმნური შესიტყვების შემადგენლობაში, რომლის ერთ-ერთი კომპონენტი იყო ზმნა avoir:

Carles li velz avrat e deol e hurte. (Rol. LXXIV)

3. თუ არსებითი სახელი მყარი ზმნური შეერთების კომპონენტს წარმოადგენდა, ძველფრანგულ პერიოდში ასეთი მყარი შეერთებები ბევრს იყო, ისინი იქმნებოდნენ არა მხოლოდ ფართო მნიშვნელობის მქონე ზმნებთან (prendre, faire და სხვ. ტიპისა), არამედ გაცილებით ვიწრო მნიშვნელობის ზმნებთანაც:

Dunc li acchet filie ad un noble Franc. (Al. 8)

Pecchet fereit qui dunc li fesist plus. (Rol. XVI)

4. არტიკლი არ ერთვის კონკრეტულ არსებით სახელებს, როდესაც ისინი იხმარებიან განუსაზღვრელი სიმრავლის მნიშვნელობით, ანუ, უმთავრესად, არსებით სახელებს მრავლობით რიცხვში:

Enz en les mains portent branches d'olive. (Rol. VII)

როგორც თანამედროვე ფრანგულ ენაში, არსებითი სახელი, გარეშობითი დამატების როლში, მაშინ იხმარება არტიკლით, როდესაც იგი სრულად ინარჩუნებს თავის საგნობრივ მნიშვნელობას. მოქმედების ნიშნის აღმნიშვნელი არსებითი სახელი, ძველფრანგულ პერიოდში, არტიკლის გარეშე იხმარება:

Dunc vint errant dreitemen a la mer. (Al. 16)

არსებითი სახელი „mer“ ინარჩუნებს საგნობრივ მნიშვნელობას. შდრ.:

Drecent lur sigle laissent curre par mer (Al. 16)

Jamais en tere ne porterat curone. (Rol. LXXIV)

სმხის უარყოფითფორმის წინადადებებში არსებითი სახელი - პირდაპირი დამატება, როგორც წესი, უარტიკლოდ იხმარება; ამასთანავე უარყოფა არ ფორმდება თანდებული ძე-თი:

Jo nen ai ost qui bataille li dunne. (Rol. II)

განუსახდერელი არტიკლი, განუსახდერელ არტიკლს ბრუნვითი ფორმები მხოლოდ მაშრობითი სქესის მხოლოდით რიცხვში ჰქონდა:

ბრუნვა	მამრ. სქ. მხოლ. რიცხვი	მდედრ. სქ. მხოლ. რიცხვი
სახელობითი ირიბი	Uns (chevaliers) Un (chevalier)	Une (mere)

მრავლობითი რიცხვის ფორმები იხმარებოდნენ იმ არსებით სახელებთან, რომლებიც წარმოადგენდნენ pluralia tantum-ს (ე.ი. ისეთებთან, რომელთაც პქონდათ მხოლოდ მრავლობითი რიცხვის ფორმა) და ასევე წყვილი საგნების აღმნიშვნელ არსებით სახელებთან. მაგ.:

... et avoit unes grandes joes et un grandisme nes plat et unes grans narines lees, et unes grosses levres. . . et uns grans dens. . . et estoit caucies d'un housiax. . .

(Auc. et Nic. 24, 16-22)

განუსახდერელი არტიკლის გამოყენების ხევრო გაცილებით ვიწრო იყო, ვიდრე განსახდერელის; იგი იხმარებოდა:

1. რიცხვითი სახელი „ერთის“ მნიშვნელობით:

Puroc vos di d' un son filz voil parler. (Al. 3)

Sin ai un filz, ja plus bels n'en estoet. (Rol. XXIII)

2. „რომელიღაც“, „რაღაც“, „ნებისმიერი“, „ხოვთ“-ს მნიშვნელობით:

Suz tun degret me fei un grabatum. (Al. 44)

Suz mun degret gist uns morz pelerins. (Al. 71)

3. იმ საგნს აღსანიშნავად, რომელიც უროგვაროვან საგანთა კლასის ერთ-ერთ საგანს წარმოადგენდა:

Si fut un sire de Rome la cite. (Al. 3)

Un faldestoel out suz l'ombre d'un pin. (Rol. XXXI)

გამოყოფის, ინდივიდუალიზაციის, კონკრეტიზაციის უკონქცია, რაც ნვეულებრივია თანამედროვე ფრანგულ ენაში, ჯერ კიდევ არ იყო დამახასიათებელი ძველფრანგული განუსაზღვრელი არტიკლისათვის.

პარტიტიული (ნაწილობრივი) არტიკლის უქონლობა, ძველფრანგულ ენაში პარტიტიული არტიკლი (*du, de la*) არ არსებობდა. განუსაზღვრელი რაოდენობის აღნიშვნა ხშირად ხდებოდა რაოდენობის ზმნიშვლებისა და წინდებული *de-ს* საშუალებით (*mult de, poi de, assez de, tant de* და სხვ.):

De sun avoir vos voeit assez duner. (Rol. IX)

წინადადების სხვა წევრების მიერ რაოდენობის ზმნიშვლის წინდებულ *de-სა*გან განცალკევების შესაძლებლობამ ხელი შეუწყო იმას, რომ დაიწეს წინდებულ *de-ს* გამოყენება განუსაზღვრელი რაოდენობის აღხანიშნავად მაგ:

De ses meilleurs que il pout recuvrer. (Rol. XXVII)

უარყოფის გამოსატყვევ წინადადებებში, წინდებული *de* პარტიტიული მნიშვნელობით იშეუათად გვხვდებოდა.

იმ შემთხვევებში, როდესაც თანდებული *de*, გამოყენებული განუსაზღვრელი რაოდენობის აღხანიშნავად, აღმოჩნდებოდა განსაზღვრულ არტიკლიან არსებით სახედებთან, წარმოიშებოდა შერწყმული ფორმა, რომელიც გარეგნულად ემთხვეოდა თანამედროვე პარტიტიული არტიკლის ფორმას; მაგრამ ეს დამთხვევა იყო წმინდად გარეგნული, პარტიტიულობის მნიშვნელობა გადმოივმოდა მხოლოდ თანდებული *de-ით*, ანუ ფორმა *del* გამოხატავდა განსაზღვრული საგნის განუსაზღვრელ რაოდენობას:

Sin deit hom perdre del sanc e de la char

(= de son sang et de sa chair). (Rol. LXXXVIII)

ამგვარად, განსაზღვრული არტიკლი *de-სთან* შეერთებით გამოხატავდა განსაზღვრული ნივთიერების განუსაზღვრელ ნაწილს.

პარტიტიული მნიშვნელობით გამოყენებული აბსტრაქტული არსებითი სახელებიც, როგორც წესი, უარტიკლოდ იხმარებოდნენ; მაგ.:

Savoir i ad, mais qu'il seit entendut (= elle [უ.ი. la réponse]

a du sens, il n'y a cu'à là suivre). (Rol. XVI)

ძველფრანგულ ენაში, ჯერ კიდევ არ არის საფუძველი იმისა, რომ ყუდაპარაკოთ პარტიციული არტიკლის არსებობაზე. ის მხოლოდ ფორმირების პროცესშია. მის გამოსჩენაზე მხოლოდ შაშინ შეიძლება ვილაპარაკოთ, როდესაც de წინდებულთან შერწყმული განსახდერული არტიკლი აღარ აღნიშნავს განუსახდერულ რაოდენობას და შეიძებს პარტიციულ მნიშვნელობას. შერწყმება რა de-სთან ერთიან ფორმას მნიშვნელობითაც, და როდესაც დაიწყება ფორმების du, de la გამოყენება ხხვადასხვა წინდებულებთან: avec, par და სხვ.

ამგვარად, ძველფრანგულ პერიოდში არსებითი სახელის განსახდერულობა – განუსახდერულობის კატეგორია ნამოყალიბების პროცესში იყო. განსახდერული არტიკლი ხაკმაოდ სშირად იხმარებოდა; თანამედროვე ენისაგან განსხვავება იმაში მდგომარეობდა, რომ განსახდერულ არტიკლს არ გააჩნდა განმაზოგადებელი ფუნქცია; ამ ფუნქციის ევოლუცია ჯერ კიდევ XVI საუკუნეში არ იყო დასრულებული. გაცილებით იშვიათად იხმარებოდა განუსახდერული არტიკლი; ეყუდაზე მეტად სისტემატიურად ის იხმარებოდა რიცხვითი სახელის „ერთის“ მნიშვნელობით, ასევე იხეთი საგნის ან პირის აღსანიშნავად, რომელიც იყო ერთგვაროვან საგანთა რომელიმე განსახდერული კლასის წარმომადგენელი; მაგრამ განუსახდერულ არტიკლს არ გააჩნდა თანამედროვე ენის ერთ-ერთი ძირითადი ფუნქცია – გამოყოფის, ინდიკატულიზაციის ფუნქცია.

ზედსართავი სახელი

ძველფრანგულში ზედსართავი სახელები ერთმანეთისაგან განსხვავდებოდნენ მდებრობითი სქესის წარმოების საშუალებების მიხედვით:

1) ზედსართავი სახელები, რომელთაც მდებრობით სქესში დაბოლოებად პქონდათ რეაუციონებული e(e), მამრობითიში კო – ნულოვანი დაბოლოება (მხოლოდითი რიცხვის ირბ ბრუნეაში): cler-clere, neir-neire, chier-chiere, plein-pleine, dūr-dūre, fier-fiere, bel-bele და სხვ.

2) ზედსართავეები, რომელთაც სხვადასხვა ფორმები ქჷონდათ მამრობით და მდედრობითი სქესში *vif-vive, lone-longe, larc-large, lois-loische, frais-fresche, sec-seche* და სხვ.

ამ კატეგორიის ზედსართავეებს, მამრობით სქესში, ქჷონდათ (li) *chevaliers* ტიპის ბრუნვითი ფორმები, მდედრობითში კი, ისევე როგორც მდედრობითი სქესის არსებით სახელებს, ბრუნება არ გააჩნდათ.

3) ზედსართავეები, რომელთაც ერთნაირი დაბოლოება – ქჷონდათ მამრობით და მდედრობითი სქესში: *triste, tendre, destre, senestre, povre, aspre* და სხვ. ეს ზედსართავეები მდედრობითი სქესში არ იბრუნებოდნენ, მამრობითში კი (li) *gendre*-ს ტიპის ბრუნვითი ფორმები ქჷონდათ.

4) ზედსართავეები, რომელთაც მხოლოდით რიცხვში ქჷონდათ მდედრობითი სქესის ფორმა, რომელიც ემთხვეოდა მამრობითი სქესის მხოლოდით რიცხვის არიბი ბრუნვის ფორმას; მაგ. *grant* (მდედრობითი სქესის მხოლოდითი რიცხვი) და *grant* (მამრობითი სქესის მხოლოდითი რიცხვი, არიბი ბრუნვა); ამ კატეგორიას ეკუთვნოდნენ: *vert, fort, gentil, cruel, mortel, charnel* და ასევე -ant-იანი ზედსართავეები: *vallant, puissant, ardant, present* და სხვ. (ამასვე განეკუთვნება აწმყო დროის მიმდევობა, გამოყენებული ზედსართავის ფუნქციით). მამრობითი სქესში მათ ქჷონდათ (li) *chevaliers* ტიპის ბრუნვითი ფორმები, მდედრობითში კი არ იბრუნებოდნენ.

შედარების ხარისხები იწარმოებოდა აღწერილობითი კონსტრუქციების მეშვეობით, შედარებითი ხარისხი გამოიხატებოდა *plus, meins* (თანამ. *moins*)-ის დახმარებით. შედარების II კომპონენტი შემოდიოდა *que*-თი, თუ ის მთელ წინადადებას წარმოადგენდა; მაგ.:

Quan Rollant veit la contredite gent

Ki plus sunt neirs que nen est arrement. (Rol. CXLIV)

და წინდებული *de*-თი, თუ ეს იყო არსებითი სახელი ან ნაცვალსახელი;

მაგ.:

Plus fel de lui n'out en sa cumpaignie. (Rol. CXIII)

აღმატებთი ხარისხის საწარმოებლად ხშირადს ერთეოდა განსაზღვრული არტიკლი *li, la, les* (მაგრამ.

თანამედროვე ენისაგან განსხვავებით, არტიკლი შეიძლება არც უწყვილოდ იყოს; მაგ.:

Sur palie blancs (წარმოითქ. blans) sident
(წარმოითქ. sident) cil chevalier

As tables juent pur els esbaneier

E as eschees li plus saive e li veill. (Rol. VIII)

შერ.:

Par cele lei que vos tenez plus saive (= par cette loi que vous tenez pour la plus sainte)

Gardez de nos ne tenez le curage, (Rol. LII)

თანამედროვე ენისაგან განსხვავებით, მიმართებით ზედსართავეებს, რომდებშიც გამოხატავენ ნიშანს, დაკავშირებულს განსაზღვრულ საგანთან (მასაღასთან), ერთოვდა სპეციალური სუფიქსი -in, -ine:

acierin(e) (d'acier), marbrin(e) (-de marbre), fraisnin(e)
(=de frêne), verrin(e) (=de verre) და სხვ.

ნაცვალსახელი

პირის ნაცვალსახელები. III პირის ნაცვალსახელს, I და II პირის ნაცვალსახელებისგან განსხვავებით, ირიბი დამატების ფორმისათვის (მხოლოდით და მრავლობით რიცხვებში) კჰონდა არა ორი, არამედ სამი ვარიანტი. გარდა ამისა, მისთვის დამახასიათებელი იყო მამრობითი და მდედრობითი ხეცის ფორმების არსებობა.

ძველფრანგულში განახსვავებდნენ პირის ნაცვალსახელთა მახვილიან და უმახვილო ფორმებს. ეს სახელწოდება, ძირითადად, მიუთითებს ამ ფორმათა წარმოშობას და არა მათ ხმარებას ძველფრანგულ პერიოდში (მაგ., ფორმა me-ს ეწოდება „უმახვილო“ იმიტომ, რომ იგი მომდინარეობს დათ. me-დან (accus. sing. ego-დან) უმახვილო პოზიციაში; ფორმა moi-ს ეწოდება „მახვილიანი“ იმის გამო, რომ ის განვითარდა იმავე დათინური me ფორმისაგან, მაგრამ მახვილიან პოზიციაში.

პირის ნაცვალსახელთა ძველფორანგული
ფორმები

	შოლ. რიცხვი				მრავლ. რიცხვი			
	სახელ. ბრუნვა		ირიბა ბრუნვა		სახელ. ბრუნვა		ირიბა ბრუნვა	
	უმახვილო და	მახვილიანი	უმახვილო და	მახვილიანი	უმახვილო და	მახვილიანი	უმახვილო და	მახვილიანი
I პ	je	me	moi (> moi)	nous	nous			
II პ.	tu	te	toi (> toi)	vous	vous			
III პ. მამრ. სქ.	il	le li	lui	il	les lor	els	lour	
III პმდედრ. სქ.	ele	la li	li	eles	les	els	lour	

საშუალო სქესის ფორმები იყო: lo, le, el.

უკუჩვევით ნაცვალსახელებს 2 ფორმა ჰქონდათ: უმახვილო – se და მახვილიანი sei (> soi).

ობიექტის (დამატების) ფორმები me, moi, te, toi ფუნქციონირებდნენ როგორც ბრალდებითი და მიცემის ბრუნვების ფორმები, ხოლო nous, vous წარმოადგენდნენ ერთდროულად სახელობითი და ირიბი ბრუნვების ფორმებს. le, la; les, els, eles ფორმები იხმარებოდნენ ბრალდებითი ბრუნვის მნიშვნელობით, ხოლო li (მახვილიანი და უმახვილო), lui, leur – მიცემითი ბრუნვის მნიშვნელობით. je, tu, il, ele; il, eles ასრულებდნენ სახელობითი ბრუნვის ფუნქციას.

ენის ევოლუციის პროცესში ფორმა li მდებარებითი სქესის მიცემითი ბრუნვის ფუნქციით შევიწროვდა lui-საგან – მამრობითი სქესის ფორმისაგან.

ჩრდილო-აღმოსავლური დიალექტებისათვის (ვალონური-სათვის, ლოტარინგიული-სათვის, ბურგუნდიული-სათვის) დამახასიათებელია დამატება-ნაცვალსახელების მახვილიანი ფორმების I და II პირისათვის ფორმების moi, si და უკუჩვევითი si-ს ხმარება (ნაცვლად moi, toi, sei-სა). სუბიექტური ნაცვალსახელი je ბურგუნდიულ და შამპანურ დიალექტებში წარმოადგენილია ენის ფორმით. პიკარდულში je – jou (jo)-თი. ჩრდილო-დასავლურ დიალექტებში, ასევე ჩრდილო-აღმოსავლურ დიალექტთა ჯგუფში (ვალონურში, ლოტარინგიულში, ბურგუნდიულში) დამატება-ნაცვალსახელის მახვილიანი ფორმის მდებარებითი

სქესის III პირში იხმარებოდა *lei* (ნაცვლად *li-ის*), რომსაწინიუღში – *lic, lei*.

განსაკუთრებით მრავალფეროვანი იყო დამატებო-ნაცვალსახელის *eis (> eus)*-ის დიალექტური ფორმები: ჩრდილო-დასავლურ დიალექტებში იხმარებოდა ფორმა *eaus*, პიკარდულსა და შამპანურში – *aus*, ლოტარინგიულში – *ois (eus)*.

კუთვნილებითი ნაცვალსახელები, ჰეველფრანგულ ენაში კუთვნილებითი ნაცვალსახელთა ფორმების 2 კატეგორია არსებობდა – უმახვილო და მახვილიანი:

		უმახვილოები			მახვილიანები		
შაბრბითი სქესი	მხოლოდობითი რიცხვი						
	ბრუნვა	I პირი	II პირი	III პირი	I პირი	II პირი	III პირი
	სახელებ.	<i>mes</i>	<i>tes</i>	<i>ses</i>	<i>miens</i>	<i>tuens</i>	<i>suens</i>
	ირბ.	<i>ton</i>	<i>ton</i>	<i>son</i>	<i>nien</i>	<i>uen</i>	<i>suen</i>
	მრავლობითი რიცხვი						
სახელებ.	<i>mi</i>	<i>ti</i>	<i>si</i>	<i>mien</i>	<i>tuen</i>	<i>suen</i>	
ირბ.	<i>mes</i>	<i>tes</i>	<i>ses</i>	<i>miens</i>	<i>tuens</i>	<i>suens</i>	
შეგვრბითი სქესი	მხოლოდობითი რიცხვი						
	ბრუნვა	I პირი	II პირი	III პირი	I პირი	II პირი	III პირი
	სახელებ.	<i>ma, m'</i>	<i>ta, t'</i>	<i>sa, s'</i>	<i>meie</i>	<i>ti(u)e</i>	<i>so(u)z</i>
	ირბ.				(< moie)	(> teue)	(< seue)
	მრავლობითი რიცხვი						
სახელებ.	<i>mes</i>	<i>tes</i>	<i>ses</i>	<i>meis</i>	<i>to(u)s</i>	<i>so(u)s</i>	
ირბ.							
მაძრ. სქ.	მხოლოდობითი რიცხვი			მრავლობითი რიცხვი			
	ბრუნვა	I პირი	II პირი	III პირი	I პირი	II პირი	III პირი
	სახელებ.	<i>nostre(s), nos</i>	<i>vosire(s), vos</i>	<i>leur</i>	<i>nestre, no nostres, nos</i>	<i>vostre, vn vostres, vos</i>	<i>leur</i>
ირბ.	<i>nostre, lo</i>	<i>vostre, vo</i>	(> leur)			(> leur)	
შეგვრ. სქ.	სახელებ.	<i>nostre, no</i>	<i>vostre, vo</i>	<i>leur</i>	<i>nostres, nos</i>	<i>vostres, vos</i>	<i>leur</i>
ირბ.			(> leur)			(> leur)	

XII ს-ის ბოლოს, მამრობითი სქესის (შხ. რ.) II და III პირის მახვილიანი ფორმები გარდაიქმნენ I პირთან ანალოგიით: tiens (ნაცვლად tuens-ისა), siens (ნაცვლად suens-ისა). მდებრობით სქესში შეიმჩნეოდა ახალი მახვილიანი ფორმების წარმოქმნის ტენდენცია I პირის მიხედვით: teie (toute-ს ნაცვლად) და seie (soute-ს ნაცვლად); XIII ს-ში კი – ეს ფორმები გარდაიქმნა მამრობითი სქესის ფორმების ტიპის ანალოგიურად, ანუ წარმოიქმნა ფორმები – mienne, tienne, sienne.

პიკარდულ და ვალონურ დიალექტებში, კუთვნილებით უმახვილო ნაცვალსახელებს მამრობითი სქესის მხოლოდით რიცხვში (ირაბ ბრუნვაში) მქონდათ ფორმები: meū, teū, seū, მდებრობითი კი – me, te, se. პიკარდულ დიალექტში I და II პირის ფორმები იყო: შხ. რიცხვში nos, toi; vos, voi, მრავლობითში – no, nos; vo, vos. მდებრობით სქესში – no, vo (შხ. რიცხვში), nos, vos (მრავლ. რიცხვში).

ლოტარინგიულ დიალექტში მამრობითი სქესის მრავლობითი რიცხვის სახელობით ბრუნვაში moi, ti, si-ს ნაცვლად იყო ფორმები: moi, tei, sei (ახევე mūi tūi, sūi).

ნორმანდიულში, ჩრდილო-დასავლურ, სამხრეთ-დასავლურ დიალექტებში, ახევე ბურგუნდიულში მამრობითი სქესის მხოლოდით რიცხვში სახელობით ბრუნვაში იყო ფორმები mis, tis, sis (როგორც ჩანს, შრ. რიცხვის სახელობითი ბრუნვის ფორმების moi, ti, si-ს ანალოგიურად).

მიუხედავად მახვილიანი და უმახვილო ფორმების არსებობისა, ძველფრანკულ პერიოდში ჯერ კიდევ არ ჩანს ნაცვალსახელებისა და ნაცვალსახელოებასი ზედსართავების ფუნქციონალურად მკვეთრად განსხვავებულ კატეგორიებად ჩამოყალიბება. როგორც უმახვილო, ახევე მახვილიანი ფორმები წინადადებაში ატრიბუტულ ფუნქციას ასრულებდნენ:

E! reis celeste, par ton cumandement

Amfant nus donc. . . (Al. 5)

De meie part ma muiller saluez. (Rol. XXVII)

ატრიბუტული ფუნქციით მახვილიანი და უმახვილო ფორმების ხმარების დროს შეიმჩნევა განსახელებული სხვაობა. უმახვილო ფორმები გამოიყენებოდა, ატრიბუტული ფუნქციით, არსებით სახელთან, როდესაც ამ უკანასკნელს არ ახლდა

არტიკლი ან სხვა რაიმე მსახვერული, ვარდა ზედსართავისა. მახვილიანი ფორმები კი უპირატესად იხმარებოდნენ მასში, როდესაც არსებით სახელს ახლდა არტიკლი (ვანსახვერული ან განუსახვერული), ხვენიებითი ან განუსახვერული ნაცვალსახელი, მკვ.

Mult li angreget la *sue* anfermetet. (Al. 56)

Que jo n'esclair ceste meie grant ire. (Rol. XXI)

ხვენიებითი ნაცვალსახელები. ძველფრანკულ ენაში ხვენიებით ნაცვალსახელთა 2 ტიპი იყო: *cil* და *cist*. *Cil* მიუთითებდა სიშორეს, *cist* კი – სიახლოვეს (დროსა და ხივრცეში). შემდგომში ეს განსხვავება თანდათანობით იშლება და კრეტიენ დე ტრუასთან (XII ს-ის II ნახ.) გვხვდება *cil*-ისა და *cist*-ის გამოყენება გამაძლიერებელი ნაწილაკებით: *ci* და *la*-თი.

ხვერებით ნაცვალსახელებს სამი ბრუნვითი ფორმა ჰქონდათ მამრობითი სქესის მსოფლობით რიცხვში:

მსოფლობითი რიცხვი				
ბრუნვა	მამრ. სქ.	მდედრ. სქ.	მამრ. სქ.	მდედრ. სქ.
სახელობ. ირიბ.	<i>cil</i> (ან <i>icil</i>) <i>celui</i> (<i>icelui</i>), <i>cel</i> (<i>icel</i>)	<i>cele</i> (<i>icele</i>) <i>celi</i> (<i>iceli</i>), <i>cele</i> (<i>icele</i>)	<i>cist</i> (<i>icist</i>) <i>cestui</i> (<i>icestui</i>), <i>cest</i> (<i>icest</i>)	<i>ceste</i> (<i>iceste</i>) <i>cesti</i> (<i>icesti</i>), <i>ceste</i> (<i>iceste</i>)
მრავლობითი რიცხვი				
სახელობ. ირიბ.	<i>cil</i> (<i>icil</i>)	<i>celes</i> (<i>iceles</i>)	<i>cist</i> (<i>icist</i>)	<i>cestes</i> (<i>icestes</i>) <i>cez</i> (<i>icez</i>)

საშუალო სქესის ფორმები: *ço* (*iço*), *ce*.

დიალექტური სხვაობანი, ძირითადად, მკვანდლება ფორმა (*i*)*cels*-თან დაკავშირებით. ეს იმით აიხსნება, რომ ლათინური შეერთება *c + l +* თანხმოვ. სხვადასხვა რეფლექსებს იძლეოდა სხვადასხვა დიალექტებში; შამპანურში უღერდა როგორც *ciaus* და *caus*; ლოტარინგიულში – ფორმა (*i*) *ceos* და უფრო ძველი ფორმა (*i*) *caz*; ბურგუნდიულში, ასევე ჩრდილო-დასავლურ და სამხრეთ-დასავლურ დიალექტებში – ფორმა (*i*) *ceaus*.

პიკარდულში, იმასთან დაკავშირებით, რომ ამ დიალექტში დათინურ k-ს i, e-ს წინ შეესაბამებოდა აფრიკატი tš, ჩვენებით ნაცვალსახელთა სისტემა შემდეგი სახის იყო: მამრ. სქესის მხ. რ. - chil (chicus), chelui, chel; მრავლ. რიცხვი - chil, chiaus; მდედრ. სქესის მხ. რ. - chele, cheli, chele; მრავლ. რიცხვი - cheles; საშუალო სქესის ფორმები - che, chou, chel.

Cist-ის ფორმებს შეესაბამებოდა შემდეგი ფორმები: chist (chis), chestui, chest; მრავლ. რიცხვი - chist, ches; მდედრ. სქ. მხოლ. რ. - cheste, chesti, cheste, მრავლ. რიცხვი - ches.

მიმართებითი ნაცვალსახელები. მიმართებითი ნაცვალსახელები წარმოდგენილი იყო შემდეგი ფორმებით: qui, que, dont, quels, liqueis. ფორმა qui-ს არ გაიწნა სხვაობა არც სქესში, არც რიცხვში. ჩვენებით ნაცვალსახელთა მხგავსად, მასაც 3 ბრუნვათა ფორმა ჰქონდა:

მამრ. და მდედრ. სქესი

სახელ. qui

ირიბ. que (ორთიფრაფ. ვარიანტები - qued, quiet)
cui (წარმოითქ. კში)

ფორმა cui მიცემითი ბრუნვის ურთიერთობას გამოხატავდა, ფორმა que კი - ბრალდებითისას.

ტველფრანგულში იყო კიდევ საშუალო სქესის მიმართებითი ნაცვალსახელი, რომელსაც ჰქონდა მახვილიანი და უმახილო ფორმები;

მახვილიანი: quei (> quoi), უმახილო: que.

ამ ნაცვალსახელს ბრუნვითი ფორმები არ ჰქონდა.

მიმართებითი ნაცვალსახელი dont, ისევე როგორც თანამედროვე ენაში, უცვლელი იყო, შეუფარდებოდა პირისა და საგნის აღმნიშვნელ არსებით სახელებს და გუხვდებოდა ირიბი დამატების ფუნქციით „de qui, duquel, de laquelle, desquels“-ის მნიშვნელობით:

Si ert creance dunt (= de laquelle) ore n'i at nul prut.

(Al. 1)

Vait par les rucs dunt (= desquelles) il ja bien fut cointe.

(Al. 43)

ნაცვალსახელები *quels, liquels* ფლობდნენ პირდაპირი და ირიბი ბრუნვების ფორმებს. ისინი წამრობით სქესში აბრუნებოდნენ არსებით სახელ *chevaliers*-ს ტიპისებურად:

	ბრუნვა	მამრ. სქ.	მდედრ. სქ.
მხ. რ.	სახელობ. ირიბ.	<i>quels</i> <i>quel</i>	<i>quel</i>
მრ. რ.	სახელობ. ირიბ.	<i>quels</i> <i>quels</i>	<i>quels</i>

კითხვით ნაცვალსახელთა სახით გამოიყენებოდა მიმართებით ნაცვალსახელთა ყველა ფორმა, გარდა *dont*-ისა.

ზმნა

ძველფრანგულ ენაში ზმნას ჰქონდა ოთხი გრამატიკული კატეგორია.

კილოს კატეგორია. ზმნას ჰქონდა ოთხი კილო: თხრობითი (*Indicatif*), პირობითი (*Conditionnel*), კავშირებითი (*Subjonctif*) და ბრძანებითი (*Impératif*). თითოეულ კილოს (*Impératif*-ის გარდა) ჰქონდა დროთა განსაკუთრებული ხისტიკვა.

დროის კატეგორია. ძველფრანგულში იყო დროთა ის ხისტიკვა, რომელიც ახასიათებს თანამედროვე ფრანგულ ენას.

თხრობით კილოს ჰქონდა ოთხი მარტივი (ფლექსიური) დროითი ფორმა: *Présent, Imparfait, Passé simple* და *Futur simple* და ოთხი რთული (ანაღლებიერი) ფორმა: *Passé composé, Passé antérieur, Plus-que-parfait* და *Futur antérieur*. კავშირებით კილოს ორი მარტივი დროითი ფორმა ჰქონდა: *Présent* და *Imparfait*, ორიც – რთული: *Passé* და *Plus-que-parfait*. პირობით კილოს ერთი მარტივი: *Présent* და ერთი რთული: *Passé*, ბრძანებით კილო კი ერთ მარტივ ფორმას ფლობდა – *Présent*-ს.

ზეურთული დროები (*temps surcomposés*) მოგვიანებით ვითარდებიან, XVI-ში.

პირის კატეგორია გამოიხატებოდა როგორც დაბოლოებების განსაზღვრული სისტემის მეშვეობით, ასევე სუბიექტური ნაცვაღსახედების საშუალებით, რომლებიც უმეტეს შემთხვევაში ახლდნენ ზმნას.

გვარის კატეგორია. ძველფორანული ორ გვარს განასხვავებდა: მოქმედების (voix active) და ვნების (voix passive).

გარდა უღლებადი ფორმებისა, ე.ი. იმ ფორმებისა, რომლებიც იცვლებიან გვარის, კილოს, დროის, პირისა და რიცხვის მიხედვით, ზმნას ქონდა კიდევ არაუღლებადი, ანუ უპირო ფორმები: გახუსახდვრედი ფორმა (Infinitif), აწმყოს მიმდგობა (Participe présent), ნამყოს მიმდგობა (Participe passé) და გერუნდივი (Gérondif).

ძველფორანულ ზმნას ქონდა სამი ტიპის უღლება:

I უღლების ზმნები, რომელთაც ინფინიტევში (გახუსახდვრელ ფორმაში) აქვთ დაბოლოება: -er, -ier (წარმოითქ. -ჲრ და -იერ დიფთონგით).

II უღლება - ინფინიტევში - ir-ზე დაბოლოებული ზმნები.

III უღლება - ინფინიტევში - eir (>oir), -re-ზე დაბოლოებული ზმნები და ზნნათა მცირე ჯგუფი, რომლებიც ინფინიტევში -ir-ზე ბოლოვდებიან, მაგრამ არ განეკუთვნებიან II უღლების ტიპს.

მარტივი დროება

I უღლება

ზმნა porter

თხრობითი კილო (Indicatif)

დროითი ფორმები ძირეული ფუძით		
Présent	Imparfait	Passé simple
(je) port -	(je) port o(u)e, -eie ⁵	(je) port-ai, (-ai) ⁵
(tu) port-e-s	(tu) port -o(u)es, -eie-s	(tu) port-a-s
(il, ele) port-e-t	(il, ele) port -o(u)t ei-t	(il, ele) port-a-t
(nos) port-ons ¹	(nos) port-ions ¹	(nos) port-u-mes
(vos) port-ez ²	(vos) port-iez	(vos) port-a-stes
(il, eles) port-ent	(il, eles) port-o(u)ent ³ ei-ent	(il, eles) port-er-ent

¹ ორთოგრაფიული ვარიანტები – ons, urns.

² დაბოლოება -ez ეწევა დროში წარმოთქმული რიცხვრც -ეხ. გარდა ამისა, ზმნესი, რომელიც ეწეო დათხურში პოლიციებოა პადატალურ თანხმობანზე. ურანეულ ენაში მრავლობითი რიცხვის I პირში პქინდათ დაბოლოება -iez (წარმოთქ. [e]ჟ, მხგ., chevalchiez, chargiez (დათ caballicare, caricare).

³ ეწევა უღლების ზმნებს, გარდა I უღლებისა, Imparfait-ში პქინდათ დაბოლოებები: -eie, -eies, -eif, -ions, -iez, -ient. XII ს-ის შუა ხანებიდან ეს დაბოლოებები გაგრეულა I უღლების ზმნებზეც, ანუ სერით გახდა ეწევა უღლებისათვის. სრული-აღმოსავლეთ დაღუქტებში Imparfait-ს ხევა ტობის დაბოლოებები პქინდა: -eie, -eie-s, -eie-t, -iens, -iez, -ient.

⁴ -ions, რიცხვრც Imparfait indicatif-ისა და Conditionnel présent-ის მრავლობითი რიცხვის I პირის დაბოლოება, უართოჟ იყო გაგრეცვლებული სრული-აღმოსავლურ დაღუქტებში (კაღანურში, დიჭარანგიულში, ხერგუნდიულში).

⁵ ძველურანგული პერთადის განმავლობაში წარმოთქმა იცვლებოდა: XII ს-მდე porta, XIII ს. დასაწყისში porta (ei ეტაბის გავლით).

დროითი ფორმები რეგულირებულ ფ-იანი ფუძით			
Futur		Futur dans le passé	
(je)	porte-r-ai	(je)	porte-reie
(tu)	porte-ra-s	(tu)	porte-reie-s
(il, elle)	porte-ra-t	(il, elle)	porte-rei(e)-t
(nos)	porte-r-ons	(nos)	porte-r-ions
(vous)	porte-r-ez	(vous)	porte-r-iez
(il, elles)	porte-r-ont	(il, elles)	porte-rei-ent

როგორც ცხრილიდან ჩანს, ძველფრანგულში არსებობდა პირის დაბოლოებათა ურთიანი და მყარი ხისტიკა:
მხ. რ. მრ. რ.

I პირი - (ნულოვანი დაბ.)

II პირი - -s

III პირი - -t

I პ. - -ons

II პ. - -ez

III პ. - -ent

სისტემიდან გადახვევა შეიქმნოდა Imparfait-ში და Futur dans le passé-ში (Conditionnel) - I პ. მრ. რ. -ions და II პ. მრავლ. რ. -iez, Passé simple-ში - I პ. მრ. რ. -mes, II პ. -tes, Futur-ში - III პ. მრ. რ. -ont. გარდა ამისა, Passé simple-სა და Futur-ში I პ. მხ. რ. დაბოლოება -ai განვითარდა ფ-დ (ai დარჩა მხოლოდ ართოგრაფიულად).

დასაყლურ დიალექტებში (ნორმანდიულში, ჩრდილო-დასავლურსა და სამხრეთ-დასავლურში) Présent-სა და Futur-ში I პ. მრ. რ., -ons-ის გარდა, იხმარებოდა -on დაბოლოებაც (ორთოგრაფ. ვარიანტები un, -un); ამავე დიალექტებში უძველესი პერიოდიდან Imparfait-სა და Futur dans le passé-ში უპირატესად დაბოლოება -ions იხმარებოდა მრ. რ. I პირში, -iens იშვიათად გამოიყენებოდა და დამახასიათებელი იყო ჩრდილო-აღმოსავლურ დიალექტებისათვის.

ჩრდილო-აღმოსავლურ დიალექტებში, ჩახელდობრ ვალონურსა და ლოტარინგიულში, Présent-სა და Futur-ში მრ. რ. II პირში, -ez-ის გარდა, გვხვდებოდა დაბოლოება -eiz (>oiz). ეს დაბოლოება ნორმანდიულსაც ახასიათებდა იმ დროისათვის.

პიკარდულ დიალექტს Présent-სა და Futur-ში მრ. რ. I პირში, ყველა უღლებაში, მქონდა დაბოლოება -omes (ორთოგ.

ვარდანიტი -ommes), მღვ., avomes, disomes, faisomes, Imparfait-სა და Futur dans le passé-ს) კონკურსიკებდნენ დაბოლოებები -iens, iemes (aviemes, estiemes). იგივე დაბოლოებები ტიპურია ვალონურისთვისაც, მაგრამ დამატებით მსხვილით: -iens, -iemes. წმინდა პიკარდულთა მახასიათებელია დაბოლოება -es -ez-ის ნაცვლად (s ნაცვლად უ-ის).

კავშირებითი კვლე (Subjonctif)

Présent		Imparfait	
(je)	port -	(je)	port-asse-
(tu)	port - ¹	(tu)	port-asse-s
(il, ele)	port -	(il, ele)	port-as-t
(nos)	port-ons	(nos)	port-isse-ons
(vos)	port-ez	(vos)	port-isse-ez
(il, eles)	port-ent	(il, eles)	port-ass-ent

ნაწილაკი que, რომელიც, თანამედროვე ფრანგულ ენაში, კავშირებითი კვლეს (Subjonctif) ფორმალურ მანიერებელს წარმოადგენს და იხმარება ამ კვლეს ფორმებში, ძველფრანგულ პერიოდში არ იყო აუცილებელი.

პირობითი კვლე (Conditionnel)

Présent

(je) porte-reie

(tu) porte-reie-s და ა.შ.

Conditionnel présent-ის ფორმა ობრობითი კვლეს Futur dans le passé-ს ფორმის ომონიშური იყო.

ბრძანებითი კვლე (Impératif)

ამ კვლეს ჰქონდა მხოლოდ Présent-ის ფორმა, რომელიც იწარმოებოდა ძირეული ფუძიდან და ემთხვეოდა Présent indicatif-ის ფორმებს: port-e, port-ons, port-ez.

¹ იგი უზნური ფუძე ბოლოდებოდა -e-ზე ან -d-ზე, მაშინ, პირის დაბოლოება -s-სთან შეერთებით, შედეგობა აუტრიკატი უ, დაწერილობაში ასე: z-ით გამოხატული.

უბირო ფორმები
განუსახვერელი ფორმა (Infinitif)
Infinitif présent: porter
შიმდეობა (Participe)

Participe présent	Participe passé
მამრ. სქ. port-ant (წარმოითქვ. ტ) (ირიბ. port-ant)	მამრ. სქ. port-é ირიბ. port-é
მდე. სქ. port-ant	მდე. სქ. port-ée

Participe présent-ს მამრ. სქესში პქონდა არსებითი სახელის chevaliers-ს ტიპის ბრუნვითი ფორმები. მდგდროებითი სქესის ფორმა იყო portant, რომელიც ემთხვეოდა მამრ. სქ. ირიბი ბრუნვის ფორმას; მას პქონდა მხოლოდ რიცხვის კატეგორია: მხ. portant – მრ. portant.

II უღვლები

(-ir-ზე დაბთავიერებული ზმნები finir-ის ტიპისა, **Présent indicatif**-ში -is-იანი ფუძის მქონენი)

ამ უღვლელებით იუღვლებოდა მრავალნი ზმნა, რომლებიც შეადგენდნენ ისეთივე პროდუქტიულ ჯგუფს, როგორსაც I უღვლების ზმნები.

თხრობითი კელი (Indicatif)

Présent		Imparfait		Passé simple	
(je)	fini - s	(je)	fini-ss-ais	(je)	fini -
(tu)	fini - s	(tu)	fini-ss-ais-s	(tu)	fini-s
(il, etc)	fini - s-t	(il, etc)	fini-ss-ai-t	(il, etc)	fini-t
(nos)	fini-ss-ons	(nos)	fini-ss-ions	(nos)	fini-mes
(vos)	fini-ss-ez	(vos)	fini-ss-iez	(vos)	fini-stes
(il, eles)	fini-ss-ent	(il, eles)	fini-ss-ai-ent	(il, eles)	fini-r-ent
Futur			Futur dans le passé		
(je)	fini - r-ai	(je)	fini - reie		
(tu)	fini - ra-s	(tu)	fini - reie-s		
(il, etc)	fini - ra-t	(il, etc)	fini - rei-t		
(nos)	fini-r-ons	(nos)	fini-r-ions		
(vos)	fini-r-ez	(vos)	fini-r-iez		
(il, eles)	fini-r-ont	(il, eles)	fini-rei-ent		

კავშირებითი კელი (Subjonctif)

Présent		Imparfait	
(je)	finiss-e	(je)	finiss-e
(tu)	finiss-e-s	(tu)	finiss-e-s
(il, ele)	finiss-e-t	(il, ele)	finiss-t
(nos)	finiss-ons	(nos)	finiss-ons
(vos)	finiss-ez	(vos)	finiss-ez
(il, eles)	finiss-ent	(il, eles)	finiss-ent

კავშირებითი კელის Présent-სა და Imparfait-ს ერთხარის ფორმები პქონდა. პირის დაბოლოებები უერთდებოდნენ Présent indicatif-ის ფუძეს: მხ. რიცხვში შემაერთებელი ხმოვნის -ე-ს საშუალებით (გარდა Imparfait-ს მხ. რ. III პირისა), მრავლობით რიცხვში კი – უშუალოდ.

აქედან გამომდინარე, Présent და Imparfait subjonctif-ის ფორმები თითქმის ემთხვეოდა Présent indicatif-ის ფორმებს. მათ ანსხვავებდა მხოლოდ შემაერთებელი ხმოვნის (-ე-ს) არსებობა მხოლოდობით რიცხვში.

პარაბოთი კელი (Conditionnel)

Présent			
(je)	fini-raie	(nos)	fini-r-ions
(tu)	fini-raie-s	(vos)	fini-r-iez
(il, ele)	fini-rai-t	(il, eles)	fini-rai-ent

ბრძანებითი კელი (Impératif)

რთგორც I უღველიდებაში, აქაც მხოლოდ Présent არსებობდა: finis, finiss-ons, finiss-ez.

უპირო ფორმები
განუხაზღერელი ფორმა (Infinitif)
Infinitif Présent: finir
მიმღეობა (Participe)

Participe présent	Participe passé
მამრ. სქ. finissant (ირიბ. finissant)	მამრ. სქ. finiz (ირიბ. finit)
მდ. სქ. finissant	მდ. სქ. finie

III უღლება

(ზმნები, რომლებიც ბოლოვდებიან **-eir-ზე (>oir)**, **-re-ზე** და ასევე **ir-ზე [Indicatif présent-ში -x-იანი ფუძის არმქონენი]**)

III უღლება აერთიანებდა სხვადასხვაგვარი ვგუფების ზმნებს; ეს უღლება არაპროდუქტიული იყო და ფრანგული ენის არსებობის უძველესი პერიოდებიდანვე არ ივსებოდა ახალი წარმონაქმნებით.

ზმნებს, რომელთაც ჰქონდათ ერთნაირი დაბოლოება ინფინიტევში, შესაძლებელია არ ჰქონოდათ ერთნაირი ტიპის დაბოლოებები ეველა დროში, ასევე ურთგვარივნებს არ ამჟღავნებდნენ უპირო ფორმების წარმოების დროსაც. ამიტომაც III უღლება არქაულად, გადზონაშთურად ითვლება.

თხრობითი კელო (Indicatif)

recevoir (> recevoir)	rendre	sentir
(je) receif - ⁰	(je) rent -	(je) sent -
(tu) recei - s	(tu) reanz (=rent-s)	(tu) senz (= sent-s)
(il, etc) recei - t	(il, etc) rent (= rent-t)	(il, etc) sent (= sent-t)
(nos) recev-ons	(nos) rend - ons	(nos) sent-ons
(vos) recev-ez	(vos) rend - ez	(vos) sent-ez
(il, eles) receiv-ent	(il, eles) rend-ent	(il, eles) sent-ent

⁰ [წარმოადგენს ძირული v იახსილენის დაკრეფულ ვარიანტს; ძველფრანგულში ბოლო v, ასევე რიცხიც ბოლო b, d, g, ურუკდებოდა.

Imparfait					
(je)	recev- <i>ais</i>	(je)	rend- <i>ais</i>	(je)	sent- <i>ais</i>
(tu)	recev- <i>ais</i> -s	(tu)	rend- <i>ais</i> -s	(tu)	sent- <i>ais</i> -s
(il, elle)	recev- <i>ait</i>	(il, elle)	rend- <i>ait</i>	(il, elle)	sent- <i>ait</i>
(nos)	recev- <i>ions</i>	(nos)	rend- <i>ions</i>	(nos)	sent- <i>ions</i>
(vos)	recev- <i>iez</i>	(vos)	rend- <i>iez</i>	(vos)	sent- <i>iez</i>
(il, elles)	recev- <i>aient</i>	(il, elles)	rend- <i>aient</i>	(il, elles)	sent- <i>aient</i>
Passé simple					
(je)	reç <u>u</u>	(je)	rend <u>i</u>	(je)	sent <u>i</u>
(tu)	reç <u>us</u>	(tu)	rend <u>is</u>	(tu)	sent <u>is</u>
(il, elle)	reç <u>ut</u>	(il, elle)	rend <u>it</u>	(il, elle)	sent <u>it</u>
(nos)	reç <u>ûmes</u>	(nos)	rend <u>îmes</u>	(nos)	sent <u>îmes</u>
(vos)	reç <u>ûtes</u>	(vos)	rend <u>îtes</u>	(vos)	sent <u>îtes</u>
(il, elles)	reç <u>urent</u>	(il, elles)	rend <u>irent</u>	(il, elles)	sent <u>irent</u>
Futur					
(je)	recev- <i>rai</i> (>e)	(je)	rend- <i>rai</i> (>e)	(je)	sent- <i>irai</i> (>e)
(tu)	recev- <i>ras</i>	(tu)	rend- <i>ras</i>	(tu)	sent- <i>iras</i>
(il, elle)	recev- <i>ra</i> -t	(il, elle)	rend- <i>ra</i> -t	(il, elle)	sent- <i>ira</i> -t
(nos)	recev- <i>rons</i>	(nos)	rend- <i>rons</i>	(nos)	sent- <i>irons</i>
(vos)	recev- <i>rez</i>	(vos)	rend- <i>rez</i>	(vos)	sent- <i>irez</i>
(il, elles)	recev- <i>ront</i>	(il, elles)	rend- <i>ront</i>	(il, elles)	sent- <i>iront</i>
Futur dans le passé					
(je)	recev- <i>rais</i>	(je)	rend- <i>rais</i>	(je)	sent- <i>irais</i>
(tu)	recev- <i>rais</i> -s	(tu)	rend- <i>rais</i> -s	(tu)	sent- <i>irais</i> -s
(il, elle)	recev- <i>rait</i>	(il, elle)	rend- <i>rait</i>	(il, elle)	sent- <i>irait</i>
(nos)	recev- <i>rions</i>	(nos)	rend- <i>rions</i>	(nos)	sent- <i>irions</i>
(vos)	recev- <i>riez</i>	(vos)	rend- <i>riez</i>	(vos)	sent- <i>iriez</i>
(il, elles)	recev- <i>raient</i>	(il, elles)	rend- <i>raient</i>	(il, elles)	sent- <i>iraient</i>

კავშირებითი კვლეა (Subjonctif)

Présent					
(que)		(que)		(que)	
(je)	receiv	(je)	rende	(je)	sente
(tu)	receiv-s	(tu)	rende-s	(tu)	sente-s
(il, ele)	receiv-t	(il, ele)	rende-t	(il, ele)	sente-t
(nos)	receiv-ons	(nos)	rend-ons	(nos)	senti-ons
(vos)	receiv-ez	(vos)	rend-ez	(vos)	senti-ez
(il, eles)	receiv-ent	(il, eles)	rend-ent	(il, eles)	senti-ent
Imparfait					
(que)		(que)		(que)	
(je)	receu-sse	(je)	rendi-sse	(je)	senti-sse
(tu)	receu-sse-s	(tu)	rendi-sse-s	(tu)	senti-sse-s
(il, ele)	receu-st	(il, ele)	rendi-st	(il, ele)	senti-st
(nos)	receu-ss-ons	(nos)	rendi-ss-ons	(nos)	senti-ss-ons
(vos)	receu-ss-ez	(vos)	rendi-ss-ez	(vos)	senti-ss-ez
(il, eles)	receu-ss-ent	(il, eles)	rendi-ss-ent	(il, eles)	senti-ss-ent

პირობითი კვლეა (Conditionnel)

Présent					
(je)	recev-rais	(je)	rend-rais	(je)	senti-rais
(tu)	recev-rai-s	(tu)	rend-rai-s	(tu)	senti-rai-s
(il, ele)	recev-rait	(il, ele)	rend-rait	(il, ele)	senti-rait
(nos)	recev-r-ions	(nos)	rend-r-ions	(nos)	senti-r-ions
(vos)	recev-r-iez	(vos)	rend-r-iez	(vos)	senti-r-iez
(il, eles)	recev-rai-ent	(il, eles)	rend-rai-ent	(il, eles)	senti-rai-ent

ბრძანებითი კვლეა (Impératif)

recev –	rend –	senti –
recev – ons	rend – ons	senti – ons
recev – ez	rend – ez	senti – ez

უპირისუფრო მუხებო

Infinitif présent		
recev-ir	rend-re	senti-ir
Participe		
Participe présent		
recevanz (recevant)	rendanz (rendant)	sentanz (sentant)
Participe passé		
მამრ. ბქ. receuz (receut)	renduz (rendut)	sentiz (sentit)
მდე. სქ. receue	rendue	sentie

III უღლებების ზმნებს ახასიათებდეთ:

1. Passé simple-ის წარმოება ხშირად rendre-ის ტიპის მსხვედრით, ამ კატეგორიას თავდაპირველად მიეკუთვნებოდა nd (ან მ. უ) ფუძიანი ზმნები, შემდგომ კა Passé simple-ის ახლო ტიპი გავრცელდა -re-ზე დაბოლოებულ სხვა ფუძიან ზოგიერთ ზმნასაც (abatre, rompre და სხვ.).

2. -მ-იანი (წარმოითქ. u) Passé simple, რომელიც იწარმოებოდა I და II უღლების Passé simple-ის ტიპის მსგავსად:

ზმნა valoir (> valoir)

(je)	valûi (ეველგახს წარმოითქ.)	(nos)	valû - mes
(tu)	valû-s	(vos)	valû - stes
(il, ele)	valû-t	(il, eles)	valû-r-ent

ამ ტიპით იწარმოებოდა იმ ზმნების Passé simple, რომელთა ძირეული ფუძე ბოლოფუძეობდა თანხმოვნებით: l, n, r, მავ. morir, doleir, criembre (თანამედ. craindre), pareir და სხვ. მაგრამ აღნიშნულ თანხმოვნებითაც ეველა ზმნა არ მიეკუთვნებოდა ამ კატეგორიას; მაგ., valoir (> -oir) სხვა ტიპის Passé simple-ს აწარმოებდა.

3. Passé simple, რომელიც ხასიათდებოდა ერთმარცვლიანი და ორმარცვლიანი ფუძეების მონაცვლეობით მახვილიანი i-თი, აქ ერთიანდება ხაში მსგავსი ტიპი:

ა) Passé simple ზმნებისა, რომლებშიც მონაცვლეობს ერთმარცვლიანი ფუძე მახვილიანი i-თი (I და III პირში მხ. რ. და III პ. მრ. რ.) ორმარცვლიან ფუძესთან, რომელშიც i პირუსს ქმნის უმახვილო e-სთან (II პირში მხ. რ. და I და II პ. მრ. რ.); მაგ.:

ზმნა veir (> venir)

(je)	vi-	(nos)	vei-mes
(tu)	vei-s	(vos)	vei-stes
(il, ele)	vi-t	(il, eles)	vi-r-ent

ბ) Passé simple ზმნებისა, რომლებშიც მონაცვლეობს ერთმარცვლიანი ფუძე i + n-თი ორმარცვლიან ფუძესთან, ხადაც

უმახვილო *e*-სა და მახვილიან *i*-ს შორის ცხვირისმიერი *n* თანხმოვანია;

მაგ:

ზმნა *venir*

(je)	vin-	(nos)	veni-mes
(tu)	veni-s	(vos)	veni-stes
(il, ele)	vin-t	(il, eles)	vin-r-ent

კ) *Passé simple* ზმნებისა, რომლებშიც მონაცვლეობს ერთმარცვლიანი ფუძე *i + s*-თი ორმარცვლიან ფუძესთან, სადაც უმახვილო *e*-სა და მახვილიან *i*-ს შორის *s* თანხმოვანია;

მაგ:

ზმნა *mettre*

(je)	mis-	(nos)	mesi-mes
(tu)	mesi-s	(vos)	mesi-stes
(il, ele)	mis-t	(il, eles)	mis-r-ent

(მოგვიანებით *mir-ent*).

mettre-ს ტიპის მიხედვით *Passé simple*-ს

აწარმოებდნენ ზმნები: *prendre, dire, rire, seoir (> seoir), querre, faire* და ზოგი სხვა.

XII-XIII საუკუნეებში *mis, mesis* ტიპის *Passé simple* გარდაიქმნა *vi, veis* ტიპზე, ანუ დაკარგა ინტერყოკალური *s* მხ. რ. II პირში და მრ. რ. I და II პირში.

s-იანი ფორმები: (*mis, mesis* და ა.შ.) ხანგრძლივი შენარჩუნება ახასიათებდა პიკარულ დიალექტს, სადაც ეს ფორმები XIII, XIV და XV საუკუნეშიც კი გვხვდებოდა.

4. *Passé simple*, რომელსაც ახასიათებდა მახვილიან *ü*-იანი ერთმარცვლიანი და ორმარცვლიანი ფუძეების მონაცვლეობა. მხ. რ. I პირში ერთმარცვლიანი ფუძე წარმოდგენილი იყო *ü* დიფთონგით. ზოგიერთ ზმნაში, ორმარცვლიან ფუძეში, მახვილიანი *ü* ჰიატუსს ქმნიდა უმახვილო *e*-სთან, ზოგიერთში – უმახვილო *ü*-სთან; მაგ:

ზმნა *deveir (> devoir)*

(je)	düi (წარმოითქ. dñi)
(tu)	deü-s
(il, ele)	dü-t

ზმნა *moveir (> movoir)*

(je)	müi (წარმოითქ. müi)
(tu)	moü-s
(il, ele)	mü-t

(nos) deù-mes	(nos) მოწ-mes
(vos) deù-stes	(vos) მოწ-stes
(il, eles) dū-r-ent	(il, eles) თწ-r-ent

deveir-ის ტიპის მსხედვით Passé simple-ს აწარმოებდნენ ზმნები creire (> croire), creistre (> croistre), beivre (> boire), nuisir, gesir, lire და მრავალი სხვ. moveir-ის ტიპის მსხედვით კი – ზმნები conoistre, plovenir, estoveir და სხვ. ძველფრანგული პერიოდის ბოლოს თწ-ს ტიპზე ასიმილაცია გახილავდა ძწ-ს ტიპთან.

5. ზოგიერთ ზმნაში, Passé simple-ის წარმოებისას, ბუნანი ერთმარცველიანი ფუძე მონაცვლეობდა მახვილიან ა-იანი ორმარცველიან ფუძესთან მის წინამდებელ უმახვილო ა-სთან პიატუსის დროს. მხ. რ. I პირის ფუძე წარმოდგენელი იყო ბი დიფთონგით; ახეთია ზმნები: aveir (> avoir), plaisir, saveir (> savoir), taisir, poeir (> poir).

ზმნა aveir

(je) oi (წარმოითქ. oi)	(nos) ou-mes (წარმოითქ. oûmes)
(tu) ou-s (წარმოითქ. oûs)	(vos) ou-s-tes (წარმოითქ. oûstes)
(il, eles) ou-t (წარმოითქ. oût)	(il, eles) ou-r-ent (წარმოითქ. oûrent)

პიკარდულ დიალექტში, ზმნა aveir-ის Passé simple-ის ფორმები იყო: eu, euis, eut, euimes, euistes, eurent, ზმნა deveir, კი იუღლებოდა: du, deuis, diut, deuimes, deuistes, diurent. ვალონურში – oi, oûs ტიპს შეესაბამებოდა ფორმები: au, auis, aut, auimes, auistes, ხოლო dui, deus და ა.შ. ტიპს – იგივე ფორმები, რაც პიკარდულ დიალექტში.

ზმნებს, რომლებიც Passé simple-ს აწარმოებდნენ -ი-იანი ზმნური ფუძით, ჰქონდათ Participe passé-ს ფორმები -û(t), -ûe: deû (t), meû (t), concû (t), eû (t) და სხვ.

როული დროები

სამოკე უღლებს ზმნები ერთსაირად აწარმოებდნენ როულ დროებს, განსხვავებოდნენ მხოლოდ წარსული დროის მიმდევობის ფორმებით. ნიმუშად ნებისმიერი უღლება ვამოდგება; მაგ., I უღლება (porter):

თხრობითი კელი (Indicatif)

Passé composé			Passé antérieur		
(je)	ai	portet (portéç)	(je)	oi	portet (portéç)
(tu)	as	portet (portéç)	(tu)	oits	portet (portéç)
(il, ele)	a	portet (portéç)	(il, ele)	o(ut)	portet (portéç)
(nos)	avons	portet (portéç)	(nos)	oûmes	portet (portéç)
(vos)	avez	portet (portéç)	(vos)	oûstes	portet (portéç)
(il, eles)	ont	portet (portéç)	(il, eles)	ournt	portet (portéç)
Plus-que-parfait			Futur antérieur		
(je)	aveie (> avoie)	portet (portéç)	(je)	avrai	portet (portéç)
(tu)	aveies (> avoies)	portet (portéç)	(tu)	avrás	portet (portéç)
(il, ele)	aveit (> avoit)	portet (portéç)	(il, ele)	avrát	portet (portéç)
(nos)	avons	portet (portéç)	(nos)	avróns	portet (portéç)
(vos)	avez	portet (portéç)	(vos)	avrez	portet (portéç)
(il, eles)	avoient	portet (portéç)	(il, eles)	avrónt	portet (portéç)
კავშირებითი კელი (Subjonctif)					
Passé			Plus-que-parfait		
(je)	aie	portet (portéç)	(je)	oüsse (>eüsse)	portet (portéç)
(tu)	aies	portet (portéç)	(tu)	oüsses (>eüsses)	portet (portéç)
(il, ele)	ait	portet (portéç)	(il, ele)	oúst (>eúst)	portet (portéç)
(nos)	aions	portet (portéç)	(nos)	oüssons (>eüssons)	portet (portéç)
(vos)	aiez	portet (portéç)	(vos)	oüssiez (>eüssiez)	portet (portéç)
(il, eles)	aient	portet (portéç)	(il, eles)	oüssent (>eüssent)	portet (portéç)

პირობითი კელი (Conditionnel)

Passé					
(je)	avroie (>avroie)	portet (portéç)	(je)	avrions	portet (portéç)
(tu)	avroies (>avroies)	portet (portéç)	(tu)	avriez	portet (portéç)
(il, ele)	avroit (>avroit)	portet (portéç)	(il, eles)	avroient (>avroient)	portet (portéç)

უპირო ფორმები

Infinitif passé:

avoir (> avoir) portet

Participe passé:

ayant portet (იშეითად იხმარებოდა)

როულ დროებში დროისა და პირის მამუენებელი იყო დამხმარე ზმნის ფორმა, ლექსიკური მნიშვნელობის მატარებელი კი - Participe passé.

ბუნდურანგულში, როული ზმნური ფორმების მახასიათებელი იყო ის, რომ მათი კომპონენტები ადვილს იცვლიდნენ ერთმანეთის მიმართ: მიმდებობა, შეიძლება,

დამხმარე ზმნის პირიანი ფორმის შემდეგაც მდგარიყო და წინაღ. გარდა ამისა, როცა ფორმის ელემენტებს შორის შეიძლება ჩართულიყო წინადადების სხვადასხვა წევრები, მაგ. დამატებები და გარეშობები.

როგორც ვნახეთ, ჭეუღვრანგულ პერიოდში, ძირითადად, მარტივ და რთულ დროთა იგივე მორფოლოგიური სისტემა იყო, რაც თანამედროვე ყრანგულ ენაში. არ იყო მხოლოდ ზერთული დროები (*temps surcomposés*), რომლებიც XV საუკუნიდან განითარდა.

ამგვარად, ჭეუღვრანგული ზმნა ხახიათლებოდა პირის დაბოლოებათა ერთიანი სისტემით სამივე უღლებსათვის: მხოლოდით რიცხვში - *s*, -*t*, მრავლობით რიცხვში - *-ons*, -*ez*, -*ent*. პირის დაბოლოება, ძირითადად, არ იყო I უღლების მხოლოდითი რიცხვის I პირში (*je port* -, *je chant* - და სხვ.) და II და III უღლების ზმნათა *Passé simple*-ის მხოლოდითი რიცხვის I პირში (II უღლების სოვიერთი ზმნის *Présent indicatif* ის მხოლოდითი რიცხვის I პირში -*c*-*t* არსებობა ფონეტიკური მოვლენაა; როგორც მაგ., *entre < intro*).

ამ სისტემაში არსებობდა სამოკალიბების პროცესში მყოფი ელემენტები: ჯერ კიდევ არ იყო *Présent subjonctif*-ის და ნაწილობრივ *Imparfait subjonctif*-ის განსახვდრული მორფოლოგიური ტიპი.

მნიშვნელოვანი იყო ამ ზმნათა რაოდენობა, რომლებიც ფუნქციის ბგერით სახეს იცვლიდნენ დროთა რიგში; ეს, ძირითადად, III უღლებს ეკება.

ზმნიხედა

ჭეუღვრანგულში, გარდა ლათინურიდან შემკვიდრებით მიღებულითა, არსებობდა ზმნიხედათა დიდი რაოდენობა, რომლებიც წარმოქმნილი იყო სხვადასხვა შეერთებათა საშუალებით:

ა) წინდებულება + არსებითი სახელი: *a devis „à plaisir“*, *a bandon „à volonté, contremont, contrevai, adenz (adens)“* და სხვ.

ბ) წინდებული ზმნი'ხედით: entreant, delez, detres, ensus და სხვ.

გ) წინდებული წინდებუდით: desoz, dedesoz, desor(c), ensur და სხვ.

დ) ნაწილაკები ça, la ზმნი'ხედით: ça jus, çaens, laenz და სხვ.

გაერცელებული იყო ასევე ზმნი'ხედების წარმოება ზედასართავის მდებარეობითი ქსესის ფორმისაგან სუფიქს -ment-ის საშუალებით.

ასევე გამოიყენებოდა არსებითი სახელები (წინდებულების გარეშე) ზმნი'ხედების ფუნქციით: მაგ.: altrier, erscir (= ersoir), main „demain“ და სხვ.

ზმნი'ხედათა ტიპები სხვადასხვა ფუნქციებს ასრულებდნენ:

რაოდენობის ზმნი'ხედები: quant, tant, mult, poi (you, peu), mais, petit (=peu), assez, plus, moins, mie, alques, alquant, si, par და სხვ.

ზმნი'ხედა par გამოიყენებოდა როგორც გამაძლიერებელი ნაწილაკი;

მაგ.: Quant veit li pedre que mais n'avrat amfant
Mais que cel sul que il par amat tant. . . (Al. 8)

ადგილის ზმნი'ხედები: enz, i, o(ou), iluec, avant, arriere, derrere, jus, sus, desoz, desor (c), pres, loinz და სხვ.

დროის ზმნი'ხედები: entreant, dementres, dementiers, atant, aillant, sovent, seintpres, puis, anceis, ainz, or, altrier, ui, encui, main, ja, lues და სხვ.

კითარების ზმნი'ხედები: სუფიქს -ment-ით ნაწარმოებნი, ასევე si, ainsi, mieiz, pis, poruec, coment, come და სხვ.

ზმნი'ხედური ნაწილაკი si განსაკუთრებით ხშირად გამოიყენებოდა და ძალიან შრავალმნიშვნელოვანი იყო: მას ჰქონდა „si, ainsi, tellement, après, pourtant, cependant, jusqu' à ce que“-ს მნიშვნელობები და გარდა ამისა წინადადებების მატებითი კავშირის ფუნქციასაც ასრულებდა.

დასტურისა და უარყოფის ზმნი'ხედები: non (კარიანტი non), si, veir, certes და სხვ.

ს ი ნ ტ ა ქ ს ი სიტყვათშეერთება

ძველფრანგულ ენაში სიტყვათ შორის კავშირის გამოხატვის მრავალი საშუალება არსებობდა; ეს საშუალებები განსაზღვრავდნენ სიტყვათშეერთების სხვადასხვა სახეობებს. სიტყვათა შეერთების ხერხები მორფოლოგიანაზღა დამოკიდებულნი.

თავისუფალი სიტყვათშეერთებები. თითოეულ სიტყვათშეერთებაში გამოიხატებოდა განსაზღვრული გრამატიკული ურთიერთობა, რომლის ნიშნებს შორის აზრობრივი კავშირის განსაზღვრული სახეობა: ასეთი ურთიერთობებია: ა) ქვემდებარესა და შემასმენელს შორის, ბ) შემასმენელსა და დამატებს შორის, გ) ქვემდებარის ან დამატების ფუნქციის მქონე არსებით სახელსა და მის განსაზღვრებას შორის, დ) შემასმენელსა და გარემოებას შორის, ე) ქვემდებარესა და დანართს შორის. აქედან გამომდინარე გამოიყოფა პრედიკატიული, ობიექტური, ატრიბუტული, გარემოებითი და აპოზიტიური სიტყვათშეერთებები.

ატრიბუტული სიტყვათშეერთება, ატრიბუტული ურთიერთობები გამოიხატება სხვადასხვა სიტყვათშეერთებებით: ა) არსებითი სახელი + ზედსართავი სახელი, ბ) არსებითი სახელი (სუბიექტური ბრუნვა) + არსებითი სახელი (ობიექტური ბრუნვა), გ) არსებითი სახელი + წინდებული + არსებითი სახელი, დ) არსებითი სახელი + წინდებული + ინფინიტივი:

Si recevrai la crestiène lei. (Rol. VI)

Morz pelerins. (Al. 71)

Par la franceise gent. (Rol. XXX)

აპოზიტიური სიტყვათშეერთებები. აპოზიტიური სიტყვათშეერთებები შედგებიან ორი არსებითი სახელისაგან, სახელობითი ბრუნვის ფორმით ან არსებითი სახელისა და ზედსართავისაგან, იმავე ბრუნვის ფორმით. ეს სიტყვათშეერთებები შეიცავენ პირის დახასიათებას ან ფიზიკური ნიშნით, ან წოდებით, ან ნათესაური ურთიერთობით, ან მეტსახელით, აპოზიტიური სიტყვათშეერთებები გვხვდება ქალაქების ან ქვეყნების სახელწოდებებთან: Carles li emperere, Guartan le barber, Rome la citet, Espagne la bele, France la lur tere.

ობიექტური სიტყვათშეერთებები. ობიექტური 'ზმნური სიტყვათშეერთებები შედგებიან ზმნისა და დამატებისაგან და გვხვდებიან როგორც თანდებულაით ასევე უთანდებულად: face sun servise, unt merveilus vasselage, orrat de nos paroles.

ძველფრანგული ობიექტური სიტყვათშეერთებების თავისებურებაა არსებითი სახელით გამოხატული დამატების ზმნის წინ მოთავსების შესაძლებლობა; დამატება შეიძლება ჩაერთოს რთული ზმნური ფორმის კომპონენტებს შორის:

Mun seignor ai perdu, ses mains ad juinz.

Plus de cent milie especes i unt traites. (Rol. CCXLV)

გარემოებითი სიტყვათშეერთებები. გარემოებითი სიტყვათშეერთებები შედგებიან ზმნისა და გარემოებითი დამატებისაგან, რომელიც ძველფრანგულში გამოიხატებოდა:

ზმნიზადით.

Se fierent enz, guardet avant, guardet amunt. (Rol.)

არსებითი სახელის წინდებულებიანი კონსტრუქციით:

Cuntre le cil amsdous ses mains ad juinz. (Rol. CLXVI)

იშვითად გერუნდით:

Cantant enportent le cors saint Alexis. (Al. 201)

პრედიკატიული სიტყვათშეერთებები. პრედიკატიული სიტყვათშეერთებები შედგებიან ქვემდებარისა და შემასმენლისაგან და თავიანთი უორზით სხვადასხვაგვარნი არიან. შემასმენლის სახელადი ნაწილი შეიძლება იდგეს შაკავშირებელი ზმნის წინაც და შემდეგაც:

Merveilus hom est Charles. (Rol. XXVIII)

შემასმენლის სახელადი ნაწილი შეიძლება იყოს

ხედსართავი სახელი:

Ed il est dignes d'entrer en paradis. (Al. 35)

მიმღობა:

Ne l'en est rien, issi'st a Deu turnet. (Al. 49)

არსებითი სახელი:

Cist colp est de produme. (Rol. XCIX)

ინფინიტივი:

Après li dist: „Turnet estes a perdre“ (Rol. C)

რიცხვითი სახელი:

Vint milie sunt, ço diënt tuit li Franc. (Rol. CCXX)

მყარი სიტყვათშეერთებები. ხოციერთი: ობიექტური და გარქმობითი სიტყვათშეერთება შეიძლება მყარ სიტყვათშეერთებებს მივაკუთვნოთ. ძირითადი გავრცელებული იყო XI-XIII საუკუნეების სამწერდო-სადიტურატურო ენაში; ენაში მათი ხშირი ხმარება იწყებს იმას, რომ სიტყვათშეერთების კომპონენტები კარგავენ თავიანთი დამოუკიდებელ ლექსიკურ მნიშვნელობას და მთელი სიტყვათშეერთება იღებს ერთიან მნიშვნელობას. მყარი სიტყვათშეერთებები ხასიათდებიან კომპონენტთა თანამიმდევრობის თავისუფალი წყობით.

XI-XIII საუკუნეების მწერალთა ნაწარმოებებში ფართოდ გამოიყენებოდა შემდეგი მყარი სამხური სიტყვათშეერთებები: avoir paour, faire feste, avoir merci, mener joie, faire joie, mener dolor, mener duel, rendre merci და სხვ.

წ ი ნ ა დ ა დ ე ბ ა მარტივი წინადადება

ფორმის მიხედვით არსებობს მარტივი წინადადებათა წერდელი ტიპები: მტკიცებითი, ძახითი, ბრძანებითი, კითხვითი, აკრძალვითი, თხოვნის ან სურვილის გამომხატველი.

მტკიცებითი წინადადების სმნა თხრობით კილოშაა. კითხვებზე ასსუხებში გეხვდება უსმნო წინადადებები:

Ansemble an vapt li dui peüre parler.
Lur dous amfanz volent faire assembler. (Al. 9)

ძახითი წინადადებები ხშირად სამხური შემასმენელის გარეშე გვხვდებიან:

Ha, sire Deus puissanz! (Perc., Bartsch, 125)

ბრძანებითი წინადადების შემასმენელი ბრძანებითი კილოს ფორმის ხმნითაა გამხატვლი:

Sire, car nos menez! (Rol. XVII)

კითხვითი წინადადებები განსაკუთრებული ინტონაციითა და კითხვითი სიტყვებით ხასიათდებიან; შემასმენლის შემდეგ ქვემდებარის მითავსება არ არის კითხვითი წინადადების ერთადერთი მახასიათებელი:

... et tu comment le sés ? (Herm. Val., Bartsch, 71)

აკრძალვის გამოშხატველი წინადადებები ბრძანებითი კედოს ფორმის შემასმენელს შეიცავენ; აკრძალვა შეიძლება ინფინიტივითაც ვადმოიცეს:

Sire cumpainz, amis, nel dire ja! (Rol. LXXXVIII)

სურვილის გამოშხატველი წინადადებები კავშირებითი კედოს ფორმის შემასმენელს შეიცავენ:

Ne placet Dammedeu! (Rol. LXXXIV)

უპირო წინადადებები

უპირო წინადადებები იხმარებიან ატმოსფერული მთელეების აღსანიშნავად:

Quant li jorz passet et il fut anuitiel (= დამე დადვა). (Al. 51)

ახვევ იხმარება ზმნები: ajorner, avesprer, chaliar („დათბობა“, ხშირად გადატანითი მნიშვნელობითაც), venter „ქროდელა“ (ქარის).

გარდა ამ უპირო ზმნებისა, რომელთა ჩაწილი ახალფორანგულ პერიოდში გაქრა, გამოიყენებოდა ზოგი უპირო ზმნაც, რომლებიც შემორჩენილია თანამედროვე ენაშიც: negier, plovoir (თანამ. pleuvoir), geler, toner. უპირო წინადადებებს კმნიან აგრეთვე souvenir, metabrer „გახსენება“, peser „წყენა“ ტიპის ზმნები.

ხართული წინადადება

ხართული წინადადება წარმოადგენს უკავშირო რთული წინადადების ნაწილს.

ხართული წინადადებით შემოდის პირდაპირო მეტყველება ან მოეთითება შეტყობინების უტყუარობა:

Guenes respunt: Ne vus a ceste feiz. (Rol. XLIII)

Nicolete cut faite le loge, si con vos avés oï et entendu, - mout bele et mout gente. (Auc. et Nic., 20)

მყარი ხიტყვათშეერთებები. ზოგიერთი თბიექტური და გარემოებითი ხიტყვათშეერთება შეიძლება მყარ ხიტყვათშეერთებებს მივაკუთვნოთ, ისინი გავრცელებული იყო XI-XIII საუკუნეების სამწერლო-სადიტერატურო ენაში; ენაში მათი ხშირა ხმარება იწყებს იმას, რომ ხიტყვათშეერთების კომპონენტები კარგავენ თავიანთ დამოუკიდებელ დემონსტრირებას და მოვლი ხიტყვათშეერთება იღებს ერთიან მნიშვნელობას. მყარი ხიტყვათშეერთებები ხასიათდებიან კომპონენტთა თანამიმდევრობის თავისუფალი წყობით.

XI-XIII საუკუნეების მწერალთა ხაწარმოებებში ფართოდ გამოიყენებოდა შემდეგი მყარი ზმნური ხიტყვათშეერთებები: avoir paour, faire feste, avoir merci, mener joie, faire joie, mener doior, mener duel, rendre merci და სხვ.

წ ი ნ ა დ ა დ ე ბ ა მარტივი წინადადება

ფორმის მიხედვით არსებობს მარტივ წინადადებათა შემდეგი ტიპები: მტკიცებითი, ძახითი, ბრძანებითი, კითხვითი, აკრძალვითი, თხოვნის ან სურვილის გამოხატველი.

მტკიცებითი წინადადების წინა თხრობით კილოშია. კითხვებზე პასუხებში გვხვდება უშინო წინადადებები:

Ansemble an vant li dai pedre parler.

Lur dous amfanz volent faire assembler. (Al. 9)

ძახითი წინადადებები ხშირად ზმნური შემასმენლის გარეშე გვხვდებიან:

Ha, sire Deus puissanz! (Perc., Bartsch, 125)

ბრძანებითი წინადადების შემასმენელი ბრძანებითი კილოს ფორმის ზმნითაა გამოხატული:

Sire, car nos menez' (Rol. XVII)

კითხვითი წინადადებები განსაკუთრებული ინტონაციითა და კითხვითი ხიტყვებით ხასიათდებიან: შემასმენლის შემდეგ ქვემდებარეს შთაბეჭება არ არის კითხვითი წინადადების ერთადერთი მახასიათებელი:

... et tu comment le sés? (Herm. Val., Bartsch, 71)

აკრძალვის გამოხატველი წინადადებები სრძანებითი კლასის ფორმის შემასმენელს შეიცავენ; აკრძალვა შეიძლება ინფინიტივითაც ვადმოიცეს:

Sire cumpainz, amis, nel dire ja! (Rol. LXXXVIII)

ხურვილის გამოხატველი წინადადებები კავშირებითი კლასის ფორმის შემასმენელს შეიცავენ

Ne placet Damnedeu! (Rol. LXXXIV)

უპირო წინადადებები

უპირო წინადადებები იხმარებიან ატმოსფერული მოუღვნების აღსანიშნავად:

Quant li jutz passet et il fut anuitiet (= დამე დადგა). (Al. 51)

ასევე იხმარება ზმნები: ajormer, avesprer, chaliore („დათბობა“, ხშირად გადაიტანითი მნიშვნელობითაც), venter „ქროლვა“ (ქარის).

გარდა ამ უპირო ზმნებისა, რომელთა ნაწილი ახალფრანგულ პერიოდში გაქრა. გამოიყენებოდა ხოცი უპირო ზმნაც, რომლებიც შემორჩევილია თანამედროვე ენაშიც: negier, plovair (თანამ. pleuvair), geier, toner. უპირო წინადადებებს ქმნიან აგრეთვე sovcnir, membrer „გახსენება“, peser „წიწრა“ ტიპის ზმნები.

ჩართული წინადადება

ჩართული წინადადება წარმოადგენს უკავშირო რთული წინადადების ნაწილს.

ჩართული წინადადებით შემოღის პირდაპირი მკტქვლუბა ან შეთითება შეტყობინების უტყუარობა:

Guenes respunt: Ne vus a ceste feiz. (Rol. XLIII)

Nicolete eut faite le loge, si con vos avés oï et entendü, - mout bele et mout gente. (Auc. et Nic., 20)

სიტყვათა წყობა მარტივ წინადადებაში

წინადადების სიტყვათა განლაგებაში შეიმჩნევა სიტყვათა მიმდევრობის განსაზღვრული წყობიანობა ტენდენცია.

ძველფრანგულში ხშირი შემოხვევაა შემასმენლის ქვემდებარის წინ, დამატების - ზმნის წინ, განსაზღვრების - არსებითი სახელის წინ მოთავსებისა, მაგრამ, დათინურთან შედარებით, მაინც ჭარბობს მსახვერელი სიტყვის მოთავსება სახვერულის შემდეგ:

Bel am li metent selunc cristientet. (Al. 6)

ძველფრანგულში, მარტივი წინადადების წყობის ერთ-ერთი წესია ქვემდებარის ინვერსია, როდესაც პირველ ადგილზე გამოდის გარემოებითი ან ობიექტური დამატება:

Or yeit il ben d'Espagne le regnet. (Rol. LXXXI)

Desur la rive sunt Franceis herbergiez. (Rol. CC)

წინადადების აგების ეს წესი ეყუდნება სინტაქსურ კავშირს დამატებას ან გარეშობასა და სმნას შორის. ამ კავშირის გამოხატვის საშუალებაა შემასმენლის მოთავსება გარემოებით ან ობიექტურ დამატებასთან.

ამ შემთხვევებში, როდესაც ზმნიხედა, წინადადებაში თავისი ყურძციით, უახლოვდება კავშირს, ანუ ემსახურება მარტივი და რთული წინადადებების შეკავშირებას, ასეთი მკავეშირებელი სიტყვის პირველ ადგილზე მოთავსება არ იწვევს ქვემდებარის ინვერსიას; მაგ., et, se ს შემდეგ ქვემდებარის ინვერსია არ შეიმჩნევა:

E se il poet, murrat i veirement. (Rol. XLVII)

ქვემდებარის ინვერსია, რომელიც შეიმჩნევა თანამედროვე ენაში, ზოგი კავშირისა და სმნიხედის შემდეგ (ainsi, tonjours, encore, aussi), გაღმონამოურ მოუღებს წარმოადგენს.

ასევე გაღმონამოურია, თანამედროვე ენაში, ინვერსია ჩართულ წინადადებაში.

ძველფრანგულში, ქვემდებარის მოთავსება შემასმენლის შემდეგ გამოწვეული იყო იმით, რომ ჩართული წინადადებები ხშირად იწყებოდა ნაცვალსახელოვანი დამატებით და:

Go dist li pedres: Fils, quar t'en vas colcer. (Al. 52)

Go dist Rollant: Vos reconois jo, frere. (Rol. CVII)

სინტაქსური უკუღები არაერთგვაროვნად გამოხატავენ თავიანთ კომპონენტთა მჭიდრო კავშირებს: დამატებას

ნაკლებად შექმლო განცაღკვევა შემასმენლისაგან, ვიდრე ქვემდებარეს შემასმენლისაგან ან განსაზღვრებას განსაზღვრი არხებითი სახელისაგან.

ლ. ფულე (Foulet L., "Petite Syntaxe de l'ancien français", Paris, Champion, 1930) გამოყოფს სიტყვათა წყობის 6 სხვადასხვა ვარიანტს მარტივ წინადადებაში:

1. Sujet – verbe – complément
2. Sujet – complément – verbe
3. Complément – sujet – verbe
4. Verbe – sujet – complément
5. Verbe – complément – sujet
6. Complément – verbe – sujet

როული წინადადება

ძველფრანგულში, როული წინადადებები ხშირად მკაცვშირებელი სიტყვის გარეშე აიკებოდა, ანუ ისეთი როული თანწყობილი წინადადებების მსგავსად, რომლებიც მოქმედების ან მოედენის თანადროულობას გამოხატავენ:

Charles se dort, mie ne s'esveille. (Rol. LVII)

სხვა შემთხვევებში, უკავშირო როული წინადადებები, თავიანთი მნიშვნელობით, უახლოვდებიან როულ ქვეწყობილ წინადადებებს, ამ როული წინადადებების ნაწილებს შორის შეიძლება გამოიხატოს ურთიერთობები:

მარჯობა და შედეგისა:

Si grant doel ai ne puis maür nel pleigne. (Rol. LXVII)

პირობისა და შედეგისა:

Seit ki l'ociet, tute pais pris avriumes. (Rol. XXIX)

უკავშირო წინადადებები შეიძლება კავშირიანი დამატებითი წინადადებების ერთმნიშვნელოვანზე იყვნენ:

Ne lesserat bataille ne lur dunt. (Rol. LXVIII)

უკავშირო როული წინადადებები შეიძლება კავშირებითი ნაცვაღსახელიანი როული წინადადებების ბინონიმურნი იყვნენ:

Cele net veit vers lui ne s'esclargisset. (Rol. LXXVII)

როული თანწყობილი წინადადება

როული თანწყობილი წინადადების ნაწილები ერთმანეთს უერთდებოდნენ მკერთი კავშირებით: *si, et, meis, ou, ne*.

Si l'orrai Carles, si retournerat l'ost. (Rol. LXXXIII)

კავშირი *et*, ისევე როგორც *si*, გამოიყენებოდა ორი დამოუკიდებელი წინადადების შესაერთებლად, მაგრამ ადრეულ ძეგლებში *et* უფრო იშვიათად იხმარება, ვიდრე კავშირი *si*.

როული ქვეწყობილი წინადადება

როული ქვეწყობილი წინადადებები, ძველფრანგულ პერიოდში, იმდენად არ იყო გავრცელებული, როგორც უკავშირო როული ან როული თანწყობილი წინადადებები. როული ქვეწყობილი წინადადების ერთ-ერთი თავისებურება იყო მარტოეი *que, se* კავშირების მრავალმნიშვნელოვნობა, რაც გამოიყენებოდა სხვადასხვა დაქვემდებარებული (დამოკიდებული) წინადადების შემოსაყვანად

დამატებითი დამოკიდებული წინადადებები *que* და *se* კავშირებით შემოდიან:

Mis parastre est, ne voeilli que mot en suns. (Rol. LXXX)

მიმართებითი დამოკიდებული წინადადებები მიმართებითი ნაცვალსახელებით შემოდიან:

*Oz mei! pulcele, ce*qui* tien ad espus*

Ki nus reenst de sun sanc precius. (Al. 14)

Ou que il seit de deu servir ne cesset. (Al. 17)

Qui que les oblit je nes voil mie oblier. (Aus. et Nic. X, 45-46)

შედგობრივი დამოკიდებული წინადადებები შედგენილი კავშირებით *si... que, ainsi... que, tant... que* შემოდიან:

*Naie (= moi non) voir tant n'atenderoie je mie ains
m'esquelderioie de si lonc, que je verroie une maisiere u
une bisse pierre, s'i hurterioie si durement ne teste, que
j'en feroie les ex voler, et que je m'escervelcroie tos.*

(Aus. et Nic. 14)

მიზეზის დამოკიდებული წინადადებები *car, puis que, por ce que* კავშირებით შემოდიან:

Et puis qu'il ne m'aimme ne prise,

Amerai le gré, s'il ne m'aimme? (Chiges, 492)

დროის დამოკიდებული წინადადებები შემოდის კავშირებით: *quant, des que, pois que, ainz que (einz que)* და სხვა.

Quant vint al faire, dunc le funt gentement. (Al. 10)

მიზნის დამოკიდებული წინადადებები შემოდის კავშირით *que* და შედგენილი კავშირით *por ce que*:

Mesire, or vos an antremetez.

Por ce que *tez jorz vostre soie.* (Cliges, 3194 – 3195)

ეთარებითი დამოკიდებული წინადადებები შემოდის შედგენილი კავშირებით: *quan que, si cum*:

Si cum *il poct, a l'arcevesques en event.* (Rol. CLXIII)

პირობითი დამოკიდებული წინადადებები შემოდის კავშირით *se*:

Se truis Rollant, ne lerrai que nel mat. (Rol. LXXI)

დათმობითი დამოკიდებული წინადადებები შემოდის შედგენილი კავშირებით: *comment que, bieu que, mais que, encores que*:

E molt me doit estre bel de vostre venue,

Comment que *vos m'aiez navré.* (Perlesvaus, 57)

(ძალიან მხიამოვნებს თქვენი მოხელა, მიუხედავად იმისა, რომ თქვენ მე დამჭერიო).

შედარებითი დამოკიდებული წინადადებები შემოდის კავშირებით *com, com si*:

Tant i fu il, com *vos i fustes.* (Cliges, 135)

ლექსიკა

ძველფრანგული ენის ლექსიკაში უნდა განვასხვაოთ: ა) ლათინური წარმოშობის ძირეული ფონდი, რომელიც შეიცავს საყოველთაოდ ხმარებულ, საერთო-სახალხო სიტყვებს და წარმოადგენს ახალი სიტყვების შექმნის სიტყვაწარმოებით ბაზას და ბ) არაღათინური წარმოშობის ლექსიკური ფენა (კელტიზმები, გერმანიზმები, ბერძნული წარმოშობის სიტყვები). თითოეული ლექსიკური ფენა დაკავშირებულია რეალათა განსაზღვრულ წრესთან: კელტიზმები უკავშირდება სოფლის მღურნეობის სფეროს, გერმანიზმები კი – სამხედრო საქმის სფეროს.

კელტური წარმოშობის სიტყვები, ძველფრანგულ ქაში, დაახლოებით 300-იან საფრანგეთის ზოგი ქალაქის სახელწოდება კელტური წარმოშობისაა: Paris, Reims, Poitiers, Amiens, Angers და სხვ.

ძველფრანგულის დექსიკურ შემადგენლობაში ბევრი გერმანული წარმოშობის სიტყვაა; უნდა აღინიშნოს, რომ გერმანიზმების ნაწილია ჯერ კიდევ ადრევე ხალხურ ლათინურში შეადგენდა (სხინი გვხვდება ყველა რომანულ ენაში); ძველფრანგულში კი, გერმანული ნახესობები, ძირითადად, ფრანკული დიალექტით არის შემოხული და გვიან პერიოდს განეკუთვნება.

ძველფრანგული ენის პირველადი დექსიკური შემადგენლობის სიტყვათა სემანტიკა მრავალფეროვანია. განსაკუთრებით ფართოდაა წარმოდგენილი დექსიკა, რომელიც უხება ადამიანის ორგანიზმს, მის შრომით და ინტელექტუალურ მოღვაწეობას, ადამიანის შორადურ თვისებებსა და გრძნობებს. ამ სიტყვათა უმეტესობა ლათინური წარმოშობისაა: *ome* „ადამიანი“, *femme, frere, suer* „და“, *filz, fille; main, pied, bras, jambe, uel* „თვალი“, *nes* „ცხვირი“, *boche* „პირი“, *piz* „პკვრდი“, *cuer* „გული“, *genoil* „ბუხდი“, *juefne* „ახადგაზრდა“, *vieil, noble, fier, buen, bel, sage, coard* „მშინარა“, *traître, liet* „მხიარული“.

ქალაქურ კელტურახთან დაკავშირებული დექსიკაც, ძირითადად, ლათინური წარმოშობისაა: *ciel, ville, temple, monument, chastel* „კიხე-კოშკი“, *mur, tour, ostel, chambre, mansion* „სახლი“.

ლათინური წარმოშობის პირველად დექსიკურ ფონდს მიეკუთვნება სიტყვები, რომლებიც ცას, მიწას, მზეს და სხვადასხვა ბუნებრივ მოვლენას აღნიშნავენ: *ciel, terre, champ, pret* „მდელო“, *soleil, esteile* „უარსკვლავი“, *vent, pluie, tonnerre, foudre* „ელვა“, *jour, matin, vespre* „საღამო“.

ლათინურ ფონდს მიეკუთვნებიან უმნები, რომლებიც აღნიშნავენ მარტივ შრომით პროცესებს, გრძნობით და აზრობრივ აღქმას: *couper, fendre, tendre, noer* „შეკვრა“, *lacier* „ხონრით შეკვრა“, *taillier* „განარბვა“, *dire, fabler, conter, chanter, sentir, oir* „მოხიზნა“, *veoir* „დანახვა“, *entandre* „გაგება“. სიტყვათა

ამავე ჯგუფს მიეკუთვნება ზმნები „კეთების, მუშაობის“ მნიშვნელობით: faire, ouvrir < operare.

ძირეულ ლათინურად ითვლება მოძრაობის ზმნები, როგორებიცაა: aller, venir, fuir, corre (თანამედ. courir), აგრეთვე ყოფისა და უძრავობის ზმნები: estre<stare, manoir „ყოფნა“, estre „ყოფნა“.

ლათინური, გერმანული და კელტური სიტყვების გვერდით, ძველფრანგულში არსებობდა მნიშვნელოვანი რაოდენობა არსებითი სახელების, ზედსართავეების, ზმნებისა და ზმნიზღვლების, რომლებიც წარმოიქმნენ, ძირეული ფონდის სიტყვათა საფუძველზე. თვით ფრანგულ ენაში. ახალი სიტყვები ხზვადასხვა საშუალებებით იქმნებოდა, ძირეულ რიგში, სუფიქსალური და პრეფიქსალური წარმოებით.

სიტყვაწარმოება

სუფიქსალური სიტყვაწარმოება. მოქმედი პირის მნიშვნელობის მქონე არსებითი სახელების პროდუქტიული სუფიქსებია: -ier, -ien, -our, -or. სუფიქსები -eis, -uis, ტოპონიმიკური სახელწოდებებიდან, ქმნიდნენ სიტყვებს ქვევისის, პროვინციის, ქალაქის მაცხოვრებელთა მნიშვნელობით: fraceis, sarraguceis, vianceis; ამგვარი ნაწარმოები სიტყვები ზედსართავეებადაც იხმარებოდა. სუფიქსი -ien ახასიათებდა პიროვნებას მორალური ნიშნით ან პროფესიით: païen, gardien. სუფიქსი -ier ქმნიდა არსებით სახელებს სხვადასხვა ხელობისა და პროფესიის წარმომადგენელთა აღსანიშნავად: sellier, armurier, argentier, chevalier, hochier „ოველირი“, archier „მშვილდოსანი“, jardinier. სუფიქსი -our ქმნიდა არსებით სახელებს პროფესიის ან მოქმედი პირის მნიშვნელობით: jugeour „მოსამართლე“, trovour, josteour „მუომარი“, vengeour.

ძველფრანგულ ენაში ძალზე პროდუქტიული იყო კნინობათი სუფიქსები -et, -ot, -on: oisel-et, cheval-et, banqu-et, oisillon, men-otte, main-ette, chevr-on, chevr-ot და ა.შ.

ძველფრანგული ენის ლექსიკაში განსაკუთრებით ფართოდაა წარმოდგენილი მოქმედების, მდგომარეობის, თვი-

სიბრძოლის მნიშვნელობის მქონე ნაწარმოები არსებობს სახელებში; პროდუქტიულობით გამოიწვევიან სუფიქსები: -ment, -ance, -té, -eís, -age, -esse (eée), -erie. სუფიქსები -aison, -oison, -ison, -ise, -ade, -ée შედარებით ნაკლებად პროდუქტიულები არიან, მაგ.: amendement, assemblément, grevement, encusement; aseurance, accordance, pesance, delance, doutance, parlance; orfèvrerie, bousserie, archerie, halerie, brairie; abateís „ჭრა, სება“, ferreís „ბრძოლა“, logeís „ბანაკი“, ploceís „ქარიღი“, soneís „ხმაური“; amendage, hontage, malage „ტანჯვა“; aigresse, grandece, hautesse, largesse, rudece, laidece; abusion, oision, mesprison.

ძველფრანგულ ენაში არ იყო შესწორებები ფუძეთა და ხიტყვაწარმოებითი სუფიქსების შეერთებაში, რაც შემომწვევითანამედროვე ფრანგულ ენაში: ერთიანიმავე ფუძეს შეიძლება შეერთებოდა სხვადასხვა სუფიქსი და შექმნილიყო ხინონითა რიგი, რომლებიც არ არის შემონახული ენის ევოლუციის შემდგომ ეტაპზე:

მაგ.:	angoissement		griecé	
	angoissure	} სველა, მჭუხარება, ღარღი	grevence	} დაკარგვა, ღრაკარგი, უხიამოღნება
	angoisserie		grevement	
	angoisseté		greveison	
	assembleis		amendacion	
	assemblaic	} ტრება, კაერთიანება	amendage	} გამოიწვორება გაუზღობებება
	assemblée		amende	
	assemblément		amendement	
	assembloison		amendise	
			amendison	

პრეფიქსალური ხიტყვაწარმოება. ძველფრანგულ ენაში, ხიტყვაწარმოებითი საშუალება იყო ზმნური თავსართები; განსაკუთრებით გაერთვდებულნი იყო თავსართი a-

couler – aconter	battre – abattre
penser – apenser	presenter – apresenter
querir – aquerir	
cerchier – acerchier	

და სხვ.

თავსართიანი ზმნები განსხვავდებიან შესაბამისი არათავსართიანებისაგან დასრულებულობის ან შედეგობრიობის ელფერით.

თავსართი ა- კაუსალურ ელფერს ანიჭებს ზედსართაუებისაგან წარმოებულ ზმნებს:

abester – გახუფლევა

abrevier – დამოკლება

ablanchir – გათეთრება

abonacer – დაშშვიდება

თავსართი des-ით ნაწარმოები ზმნები, ისევე როგორც თანამედროვე ფრანგულ ენაში, გამოხატავენ საწინააღმდეგოს არანაწარმოები ზმნების მიმართ; ეს თავსართი ასევე აწარმოებს ზმნებს სახელადი ფუძეებისაგან:

clorc – declorc

colorer – decolorer

faire – desfaire

pendre – despendre

livrer – deslivrer

honor – deshonorer და ა.შ.

თავსართი es-, a-ს მსგავსად, მოქმედების დასრულებულობის ელფერს ანიჭებს არაწარმოებულ ზმნებს:

crier – escrier

guarder – esguarder; (ზმნამ guarder შემდგომში დაკარგა „ფურების“ მნიშვნელობა)

combattre – escambattre

ზედსართავი სახელების ფუძეებისგან ნაწარმოებ ზმნებში, თავსართი es- ასრულებს იმავე ფუნქციას, რასაც თავსართი -a, ანუ ზმნებს ანიჭებს კაუსალურ მნიშვნელობას. მაგ.: esclavier, esclarir, esclargier, eslongier, esmerer (mier-საგან) „გაშწენდა“, esmielre (mielre-საგან) „გაუძურობსება“.

დიდად პროდუქტიულ სიტყვაწარმოებით მოედებს წარმოადგენს თავსართ re-თი ზმნების წარმოება:

apaisier – rapaisier

apeler – rapeler

aporter – raporter

assoter – rassoter

avoir ravoir

baser – rebaser

cerchier – recerchier

asseürer – rasseürer

atendre – ratendre

avaler – ravalier

aviser – raviser

lever – relever

membre – remembre

mener – remener

corré – recorre
creire – recreire
deveir – redeveir

muer – remuer
pondre – repondre
querre – requerre და ა.შ.

პრეფიქს re-ს ზოგადი და ტიპური მნიშვნელობა განმეორებაა (რამოდენიმე სახესხვაობით), თუმცა ზოგიერთ ნაწარმებში ზმნაში re-ს გამაძლიერებელი მნიშვნელობა აქვს, ან ემსახურება ზმნის დექსიკური მნიშვნელობის გამოყოფას: garder – regarder; manoir – remanir, dater (მნიშვნელობით „შიშის ქონა“) – redater.

სიტყვათშეერთება. ძველფრანგულ ენაში სუფიქსაცია და პრეფიქსაცია უფრო იყო გაპრცეგლებული, ვიდრე სიტყვათშეერთება. რთული სიტყვები, aba-jour-ისა, pince-nez-ის ტიპისა, ვრცელდება მხოლოდ XIII ს-დან; უფრო ადრე ეს ტიპი გვხვდება ახორომონშიაში: taillefer, passecein. ძველფრანგულში გაპრცეგლებული იყო რთულ სიტყვათა შემდეგი ტიპები:

1) არსებითი სახელი + არსებითი სახელი (აპოზიტური ტიპი): chievrefueille „ცხრატყეა (მკვლარე)“;

2) არსებითი სახელი + ზედსართავი სახელი ან ზედსართავი სახელი + არსებითი სახელი:

raifort: „პორშუშა“ (raiz „უეხვი“ + fort „მაგარი“), vinaigre, boneur, maleur;

3) ზმნიზედა + არსებითი სახელი: avant-garde, rere-garde;

4) არსებითი სახელი + ზმნა: maintenir, colporter.

ძველფრანგული ენის დექსიკა ხასიათდება მდიდარი სინონიმით. სხვადასხვა ლიტერატურული ჟანრების ძეგლებში ახასხელი დექსიკა წარმოდგენას გვიქმნის მეტყველების სხვადასხვა სტილებზე. გვიცნობს XII-XIII საუკუნეების საფრანგეთის მშვიფთიარე ცხოვრებას; უფოდალთა შინაომებს, პოლიტიკური ხელისუფლების ბრძოლას ფეოდალურ სამუდობელოთა გაერთიანებისათვის, გარეშე მტრებთან ომებს, ვლეხთა აჯანყებებს; ამით აიხსნება ომთან დაკავშირებული დექსიკის სინონიმური სიუხვე. მაგალითად, ომის, ბრძოლის ცნების გამომხატველი მრავალი სინონიმი: bataille, batailles, briseis, combat, combateis, debateis, estor, estrif, fereis, meslee, poigne, poigneis, tençon, tireis.

ძველურანგული პერიოდის ტექსტები და
პრაქტიკული საგარჯიშოები
ძველურანგული პერიოდი (IX-XIII საუკუნეები)

ფონეტიკა. ხმოვანთა სისტემაში ხორციელდება ოპოზიციები აწუედლობის მიხედვით (ა-ე), ლაბიალურობის მიხედვით (ი-უ), პერიოდის ბოლოს კი - რიგის მიხედვით (ა-ა). ხმოვნები. ცხვირისმიერი თანხმოვნების წინ, ნასალიზაციისა, ძველურანგული ვოკალიზმის დამახასიათებელი ნიშანია არსებობა ამავალი დიფთონგებისა, ბოლო ელემენტზე მახვილით (იე, აე), ასევე დამავალი დიფთონგებისა, პირველ ელემენტზე მახვილით (ოი, ეი, აი), რომელთაგან, შემდგომში, ზოგიერთი დამავალი ამავლად იქცა (აე, აი); იყო აგრეთვე ტრიფთონგებიც (ეაუ, იეუ). თანხმოვანთა სისტემაში აღსანიშნავია აფრიკატების (ts, tš, dz, dž), პალატური ო-ს არსებობა; ადრეულ ძველურანგულში კი - კბილებშორისი ძ-ს არსებობა. მახვილი ხიტყვიერია (ყოველი სიტყვა მახვილიანია).

ორთოგრაფია. წერის ძირითადი პრინციპი - ფონეტიკურია: იწერება ის, რაც წარმოითქმის. სხვადასხვაგვარი წაკითხვის ვეგლასზე ხშირი შემთხვევებია: ფონემა ი გადმოიცემა ასოებით ა, ა; გრაფემა უ გადმოსცემს ასევე ფონემა უ-ს და პერიოდის ბოლოსათვის - ფონემა ბ-საც; აფრიკატი ts აღინიშნება ასოებით c, z; dž - გრაფემებით g, j; პალატალური ო - ასოშეერთებებით იგ, იგ; პალატალური l' - დაწერილობით li, li, კბილებშორისი ძ - ასოშეერთებებით ts, ds.

მორფოლოგია. შენარჩუნებულია სინთეზური წყობის არცთუ ისე მცირე ნიშნები. სახელთა კლასში (არსებითები, ზედსართავეები, ნაცვალსახელები) - ბრუნების ორბრუნვიანი სისტემა პირდაპირი ბრუნვის ირიბთან დაპირისპირებით (პირის ნაცვალსახელებში - სამბრუნვიანი სისტემა, ირიბი ბრუნვის დიფერენციაციით პირდაპირი და ირიბი დამატების ბრუნებად). ბრუნება ეხება არტიკლებსაც; მთლიანობაში, მათი ხმარება არარეგულარულია. ზედსართავეთა კლასში შენარჩუნებულია შედარებითი ხარისხების სინთეზური ფორმების ნაშთები. დემონსტრაციები და პოსესივები ჯერ კიდევ არ არიან დიფერენცირებულნი ნაცვალსახელოვან ზედსართავეებად და

ნაცვალსახედებად. ზმნაში — როული წარსულის კონსტრუქციის გრამატიკაცია, მარტივი წარსულის ხმარება იმპერფექტის ფუნქციითაც, კავშირებითი და პირობითი კიდობის კონკურენტული გამოყენება პირობით დამოკიდებულ და დამოუკიდებელ წინადადებებში ჯერ კიდევ არ არის დახსენებული.

სინტაქსი. თანდებულისანი ატრიატული სიტყვათშერთივების გვერდით გვხვდება უთანდებულებიანებიც. წინადადებაში სიტყვათა წვობა შედარებით თავისუფალია, საკმაოდ გავრცელებულია წინადადებების უკავშირო 'წევრობიანი; თანწვობისა და ქვეწვობის კავშირები, ჰირათადაც, ღლათინური შემკვიდრობა.

ლექსიკა. ლექსიკური მარაგი, უბირატესად, ხალხური წარმოშობისაა. ნახესობიანი იშვიათია. განვითარებულია აფიქსალური სიტყვარმოება.

Serments de Strasbourg

ფიცის წარმოთქმულ ენა 842 წლის 14 თებერვალს; კარლის დიდის შვილიშვილების — კარლის მელოტისა და დედოფიკო გერმანელის მიერ, რომლებიც გაერთიანდნენ თავიანთი უფროსი ძმის დუთერიუსის წინააღმდეგ. იათოყელმა მმათაგანმა ფიცის წარმოთქვა მეორე ძმის ჯარის წინაშე, ამიტომ კარლისმა ილაპარაკა გერმანულ ენაზე, რათა ფიცის გასაგები ყოფილიყო დედოფიკის მეომრებისათვის, ხოლო დედოფიკომ romana lingua-ზე, ანუ ბუელფრანგულზე; ეს არას ფიცების I ნაწილი. მეომრებმა ფიცის დახდეს თავთავიანთ ენაზე — ეს კი ფიცების II ნაწილია. ტექსტში ზოგიერთი დაწერილობა ღლათინისირებულაა (pro, deus, sit).

Pro deo amur et pro christian poblo et nostro comun salvament, d'ist di in avant, in quant deus savir et poçir me dunat, si salvarai eo cist meon fradre Karlo, et in ajudha et in cadhuna cosa, si cum om per dreit son fradra salvar dift, in o quid il mi altresi fazet, et ah Ludher n'al plaïd nunqua prendrai qui meon vol, cist meon fradre Karle in damno sit.

Pour l'amour de dieu et pour le salut commun du peuple chrétien et le nôtre, à partir de ce jour, autant que dieu m'en donne le savoir et le pouvoir, je soutiendrai mon frère Charles de mon aide et en toute chose, comme on doit justement soutenir son frère à condition qu'il me fasse autant et je ne prendrai jamais aucun arrangement avec Lothaire, qui, à ma volonté, soit au détriment de mondit frère Charles.

სავარჯიშო დაგაღებები

- ფონეტიკა. 1. წიკითხეთ ტექსტი. დაასაბუთეთ კითხვის საზუსტე.
 2. დაასახელეთ ფონეტიკური ევოლუციის პრო>პორ ეტაპები.
 3. განსაზღვრეთ შახვიდის ადგილი ხიტყვა-ფორმა deo-ში; დაასაბუთეთ საკუთარი გადაწყვეტილება.
 4. იპოვეთ საწყისი ფორმები ხიტყვებისა poblo, Karlo, dreit, fazet და მათი შემდგომი ევოლუციები.
 5. ახსენით ცვლილებები შემდეგი ხიტყვების დაწერილობებში: amur (< ლათ. amorem), savir (< ლათ. sapere), fradre (< ლათ. fratrem), meon (< ლათ. meum), dift (< ლათ. debet); დაასახელეთ ამ ფორმების შემდგომი ევოლუცია.
 6. კომენტარი გაუკეთეთ ევოლუციას: salvar>sauver; adjuta>ajudha > ძე. ფრანგული aïe; placitum > plaïd.
 7. იპოვეთ და დაახასიათეთ დიფთონგები.

მორფოლოგია. 1. იპოვეთ ტექსტში არსებითი სახელები პირდაპირ და ირიბ ბრუნვაში.

2. იპოვეთ კუთვნილებითი დეტერმინატივები და დაახასხელეთ მათი პარადიგმა.

3. ახსენით განსხვავება ჩვენებით დეტერმინატივებში: ist-cist.

4. ეპოვეთ ზმნების დროითი ფორმები, ღათი ნურიდან შემკვიდრეობით მიღებული და რომანული ფორმები.

5. როგორია ფორმა salvarai-ს მორფოლოგიური სტრუქტურა? იპოვეთ ტექსტში სხვა ანალოგიური მაგალითი.

6. ახსენით ინდიკატივისა და სუბუნქტივის ფორმების ხმარება.

7. დაახასხელეთ ხმნური ფორმების პირველადი და მეორადი ხინიუტიზმის შემთხვევა.

8. წამოთვალეთ პირის სუბიექტური ნაცვალ-სახელები და ახსენით მათი წარმოშობა.

სინტაქსი. 1. ატრიბუტულ ერთიერთობათა გამოხატვის რა თავისებურებაა ჯგუფში *pro deo amari*?

2. კომენტარი გაუკეთეთ თეზისს სიტყვათა შედარებით თავისუფალი წყობის შესახებ ძველ-ფრანგულში, შემდეგი ჯგუფების მაგალითზე: ქვედაბარუ-შემასმენელი; შემასმენელი-დამატება; შემასმენელი -გარემოება; სახელი განსახდერება.

ლექსიკა. 1. დაახასხელეთ ღათინურ ფორმათაგან წარმოქმნილი სიტყვები.

2. წამოთვალეთ რომახული წარმოების ლექსემები.

3. მიუთითეთ ღათინურიდან და ბერძნულიდან ნახესხობები.

4. იპოვეთ აფექსალური სიტყვაწარმოების, არასაკუთარივე დერივაციის, რეგრესული სიტყვაწარმოების შემთხვევები.

Séquence de Sainte Eulalie

პირველი დიტერატურული ტექსტი რომანულ (ფრანგულ) ენაზე, განკუთვნიება IX ს-ის ბოლო პერიოდს. მასში არის

ვალონური დიალექტის ნიშნები: *diaule* (ul<bl), *chi<qui*, დიფთონგიზაცია ნებისმიერ მარცვალში – *soure* (< *supra*); გეხვდება ღლათინური სიტყვები: *anima*, *rex*, *post*.

Buona pulcella fut Eulalia, bel auret corps, bellezour anima.
Voldrent la veintre li deo inimi, voldrent la faire diaule servit.
 Elle non eskoltet les maïs conseilliers, qu'elle deo raneiet, chi maent sus en ciel, Ne por or ned argent ne paramenz, por manatce regiel ne preiement. Niule cose hon la pouret omque pleier, la polle sempre non arass: lo deo menestier.
 E por o fut presentede Maximien, chi rex eret a ceis dis sourre pagiens. Il li enortet, dont lei nonque chieit, qued elle fuit lo nom christiien. Ell'ent adunet lo suon clement; melz sostendriet les empedementz qu'elle perdesse sa virginitet.
 Por os furet morte a grand honestet: enz enl fou lo getterent com arde tost. Elle colpes non auret, por o nos coist.

ლექსიკონი: *pulcella* (ქვემოთ – *polle*) – ქალიშვილი; *aurer* < *habuerat* – *plqp* *habere*-დან; *bellezour* < *bellatiorem* – *bella*-ს შედარებითი ხარისხი; *anima* > *âme* – სული; *voldrent* < *plqp* *voluerant* *volcre*-დან – *vouloir*; *veintre* – *vaincre* – გამარჯვება; *inimi* – *ennemis* – მტრები; *raneiet* < *reiner* – *renier* – უარის თქმა, უარყოფა; *maent* < *mancir* – ყოფნა (იმყოფება); *sus* < *sursum* – ზემოთ; *ned* = *ne*; *paramenz* – *parements* – შორთულობა, სამკაული; *menatce* – *menace* – მუქარა; *regiel* > *royal* – სამეფო; *preiementz* – თხოვნა; *pourret* < *potuerat* – *plqp* *potere*-დან – 'შეძლება'; *pleir* > *ployer* – მოღუწვა, მოხრა, მოდრეკა; *menestier* – *ministère* – სამსახური; *eret* < *erat* – იყო; *pagiens* – *payens* – (ღლათ. *paganum*) – წარმართები; *Il li enortet dont lei nonque chieit* – ის მას ურწევს იმას, რაც მას არასოდეს იზიდავდა; *Elle ent adunet lo suon clement* – იგი მთელ თავის ძალებს იკრებს; *miez* – *mieux* – უკეთესად; *empedementz* – *empêchement* – დაბრკოლებები; *virginitet* – უდანაშაულობა; უმანკოება; *os* = *o* + *s* < *hoc* – ეს, – *s* = *se* – უკუქცევითი ნაცვალსახელი; *enl* – *en le*; *fou* – *feu*; *lo* – *la*; *arde* < *ardere* – წვა; *colpe* – დანაშაული; *o* < *hoc* – ეს; *nos* = *ne se*; *coist* < *cuire* – წვა; ბრწყინვა.

სავარჯიშო დავალებები

ფონეტიკა. 1. წაკითხეთ ტექსტი და დაასაბუთეთ კითხვის სიზუსტე.

2. ახსენით ფონეტიკური ევოლუცია *belliare > bellezour; voluerant > voldrent; diabolium > diaule; suum > suon.*

3. ახსენით ფონეტიკური ევოლუცია *escoliet > écoute; manatse > menace; pleier > ployer.*

4. ახსენით დიფთონგების გაბუნა სიტყვებში: *auret; veintre; maent; preicment.*

5. იპოვეთ ღიათხური და ურანგული ფორმები, რომლებიც შეესაბამება ძველფრანგულ ფორმას *presentede.*

6. დაასახელეთ ფონეტიკური ევოლუცია ფორმისა *sostendreit.*

მორფოლოგია. 1. განსაზღვრეთ არსებითისა და არტიკლის ბრუნვა სიტყვათშეერთებაში *le dieu menstrier.*

2. ამოწერეთ არტიკლების ხმარების ყველა შემთხვევა და ახსენით განსაზღვრული არტიკლის მნიშვნელობა (ანაფორული, დეიქტიკური, კუთვნილებითი, ხეყნებითი).

3. ახსენით არტიკლის არხმარების მიხეზი კონსტრუქციებში: *Ne por or ned argent ne parameaz; sour pagiens; à grand honestet.*

4. იპოვეთ ზედხართავე შედარებით ხარისხში.

5. იპოვეთ ხეყნებითი და კუთვნილებითი ნაცვალახელები, ისაუბრეთ მათი წარმოშობისა და ხმარების თავისებურებების შესახებ იმ პერიოდში.

6. მოუთხოვეთ პირის იბიექტური ნაცვალახელები და დაახასიათეთ ისინი.

7. იპოვეთ მიმართებითი ნაცვალახელები და განსაზღვრეთ მათი ბრუნვა.

8. ახსენით ბინთესური პლუსკვამპერფექტის ფორმების მნიშვნელობა: *auret < habuerat; pouret < potuerat; furet < fuerat; voldret < voluerat; rovcet < rogaverat.*

9. მიუთითეთ სახეობითი განსხვავება ფორმა *fur-*ის მნიშვნელობაში სიმღერის პირველ სტრიქონში და კონსტრუქციაში *fur presentede*.

10. იპოვეთ მარტივი წარსულის აწმყოსთან ერთად ხმარების შემთხვევები. ისაუბრეთ მარტივი წარსულის ფუნქციონირების თავისებურებებზე ძველ-ფრანგულ ენაში თანამედროვე ენასაგან განსხვავებით.

11. დაასახელეთ რომელი ფორმით შეიცვალა ფორმა *eret* - იმპერფექტი *erat* (ზმნიდან *esse*).

12. მიუთითეთ დროითი განსხვავება, ხმარების მხრივ, სუბკონქტივის აწმყო დროის *reneiet*, *faiet* ფორმებსა და იმპერფექტის *perdesse*-ს შორის.

13. განსაზღვრეთ პირობითი კიდოს (კონდიციონალის) ფორმის მნიშვნელობა.

სინტაქსი. 1. კომენტარი გაუკეთეთ ატრიბუტული სიტყვათშეერთებების: *li deo inimí*-ს, *li rex pagiens*-ის სტრუქტურას.

2. იპოვეთ წინადადებები პირდაპირი და არაპირდაპირი (შებრუნებული) სიტყვათა წყობით.

3. განსაზღვრეთ უარყოფითი კონსტრუქციის სპეციფიკა ტექსტში.

4. იპოვეთ წინადადებათა უკავშირო შეერთების შემთხვევები.

5. ჩამოთვალეთ დამოკიდებული წინადადებების ტიპები.

დექსიკა. 1. იპოვეთ სიტყვები სუფიქსებით *-ier*, *-ment*, *-ien*, *-et* და მიუთითეთ ამ სუფიქსების მნიშვნელობა.

2. დაასახელეთ პრეფიქსებიანი სიტყვები.

3. დაასახელეთ სიტყვა *empedemenz*-ის წარმოების სერბი.

Chanson de Roland

„სიმღერა როლანდზე“ დაწერილია XI ს.-ში; ვანრის მიხედვით იგი პეროიკულ სიმღერებს განეკუთვნება (*chanson de geste*). პოემაში აღწერილია ნამდვილი მოვლენები: 778 წლის 15

აგვისტოს კარლოს დიდის ჯარების არიერგარდს, რომელიც ბრეტონელი მარკგრაფის რილანდის ხელმძღვანელობით საფრანგეთში ბრუნდებოდა, პირენეებში, რიხსენეაღის ხეობაში თავს დაესხნენ ბასკები. ეს ისტორიული ფაქტი პოემაში შეცვლილია: ბასკების ნაცვლად სარაცინელებია თავდაპირველები, რილანდი — კარლოს დიდის ძმისწულია, ფრანგთა დამარცხება დაღატს უკავშირდება; რილანდი ბრისოლაში იღუპება, წარმართთა დაშკარი კი განადგურებულია ხეობაში მობრუნებული კარლოსის მიერ.

პოემა თავი ხაწილისაგან შედგება: დაღატი, ბრისოლა, წარმართთა დასჯა, მოდაღატის სიკვდილით დასჯა. პოემის ისტორიული ფაქტები ემსახურებიან პატრიოტული გრძნობებისა და იმ პერსონაჟების განდიდებას, რომლებიც ამ გრძნობებს ანსახიერებენ.

პოემა განეკუთვნება ეწ. საერთოფრანგულ ტექსტებს, რომელთა საფუძველზეც ჩამოყალიბდა ფრანგული ენის წერითი სტანდარტი. ტექსტში შეინიშნება დასავლური ჯგუფის დიალექტთა ნიშნები: k შენარჩუნებულია a-ს წინ (Carles), a, k-ს შემდეგ, დაა მარცვალში, გაღადის e-ში (caput > chef), e ცხვირისმიერ თახჩმოვნის წინ > in (vencut).

ტექსტი თანამედროვე ფრანგული ენით მოცემულია შემდეგი გამოცემის ნიხედვით: *La chansor de Roland, éd. par la Bibliothèque Nationale, Paris, 1912.*

LXIII

Li empereres apelet ses nies Rollant:

«Bel sire nies, or savez veirement,

Demi mun host vos lerrai en present.

Retenez les, ço est vostre salvement».

Ço dit li quens: «Do n'en ferai ment;

Deus me cunfunde, se la geste en desment!

.xx. milie Francs retendrai ben vaillanz,

Passez les porz trestut soürement;

Ja mar crendrez nul hume a mun vivant!»...

L'empereur appelle son neveu Rolland: «Beau sire neveu, vous savez sûrement que je vous laisserai la moitié de mon armée. Prenez-la,

c'est votre salut». Le comte dit: «Je n'en ferai rien. Que Dieu me confonde si je démens ma race! Je garde avec moi vingt mille vaillants Français. Passez les défilés avec assurance; et moi vivant, ne craignez personne!»

დავალებები

- ფონეტიკა.
1. წაკითხეთ ტექსტი და დაასაბუქოეთ კითხვის სისესტე.
 2. განსაზღვრეთ ნაზალიზებული ხმოვანთა წარმოთქმა, გააკეთებთ რა ასონანსების ანალიზს – Rollant : veirement.
 3. იპოვეთ სპონტანური და კომბინატორული დისფორმები, ახსენით მათი წარმოშობა და შემდგომი ევოლუცია.
 4. მიუთითეთ აფრიკატები, მათი წარმოშობა და ევოლუცია.
 5. იპოვეთ ეპენთეტიკურ თანხმონიანი სიტყვები.

მორფოლოგია. 1. დაასახელეთ არსებითი სახელები პირდაპირ (ქვემდებარის) და ირიბ ბრუნვებში.

2. შეადარეთ არსებითი სახელი nies პირდაპირი დამატების (ses nies Rollant) და მიმართვის (Bel sire nies) ფუნქციებში.

3. დაასახელეთ არსებითი სახელების: nies, sire, quens ირიბი ბრუნვის ფორმა; არსებით სახელს lume-ს პირდაპირი ბრუნვის ფორმა.

4. ახსენით განსაზღვრული არტიკლის მნიშვნელობა ტექსტში.

5. განიხილეთ ზედსართავი სახელების – bel, vaillant არსებით სახელებთან შეთანხმების შემთხვევები.

6. იპოვეთ აწმყო დროის ფორმები და ახსენით მათი მნიშვნელობა.

7. იპოვეთ სუბკონსტივის ფორმა და ახსენით მისი მნიშვნელობა.

8. ახსენით ბრძანებითი ფორმის – passez-ს წარმოშობა.

9. აღნიშნეთ პირის სუბიექტურ ნაცვადასახელოთა ხმარებისა და არხმარების შემთხვევები.

ხინტაქსი. 1. მიუთითეთ ხიტყვეათა პირდაპირწყობიანთ წინა-
დადებები; ასევე პირდაპირი დამატებით ინვერსიიანი.

2. შეუბირისპირეთ წინადადება: Demi mun host vos
lerrai მის თარგმანთან Je vous laisserai la moitié de mon
armée და აღნიშნეთ სტრუქტურებიდან რომელია
კომუნიკაციურად მნიშვნელოვანი და რით მიიღწევა ეს.

3. იმოვეთ წინადადებათა უკავშირო შეერთების
შემთხვევები.

4. მიუთითეთ წინადადების – Deus me confundet-ს
აგების თავისებურება.

ლექსიკა. 1. იმოვეთ დათინური ფორმები, რომლებიც სა-
ფუტელად უღებს ომონიმურ სუფიქსებს -ment სიტყვებში
– salvament, soürement.

2. იმოვეთ საკუთრივ დერთვაციის შესიხვევები.

3. ჩამოთვადეთ აფიქსადური სიტყვათ-
წარმოებები.

4. დაასახელეთ host-დან ნაწარმოებები სიტყვები
თანამედროვე ენაში.

LXVI

Halt sunt li pui e li val tenebras,

Les roches bisés, les déstreiz merveilus.

Le jur passerent Franceis a grant dular;

De .XV. lius en ot hom la rinur.

Puis que il venent a la Tere Majur,

Virent Guascuigne, la tere lur seigmar,

Dune le remembret des fuis e des honurs,

E des pulcele e des gentilz oixurs;

Cel nen i ad ki de pitet ne plurt.

Sur tuz les altres est Carles anguissus:

As porz d'Espagne ad lesset sun nevoid.

Pitet l'en prent, ne poet muer n'en plurt. AOL.

Hauts sont les pics et ténébreuses les vallées, les rochers sont gris,
les défilés profonds. Les Français passèrent ce jour-là dans une grande
tristesse; le bruit de leurs pas s'entend de quinze lieues.

Mais ils approchent de la grande Terre, ils voient la Gascogne, le domaine de leur seigneur. Il leur souvient de leurs fiefs, de leurs biens, de leurs enfants et de leurs nobles épouses. Il n'en est pas un qui ne pleure d'attendrissement. Charles est plein d'angoisse: il a laissé son neveu au pays d'Espagne; dans sa douleur il ne peut retenir ses larmes. A.O.I.

დავალებები

ფონეტიკა. 1. წაკითხეთ ტექსტი და დაახაზოეთ კითხვის სიხუსტე.

2. ლექსის ყოველ სტრიქონში ბოლო მახვილიანი ხმოვანი გამოჩატულია ასო ა-თი, ერთის გამოკლებით – uevoid. რომელ ფონემასუა აგებული მოცემული ლექსის ასონანსები?

3. რომელი ფონემა გადმოიცემა ასოშეერთებით –იგნ- სიტყვებში Guascuigne, seigneur, Espagne?

4. სიტყვებში tenebrus, passerent, grant მათითიოეთ თანხმოვნები, რომლებიც არსებობდა ლათინურში და შენარჩუნებულ იქნენ თანამედროვე ენაში.

5. სიტყვებში – val, bises დაასახელოეთ თანხმოვნები, რომლებიც არ იყო კლასიკურ ლათინურში და გაჩნდნენ რა ხალხურ ლათინურში, დღემდე შენარჩუნებულია თანამედროვე ფრანგულ ენაში.

6. სიტყვებში – roches, gentilz, cel აღნიშნეთ თანხმოვნები, რომლებიც გაჩნდნენ ხალხურ ლათინურში და გაქრნენ ძველფრანგული პერიოდის ბოლოს.

7. სიტყვებში – pui, anguisseux იპოვეთ ფონემები, რომლებიც წარმოიქმნენ ძველფრანგულ ენაში და დღემდე შენარჩუნებულია.

მორფოლოგია. 1. ახსენით განსაზღვრული არტიკლის მნიშვნელობა (დეიქტიკური, ანაფორული, სვენებითი, კოთენილებითი) მოცემულ ლექსაში.

2. ახსენით არტიკლის არხმარების შემთხვევები.

3. მოუთხოვეთ ზედხართავ სახელ grant-ის სპეციალურ ზედხართავ tenebras-თან შედარებით.

4. დაახსენეთ ღათინურიღან მემკვიდრეობით მიღებული და რომანული წარმოების დროითი ფორმები.

5. განსახედერეთ მარტივ წარსულსა (Virent Guascaigne) და როგორ წარსულს (ad lesseret sun nevoid) შორის გახსნავება მნიშვნელობაში.

6. მოუთხოვეთ პირის ნაცვალსახელ ი-ის მორფოლოგიის სპეციალურ.

7. მოიყვანეთ პირდაპირ და ირიბ ბრუნვებში არსებითი სახელების მაგალითები.

ხინტაქსი. 1. ახსენით გრამატიკული ურთიერთობები ჯგუფში la tere lur seigneur.

2. იპოვეთ უბირო გამონათქვამები, როგორია მათი აგების თავისებურება?

3. რით არის გამოწვეული ინვერსია ღების პირველ და მესამე სტრიქონებში?

4. იპოვეთ როგორი უკავშირო წინადადებები, რომლებშიც გამოხატულია ა) თანწყობა, ბ) ქვეწობა.

ღუქსიკა. 1. ჩამოთვალეთ არსებითებისა და ზედხართავების სეფიქსები.

2. ღათინური სიტყვები – femina, mulier, uxor (ყოლი, ქალი) გადავიდნენ ძველურანგულ ენაში, ისაებრეთ მათ შემდგომ ევოლუციას.

LXXXVII

Rollant est proz e Oliver est sage;
Armedui unt me(r)veillus vasselage,
Puis que il sunt as chevaux e as armes,
Ja pur murir n'eschiverunt bataille,
Bon sunt li cunte e lur paroles haltes.
Felon païen par grant irur chevalchent.
Dist Oliver: «Rollant, veez en alques!
Cist nus sunt pres, mais trop nus est loinz Carles.

Vostre olifan, suner vos nel deignastes;
 Fust i li reis, n'i oussum damage.
 Gardez amunt devers les porz d'Espaigne:
 Veeir poez, dolente est la reregarde;
 Ki ceste fait, jamais n'en ferat altre».
 Respunt Rollant: «Ne dites tel ultrage!
 Mal seit del coer ki el piz se cuardet!
 Nus remeindrum en estal en la place:
 Par nos i ert e li colps e li caples». AOl

Roland est preux et Olivier est sage: ils ont tous deux un courage étonnant! Des qu'ils sont à cheval et sous les armes, ils n'esquiveront point la bataille pour échapper à la mort. Les deux comtes sont braves et leurs paroles fières.

Les païens chevauchent, animés à la vengeance. «Roland, dit Olivier, voyez un peu: ils sont tout près, et Charles est bien loin de nous. Vous n'avez pas daigné sonner votre olifant: si le roi était là, nous n'aurions point dommage. Regardez là-haut, vers les défilés d'Espagne; vous pouvez voir dolente l'arrière-garde! Mais qui la fait dolente, jamais n'en fera d'autre». - «C'est nous faire outrage, répond Roland. Maudit soit le cœur qui faiblit! Nous demeurerons inébranlables en la place. C'est de nos bras que viedront et les coups et la mort!» AOl.

დავალელები

ფონეტიკა. 1. წაკითხეთ ტექსტი და დაასაბუთეთ კითხვის სისუსტე.

2. ახსენით შემდეგ ფორმათა ფონეტიკური ევოლუცია: *sapium* > *sage*; *caballicos* > *chevals*; *paganum* > *païen*, *longe* > *loin*; *videre* > *vecir*; *jam magis* > *jamais*.

მორფოლოგია. 1. დაასახელეთ არსებითი სახელები პირდაპირ და ირიბ ბრუნვებში.

2. ახსენით შერწყმული არტიკლების – *as*, *el* – წარმოშობა და შემდგომი ევოლუცია.

3. ახსენით განსახვდრული არტიკლის მნიშვნელობა შემდეგ წინადადებებში: *Bon sunt li cunte*; *Fust i li reis*; *en la place*.

4. ახსენით არტიკლების არხმარების შემთხვევები.

5. მიუთითეთ ინდიკაციის აწმყო დროის ფორმების მნიშვნელობა წინადადებებში: *il sent as chevals; Respont Rollant.*

6. რაში მდგომარეობს ფორმა *cist*-ის ხმარების თავისებურება?

7. როგორია პირობათს კელის ხმარების სპეციფიკა თანამედროვე ენასთან შედარებით?

8. როგორია სუბიონქტივის ფორმებს - *fust, oüssum, seit* - მნიშვნელობა ტექსტში?

9. ფორმა *oüssum* შეესაბამება თანამედროვე *emissions*-ს (სუბიონქტივის იმპერატივი). რომელი დათხზური ფორმაა მისი საფუძველი?

10. რით შეიცვალა ფორმა *ert* (< ლათ. *eret*)?

სინტაქსი.

1. იპოვეთ რეპრიზა.

2. მიუთითეთ თანწვობილი და ქვეწვობილი რთული წინადადებები, რომელი კავშირები გამოიყენება მათში? არის წინადადებათა უკავშირო შეერთება?

3. იპოვეთ უარყოფითი კონსტრუქციები და განსაზღვრეთ მათი წარმოების ხერხი.

4. დაასახელეთ წინადადებები სიტყვათა პირდაპირი და არაპირდაპირი წყობით.

ლექსიკა.

1. თანამედროვე ენის რომელ რთულ არხებით სახელშია შენარჩუნებული ძირი *prod* (ტექსტში *proz*)?

2. იპოვეთ სიტყვები, რომლებაც არ არის შენარჩუნებული თანამედროვე ენაში.

Le roman de Tristan

რომანი თარიღდება დაახლოებით 1200 წლით; რომანის არსებული ორივე ხელნაწერი პირი (ავტორები ბერული და თამა) მოგვითხრობს ტრისტანისა და ისოლდას სიყვარულზე.

ტრისტანი მიდის ირღანდიაში იზოდდას წამოხაყვანად, რომელიც თანახმაა ცოლად გაეყუეს მის (ტრისტანის) პიძას. უკანა გზაზე ისინი შემოხვევით შეხვამენ სასიყვარულო სახმელს. როდესაც ტრისტანისა და იზოდდას კავშირი აშკარადდება, ტრისტანი ტოვებს ინგლისს, მიუჭზაერება ბრეტანში და იქ ქორწინდება. ბრძოლაში მოწამლული მსხვილით დაჭრილი ტრისტანი თხოვს ცოლის ძმას – თავის მეგობარს – გაემზაეროს ინგლისში იზოდდას ჩამოხაყვანად, რათა ამ უკანააკნელმა განკურნოს მისი ჭრილობა. თუ იზოდდა დათანხმდება, დაბრუნებისას გეშუე უნდა აღმართონ თეთრი აურა, თუ არა – შავი. როდესაც გეში, რომელზეც იზოდდა იმყოფებოდა, უახლოვდებოდა ბრეტანის ნაპირებს, ამოვარდა ქარიშხალი, შემდეგ წადგა, მაგრამ თეთრაფრიანი გეში დიდხანს ვერ მიაღვა ნაპირს. ამ დროს ტრისტანის ცოლი, რომელსაც ასევე იზოდდა ჰქვია, ეკვიანობით შეპყრობილი, ამცნობს ტრისტანს, რომ გეშუე შავი აურაა აღმართული. ტრისტანი შწუხარებისგან იღუპება.

სანიმუშიოდ მოყვანილია თომას ტექსტი.

Dunc a Tristan si grant dolor
 Unques n'out ne n'avrad maîr,
 E turne sei vers la parei,
 Dunc dit: «Deus salt Ysolt e mei!
 Quant a moi ne volez venir,
 Pur vostre amur m'estuet murrir.
 Jo ne puis plus tenir ma vie;
 Pur vus muer, Ysolt, bele amie,
 N'avez pité de ma langur,
 Mais de ma mort avrez dolor.
 Ço m'est, amie, grant confort
 Que pité avrez de ma mort».
 «Amie Ysolt» treis fez a dit,
 A la quarte rent l'espirit,
 Idunc plurent par la maison
 Li chevaler, li compaignun.
 Li eriz est halt, la plainte grant.
 Saillent chevaler e serjant

E portent le cors de sur lit,
 Puis le couchent sur un samit,
 Couvrent le d'un palie roié.
 Li venez est en la mer levé
 E fert sei en mi liu del tref,
 A terre fait venir la nef.
 Ysolt est de la nef issue,
 Ot les granz plaintes en la ric,
 Les seinz as masters, as chapeles;
 Demande as lumes quels noveles.
 Par quei il funt tel soneiz,
 E de quei seir li plureiz,
 Uns arciens dunques li dit:
 «Bele dame, si Deu m'aït,
 Nus avum issi grant dolur
 Que unques gerz n'orent maïr.
 Tristan, li pruz, li frances, est mort:
 A tut ceus del reigne ert confort.
 Larges estoit as bosungius,
 E grant aïe as dolerus.
 D'une plaie qu'en sun cors ut
 En sun lit ore endreit marut.
 Unques si grant chaitivesun
 N'avint a ceste regiun».

ლექსიკონი: unques – არასოდეს; maïr – major – მეტი; la pareï – იზოლდა, რომელსაც ტრისტანი უღოცდა; salt – sauver – შეველა; estuert – (უბორ) – მოსდევს; muer – mourir – ეკვდები; fez – foiz – ჯერ; quarte – quatrième; sailir – გასვლა; samit – ხავერდი; palie – ფარმა; roié – rayé – ზოლიანი; tref – კარავი; nef – გემი; soneiz – რეკვა; plureiz – ტირილი; aït – aidier – დახმარება (ხმნა); issi – ici; bosungius – besoigneus – გაჭირვებული, ღარიბი; aïe – დახმარება (არს. ს.); ore endreit – ამკამად; chaitivesun – უბედურება.

დავალებები

ფონეტიკა. 1. წაიკითხეთ ტექსტი და დაასაბუთეთ კითხვის სიზუსტე.

2. მოიყვანეთ აფრიკატებიანი და დიფთონგებიანი სიტყვების ნიმუში.

3. ჩორმანდიულ დიალექტში დახურული ო ხშირად ვადმოიცემა გრაფიკა *u*-თი. იპოვეთ რამოდენიმე მაგალითი.

4. იპოვეთ ძვითნური *ē*-ს ევოლუციის ორი მომიჯნავე ეტაპის მაგალითები.

5. რასი მოწმობს ვარიანტულობა დაწერილობაში *plainte / plainte*?

6. ზმნა *avoir*-ის პერფექტი ფიქსირდება როგორც *out - ut*, როგორ უნდა წაეკითხოთ პირველი ვარიანტი, თუ გავითვალისწინებთ, რომ მეორე ვარიანტი რითმას ქმნის ტექსტში *marut* ფორმასთან? ახსენით იმავე ზმნის დაწერილობა *orent*.

მორფოლოგია. 1. მოიყვანეთ არსებითების და ზედსართავეების მაგალითები პირდაპირ და ირიბ ბრუნვებში.

2. იპოვეთ ზედსართავეები ორი და ერთი დაბოლოებით. აბრუნეთ თითოეული ტიპი.

3. განსაზღვრული არტიკლი ტექსტში იხმარება კონკრეტულ თვლად არსებით სახელებთან და არ იხმარება აბსტრაქტულ არსებითებთან. მოიყვანეთ ორივე შემთხვევის მაგალითები.

4. ახსენით განსაზღვრული არტიკლის მნიშვნელობა ნაწევრებში: *Idunc plurent par la maison li chevaler, li compaignun. Li criz est halt, la plainte grant.*

5. იპოვეთ შემთხვევა, როდესაც განუსაზღვრელი მრავლობითობის მნიშვნელობა ვადმოიცემა სახელის უარტიკლო ფორმით.

6. ახსენით განუსაზღვრული არტიკლის ფორმათა დაპირისპირება – *un (samit) / uns (anciens)*.

7. იპოვეთ ნაგაღიანი ფლექსია გ-ს ხმარებისა მე-3 ფაგუფის სმნების მხოლოდითი რიცხვის I პირის ფორმაში.

8. იპოვეთ მაგალითები მხოლოდითი რიცხვის I პირის ფორმისა სუბკონქტიუსა და ინფინიტეში ფლექსია -e-ით.

9. მიუთითეთ შემოსევეა, როდესაც უკუქვევითი ნაცვალსახელი გამოიყენება როგორც გარდაუცვლობის მარცნებელი.

10. ისაუბრეთ იმპერფექტის ვარიანტული ფორმების *er/estait* წარმოშობასა და ევოლუციასზე.

11. იპოვეთ მარტივი და რთული წარსულის როგორც გრამატიკული სინონიმების ხმარების შემთხვევა.

12. განსახდვრეთ მარტივი წარსულის ხმარების სპეციფიკა თანამედროვე ენასთან შედარებით, გაითვალისწინებთ რა, რომ ტექსტში იგი შეერთებულია აწყო დროსთან.

13. იპოვეთ სუბკონქტივის ირიბ კითხვებში ხმარების შემთხვევა.

სინტაქსი. 1. მოიყვანეთ ატრიბუტული და აპოზიტური სიტყვათშეერთებების მაგალითები.

2. მოიყვანეთ სიტყვათა პირდაპირი და ინვერსირებული წყობიანი მარტივი წინადადებების მაგალითები.

3. აღნიშნეთ უარყოფი კონსტრუქციის აგების თავისებურებანი.

4. იპოვეთ უკავშირო ქვეწყობის შემთხვევები, რა ურთიერთობაა გამოხატული მთავარი და დამოკიდებული წინადადებების თანამდებარეობით?

5. იპოვეთ პირობითი და მიზეზის დამატებით დამოკიდებულებიანი რთული წინადადებები.

ლექსიკა. 1. განსახდვრეთ არსებით სახელთა სუფიქსების -*er* (*chevaler*), -*eiz* (*plureiz*), -*ur* (*doeur*) და სუფხართაეთა სუფიქსების -*eus* (*doleur*) მნიშვნელობა.

2. იპოვეთ არასაკუთარი დერევაკიის მაგაღო-
თები.
3. მიუთითეთ სიტყვათხზვის მაგაღოთა.
4. დაასახელეთ სიტყვები, რომლებიც შემდგომში
ხმარებიდან გამოვიდა.

Aucassin et Nicolette

რომანი დაწერილია უცნობი ავტორის მიერ XIII ს.-ის დასაწყისში; მასში მოთხრობილია ოკასინისა და ნიკოლეტის ნიკოლეტას მრავალ განააცდელგაგლილი სიყვარულის ამბავი. რომანის თაყისებურებაა პროზაული ტექსტის (Or dient et content et fabloient) მონაცველობა პოეტურთან (Or se cante), ტექსტში არის პიკარული დიალექტის ნიშნები.

Or dient et content et fabloient

Aucassins fu mis en prison, si corn vos avés n' ot entendu, et Nicolete fu d'autre part en le canbre. Ce fu el tans d'esté el mois de mai, que li jor sont caut, lonc et cler et les nuis coies et séries. Nicolete jut une nuit en sou lit, si vit la lune luire cler par une fenestre et si oï le lorse-ilnol canter en garding, se li sovint d'Aucassin sen ami qu'ele tant amoit. Ele se comença a porpenser del conte Garin de Blancaire qui de mort le haoit, si se pensa qu'ele ne remanroit plus ilec; que, s'ele estoit acusée, et li quens Garins le savoit, il le feroit de male mort morir. Ele senti que li vielle dormoit, qui avecu li estoit. Ele se leva, si vesti un bliaut de drap de soie, que ele avoit mout bon, si prist dras de lit et touailes si noua l'un a l'autre, si fist une corde si longe com ele pot, si le noua au piler de le fenestre, si s'avala contreval el gardin, et prist se vesture a l'une main devant et a l'autre deriere, si s'escorca por le rouséc qu'ele vit grande sor Yerbe si s'en ala aval le gardin.

ლექსიკონი: caut – თბილი; coie – ჩემი; serie – სუფთა; jut (p. simple gésir-დან) – წოდა; lorseilnol – ბუღბუღლი; haoit – ხაი – სიძულვილი; remanroit – remanoit – დარჩენა; ilec – აქ; bliaut – კაბა; touailes – სუფრა; s'escorcer – კაბის შერწყვა.

დავალბები

ფონეტიკა. 1. წაკითხეთ ტექსტი და დაასაბუთეთ წაკითხვის სწორება.

2. იპოვეთ *с*, *з*-ს არაპადატალიზაციის შემთხვევები *з*-ს წინ ხატყვის თავკიდურში, რაც ახასიათებს პიკარდულ დიალექტს.

3. დაასახელეთ სიტყვები, რომლებშიც *з* სიტყვის შუაში თანხმოვნის წინ იწერება, მაგრამ არ წარმოითქმის.

4. რა შეიძლება ითქვას ბოლოკიდური *т*-ს წარმოთქმის შესახებ ამით ტიპის ფორმებში, თუ გავითვალისწინებთ *tu, vesti* ფორმების არსებობას.

5. XIII ს.-ში ლიტონები *oi* იქცევა *we*-დ, დახურული *φ* გადადის ფონემა *u*-ში. იპოვეთ სიტყვები, რომლებშიც რეალიზდება ეს თავისებურებანი.

6. იპოვეთ მეტათეზა.

7. განსაზღვრეთ საერთოყრანგული ფორმა *remantoi*, გაითვალისწინეთ, რომ პიკარდულში არ არსებობს ეპთეზა.

8. ფონეტიკური ახსნა მიეცით არსებითი სახელი *drap*-ის მრავლობითი რიცხვის ფორმას – *dras*.

მორფოლოგია. 1. პიკარდული დიალექტის თავისებურებებს განეკუთვნება ფორმა *se*, რომელიც წარმოადგენს განსაზღვრულ არტიკლს ან მდგრობითი სქესის პირის ობიექტურ ნაცვალსახელს იპოვეთ ეს შემთხვევები.

2. დაასახელეთ არსებითი და ხელსართავი სახელები პირდაპირ და ირიბ ბრუნვებში.

3. მითუგანეთ პირდაპირ და ირიბბრუნვიანი არტიკლების მაგალითები.

4. განსაზღვრული არტიკლის ძირითადი მნიშვნელობა ტექსტში – დუქტიკურია. გვინვანეთ ეს მაგალითებით.

5. განუსაზღვრელი არტიკლის ძირითადი ფუნქცია ტექსტში – კონკრეტიზაციაა. განიხილეთ ეს მაგალითებით.

6. გაამჟღავნეთ ფორმა *grande*-ს მორფოლოგიური მნიშვნელობა ეტიმოლოგიური *grant*-ის ფონზე.

7. იპოვეთ ხაერთოფრანგული კუთვნილებითი ნაცვალსახელების –*son, sa*-ს პიკარდული ვარიანტები.

8. ახალიზი ჩაუტარეთ ტექსტის დროით სტრუქტურას, ანუ განსაზღვრეთ მარტივი წარსულის, იმპერფექტის და მომავალი წარსულში მნიშვნელობა.

9. განსაზღვრეთ ფორმა *tu*-ს მნიშვნელობა მკ-2 წინადადებაში.

10. დაასახელოთ რთული წარსულის მნიშვნელობის თავისებურებანი მარტივ წარსულთან შედარებით.

11. ძველფრანგულში გარდაუვალობა შეიძლება გამოხატულიყო ხმნის ნაცვალსახელოვანი ფორმით. აჩვენეთ ეს მაგალითით.

12. დროებისა და კიდობის ხმარება იგივეა, რაც თანამედროვე ენაში. რაში მდგომარეობს ცვლილებები აღრუელ ძველფრანგულთან შედარებით.

ხინტაქსა. 1. აჩვენეთ მაგალითებით, რომ კავშირი *que* პოლიფუნქციონალურია.

2. თქვით, როგორაა შექმნილი უპირა გამოჩაქვამი ტექსტში?

3. როგორ აიგება რთული თანწყობილი წინადადება?

4. იპოვეთ ინტერსიის შემთხვევები.

5. ჩამოთვალეთ დამოკიდებული წინადადების ტიპები.

ლექსიკა. 1. განსაზღვრეთ სიტყვა *cler*-ს ფუნქცია კონსტრუქციაში *laire cler* და დაასახელოთ სიტყვაწარმოების ეს ხერხი.

2. მოიყვანეთ სინონიმთა ერთად ხმარების მაგალითი.

3. ხაღხური აუ მცნიერული წარმოშობისაა
ზნა penser? რომელი ძველფრანგული სმის
შემცველად მოგვევლინა ის (ზისი ჯცითანი – cogitare)?

4. შიუთითეთ ავიქსადური წარმოებულები,
რომლებიც მოცემული ფორმით ენაში არ შენარჩუნდნენ.

5. ხიჯეკა cote შენარჩუნებულია თანამედროვე
ენაში?

საშუაღწრანგული მენის კერიოდი
(XIV-XV საუკუნეები)

XIV-XV საუკუნეებში საერთოფრანგული სამწერლო-ხალიტერატურო ენის ფორმირების პროცესი მნიშვნელოვნად გააქტიურდა და ამ პროცესში წამყვანი როლი ფრანსოულმა დიალექტმა, სამეფო დომენის დედაქალაქის - პარიზის დიალექტმა შეასრულა; თუმც ამ მოვლენას ფრანგული სამწერლო-ხალიტერატურო ენის დიალექტური საფუძვლის არსებითი ცვლილებები არ გამოუწვევია, რადგან, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ფრანსოული დიალექტი დიალექტთა დახადეღურ ჯგუფში შედიოდა.

საერთოფრანგული სამწერლო-ხალიტერატურო ენა გამოიყენება ლიტერატურის სხედასხევა ენრებში: დრამატურგიაში, რომანში, მექარებში და სხე. ამ პერიოდის მწერლებია: ანტუან დე ლა ხალი (Antoine de la Salle, 1388-1469), ჟან ფრუასარი (Jean Froissart, 1337-1404), ფილიპ დე კომინი (Philippe de Commines, 1446-1511) და სხე. ლირიკული პოეზიის სფეროში აღსანიშნავია, ერთის მხრივ, სამეფო კარის პოეზია (წარმომადგენლები: გიომ შაშო - Guillaume de Machaut, 1300-1377; ესტაშ დეშამპი - Eustache Deschamps, 1346-1406; კრისტინა პიზანელი - Christine de Pisan, 1364-1429; ალენ შარტიე - Alain Chartier, 1385-1435, შარლ ორლეანელი - Charles d'Orléans, 1394-1465), მეორეს მხრივ, ხალხური საფუძვლის მქონე პოეზია, რომელმაც განხორციელება კპოვა ამ ეპოქის უნიკური პოეტის - ფრანსუა ვილიის (François Villon) ნაწარმოებებში.

XIV-XV საუკუნეებში, ფრანგული ენა, საქმიანი ენის ფუნქციით, გამოიყენება საფრანგეთის არა მარტო ჩრდილო და აღმოსავლეთ ოლქებში, არამედ პარიზის ხასამართლო-ადმინისტრაციულ დაწესებულებებშიც. სამეფო კანცელარიებში, ლათინურ ენაზე შედგენილ დოკუმენტებთან ერთად, უფრო და უფრო ხშირად ჩნდება ფრანგულ ენაზე შედგენილი სხვადასხვა დოკუმენტაცია. პარლამენტის (იმ პერიოდის უმაღლესი სასამართლო ინსტანცია) სხდომები მიმდინარეობს ფრანგულ ენაზე, მაგრამ გადაწყვეტილებები ფიქსირდება ლათინურად. ისეთი დაბალი საფეხურის ინსტანციანი, როგორიცაა, შვედლითად, პარიზის სისხლის სამართლის

სახელმწიფო (Châtelet) ყოველგვარი სამუქაო ფრანგულ ენაზე მიმდინარეობს.

ამგვარად, XIV-XV ს-ის საფრანგეთში, ოფიციალურ-საქმიანო მისიწერის სფეროში შეინიშნება ორენოვნება დიალექტური ენა კვლავ ინარჩუნებს ოფიციალურ დოკუმენტთა ენის სტატუსს, მაგრამ მის გვერდით, ამავე ფუნქციით მოქმედებს ფრანგული სამწერლო-სადიქტრატურო ენაც.

ფრანგული სამწერლო-სადიქტრატურო ენის გამოყენების სფეროს გაფართოებას აწვევს ხელს უწყობდა დიალექტურიდან ფრანგულად თარგმნილი დიქტრატურაც: თარგმნილი იურიდიული, ფილოსოფიური, ისტორიული ტრაქტატები და სხვადასხვა დარგის სამეცნიერო თხზულებანი შთარგმნელთა პლედის მიერ, რომელთაგან ცნობილებია: პიერ ბერსუირი (Pierre Bersuire), ნიკოლ ორემი (Nicole Oresme), ჟაკ ბუშო (Jacques Bouchaut), რაულ დე პრესლი (Raoul de Presles) და ლორან დე პრემიერფე (Laurent de Premierfait).

სამეცნიერო, ფილოსოფიური და იურიდიული დიქტრატურის თარგმანებთან დაკავშირებით ჩნდება ფრანგულ ენაზე ადგილობრივი სამეცნიერო ტერმინოლოგიის შექმნის საჭიროება.

ფრანგული სამწერლო-სადიქტრატურო ენის გამოყენების სფეროს გაფართოებას წინ უსწრებდა გარკვეული ისტორიული წინამძღვრები; ხდებოდა საფრანგეთის პოლიტიკური და ტერიტორიალური გაერთიანება სამეფო ხელისუფლების ქვეშ. ასწლიანმა ომმა (1337-1453) შეანელა გაერთიანების პროცესი, მაგრამ ხელი არ შეუშლია. დუდაიეკო XI-ის (1461-1483) მეფობის დროს, ძირითადად, სრულდება საფრანგეთის ტერიტორიალური და პოლიტიკური გაერთიანება და მიმდინარეობს სამეფო ხელისუფლების შეზღვევა გაძლიერება; იქმნება ნაციონალური სახელმწიფოს შექმნის წინამძღვრები; ამასთანავე ფრანგული ნაციონალური სამწერლო-სადიქტრატურო ენის შექმნის წინამძღვრებიც; ენის მრავალფუნქციონალურობა და განსაზღვრულ ნორმათა შემუშავების ტენდენცია წარმოიქმნა, გრამატიკისა და ლექსიკის სფეროებში; თუმცა საშუალოფრანგულ პერიოდში ეს ნორმები მკრევეობს, შეიძლება სხვადასხვა ნორმათა თანაარსებობა. ანუ ჯერ კიდევ არ არსებობს სამწერლო-

სალიტერატურო ენის ერთიანი, მკარი საყოველთაო-საგაღღებულო ფიქსირებული ნორმები.

ფონეტიკა

საშუაღღრანგულ პერიოდში, წარმოთქმის ხეეროში, ყველაზე მეტად არსებითი მოვლენები უკავშირდება მახვილის ცვლიღღებას, სახეღღობრ, ძვეღღრანგული ენის სიტყვის მახვილის ფრაზის მახვიღღად ევოღღუციას. ასეთი მოვღღენღბია:

1. უმახვიღღო ხმოვნების e-სა და a-ს შესესტებისა და გაქრობის აქტიური პროციები პიატუსში: eage>age, reonde>ronde, cheor>choir, mireoir>miroir (წარმოთქმ. miruor), neur>nur (თანამედ. nür), seur>sur (თანამედ. sür), gaain>gain, aüt>ut (თანამ. aüt), saül > sul (თანამ. saül).

იმ შემთხვევებში, როცა a აღმოხნღღებოღღა პიატუსში მომღღეველ ცხვირისმიურ ბ-თან, პიატუსი აღმოიფხერებოღღა იმით, რომ a, პიატუსში, შთანთქაღღა ბ-ს და ივით ხღღებოღღა ცხვირისმიური -aön>än (ორთოღღ. aon), paön>päñ (ორთოღღ. paan). თუ a აღმოხნღღებოღღა პიატუსში i-სთან, იხინი ქმნიღღენღღ დიჟთონგ ai-ს, შემღღეღღში - e-ს (ეი ეტაპის გავეღღით): haïne (> haïne > heïne) > heïne; traitre > tretre, gainc > geñc (ორთოღღ. gainc). პიატუსში ხმოვანთა გაქრობის პროციები შთაერღღება XVI საუკუნეში.

პიატუსში ხმოვანთა გაქრობა წარმოადგენღღა ზოგიერთი მორფოღღოღაური პროციების დანქარების ფაქტორს: ზმნურ სიტყვასში იგი ხელს უწყოღღა passé simple-ის ფორმათა უნიფიაციას (vi, veis, vit; düi, deüs, düť და მათ ანაღღოღიურ ტიპებში); ჰიტყვაწარმოების ბეეროში იგი ხელს უწყოღღა სახეღღური სუფიქსის -eur (შოქმედი სახეღღების მწარმოებელი) და სუფიქს -eur-ის ხარისხისა და იეისობრობის შნიშნეღღობიანი (აბსტრაქტული სახეღღების მწარმოებელი) ეღღრადობის თანხეღღრას.

2. რეღღეციოღღებული e-ს დაკარგვა p-ს და l-ს შორის, ასევე r, l-სა და სხვა რთმეღღიშე თანხმოვანის შორის; წარმოთქმა plote (<pelote), plouse (<pelouse), pluchc (<peluche); serment (<

serement), controle (< contrerole), carrefour (< carrefur) მოიხსევა, რომ ძველფორანგულ პერიოდში, რღვეუცირებულმა ფ-მ დაბიადაიხაცია განიცადა და გახდა მ.

3. ირდოკოდურ თახხმთვას -r-ს ვაქრობა წარმოიქმნდა (ერთმარცვლიან სიტყვებში: ბოლოკოდური -r წარმოიქმნაში შენარსუნდა). ეს იყო საწყისი მოვლენა ბოლოკოდური თახხმოვლების დაკარგვის საერთო პროცესისა, რომელაც გაგრძელდა XVI-XVII საუკუნეებში. ჩნდება წარმოთქმა mirer (mirer), porter (porter), fini (finir), recevoir (recevoir), doul (douleur), chant (chanteur) და სხვ.

ფრაზის მახვილს განვითარებასთან ერთად, ხმარუბიდან გამოდის ძველფორანგულისათვის დამახასიათებელი ენკლიტიკური ფორმები, როგორცაა sim (ჩაყედ. si me), jol (ჩაყედ. je le), nes (ჩაყედ. ne les).

არსებით ცვლილებას წარმოადგენს დამოუკიდებელი ცხვირისმიერი ხმოვნების შექმნა, რაც მოხდა ნახაღისებული ხმოვნების á(n)-ის და ô(n)-ის შემდეგ მათი მომდევნო ცხვირისმიერი თახხმოვნების წარმოთქმაში სრული ვაქრობის შედეგად.

რაც შეეხება ï(n), ð(n)-ს და შეროვებს ï(n), ð(n), wð(n), ისინი ჯერ კიდევ რჩებოდნენ შეხაბამისი ხმოვნებისა და სმოვანთშეროვების ნახაღისებულ ვარიანტებად.

ძველფორანგული ენის პერიოდში, ადგილი ქონდა ხმოვნების ფ-ისა და ფ-ს ტემბრის ცვლილებას განხაზღვრულ პოზიციებში:

1) დია ფ (ლათ. ay), z და v თახხმოვნების წინ, დახურულად წარმოითქმნდა; მაგ., chose>chuse, qvre>qvre და სხვ.

2) დია ჟ. ჯგუფ st-ს წინ, s-ს დაკარგვის შემდეგ, XIII ს-ში, დახურულად იქცა და რამდენადმე დაგრძელდა; მაგ., qste>ðte (თანამედ. hôte), iqst>îqt (თანამედ. îôt), prevqt > prevôt (თანამედ. prévôt) და სხვ.

გრძელდება დოფთონგების დაკარგვის პროცესი. დოფთონგი ð. გარდაიქმნა რა ქე-დ, თახდათახობით იქცემება ფ-დ l', n'-ს შემდეგ და ასევე s, z-ს შემდეგაც, რომლებიც წარმოიშენენ XIII ს-ის ბოლოს, აფრიკატების - ð, dz-ს

შეკუმშვის შედეგად: tʃer > ʃer (ორთოგრ. cher), tʃardʒer > ʃarʒer (ორთოგრ. charger) და სხვ.

ფონეტიკურმა ცვლილებამ jე>ე, პირველი ჯგუფის სმნებში გამოიწვია ინფინიტურის დაბდლოების ანალოგიური გარდაქმნა -jer > -er იმ ფორმებში, რომლებშიც ეს ფონეტიკურად არ იყო გამართლებული: მაგ., baissjer > baissar, aidjer > aidar და სხვ. ეს ე, რომელიც წარმოიშვა jე-ს გარდაქმნის შედეგად, ახევე ე jე შეერთებაში, იწყებენ დიახმოვნად გადაქცევის წარმოთქმადი ბოლოციდური თანხმოვნების წინ: ʃer > ʒer (ორთოგრ. cher), ʃarʒer > ʒarʒer (ორთოგრ. charger); jer > ʒer (ორთოგრ. hier), fier > ʒier (ორთოგრ. fier) და სხვ.

ეს ცვლილება ძალიან ხანგრძლივად მიმდინარეობდა და XVII საუკუნეში დახრულდა.

საშუაღფრანგულში შენარსუნებულა შეერთებები აძ [< ძვ. ფრანგ. დიფთონგი ay] და eaჲ (< ძვ. ფრანგ. ტრიფთონგი eay). დანარსენი დიფთონგები გარდაიქმნენ შეერთებად - ხახვეარხმოვანი + ხმოვანი: jე (> jე) (ძვ. ფრანგ. jé-დან), jბ (< ძვ. ფრანგ. jéy), wi, (< ძვ. ფრანგ. m) და wე (< ძვ. ფრანგ. m).

ზოგიერთ შემთხვევაში შეინიშნებოდა საწარმოთქმო ხორმათა მერყეობა. Toi, moi, veoir, loi ტიპის სიტყვებში, ანუ იმ სიტყვებში, რომელთაც ადრეულ ძველფრანგულში კქონდათ დიფთონგი ei, შეინიშნებოდა სამგვარი წარმოთქმა:

1) wé - twé, mwé, vewé, lwé და სხვ. (toi, moi, veoir, loi).

2) ამ ტიპის ზოგი სიტყვა წარმოთქმოდა e-mo; მაგ., monnaie, roide, paraitre, veire, foible: monne (თანამედ. monnaie), reide (თანამედ. roide), paraitre (თანამედ. paraître), veire (თანამედ. verre) და სხვ.

Imparfait indicatif-ისა და Conditionnel-ის დაბდლოებებს (je vendois, je vendrois) კქონდათ ორნაირი წარმოთქმა: (je) vādz, (je) vādré ან vādwé და vādrwé.

3) დაბდლოს, წარმოთქმა wā; twā, mwā, lwā და სხვ.

წარმოთქმა wé და e მოწოდებს, რომ საშუაღფრანგული პერიოდის სამწერდო-ხადიტერატურო ენაში პიკარდულიცა და სრდილო-აღმოსავლური დიალექტების საწარმოთქმო ხორმები თანაარსებობდნენ დახვედურ დიალექტთა ხორმებთან ერთად.

წარმოიქმნა ან მიწმობს, რამე სამწერდო-საღვთისმეტყველო ენაში გაერყელებული იყო პარიზის ხაღხურა ზეპირ-მეტყველების საწარმოთქმა ნორმების.

ცოცხალი ზეპირმეტყველების საწარმოთქმა გველენა აისახა ხილვანი *e-ს* წარმოთქმისეც თანხმოვან *r-ს* წინ: *darnier* (dernier), *sarement* (serement), *aparcervoir* (apercevoir), რამაც, მოგვიანებით, გასათავსებულ წრეებში, გამოიწვია საპარიზპირო რეაქცია: ხაქვდობრ, *a-ს* ნაცვლად *e-ს* წარმოთქმა — *Paris* (*Paris-ს* ნაცვლად), *meri* (*meri-ს* ნაცვლად) და სხვ.

ართოგრაფია

სამუკადფრახველ პერიოდში პირველად შეინიშნება წარმოთქმისა და დაწერილობის ძლიერი დაშორება ფონეტიკურებს გვერდით ჩნდება ეტიმოლოგიურ (ღვათის-ზირებულ) დაწერილობათა დიდი რაოდენობა, რაც გამოხატავს მისწრაფებას, რომ ურახველი ართოგრაფია დაუახლოვდეს ღვათისურს. XIV და XV საუკუნეების ტექსტებში უხვადაა ამკვარი დაწერილობები: *doubter* (შდრ. ღვათ. *dubitare*), *fact, diet* (შდრ. ღვათ. *factum, dictum*), *huictiesere* (შდრ. ღვათ. *octo*), *advenir* (შდრ. ღვათ. *advenire*), *adjouster* (შდრ. ღვათ. *adjutare*), *compter* (შდრ. ღვათ. *computare*), *sepmaine* (შდრ. ღვათ. *septimana*), *sonbz* (შდრ. ღვათ. *subus*), *donce* (შდრ. ღვათ. *dulcis*), *poldre* (შდრ. ღვათ. *pulverem*), *hault* (შდრ. ღვათ. *altum*).

დაწერილობა — *cion*, რომელიც ასახავს ამ სუფიქსს წარმოთქმისა, იცვლება ეტიმოლოგიური — *tion-ით*, რაც შენარჩუნებულია თანამედროვე ართოგრაფიაშიც: *subscriptions*, *persecucion*, *deception* დაწერილობების გვერდით ჩნდება *subscription*, *persécution*, *deception* და მრავალი სხვა. ამკვარად, ართოგრაფიაში ჩნდება „ხედმეტი“ ასოების დიდი რაოდენობა, რომლებიც არ ასახავენ წარმოთქმას, ანასთანავე ხწორი ეტიმოლოგიური დაწერილობების გვერდით წარმოიშლება ფხველო-ეტიმოლოგიურებიც: *deulx* (ღვათ. *duos*), *peult* (ხაღხ. ღვათ. *potet*), *meetre* (ღვათ. *mittere*), *scavoir* (ღვათ. *sapere*). ეტიმოლოგიურა, ღვათისზირებული ართოგრაფიის ფართო გამოყენების ახსნა მოეძებნება, ერთი მხრით, ამ მოვლენით, რომ XIV-XV საუკუნეებში დიდი ინტერესი იყო კლასიკური

ხიძველის შესწავლისადმი და ღვათიხური ნიმუშების მიბადებისადმი, ხოლო, მეორეს მხრივ, საკანცელარიო და სასამართლო უწყებებისათვის ოროგრაფიის ფიქსირებული ნორმების საჭიროება აუცილებელი იყო (ღვათიხური ესა ხომ ხაუკუნების მანძილზე ასრულებდა ოფიციალური საქმიანი ენის როლს).

XIV-XV საუკუნეების ოროგრაფია ასედაცხებს იმ ძირითად პრინციპებს, რითაც ხასიათდება თანამედროვე ფრანგული ოროგრაფია:

1. ეტიმოლოგიური პრინციპი - მისწრაფება, რომ მიუახლოვდეს ფრანგული სიტყვების დაწერილობა ღვათიხურ ეტიმონთა (ჩამდვილ ან ჩაგარაუდონა) ოროგრაფიას; მაგ., sept, vingt, sculpture და ა.შ.

2. ისტორიული პრინციპი - იმ დაწერილობათა შენარჩუნება, რომლებიც ადრე იყვნენ ფონეტიკურნი, ანუ იმ დაწერილობათა, რომლებიც ასახავენ ადრე არსებულ წარმოთქმას; მაგ., mais (დაწერილობაში შენარჩუნებულია ძველფრანგული დიფთონგი ai, რომელიც XIV-XV საუკუნეებში e-დ უღერდა), maisie (დაწერილობაში შენარჩუნებულია s, რომელიც წარმოთქმიდან გაქრა XIII ს.ის ბოლოს), moi (შენარჩუნებულია ძველფრანგული დიფთონგი oi მაშინ, როდესაც ეს სიტყვა უღერდა როგორც moie) და ა.შ.

3. მორფოლოგიური პრინციპი - მისწრაფება, რომ დაწერილობათა შეშველობით ასახონ არსებული სიტყვამწარმოებლური და სიტყვამცვლელი კავშირები; მაგ., regard-ის გვერდით დაწერილობა regard-ის განენა (ანუ ასო ძ-ს შემოღება, რომელიც შიუთითების მის კავშირს ხმნა regarder-სთან და არა regarter-სთან) ან prend-ის გვერდით დაწერილობა prend-ის განენა (დაწერილობა, რომელიც აღგენს კავშირს აწყო დროის მხოლოდითი რიცხვის მე-3 პირის ფორმასა და ინფინიტივ prendre-ს შორის) და ა.შ.

4. ფონეტიკური პრინციპი - დაწერილობები, რომლებიც ასახავენ წარმოთქმას; მაგ., dortouer „dortoir“ (ასახავს წარმოთქმა w-ს, ძვ. ფრანგ. di-ს ნაცვლად).

მორფოლოგია
არსებითი სახელი

არსებითი სახელი კარგავს ბრუნვის კატეგორიას; ენაში აღარ არსებობს ამ კატეგორიის გამოხატული სპეციალური საშუალებები. უნივერსალურ ფორმად, რომელმაც შეითავსა ქვემდებარისა და წინადადების მეორეხარისხოვან წევრობა ფუნქციები, იქცა ძველფრანგული ორიბი ბრუნვის ფორმა: le (un) chevalier, le gendre, le neveu და სხვ.

არსებით სახელთა ძალიან მცირე რაოდენობამ შეინარჩუნა სახელობითი ბრუნვის ფორმა; ასეთებია არსებითი სახელები, რომლებიც გამოხატავენ ნათესაობის სახელწოდებას და ასევე ის არსებითი სახელები, რომელთა ბრუნვითა ფორმებმა შეიძინეს განსხვავებული მნიშვნელობები და აღიქმებიან როგორც განსხვავებული სიტყვები; მაგ., soeur (ძვ. ფრანგ. suer), fils; sire, seigneur; gars, garçon; pâte, pasteur; chante, chanteur; on, homme; copain, compagnon.

ვაქრა რა სახელობითი ბრუნვის ფორმა, თანხმოვანი -s იქცა მხოლოდ რიცხვის კატეგორიის მანიერებლად.

გათანაბრების (ნაწილობრივ ფონეტიკური, ნაწილობრივ გრაფიკული) პროცესი, ანუ არსებითი სახელის ერთიანი ფორმის მიღება მხოლოდითა და მრავლობით რიცხვში, ყველაზე მეტად ინტენსიურად, საშუალოფრანგულ პერიოდში მიმდინარეობს; ხდება ერთ-ერთი ფორმის – ან მრავლობითის ან მხოლოდითის – განსოცადება:

მს. რ.	მრ. რ.	მს. და მრ. რ.
le clerc	les clers	le clerc – les clercs
le flanc	les flans	le flanc – les flancs
le coq	les cos	le coq – les coqs
le chef (ძვ.ფრანგ. chief)	les ches	le chef – les chefs la
nef	les nes	la nef – les ucs
le coup	les cous	le coup – les coups
le champ	les chans	le champ – les champs
le conseil	les conseuz(s) ¹	le conseil – les conseils

¹ ასეთები 5 და 2; სიტყვის ბოლოში, კრიტიკულად აღნიშნავენ ზეკრა -s-ს.

le coutel	les couteaux(s)	le couteau – les couteaux
le martel	les marteaux(s)	le marteau – les marteaux
le chevel	les cheveux(s)	les cheveux(s)

მხოლოდითი და მრავლობითი რიცხვის არსებითი სახელებისათვის საერთო ფორმის შერჩევა უცებ არ მომხდარა, ეს პროცესი მაშინდარეობდა ხანგრძლივად, დიდი ხნის მანძილზე შეინიშნებოდა სხვადასხვა ფორმების თანაარსებობა და ცალკეულ შემთხვევებში, უნიფიკაციის პროცესი მხოლოდ XVII საუკუნეში დასრულდა¹.

უნიფიკაციის პროცესი შეესაბამებოდა ასევე სუფიქსითი სახელთა იმ კატეგორიებს, რომელთაც არ აქონდათ მამრობითი და მდედრობითი სქესის წარმოების ერთიანი ტიპი.

არტიკლი

განსაზღვრული არტიკლი. ბრუნვითი ფორმების დაკარგვასთან ერთად, თანდათანობით ხშირებიდან გამოდის არტიკლის ფორმა სახელობითი ბრუნვის მხოლოდობისა და მრავლობითი რიცხვში, ანუ ფორმა li. ამავე დროს 'სოფი ცვლილება მოხდა შერწყმული არტიკლის ფორმებშიც, რაც უკავშირდება ფონეტიკურ ევოლუციას ძველფრანგული ფორმა del (-de+le) საშუალოფრანგულ პერიოდში წარმოდგენილი იყო ორი ფორმით: dou და du, ფორმა el (= en+le) კი – ფორმებით ou (წარმოითქ. u) და eu (წარმოითქ. e):

Chil **dou** gait, qui estoient au devant de l'ost... (Froiss, Bartsch, 274)

... il congnoissoit toutes gens d'auctorité. ... es

seigneuries **du** duc de Bourgongne... (Comm. Mémoires, Bartsch, 310-311)

Qu temps passé, quant Nature me fist

En ce monde venir... (Ch. d'Orléans, Poésies, 1, 1)

ფორმები dou და ou ახასიათებდა პიკარულ და ჩრდილო-აღმოსავლურ დიალექტებს, ხოლო du, eu – დასავლურ

¹ აქანდვა შემორჩენილი იქნა არსებითი სახელები, რომელთაც განსხვავებული ფორმები აქვთ მხოლოდობისა და მრავლობითი რიცხვში: cheval - chevaux, travail - travaux, ciel - cieux, oeil - yeux და სხვ.

დიალექტებს, ანუ ფორმირებად სამწერლო-ხაღლიტურატურო ენაში კონკურირებდა თრი დიალექტური ზგუფისათვის დამახასიათებელი ფორმები.

ჩრავლობით რიცხვში თანაარსებობდა, არაიშვიათად ერთი და იმავე ფუნქციით, ფორმები *es* (= *en* + *les*) და *as*, *aus*(*x*). ეს უკანასკნელი შეიქმნა XIII-ში მხოლოდითი რიცხვის *au* ფორმასთან ანალოგიით და დიდხანს თანაარსებობდა *as*-თან ერთად. ხაშუადფორანგულ პერიოდში *es* უფრო ხშირად გამოიყენებოდა, ვიდრე *as* და *aus*.

ფართოვდება განსახვდრული არტიკლის ხმარების სფერო. იგი ხშირად ვკვდება:

1) არსებით სახელებთან, რომლებიც აღნიშნავენ ეროვნებას, გეოგრაფიულ დასახელებებს:

Se li François viennent pour nous assaillir, nous ne soions pas desgarni. (Froiss. Chroniques, Bartsch, 275)

... Les Troyens pour pays défendre soustindrent le siege des Grecs par dis ans devant leur cite. (Al. Chartier, Quadr. 11, 4).

Chartier-ს იმავე ნაწარმოებში ვკვდება *les Saxons* და ხისტემატიურად – *les Rommains*.

2) წინადადებებში, სადაც ზმნა უარყოფით ფორმაშია:

Et toutes voies ne mettez les mains en oeuvre. (Al. Chartier, Quadr. 9, 25)

(მაგრამ მანც XIV-XV საუკუნეების ავტორებთან უარყოფითფორმის ზმნებთან წინადადებებში არტიკლი არ ყოფიერებეს).

3) პრედიკატის ფუნქციით და დამატების ფუნქციით არსებით სახელებთან ზმნა *avoir*-ის შემდეგ:

Se j'avoie la maistrie

Sur ceste faulse mesgnie

Je les meisse tous en biere (Ch. d'Orléans, Poésis I, XXV, 44)

J'en ay le dueil; toy le mal et douleur. . . (Villon, Le débat du cueur et du corps de Villon, Bartsch, 294).

ახსტრატული ცნებების ან კონკრეტული ცნებების (მაგრამ ახსტრატული მნიშვნელობით აღებული) აღნიშნული არსებითი სახელებს წინ, განსახვდრული არტიკლი,

უშეტესად, არ გეხვევება. განსახლებურული არტიკლის განმარტებით
გადღობენდი ფუნქცია საკმაოდ ნელა ვითარდება:

Mais Amours scet, qui scet tous mes cousaus
Qu' onques pour bien, pour mal ne pour hachie
Je n'i pensay qu' onneur et cortoisie. (Mach. I Ball. CVIII)
Et ce bien luy aprint adversité qui n'est pas petit.

(Comm. Mémoires, Bartsch, 311).

Povre et riche meurt en corruption
noble et commun doivent a Dieu service.

(Al. Chartier, Foy la première vertu, Bartsch, 285).

თემც არტიკლი, შეხატლებელია, ასეთ შემთხვევებშიც
შეგვჩვენებოდა:

Si vous donment a congnoistre que dorésenavant ne devez avoir
le pied ne la jambe endormye, mais legiere et apperte d'embarre
en tous lieux pour soustenir justice et droicture, le povre et
le riche garder en son droit egallement... (Perceforest, Bartsch, 308).

არამდგრადი იყო განსახლებურული არტიკლის გამოყენება
არსებით სახელებთან, რომელთაც ახლდათ ნაცვალ-
სახელები tout, autre, ამასთანავე, ასეთ შემთხვევებში, ჭარბობდა
არტიკლის არქონა. შდრ.:

... car il fault noter que tous les hommes, qui ja mais ont
esté grands et fait grand chose, ont commencé fort jeunes

il congnoissoit toutes gens d'auctorité et de valeur. . .

(Comm. Mémoires, Bartsch, 310)

განუსახლებურული არტიკლი. მხოლოდითი რიცხვის un, une
ფორმების გვერდით, ხმარებაში შედის მრავლობითი რიცხვის
არტიკლის ფორმა des. ეს ფორმა მონაცვლეობს თანდებულ de-
თან:

... et che (= ce) estoit des feux que li François faisoient
dessous haies et desoulx buissons...

(Froiss. Chroniques, Bartsch, 274)

ilz ont des gouverneurs a qui on parle de leurs affaires, et a
eulx rien, et ceux-là disposent de leurs affaires.

(Comm. Mémoires, Bartsch, 311).

Il estoit legier a parler de gens et aussi tost en leur
presence que en leur absence. . . (ibid.)

ამასთანავე კვლავ იხსარებოდა ფორმა *uns* იმ შემთხვევებში, როდესაც არსებით სახელს ასევე განუხაზღვრელი რაოდენობის მნიშვნელობა:

Comment la nuit dont l'endemain fu la bataille dite de Roschecque avint uns merveilleux signes au dessus de l'assamblée des Flamens. (Froiss. Chroniques, Bartsch, 274)

იწყება განუხაზღვრელი არტიკლის გამოყენება არსებით სახელებთან, რომელთაც ახლავს 'სმნიხელებით გაზღვიერებული' განუხაზღვრებები:

... en un moult biel (= bel) vregier (= vergier) entrai. . .

(Jean de Condé, Bartsch, 256).

განუხაზღვრელი არტიკლი უფრო და უფრო ხშირად გვხვდება სახელდასმემახმენლიან წინადადებებში, ხალაყ მაკრით ხმის არის *estre*, ახევე უბირო წინადადებებში დამატებებთან და შედარებით წინადადებებში:

Il avint en leur ost une merveilleuse cose... (Froiss. Chroniques, Bartsch, 275)

La court, afin bien l'entendes, est ungcouvent de gens qui soubz faintise du bien commun se assemblent pour s'entretromper. (Al. Chartier, Le Curial, Bartsch, 287)

... Je te respons, frere, que c'est une pouvre richesse, une habondauce miserable... (Al. Chartier, Le Curial, Bartsch, 288).

Ainsy mon cueur se guermentoit
de la grant douleur qu'il portoit,
en ce plaisant lieu solitaire
ou un doux ventelet venoit.

(Al. Chartier, Le livre des quatre dames, Bartsch, 287)

... Ainsi arait la court a soy et decoyt les simples
et se fait convoiter comme une ribaulde bien parée. . .

(Al. Chartier, Le Curial, Bartsch, 288).

მასთანავე, განუხაზღვრელი არტიკლი ხშირად ახრუდებს გამოყოფის, ინდივიდუალიზაციის ფუნქციას, რაც მის არ ასევე ძველფრანგულ პერიოდში.

ნაწილობრივი არტიკლი, ხაზგაღწერავს პერიოდში ხაზილოოდ დადგინდა არტიკლის სპეციალური ფორმები განუხაზღვრელი, უთვლადი რაოდენობის გამოსახატად – ფორმები ნაწილობრივი (პარტიტიული) არტიკლისა – *du, de la*.

ისინი მეტ-ნაკლებად რეგულარულად ერთიან უთვლადი საგნების აღმნიშვნელ არსებით სახელებს: „წვადი“, „კური“, „ღვინა“ და ა.შ.

Jadis extrait il fut de vostre ligne,
luy qui beuvoit du meilleur et plus chier. (Villon.
Ballade et oraison. Bartsch, 293)

Helas, mon amy, j'ai desir
trop fort de manger du relief.
(Moralité du mauvais riche. Bartsch, 298)

... je vous requiers le don que vous me promeistes a la
fontaine quant vous me requistes que je vous donasse
a boire de l'eau de la fontaine. . . (Perceforest. Bartsch, 306)

გაცილებით გვიან, ახადფრანგულ პერიოდში, ნაწი-
ლობრივი არტიკლის ხმარება გაურცვლდა იმ არსებით
სახელებს, რომლებიც აღნიშნავენ თვლად საგნებს, და იმ
არსებით სახელებსაც, რომლებიც გამოხატავენ აბსტრაქტულ
ცნებებს, თუ ეს არსებითი სახელები იხმარებიან უთვლადობის
მნიშვნელობით.

ზედსართავი სახელი

უნიფიკაციის პროცესი შეეხო ზედსართავთა იმ
კატეგორიებს, რომელთაც არ აქონდათ მამრობითი და
მდედრობითი სქესის ფორმების წარმოების ერთიანი ტიპი.
უცვლელად დარჩა ზედსართავები, რომელთა მდედრობითი
სქესის ფორმა განსხვავდებოდა მამრობითი სქესის ფორმისაგან
რედუცირებული ფ-ს დართვით (რომელიც ჯერ კიდევ
წარმოითქმოდა საშუალოფრანგულ პერიოდში), ანუ ზედსარ-
თავები: bon – bone, cler – clere, saint – sainte, noir – noire და სხვ.
ბევრა ფ-ს აქონდა მორფოლოგიური ფუნქცია – იგი იყო
მდედრობითი სქესის ფორმის აღმნიშვნელი. ამ ტიპის მიხედვით
გარდაიქმნება ზედსართავთა სოციური სხვა კატეგორიაც.

გასწორდა: ა) ზედსართავები, რომელთაც სრულიად
განსხვავებული ფორმები აქონდათ მამრობით და მდედრობით
სქესში:

მამრ. სქ.	მდედრ. სქ.	გასწორებული ფორმები
loce	longe	long-longue
lare	large	large

lois	loiseche	louche
chauf	chauve	chauve

და ზოგი სხვ.

ასეთ ზედსართავთა რაოდენობა არ იყო დიდი. ამ ტიპის ზოგი ზედსართავი უკუღელდად არის შემორჩენილი თანამედროვე ყრანგულ ენაში: *vif-vive, neuf-neuve, blanc-blanche, sec-sèche, frais-fraiche*.

ბ) ზედსართავები, რომელთაც ძველყრანგულ ენაში, ერთნაირი ფორმა ქონდათ მამრობითსა და მდედრობით სქესში, ისეივნა, როგორცაა - *grant, fort, vert*; -*el-ზე* და -*il-ზე* დაბოლოებულ ზედსართავები: *mortel, cruel, gentil*; წიგნური წარმოშობის ზედსართავები, დაბოლოებულნი -*al-ზე*: *roial, loial* და სხვ. ასევე ზედსართავები და აწმყო დროის მომღვობები, დაბოლოებულნი -*ant-ზე*: *vailant, trenchant, luisant, puissant* და -*eur-ზე* დაბოლოებულნი ზედსართავები: *mineur, majeur, interieur, meilleur* და სხვ. ეს ზედსართავები ხისტემატიურად ირთავენ დაბოლოება -*e-ს* მდედრობით სქესში.

მდედრობითი სქესის ფორმათა წარმოება *eler-clere* ზედსართავის ტიპის მიხედვით, ფართოდ ვრცელდება: დათიურთან ჩახეხები ხიჭეები, როგორებიცაა, მაგ., *facile, mobile, pratique, difficile, rustique*, რომელთაც აქვთ -*e-ზე* დაბოლოებული ფორმა მამრობით და მდედრობით სქესში, იწყებენ კარდაქმნას *eler-clere* ტიპის ანალოგიით, არუ სოკჯერ მამრობით სქესში -*e-ს* გარეშე ფორმით გვხვდება: *facil, mobil, rustic* და ა.შ.

ნაცვალსახელები

პირის ნაცვალსახელები, არსებითი და ზედსართავი სახელებსაგან განსხვავებით, პირის ნაცვალსახელები იხარისხებენ ბრუნვით ფორმებს საშუალოფრანგულ პერიოდში, პირის ნაცვალსახელთა ფორმების ხისტემაში მნიშვნელოვანი ცვლილებები არ მომხდარა: ცვლილება შეეხო მხოლოდ მე-3 პირის ნაცვალსახელებს: მამრობითი სქესის მრავლობითი რიცხვის სახელობით ბრუნვაში -*s-ის* დართვით, რომელიც, ბრუნვითი ფორმების დაკარგვის შედეგად, დარჩა მხოლოდ

არსებით და ზედსართავ სახელთა რიცხვის მანყენებლად. აგვარად, მე-3 პირის ხაცველსახელმა მამრობით სქესში იგივე დაბოლოება დაირთო, რაც მდედრობითში. elle – elles და il – ils(z).

-s-იანი ფორმა ერთბაშად ეურ დაბმუცდეს იგი თითქმის არ გვხვდება ფრუაჰართან; მაგ:

...il ne passèrent plus avant, car il ne se pouoient aider.

(Froiss. Chroniques, Bartsch, 276)

მხოლოდ კომინი იყენებს, როგორც წესი, მრავლობით რიცხვში –s(z)-იან ფორმებს:

ilz avoient peu de gens, ainsi ilz passèrent par le champ et se misdrent un peu au dehors. . .

(Comm. Mémoires, Bartsch, 312).

ფორმები li და lui კონკურირებენ: ფორმა li მამრობით სქესში გამოიყენება არა მხოლოდ როგორც უმახვილო, არამედ როგორც მახვილიანიც წინდებულის შემდეგ; მაგალითად, მაშოსთან:

Mon cuer, mon desir sans retour

Si souzmis en sa signourie

Qu' autre de li n'aim ne aour.

(Mach. Ballades, CXXXVIII, 131, 9-11)

ფორმა lui ფუნქციონირებს არა მხოლოდ როგორც მახვილიანი, არამედ როგორც უმახვილოც:

Si lui ay dit: Se vous me promettes. . . (Mach. 1, 3, 75)

ე.ი. li და lui ერთნაირად გამოიყენებიან როგორც მახვილიანი და უმახვილო ფორმები; გარდა ამისა, lui მდედრობით სქესშიც გვხვდება ფორმა li-სთან ერთად.

XV საუკუნიდან იმარჯუება ფორმა lui, რომელმაც შეაფიწროვა li ფორმა მამრობით და მდედრობით სქესში.

სუბიექტური ფორმები je, tu, il კვლავ რჩებიან მახვილიანი და უმახვილო ფორმების სტატუსით:

Et je, meu de compassion. . . ay composé ce petit traictié que je appelle Quadrilogue . . . (Al. Chartier. Quadr., Prol., 5)

il, qui le peril commun de lui et des autres

cognoissoit, le vouloit aussi du Senat que se

vouloit departir, vainqui les doubtcs de son cuer

par affection publique. . . (Al. Chartier, ibid., 44, 15)

ახვევ დაძოვრებულად გვხვდება პირის ნაცვაღ-
სახელთა მახვილიანი ფორმებიც:

Et lui, qui est infiny en hault pouvoir, met
commencement, moyen, et fin en toutes ses oeuvres. . .

(Al. Chartier, *ibid.*, Prol., 2)

Se moy, qui sui vostre grace attendant
viens devers vous pour mon fait raconter.

(Ch. d'Orléans, I, 17)

მახვილიან ფორმათა გამოყენების სფერო იკვეცება,
როდესაც ისინი გვხვდება არა წინდებულის შემდეგ, ახინი
აღარ იხმარებიან უსუბიექტო წინადადებებში და ზმნის პირიან
ფორმებში; მაგრამ გამოყენებიან ნაცვაღსახელოვანი ზმნების
ინფინიტივის ფორმათაან უაქციუთა ნაცვაღსახელების
მახვილიანი ფორმის გვერდით:

. . . le plus sage pour soy tirer d'ung mauvais pas. (C. N. N.)

გამოიყენებოდა ახვევ პირის ნაცვაღსახელთა
მახვილიანი ფორმებიც:

– O peuple amé, vucilles toy deporter

du piteux sang espandre par envie. . . (Mystère, Bartsch, 302)

კუთვნილებითი ნაცვაღსახელები, არსებითი და ზედ-
სართავი სახელების მსგავსად, კუთვნილებითი ნაცვაღ-
სახელებიც კარგავენ სახელობითი ბრუნვის ფორმებს; ამ
ფორმათა გაქრობის პროცესი ხაქმოდ დიდხანს ვრძელდება:
სახელობითი ბრუნვის ფორმები გეხვდება მაშინთან,
ყრუასართან და სხვა ავტორებთან. საბოლოოდ ეს ფორმები
ქრება XV საუკუნეში.

შემორჩენილ ფორმათა სისტემაში ხდება სოციერთი
ანალოგიური გარდაქმნა. XII ს-ში, I პირის ნაცვაღსახელის
ციპის მიხედვით, გარდაიქმნებიან მე-2 და მე-3 პირის
მახვილიანი ფორმები – წარმოიშვა ფორმები *tien, sien*.
მოგვიახსენით, XIII ს-ში, იწყება მდებარებითი სქესის
მახვილიანი ფორმების ანალოგიური გარდაქმნები და იქმნება
კონსკურირებულ ფორმათა 2 რიგი: ერთის მხრივ, *noie, teue* (<
toie), *seue* (< *soie*), მეორეს მხრივ – *mienne, tienne, sienne*. XV
საუკუნეში გარბობს წარმოქმნილი ფორმები, თუმც მათთან
ერთად გვხვდება უტომოლოგიური ფორმებიც, განსაკუთრებით
ფორმა *moye* (*moye*):

Je soustien leur vie a la sueur et travail de mon corps
et ils guerroient la moÿe par leurs outrages. . .

(Al. Chartier, Quadr. 18, 14)

მდგარობითი სქესის უმახვილო ნაცვალსახელების ელიდირებული ფორმები, რომლებიც ძიპარება ხმოვნით დაწვებული არსებითი სახელების წინ, იცვლება მამრობითი სქესის ფორმით: mon espee (m'espée-ს ნაცვლ.), ton escharpe (l'escarpe-ს ნაცვლ.) და ა.შ ფორმა leur, რომელიც არ იცვლებოდა ძველფრანგულ ეხაში, მრავლობითი რიცხვის მანვერებლად თანდათანობით იმატებს -ს.

კუთვნილებით ნაცვალსახელთა ფორმების სისრემა ამგვარ სახეს იღებს:

მახვილიანი ფორმები		უმახვილო ფორმები	
მამრ. სქ.	მდედრ. სქ.	მამრ. სქ.	მდედრ. სქ.
მხოლოდობითი რიცხვი			
mien, tien, sien	mienne, tienne, sienne	mon, ton, son	ma, ta, sa (სმოენის წინ mon, ton, son)
მრავლობითი რიცხვი			
miens, tiens, siens	miennes, tiennes, siennes	mes, tes, ses	mes, tes, ses

გრძელდება კუთვნილებით ნაცვალსახელთა ფუნქციონალური დიფერენციაციის პროცესი. უმახვილო ფორმები, ისევე როგორც ძველფრანგულ პერიოდში, გამოიყენებიან მხოლოდ ატრიბუტული ფუნქციით, ამასთანავე შეიძლება შეგვხვდნენ ჩვენებით ნაცვალსახელთან ერთად; მაგ.: En ce son premier voyage vauca le bon marchand l'espace de cinq ans. (C. N. N.). მახვილიანი ფორმები კი უმეტესად წინადადების დამოუკიდებელ წევრთა ფუნქციით გვხვდება:

Comment doncques pourroit il estre mien? (C. N. N.)

. . . arrêtez vous, pensez profondement s'encques douleur fut pareille a la mienne. . . (Mystère, Bartsch, 303).

თუმცა, მთელი საშუალოფრანგული პერიოდის განმავლობაში და შემდგომშიც, მახვილიანი ფორმები გვხვდება ატრიბუტული ფუნქციითაც.

სვენებითი ნაცვალსახელები. საშუალოფრანგული პერიოდის განმავლობაში, თვრძნობოდა ტენდენცია, რომ გამკრავლო სვენებითი ნაცვალსახელების სოციერთი ბრუნვითი ფორმა. მაძრობითი სქესის მრავლობითი რიცხვის ქვემდებარის ბრუნვის ფორმები *eil* და *eist*, სანგრძლივი ყოქმანის შემდეგ, აღვიდას უთხოზენ *ceux* და *ces* ფორმებს. ფრუახარის ტექსტებში უხვადია *eil* ფორმა მხოლოდობით და მრავლობით რიცხვში, კომითან კი (კი. XV ს-ის ბოლოს) - გამოიყენება *ceux, ces* ფორმები.

მხოლოდობით რიცხვის *eil* სახეებით ქრება მხოლოდ XVII ს-ში, *eist* კი - XV-XVI საუკუნეებში.

მხოლოდობით რიცხვში დიდხანს შენარსუნდა ფორმები *cest* (მხ. რ. ირიბი ბრუნვა), *cestui* (მხ. რ. ირიბი ბრუნვას II ფორმა), ფორმა *cel* (ირიბი ბრ., მხ. რ.) კი - მადე გამოდის ხმარებიდან.

შენარსუნებულთა მდგდრობითი სქესის ყველა ფორმა: *cele, celi, celes; ceste, cesti, ces*, შოვან საკლებადხმარებადი ფორმებია *cesti, celi*; ეს უკახახეული გვხვდება მაშხოთან:

Que elle aime un autre que li?

Je ne me rien pas a celi.

(Mach., OEuvres, I, ProL., 71-72)

XIV ს-დან სვენებითი ნაცვალსახელებს ემატებათ გამაძლიერებელი ნაწილაკები - *ci, la*. წარმოიშვება საშუალო სქესის ფორმები - *cela, ceci*, ძველიფრანგულ ენაში არხებულ ფორმა *ce*-ს გვერდით.

XV ს-ის ბოლოს სვენებითი ხაცვალსახელთა ფორმების სისტემა ამგვარი სახის იყო:

ბრუნვა	მაძრ. სქ.	მდგდრ.სქ.	მაძრ.სქ.	მდგდრ.სქ.	საშუალო სქესის ფორმები
მხოლოდობითი რიცხვი					
სახელ. ირიბ.	[<i>eil</i>] (i) <i>celui</i>	(i) <i>cele</i>	<i>cestui</i> <i>cest</i>	<i>ceste</i>	<i>ce</i> <i>ceci, cela</i>
მრავლობითი რიცხვი					
სახელ. ირიბ.	[<i>eil</i>] <i>ceux</i>	(i) <i>celes</i>	<i>ces</i>	<i>ces</i>	

წყენებით ნაცვაღსახელთა ფორმების ფუნქციონალური დოფერენციაცია გრძელდება იმავე მიმართულებით, როგორც შინაშნობა და ძველფრანგულ პერიოდში. ფორმები cest, cestui, ceste, ces ჭარბად გვხვდება ატრიბუტული ფუნქციით XIV-XV საუკუნას ევლს ავტორთაში. ამ ტიპის ფორმები იშვიათად გვხვდება დამოუკიდებელი ფუნქციით; მაგ., ფრუხსართან:

Encores en i oi des autres, dont che (= ce) fu damages, mais si grosse bataille, comme ceste la . . . ne se puet asouvir et au mieux venir pour les vittoriens, que elle ne couste grandement. (Froiss. Chroniques, Bartsch, 277).

ფორმები cil, celui, ceux უპირატესად დამოუკიდებლად იხმარებიან:

ა) ანტეცედენტის სახით მიმართებით დამოკიდებულ წინადადებებში:

Vous avez oy comme ceulx que le roy avoit logié en ceste tranchee... se deslogerent...

(Comm. Mémoires, Bartsch, 311).

ბ) ქვეშდებარის ფუნქციით დამოუკიდებელ წინადადებებში:

„Ha“ ce dissent cil, alés si dites a Phelippe . . .

(Froiss. Chroniques, Bartsch, 274)

. . . et ceulx la n'eussent gueres sçeu nuyre.

(Comm. Mémoires, Bartsch, 312)

et ceux la disposent de leurs affaires . . .

(Comm. Mémoires, Bartsch, 311).

გ) ფრუხსართან გვხვდება წყენებითი ნაცვაღსახელების სახელისწინა დამატებასთან შეერთებული გამოყენება, რაც დამახასიათებელი იყო ძველფრანგული პერიოდისათვის.

Et se tenoient chil (= cil) de Gand et Phelippes et leurs hanieres tout devant. . . (Froiss. Chroniques, Bartsch, 275)

Chil (= cil) dou gait qui estoient au devant de l'ost

(Froiss. Chroniques, Bartsch, 274)

რაც შეეხება ფორმა (i)celle-ს, იგი ევლს ავტორთან გამოიყენება, უპირატესად, ატრიბუტული ფუნქციით; მაგ., celle semaine, celle journee, icelle meisme montaigne, celle cose და სხვ.; მისი დამოუკიდებელი ხმარება გაცილებით იშვიათია.

საშუალოფრაჩვეულ პერიოდში ინტენსიურად მომდინარეობს ზმნის ხვეროში უნიფიკაციის პროცესი, შეინიშნება ზმნურ დაბოლოებათა ანალოგიური გათანაბრებისა და დროთა განსაზღვრული მორფოლოგიური ტიპების შექმნის ტენდენცია.

Présent indicatif-ში, I უდელების ზმნებში (-er-ზე) მავრთი მხოვანი -e ვრცელდება მხოლოდითი რიცხვის I პირზე: je chante, je porte, je voie და სხვ.

დაბოლოებათა საერთო სისტემაში არ ერთიანდება მხოლოდ ის ზმნები, რომელთა ფუძე ბოლოვდება -i-ზე: mercier, prier, crier, რომელთა ფორმები კვლავ -e-ს გარეშე რჩება: je merci, je pri, je cri.

II და III უდელების ზმნები (-oir, -re, -ir დაბოლოებებით) მხოლოდითი რიცხვის I პირში -s-ს დაირთავენ, თუმცე ეს პროცესი ჯერ კიდევ არ არის დასრულებული: -s-იანი ფორმები თანაარსებობენ s-ს გარეშე ფორმებთან ერთად:

je oy ¹¹	je oy-s
je doy	je doy-s
je croy	je croy-s
je tien	je tien-s

და სხვ.

II და III უჯუვის ზმნები passé simple-ში მხოლოდითი რიცხვის I პირში ახვეუ -s-ს დაირთავენ, თუმცე მაინც ჭარბობს -s-ს გარეშე ფორმები, ანუ fus, voulos, vis ტიპის ფორმების გვერდით გვხვდება: (je) fu, voulu, vi, respondi, choisy, parti ა.შ.

Présent და Imparfait subjontif-ში მრავლობითი რიცხვის I პირში შევიდრდება დაბოლოება -ions, ადრინდელი -ons-ს ნაცვლიად. ამგვარად, აღმოიქცევა დაბოლოებათა დამთხვევა Présent, Imparfait subjontif-ისა და Présent indicatif-ის შორის. მრავლობითი რიცხვის მე-2 პირში ნდება დაბოლოება -iez, რომელიც კონკურირებს ადრინდელ -ez-თან ამ უკანასკნელის ჭარბი შეხვედრადობით: laissez და laissez, partez და partiez და ა.შ.

¹¹ არათოვრავიუვლად ერთხიორად შესაძლებელია ასე ი-ც და ასე კ-ც.

რაც შეეხება *Imparfait indicatif*-სა და *Conditionnel présent*-ს (და, მაშასადამე, *Futur dans le passé*-საც), ისინი ინარჩუნებენ ძველფრანგულ დაბოლოებებს მხოლოდით რიცხვში: *-ois* (< *ois*), *-oies* (< *oies*), *-oit* (< *oit*), ჩვეულებრივი ფორმები: *aloye*, *amoye*, *dormoye* და სხვ., ანუ პირის დაბოლოება *-s*, რომელიც გაურცვლდა II და III უღლების ზმნების *Présent indicatif*-ისა და *Passé simple*-ის მხოლოდითი რიცხვის I პირში, შემოთ მითითებულ დროებში ჯერ კიდევ არ შეინიშნება.

გარდა ამისა, III ჯგუფის ზმნების *Passé simple*-ში ხდება *-i*-იანი და *-u(-iu)*-იანი იმ ფორმების გათანაბრება, რომლებშიც ერთმარცვლიანი ფუძე მონაცვლეობს ორმარცვლიანთან. ამ გათანაბრებას ხელს უწყობდა ხმოვანთა გაქრობის პროცესი ჰაიტუსში. წარმოიშვება გათანაბრებული ფორმები:

<i>voir</i> (წარმოითქ. <i>vøʁ</i>)	<i>mettre</i>	<i>devoir</i> (წარმოითქ. <i>devwøʁ</i>)
<i>je vi (s)</i>	<i>mis</i>	<i>du</i>
<i>tu vis</i>	<i>mis</i>	<i>du</i>
<i>il vit</i>	<i>mit</i>	<i>dit</i>
<i>vous vimes</i>	<i>mimes</i>	<i>duimes</i>
<i>vous vi(s) tes</i>	<i>mi(s) tes</i>	<i>du(s)tes</i>
<i>ils virent</i>	<i>mirent</i>	<i>dirent</i>

უნიფიკაციის აქტიური პროცესის მიუხედავად, ზმნურ სისტემაში ჯერ კიდევ მრავლად იყო ისეთი ზმნები, რომელთაც არ გააჩნდათ დადგენილი სისტემის ფორმები ზოგიერთ დროში, განსაკუთრებით *Passé simple*-ში, *Présent* და *Imparfait subjonctif*-ში.

-aindre-ზე, *-coudre*-ზე, *-oindre*-ზე დაბოლოებული ზმნები, რომელთაც დაეარგეს თავიანთი ეტიმოლოგიური ფორმები, ქმნიან პარალელურ ანალოგიურ ფორმებს ან *-d*-იანი ან *n* (ორთოგრ. *gn*)-იანი ფუძისაგან. ეს ფორმები თანაარსებობენ ენაში; მაგ.: ზმნა *faindre* (= *feindre*): *Passé simple* – *il faindit*, *faignit* და *fainit*; *Imparfait indicatif* – *il faindoit*, *il faignoit* და სხვ.

პარალელური ფორმები აქონდა ასევე ზოგიერთ უაროთდხმარებულ ზმნასაც, როგორებიცაა – *prendre*, *venir*, *aler*, *laisser*, *savoir*, *vouloir*. *Présent subjonctif*-ში *prendre*-ს შეიძლება აქონოდა ფორმები: (*je*) *prende*, *prenne* და *pregne*, *Imparfait*

subjunctif-ში კი – ფორმები: premist, preusist და prinist; ზნის venir-ის ფორმები იყო: venist, vensist და viensist.

დროთა ხმარება, თხრობითი კედოს ნამყო დროთა კვლევება იმავე მიმართულებით მიმდინარეობს, როგორც დაიწყო ძველფრანგული პერიოდის მეორე ნახევარში.

Passé composé გამოიყენება წარსული დასრულებული მოქმედების გამოსახატავად (ისტორიული წარსულის მნიშვნელობით) და გვხვდება

პირდაპირ მეტყველებაში:

Vous savez assez que, la merci Dieu, nous n'avons pas eu nulles guerres de nostre temps et noz voisins en ont esté terriblement persecuter et de pestilence et de famine.

Quand les aultres en ont esté examinez nous avons peu être et encore disons que Dieu nous en a preservez. (C. N. N. I. 200)

ეპისტოლარულ სტილში:

Mon tres-dous cuer, ma douce suer et ma tres-douce amour, j'ay receu vos lettres par mon vallet qui m'a dit de vostre bon estat, duquel j'ay plus grant joye que de chose en ce monde. (Mach. Voir Dit, III, 363).

თუ ძველფრანგულ პერიოდში, ეპიკურ პოემებში Passé composé ხშირად გამოიყენებოდა თხრობაში, Passé simple-თან ერთად, ხაზულფრანგულში ის, თხრობაში, მხოლოდ მაშინ იხმარება, როდესაც თხრობა მიმდინარეობს I პირში; მაგ:

... j'ay conclut en ma pensée que la main de Dieu est sur nous et que sa fureur a mis en neuvre ce flael de persecution, et ay curieusement encerchié par les discours des saintes Escriptions les fautes et les punicions de noz peres et des primerains. . . (Al. Chartier, Quadr., Prol. 4).

ისტორიული წარსულის მნიშვნელობა განსაკუთრებით ცხადია მაშინ, როდესაც Passé composé-ით გამოხატულ მოქმედებას (ან მდგომარეობას) უპირისპირდება იგივე მოქმედება (ან მდგომარეობა) Présent-ში; მაგ:

on voit clerement que ses pertes ont esté et sont grandes et ses dangiers merueilleux... (Al. Chartier, Quadr., 33).

Passé simple კვლავ გამოიყენება დასრულებული მოქმედების აღსანიშნად თხრობაში, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც გვაქვს მოქმედებათა თანმიმდევრობა:

Si advint un pou après que toutes les femmes de Romme

vinrent au Senatoire où les senateurs estoient assemblés,
et par moult de fois crierent à haulte voix...

(Mesnagier, *SHUM.*, 412)

ამასთანავე, Passé simple, ისევე როგორც ძველ-
ფრანგულში, ძალიან ხშირად გვხვდება, პირდაპირ მდებარე
ლებიში. Passé composé-ისთან ერთად, ერთხა და იმავე
წინადადებაშიც კი. შერ.:
Monseigneur, dist il, il est J'ai encontray ce gentil homme
bien vray comme il l'a cy. . . il m'a demandé où j'alloye
dit que je l'encontray et et si j'avoie sauf conduyt.
veulu veoir son sauf conduit, Je lui dy que cy. . .
lequel de bout en bout (C. N. N. I, 34)
tout au long je leuz et
parceu tantost qu'il l'avoit
enfraint et rompu
(C. N. N. I, 34-35).

როგორც ძველფრანგულში, ასევე ამ პერიოდშიც Passé
simple გამოიყენება იმ გარემოებებთან, რომელთა მოქმედება
თანაფარდობაშია შეწყვეტულების მომენტთან.
... mais quant a moi il me souvient
très bien, qu'aujourd'hui u malin vous
feistes de tres bon appetit le jeu. . . (C. N. N. I. 244) ან
Veezcy une carpe, deux brochez... mais je ne viz aujourd' hui
lentroye. . . (C. N. N. I, 240).

Imparfait ფართოდ გავრცელებულია და ოცნე
დანიშნულებები აქვს, რაც თანამედროვე ენაში.
ეს დრო, რაც შემთხვევებში, მკვეთრად ემთხვება Passé
simple-ს, მაგ.:
... laquelle lui voult de fait montrer le bien qu'elle vouloit . . .
(C. N. N. I. 158).

Ce gentil conte, de sa bonne et douce nature, estoit et fut
tout son temps amoureux outre l'enseigne.
(C. N. N. I. 129).

საშუაღფრანგულ პერიოდში შემუშავდა შეყარდებით
დროთა სისტემა, ანუ ისეთ დროთა, რომლებიც გამოხატავენ
ერთიერთობას მეორე მოქმედების დროსთან. Passé antérieur და
Plus-que-parfait ერთხარად აღნიშნავენ იმ მოქმედებას,
(C. N. N. I. 129).

საშუაღფრანგულ პერიოდში შემუშავდა შეყარდებით
დროთა სისტემა, ანუ ისეთ დროთა, რომლებიც გამოხატავენ
ერთიერთობას მეორე მოქმედების დროსთან. Passé antérieur და
Plus-que-parfait ერთხარად აღნიშნავენ იმ მოქმედებას,

რომელიც წინ უსწრებდა სხვა წარსულ მოქმედებას; ამ მნიშვნელობით ისინი დასტურდება როგორც წინადადების დამოკიდებულ ნაწილში:

Quant le roy de Navarre ont la tøy prinse des gentils
hommes que jà en ses affaires ilz ne seroient contre lui,
il se parti de Longueville. . .

(Chron. Val., IIIIth., 400)

Hannibal, après ce que Cappue fut reduitte en sa subjection et qu'il
ot esté haultement receu et delicativement traictié, trouva les
cuers de ses chevaliers changez et matiz de leur premiere verta.
(Al. Chartier, Quadr., 13, 23).

...et lui firent moult d'ennuy pour ce qu'elle avoit donné des vivres
aux Jacques...

(Chron. Val. IIIIth., 400)

Ainsi fut contraint de rendre graces de son secours
a celui dunt il avoit esclandé l'onneur. . .

(Al. Chartier, Quadr. 32, 22).

საშუაღვრანგულში ჯერ კიდევ არ დგინდება სხვაობა
ამ დროებით გამოხატული წინამხედლობის ხასიათში.

ნამყო დროში მოსივლობის (შემდგომობის) გამოხატვა
ხდებოდა მარტივი ფორმით, რომელიც იმავე წარმოშობისაა,
რაც Conditionnel და ეწოდება Futur dans le passé:

Li rois s'arreste et dist que il n'iroit plus avant, si saroit de ce
peuple quel cose il leur falloit, et se il estoient tourblé,
il les rapaisseroit.

(Froiss. Chroniques, IIIIth., 376)

Futur antérieur კი გამოხატავს იმ მომავალ მოქმედებას,
რომელიც წინ უსწრებს სხვა მომავალ მოქმედებას.

ამგვარად, საშუაღვრანგულში, Plus-que-parfait, Futur
antérieur და Passé antérieur თანდათანობით კარგავენ სახეობით
კლასურს და იქცევიან შეფარდებით დროებად.

კიდობა ხმარება. კავშირებითი კლასი იქნეს ირეალური
კლასის მნიშვნელობას. გამოხატავს რა მოქმედებას, რომლის
რეაღიხაცია არ არის დამოკიდებული რაიმე პირობაზე.
კავშირებითი კლასი ფორმების ხმარება, ამ პერიოდში, უფრო
ნაკლებად და დამოკიდებული კავშირებთან და კავშირთან
გამოთქმებთან, ვიდრე ეს შეიძლება თანამედროვე ენაში. ასე,

მაგალითად, კავშირისანი გამოთქმის *que que*-ს („რაც არ უნდა“) შედეგზე, რომელიც შეესაბამება თანამედროვე *quoi que*-ს. XIV-XV საუკუნეებში, შეიძლება იხრობოთ კიდევ ფორმის გამოყენება, თანამედროვე უნის კავშირებით კიდევ *V*-სებით მოთხოვნების ნაცვლად.

ამ პერიოდში, *Imparfait subjonctif* აღარ იხმარება პირობით დასთქმულ და მთავარ წინადადებებში და მიმართულებით (სავარაუდოდ) პირობისა და შედეგის გამოხატვის ძირითად საშუალებად, აწმყოს ან მომავლის მიმართ, ხდება „*si imparfait de l'indicatif – conditionnel présent*“:

... et s'il le trouvoit, il se combattroit à luy. . .

(C. N. N. II, 105).

საბოლოოდ, *Imparfait subjonctif* კარგავს პირობისა და შედეგის გამოხატვის უნარს მხოლოდ XVI ს-ის ბოლოს.

აღწერილობითი კონსტრუქციები სახეობითი მნიშვნელობით. საშუალოფრანგულ პერიოდში წარმოიშვა ზოგიერთი ახალი ზმნური სიტყვათშეერთება სახეობითი მნიშვნელობით: ეს არის ზმნა *aller*-ის ან *venir*-ის პირიანი ფორმების შეერთება მეორე ზმნის განუხაზღვრელ ფორმასთან (ანუ *infinitif*-თან).

სიტყვათშეერთებებს ზმნა *aller*-ით, *Présent indicatif*-სა და *Passé simple*-ში, მოქმედების დაწყების მნიშვნელობა აქონდათ:

... *si prend a le tanser et tant d'injures lui va dire que*. . .

(C. N. N. I, 47)

Si luy va dire „En verité vous poursuyvez“ . . .

(C. N. N. I, 82).

ცალკეულ შემთხვევებში გვხვდება ამ სიტყვათშეერთებათა გამოყენება თანამედროვე *Futur immédiat*-სთან მიახლოებული მნიშვნელობით:

Cesse ton prescher, dit monseigneur, et va dire (= და თქვი. . .) ce que je te commende. . . (C. N. N. I, 58).

ზოგჯერ ეს შეერთება გამოხატავს მოულოდნელობის ელფერს; მაგ.:

Une toux le va prendre si grand et horrible que merveille. . .

(C. N. N.)

Si ne sct que penser, car il luy alla souvenir que folz yvres et enfans ont de coustume de vray dire. . . (C. N. N.).

სიტყვათშეერთებანი ზმნა venir-ის Passé simple-ის პირიან ფორმებს : *Infiniit* გადმოსცემდნენ მოქმედების დასრულების ელფურსს მათ:

...et se vint trouver (- და აღმოჩნდა მინდორში) aux champs.

(C. N. N. I, 290).

...il vint rencontrer le curé pleurant demenant grand duel.

(C. N. N. II, 27).

... et il se vint remettre dans son lit. (C. N. N. II, 86).

ხინტაქსი

საშუაღფრანგული პერიოდის ხინტაქსში შეიძლება გამოვყოთ ის მოვლენები, რომლებიც აპეციფიკურია საშუაღფრანგულისათვის და განასხვავებს მას ძველფრანგულისაგან. საშუაღფრანგულ პერიოდში მზადდება თანამედროვე ფრანგული ენის სისტემის ფორმირება. ამ პერიოდის ფრანგული ენის ხინტაქსზე აისახება ლათინურის გავლენა. ეს გავლენა გამოიხატება განსაკუთრებულ ხინტაქსურ კონსტრუქციითა გაერცელებით და რთული წინადადების წყობის გართულებით.

ამ პერიოდის მეციფრებმა მონად დაისახეს შეესწავლათ ლათინთა ფილოსოფიური და ისტორიული ნაშრომები, რათა ხელი შეეწყოთ ძველ ავტორთა ძეგბის ფრანგულ ნიდაგზე გაერცელებისათვის. ლათინთა შრომების თარგმნა იწვეუდა საღიტერატურო ენის დექსიკურ შემადგენლობაში ახალი სიტყვების განენას და, ამავ დროს, რთული წინადადების ნაწილებს შორის ურთიერთობის გამოიხატვის ახალი საშუაღებების შექმნას. საშუაღფრანგულ პერიოდში ევოლუციას განაგრძობს რთული ქვეწობილი წინადადება, შემოსხვევა მთავარი და დამოკიდებული წინადადებების დროთა შეთანხმების წესების დადგენა, იქმნება ახალი შედგენილი კავშირები სხვადასხვაეგარი თანდებულიანი კონსტრუქციების საფუძველზე.

XIV-XV ხუკუნებში მნიშენდოვანი ცვლილებები ხდებოდა მორფოლოგიაში: ბრუნვითი ფდექსის საბოლოო გაქრობა, ზმნური ფდექსის დეგრადაციის დაწეება; ეველაფერი ეს კი ხელს უწყობს ანალიზური წეობის განვითარებას.

ფლექსიების დაკარგვით გამოწვეული მორფოლოგიური სისტემის გამარტივების პარალელურად ხდება სინტაქსის გარაუღლება; უკავშიროს რთულ წინადადებებს ჭარბობს რთული თანწყობილი და რთული ქვეწყობილი წინადადებები.

სინტაქსზე ლათინური გავლენა აისახა ინფინიტივიანი და მიმდებარე კონსტრუქციების გავრცელებით, რომლებიც აიგებოდა ლათინური accusativus cum infinitivo, nominativus cum infinitivo, ablativus absolutus ნიმუშების მიხედვით.

სიტყვათშეერთება

ატრიბუტული სიტყვათშეერთებების ხვეწოში ცვლილებები მდგომარეობდა თანდებულისანი სიტყვათშეერთებების გავრცელებაში და თბიექტისბრუნვიანი სიტყვათშეერთებების შესღვდვაში: *li chevaus rollant > le cheval de Rolland*.

Deu merci, mercy nostre Seignour-ის ტიპის ატრიბუტული ბრუნვიანი სიტყვათშეერთებები ხდება მეარი და არაპროდუქტიული. სოფ. შემთხვევაში ირიბი ბრუნვის გადმონაშთური ფორმა იცვლება სახედობითით და ატრიბუტული სიტყვათშეერთება ემსგავსება აპოზიტიურს; მაგ., *pour Deux merci (Bozon, ШИШМ., 351)*.

კუთვნილების გამოშხატეელი ატრიბუტული სიტყვათშეერთების ძირითად ფორმად წარმოგვიდგება სიტყვათშეერთება თანდებული *de-ით*: *Terres des gentils hommes*. (Froiss. Chroniques) (შდრ. ძვ. ფრანგ. *terre lor seigneur*).

უთანდებულო აპოზიტიური სიტყვათშეერთების ნაცვლად ასევე ვრცელდება კონსტრუქცია თანდებული *de-ით*: *conté de Kemt, citté de Londres* (Froiss. Chroniques).

ამ ტიპის უთანდებულო აპოზიტიური სიტყვათშეერთებები გვხვდება დიდაქტიკურ ლიტერატურაში, მაგალითად დეშანთან მის „*L'art de dictier*“-ში. რაც შეეხება აპოზიტიურ უთანდებულო სიტყვათშეერთებებს პირთა საკუთარი სახედებით, ისინი შენარჩუნებულია ფრანგული ენის ისტორიის მთელ მანძილზე.

დგინდება ობიექტურ სიტყვათშეერთებაში კომპონენტთა მომდევრობის რიგი, სადაც არსებითი სახელით გამოხატული პირდაპირი დამატება უშუალოდ მოსდევს შემასმენელს. ჯგუფი „შემასმენელი – პირდაპირი დამატება“ უფრო მყარი ხდება, ვიდრე ჯგუფი „ქვემდებარე – შემასმენელი“, როგორც შეიძლება ითქვას ქვემდებარისა და შემასმენელს გათიშვის უფრო ხშირი შემთხვევები. მაგ.:

.. . musique, par la douceur de sa science et la méloïdie
de va voix, leur chantie ses chans delectables et plaisans.

(Deschamps, IIII, 388).

ამ შიგლითში ქვემდებარე musique განცდილკვებულია შემასმენლისაგან ინტონაციურად განკერძოებულ გარემოებით ამ დროს, როდესაც პირდაპირი დამატება ses chans უშუალოდ მოსდევს შემასმენელს.

როგორც სიტყვათშეერთებაში, ასევე მარტივ წინადადებაშიც მელანდებია სიტყვათა პირდაპირი წყობის დადგენის ტენდენცია; მაგ.:

Le lou et le asne e le gopil furent somgns al court
de leon. (Bozon, IIII, 351)

წინადადება მარტივი წინადადება

მარტივ წინადადებასა და თავისუფალ სინტაქსურ სიტყვათშეერთებაში სიტყვათა პირდაპირი წყობის განვითარება ასევე აისახება მყარ სიტყვათშეერთებათა და ანალიზურ ფორმათა სტრუქტურაზეც.

Il vint à sa journée, et de plain bout s'en alla devers
monseigneur s'evesque, qui tantost comme il le vit luy
fist un grand prologue pour la sepulture sainte qu'il
avoit fait bailler à son chien, et luy baptisa son cas
si merveilleusement qu'il sembloit que le curé eust fait pis
que regnier Dieu. Quand le curé vit qu'on vouloit bouter en
la boeste aux caillouz, il requis qu'il fust oy, et monseigneur
l'evesque luy accorde. (C. N. N., IIII, 479).

XV ს.-ის ნაწარმოებებიდან („Cent nouvelles nouvelles“) მოყვანილი ნაწყვეტი მოწმობს, რომ სინტაქსსა და ფრაზეოლოგიასა, მთავარ ტენდენციას წარმოადგენს მხაზღვრელის მოთაფხება სახღვრულის შემდეგ.

რთული წინადადება

სამეცნიერო პროზის განვითარების გავლენით და ისეთი ისტორიოგრაფების მოღვაწეობაშიან დაკავშირებით, როგორებიცაა ე. ფრუასარი (1337-1395), ფ. დუ კოჩინი (1477-1509) და ამ პერიოდის სხვა მწერად-პროზაიკოსები, რთული წინადადების წყობა რთულდება. შდრ.:

Che propre jour au matin, s'estoient assemblé et quelliet tous les mauvais, desquels Wautre Tieulier, Jake Strau et Jehau Balle estoient capitainne et venu parlementer en une grande place que on dist Semitefille, où li marchiés des chevaux est le vendredi, et là estoient plus de vint mille tout de une aliance et encores en i avoit biaucoup en la ville, qui se desjunoient et buvoient par le tavernes à le grenace, à le malevissie chies les Lombars, et riens ne parloient; encores tout evireus qui leur peoit faire bonne chiere. (Froiss. Chroniques).

ან:

Et s'il n'eust eu la nourriture autre que les seigneurs que j'ay veu nourrir en ce royaulme, je ne crois point que jamais se fust ressours; car ilz ne les nourrissent scuellement que à faire les folz en habillemens et en parolles; de nulle lecture ilz n'ont congnoissance; ung seul saige homme on ne leur meet à l'entour; ilz ont des gouverneurs à qui on parle de leurs affaires, à eulx, riens; et ceulx – la disposent de leurs affaires.

(Comm. Mémoires, III, 515).

რთული ქვეწყობილი წინადადებების გაერცელება მოითხოვდა ქვეწყობის გამომხატველი ახალი გრამატიკული საშუალებების შექმნას. საშუაღვრანგულ პერიოდში ფართოდ იხმარებოდა შემდგენილი კავშირები:

მიხეწობრიეები – pour ce que, parce que, ainsi que, pour cause que;

ღროს – avant que, au temps que, à peine que, apres que, jusques a ce que, jusques que;

ძიხის. – a ceste fin que, afin que;

დაამრბათო – combien que, quant que, ja soit (soit) que, ja soit ce que;

პირადაა-დაამრბათო – mes que (mais que);

გარემრბათო – tellement que, selon ce que და მრავალი სხვა.

ყველაზე მეტად მნიშვნელოვანია ცვლილებები პირობით და დათმობით წინადადებათა წყობაში.

პირობითი წინადადებები. XIV-XV საუკუნეებში პირობითმა „se imparfait indicatif – conditionnel présent“ ფართო გავრცელება პოვა და შეავსწროვა პირობითი „se imparfait subjunctif – imparfait subjunctif“.

საშუაღვრანგულ პერიოდში რთული პირობითი წინადადებები კავშირი და თი სხვადასხვაგვარია ფორმისა და მოდულობის მიხედვით.

განსაკუთრებით გავრცელებულია 3 ტიპი:

1) რეალური პირობითი (présent – futur) და ai – ferai;

2) პოტენციური პირობითი, რომელიც განსასღვრულ კონტექსტებში ირეალურის მნიშვნელობას იძენს (imparfait indicatif - conditionnel) და avoie – feroie:

se. . . la multitude des legions de Daie et de Xercés et Favoir d'Octovien estoit en ung ost desordonné, sans justice et sans discipline de chevalerie la sapience seroit au paraller irritée... et, და bien y advenoi, plus devoit estre imputé a Fortune que a Raison.

(Al. Chartier, Quadr., 55, 12)

ამ შემთხვევაში პოტენციურობა ირეალურ მნიშვნელობას იძენს.

se tous estions justes, force d'armes ne nous seroit besoing.

(Al. Chartier, Quadr.)

ამ შემთხვევაში კი – პოტენციურობის მნიშვნელობას ინარჩუნებს.

3) ირეალური პირობითი, რომელიც წარსულში პირობის შეუსრულებლობასე მიუთითებს და გამოთქვება Plus-que-partait du subjunctif-ის ფორმები.

Se eusse eu, eusse fait.

Se vous l' eussies debatu on envoyet debatre, ja on

n'eust procédé ens ou couronnement.

(Froiss. Chroniques, II, 324).

Si du Ladre eust veu le doy ardre

Ja n'en eust requis refrigerere. (Villon, Gr. test).

პირობითობა კავშირებითა კიდოს იმპერფექტით, აწმკოსა და მომავალთან პიპოთეტური პირობისა და შედეგის გამოხატაჲად, იშუათაჲდ გეხედებოდა:

Si grant feüsse, je eüsse trop d'annuis.

(Deschamps, Ball. am.)

დათმობითი წინადადებები, ახალი შედგენილი კავშირების განენახთან დაკავშირებით, გართულდა რთული წინადადებების ნაწილებს შორის სინტაქსური კავშირის გამოხატვის საშუალებები, განინდა რთული დათმობითი წინადადებების ახალი სახეობები, რომლებიც ემსახურებოდნენ ორი მოვლენის დაპირისპირების გამოხატვას.

საშუაღფრანგულ პერიოდში შენარჩუნებული იყო დაპირისპირების გამოხატვის ძველფრანგული სდროინდელი ხერხები - მიმართებით ნაცვალსახელიანი კონსტრუქციების საშუალებით:

Qui en fuist liés, li contes de Flandres n'en eult point de joie.

(Froiss. Chroniques, II)

(ვისაც არ უნდა ემხიარულა, ფლანდრიელი გრაფი შწუხარე იყო).

ამ წინადადებაში, კავშირებითი კიდოს ფორმების გამოყენება ვანპირობებული იყო იმით, რომ qui-ანი კონსტრუქცია სინტაქსურად არ უკავშირდება რთული წინადადების მთავარ ნაწილს; ამ აზრით, აღნიშნული კონსტრუქცია აბსოლუტურია და გამოხატავს იმ ცნობილი მოვლენის დაშვებას, რომელიც სულ ერთია მეორე მოვლენის რეაღისაციხათის. ძველფრანგული სათის დამახასიათებელი, მიმართებით ნაცვალსახელ qui-ანი კონსტრუქცია, რომელიც დაპირისპირებას გამოხატავდა, თანდათან გამოადის ხმარებიდან.

საშუაღფრანგულ პერიოდში, მარტე ან შედგენილ მიმართებით ნაცვალსახელიანი კონსტრუქცია შეიძლებოდა არ ყოფილიყო აბსოლუტური; ასეთ შემთხვევებში რთული წინადადების ნაწილებს შორის სინტაქსური კავშირი გამოიხატებოდა პირის ნაცვალსახელების საშუალებით:

A qui que je feisse finesse,

Par m'ame, je l'amoye bien, (Villon, Gr. test. 27)

(ეხსიანაც არ უნდა შეეშაქა, სულს ვფიცავარ, მე ის მიყვარდა).

მიმართებით ნაცვალსახელიანი კონსტრუქციების გამოყენება, დაპირისპირების ან ორი მთელუხის შეუსაბამობის გამოხატავად, იშვიათი გახდა ისეთი შედგენილი კავშირების გავრცელების გამო, როგორებიცაა combien que, comment que, quoisque და ზოგი სხვა.

სიტყვათშეერთებათა, მარტივი და რთული წინადადებების განეთარება პარადულურად ხდებოდა, სინტაქსურ სიტყვათშეერთებათა სტრუქტურაში და წინადადებათა წიბაში ცვლილებები შეესაბამებოდნენ ერთმანეთს და განისაზღვრებოდნენ საერთო ანალიტიკურ ტენდენციებით, რაც ძლიერდებოდა ენის ევოლუციის პროცესში.

რთული ფორმების, კერძოდ, სამწევრიანი რთული ფორმების (temps surcomposés) და სმნური პერიფრაზების გავრცელება ასევე მოწმობს ენის ევოლუციას ანალიტიკური წიბისაკენ.

რთული წინადადების წიბაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ კავშირები, უკავშიროდ აგებული რთული წინადადებები იშვიათდება. სიტყვებს შორის და წინადადების წევრებს შორის ურთიერთობათა გამოხატვა ხდება სპეციალური გრამატიკული ფორმებით: თანდებულებით და კავშირებით. არ უნდა ვიფიქროთ, რომ თანდებულები და კავშირები არ გამოიყენებოდა ძველფრანგულ პერიოდში; ისინი რეჟულარულად გამოიყენებოდა, მაგრამ არ წარმოადგენდნენ სინტაქსური კავშირის გამოხატვის ძირითად საშუალებას. საშუალოფრანგულ პერიოდში, უკავშირო რთული წინადადებები, ხშირად, პოზიციას უთმობდნენ რთულ თანწყობილ და რთულ ქვეწყობილ წინადადებებს.

ლექსიკა

პირველ შემანიშნა სამეცნიერო და მთარგმნებლობითმა მოღვაწეობამ ხელი შეუწყო განყენებული ცნებების

გამომხატველი დიდი რაოდენობის სიტყვათა განქნას და საფუძველი ნაუყვარა სამეცნიერო ტერმინოლოგიას.

დექსიკის რაოდენობითი სრდა ხორციუდლებოდა არა მარტო კლასიკური ენებიდან ნახესობათა ხარჯზე, არამედ სიტყვაწარმოებისა და სიტყვათსუვის გზითაც.

საშუაღფრანგულ პერიოდში, ყველაზე მეტად პროდუქტიული იყო მოქმედების სახედების წარმოება სუფიქსებით -tion და -ation, რომლებიც წიგნური წარმოშობისა იყო არა მარტო სუფიქსის ფორმით, არამედ ფუქსის ფორმითაც. ღათინური -tionem, -ationem, ძველფრანგულ ენაში, -aison-ად განვითარდა: venationem > veneison, combinationem > combinaison; -tion და -ation სუფიქსები. ფრანგული ენის დექსიკურ შემადგენლობაში, წიგნური ნასესობებით აღმოჩნდნენ; მაგ: citation, collection, collocation, confédération, contestation, nomination, résolution, restauration, séparation და მრავალი სხვა ნასესობა მოწმობს, ამ პერიოდში, აუქსალური სიტყვაწარმოების პროდუქტიულობას და ამ სუფიქსთა წიგნურ წარმოშობას; სიტყვა citation-ის წიგნურ წარმოშობაზე მიუთითებს ინტერეოკალური t-ს შენარჩუნება, სიტყვა collection-ში - ct ჯგუფის შენარჩუნება, რომელიც არ არის შენარჩუნებული ხალხური წარმოშობის სიტყვებში (ct > jt: factum > fait); სიტყვებში contestation, restauration შენარჩუნებულია ჯგუფი st (ხალხური წარმოშობის სიტყვებში st > t: teste > tete, ajoster > ajouter).

ყართოდაა წარმოდგენილი წარმოებულნი არსებითი სახედები სუფიქსებით -ance, -ence, -ité, რომლებიც აღნიშნავენ თვისებას ან მდგომარეობას:

complaisance, dépendance, excroissance, adhérence, éminence, évidence, actualité, agilité, animosité, civilité, pluralité, sensibilité, spécialité.

ამ პერიოდის სიტყვაწარმოებდური მოდელები მოწმობენ სამეცნიერო ტერმინოლოგიის შექმნის პროცესის დახაწისს. ძირითადად ეითარდება სამართლებრივი და საზოგადოებრივი ურთაყრობების სუკროებთან, ფილოზოფიისა და პუღაფიციის საკითხებთან დაკავშირებული დექსიკა.

დექსიკის გამდიდრება ხდება ლათინოსებისა და ბერძნული ენიდან ნახესობების ხარჯზე, ასევე სიტყვა-წარმოებისა და სიტყვათხუცის გზით.

სამწერლო-სადიტირატურო ეხის დექსიკურო შემადგენლობის გამდიდრება ძველი ენებიდან ნახესობებით პირველ პუშანსუთა დამსახურებაა, რომლებიც სწავლობდნენ და თარგმნიდნენ ფრანგულ ენაზე ბერძნულ და ლათინურ სამეცნიერო შრომებს.

ახალი სამეცნიერო ცნებების აღმნიშვნელი მრავალი ნახესობა გვხვდება ცნობილი მთარგმნელის ნიკოლ ორემის თარგმანებში, რომელმაც ფრანგულ ენაზე თარგმნა ბერძენი ფილოსოფოსის არისტოტელეს შრომები:

abstraire, albus, agent, agonie, agricole, agronome, aliénation, altérer, anarchie, animer, antécédent, aristocratie, auditif, barbare, capituler, circuler, civilité, combiner, comédie, communiquer, concubine, conditionnel, conférer, confidence, configurer, conséquent, contradictoire, contacter, contrat, coordination, décorer, dégénérer, délecter, démonstration, dénoter, despote, dévier, disjointe, dissimuler, électeur, émanciper, embryon, gourmand, gymnastique, habitude, habituer, illégal, incivil, incliner, insurrection, intégral, injuste, interminable, introduire, ironic, latitude, légal, machine, matériel, maternel, mélancolique, minime, modérer, moderne, monarque, motif, objet, oligarchie, palme, participer, passif, période, persuasion, pluralité, poème, politique, précéder, prédicat, préméditation, prémisse, prévision, principe, priorité, priver, récapituler, récompenser, rectiligne, réduire, réflexion, sensation, sérieux, stérile, supplément, symphonique, traité, vocation.

ტიციუს დივიუსის შრომების მთარგმნელს ბერძენის ეკუთვნის ისეთი ნეოლოგიზმები, როგორცაა:

agraire, anticiper, attribuer, bastide, circonvenir, cirque, citer, citation, clandestin, classe, colon, comice, comprimer, confédérer, congratuler, contagieux, convoquer, cumuler, décade, déférer, déprimer, dépression, dévolu, dissoner, efficace, éloquent, énorme, équestre, éruption, exclave, femelle, fatal, fauteur, hébété, héros, hostile, unique, initier, instance, insulter, interpellier, interposer, interprète, liberté, magistrat, modeste, modifier, mural, négliger, obtenir, obvier, orateur, plébiscite, postuler, préférer, préoccuper, prodige, prospère, protester, ravage,

réprimer, restituer, résumer, révoquer, ruine, satellite, sédition, solitude, stimuler, subroger, subvertir, suspect, terreur.

ნეოლოგიზმები განსხვავებულია ლექსიკურ-გრამატიკული მახასიათებლების მიხედვით: იქმნება ახალი არსებითი სახელები, ზედხართაყი სახელები და ზმნები.

სამეცნიერო ნაშრომთა პირველი თარგმანების გამოჩენამ ფრანგულ ენაზე, არა მხოლოდ ხელი შეუწყო ლექსიკონის გამდიდრებას ნეოლოგიზმებით, რომლებიც ახალ ცნებებს გამოხატავენ, არამედ ასევე გამოაწვია სიტყვათა ახალი მნიშვნელობების განვითარებაც. XIV-XV საუკუნეებში გაჩნდა სიტყვები აბსტრაქტული მნიშვნელობებით. მაგ., ზმნა *comprendre* მნიშვნელობით „გაგება“ ჩნდება XIV ს.-ში; ამავე პერიოდს მიეკუთვნება სიტყვები: *concept, déduction, intelligent, mental, réfléchir, observateur, observation, philosophe, spéculer, résolution*.

XV ს.-ში ჩნდება საერთო სახალხო ენის სოციალური განშრეების ნიშნები. ფარსების, მირაკლების ენა ასახავს სხვადასხვა სოციალურ ჯგუფთა წარმომადგენლების შეტყულების თევისებურებებს. ასეთი სახის ნიშნებს ვეაწვდის ფ. კიიონის შემოქმედება; ფ. კიიონის ლექსებში მოცემულია კოკილარების ქურდული ვარგონის ლექსიკა. კოკილარების ბანდის ლექსიკა განსხვავდება იმ პერიოდის საერთო სახალხო ენის ლექსიკისაგან არა მხოლოდ აიტყვანარმოების განსაკუთრებული ფორმებით, არამედ საერთოხმარებულ სიტყვათა ახალი გადატანითა მნიშვნელობებითაც. მაგ., *abesse*, კოკილარების ვარგონით, ნიშნავს „ქურდობას“; *accent* ქმონდა „ფურთხის“ მნიშვნელობა, რაც კოკილარებს საშიშროებაზე აფრთხილებდა; *accoler* ნიშნავდა „ჩამოხრჩობას“; გავეცნით მათ ვარგონს: *ange* – „ჯაღათის დაშხმარე“, *ause* – „ყური“, *aubert* – „ფული“, *balade* – „თადლილობა“, *banc* – „შაფოტი“, *blanc* – „დოვლაპია“, *blanchir* – „მოტყუება“, *breton* – „ქურდი“, *caire* – „ფული“, *chanter* – „ლაპარაკი“, *coffre* – „ციხე“, *colle* – „ტყუილი“, *dorer* – „მოტყუება“, *envoyeur* – „მკვლელი“, *feuille* – „საფულე“, *grain* – „მონეტა“, *hôpital* – „ციხე“, *jonc* – „ციხე“, *jour* – „წამება“, *long* – „მარჯვე, მოხერხებული“, *malade* – „პატიმარი“, *mariage* –

„ნამოსხრისობა“, pelé - „გზა“, poix - „ქურდობა“, polit - „მოპარვა“, quille - „ფეხი“, rat - „ქურდი“, roue - „მართლმსაჯულებობა“ და სხვ.

ვარგონში გვხვდება სუფიქსაციის და პრეფიქსაციის განსაკუთრებული შემთხვევები, ნაწარმოები სიტყვები, რომლებიც არ შეინიშნება საერთო სახალხო ენაში.

სიტყვაწარმოების განსაკუთრებული შემთხვევებით ხსიათდება ფარსების დექსიკური შემადგენლობაც.

ეს დიტერაქტურული ენრები ფურთ ხრულად ასახეენ ხაშუაღფრანგული პერიოდის ცოცხალი მეტყველების თავისებურებებს; შავ, XV ს-ის ფარსში „Avocat Pathelin“ გვხვდება flagorne, მნიშვნელობით „ჩურჩული“, რომელიც, შესაძლებელია, თხზული იყოს flat და corner-ს შეერთებით; crapaudaille „ბრბო“; prestreie „სამღვდელოება“.

კოკილარების ვარგონში გამოყენებულია ახად სიტყვათა წარმოების სხვადასხვა ხერხები: habillangier ნაწარმოებია babiller-საგან („ყბღობა“); fustiller „თადლითობა თამაშში“ - საშუაღფრანგულის fuster-საგან („განადგურება; გამოსცარიელება“) დამსქარებელი სუფიქსით - iller; becquer - bec-საგან „ყურების“ მნიშვნელობით; fardis - farde-საგან „თოქს“ მნიშვნელობით; feuillouse - feuille-საგან „საფულის“ მნიშვნელობით; joncheur - jonc-საგან „მატყუარას“ მნიშვნელობით; roustre - roue-საგან „ჯალათის“ მნიშვნელობით; rubieux - rubis-საგან „სამარცხინოს“ მნიშვნელობით.

გავრცელებულია ნასახელარი წარმოების თავსართიანი ზმნები: desbourcer „ძარცვა“; enmaller „ციხეში ჩასმა“. ცნობილია ახად სიტყვათა წარმოების შემთხვევები საერთო სახალხო სიტყვების წაკეთის გზით; შავ: marque „ქურდის ცოლი“ - marquise-საგან, არსებობს რთულ სიტყვათა წარმოება წაკეთილ სიტყვათა თხზვით: saupiquet „შულერი“ - sauce piquante-საგან.

შეინიშნება საერთოსახალხო სიტყვათა ფონეტიკური ცვლილებაც: grupper (gripper-ს ნაცვლად); ninars (niais-ს ნაცვლად); Parouart (Paris-ს ნაცვლად).

პრაქტიკული ხვარჯიშობი
ხაშუალფრანგული პერიოდი (XIV-XV საუკუნეები)

ფონეტიკა. ძველფრანგულ ენასთან შედარებით, ხმოვანთა სისტემაში ცვლილებები უმნიშვნელოა: ხესტდება და თანდათანობით წარმოთქმიდან და დაწერილობიდან ქრება უმახვილო *e* პიატუსში (*seur > sūr*), ქრება ბოდლოკიდური *r* (*fim = finir*), იწყება ხმოვან ფონემათა ნაზალიზებული ვარიანტების ცხვირისხმურ ფონემაებად გარდაქმნის პროცესი (*ḡn > ḡ; ḡn > ḡ*); *a*, *e* ხმოვნებს შეუძლიათ ტემბრის შეცვლა (*poivre > pœvre*); შემორჩენილი დიფთონგები მონოფთონგებად იქცევიან (*chier > cher*), ამასთანავე ყველაზე დიდხანს შენარჩუნებულია დიფთონგი *ai* (ძვ. ფრანგ. *ai*). დიფთონგ *oi*-ს წარმოთქმის სამი ვარიანტი აქვს: *we* (*twe*), *wa* (*twa*), *e* (*foible*). ამ პერიოდში ძველფრანგულისათვის დამახასიათებელი სიტყვის მახვილი თანდათანობით გარდაიქნება ფრაზულ მახვილად.

ორთოგრაფია. პრაქტიკულად ზორციულდება დაწერილობის ეტიმოლოგიური (ლათინისირებული) პრინციპი (*fact < factum*), ამასთანავე შენარჩუნებულია ძველფრანგული ფონეტიკური, ტრადიციული (ისტორიული) დაწერილობა.

მორფოლოგია. ენაში უფრო და უფრო მეტად შეინიშნება ანალიტიკური სისტემის ნიშნები. არსებითი სახელი, არტიკლი, ზედსართაყი სახელი, კუთვნილებითი და ჩვენებითი ნაცვალსახელები კარგავენ ბრუნვის კატეგორიას. მიმდინარეობს ფორმათა ანალოგიური გათანაბრების აქტიური პროცესი: მათლობითი და მრავლობითი რიცხვისა (*drap/drap* ნაცვლად *drap/dras*-ი), ზედსართაყთა მამრობითი და მდედრობითი სქესისა (*long/longue* ნაცვლად *long/longe*-სა), კუთვნილებითი ნაცვალსახელებისა (*miene moie*-ს ნაცვლად, მამრობითი სქესის *mien*-ის ანალოგიით), ზმნების (*espere* ნაცვლად *espoire*-სა). არტიკლი ვრცელდება ეროვნებისა და გეოგრაფიული დასახელებების აღმნიშვნელ არსებით სახელებზე. პირის სუბიექტური ნაცვალსახელების გამოყენება, თანდათანობით, მეტად აუცილებელი ხდება, თუმცა არა ყველა შემთხვევაში, ჯერ კიდევ არ დახრულებულა კუთვნილებითი და, განსაკუთრებით, ჩვენებითი ნაცვალსახელების

დისფერენციაციის პროცესი. ზმნაში, ძირითადად, ყალიბდება შეფარდებით დროსა სისტემა, პირობითობის გამოხატვაში Conditionne; ხშირად ავსწროებს Subjonctif-ს.

სინტაქსი. კრცვლდება თანდებულისი ატრიბუტული სიტყვათშეერთებები, ძირითადად, de თანდებულისი. სიტყვათშეერთებაშიც და წინადადებაშიც მკვეთრად მკლავნდება სიტყვათა პირდაპირი წყობისადმი ტენდენცია. როულდება რთული წინადადების წყობა, უკაცშირო რთული წინადადებები, თანდათანობით, ადგოდს უთმოზენ კავშირთან როულ თანწყობილ და როულ ქვეწყობილ წინადადებებს.

ლექსიკა. ჩნდება კლასიკური ენებიდან ნასქსები მრავალი სიტყვა, რომლებიც, ძირითადად, აბსტრაქტულ ცნებებს გამოხატავენ, იქმნება ლექსიკის 2 ფენა – „ხალხური“ და „სამეცნიერო“ წარმოშობის; ეს დისფერენციაცია ეხება არა მარტო ფუძეებს, არამედ სიტყვაწარმოქმნელ ფორმანტებისაც. ფორმირებას იწყებს სამეცნიერო ტერმინოლოგია. დიტერატურულ ტექსტებში ხაკლებად გამოიყენება დიალექტიზმი.

Guillaume de Machaut (1300-1377)

მაშოს ღირცია აგრძელებს კურტუაზული პოეზიის ძველ თემას – მანდილოსნისადმი სამსახური. იგი ცნობილია აგრეთვე როგორც ავტორი რომანებისა ღექსად და პროზად (les Dits). ქვემოთ მოცემულია მისი ორი რონდო (ronde), რომლებშიც შეიმჩნევა ავტორის მისწრაფება ღექსთა ფორმალური სრულყოფისაკენ, რის გამსც თანამედროვენი მას უწოდებენ la noble réthorique.

Rondels

Quant je me depart dou manuir,
Où ma treschiere dame maint,
Mon cuer li convient remanoir,
Quant je me depart dou manoir.
Et quant senz cuer m'estuet manoir,
Attains sui de mort, se ne maint,
Quant je me depart dou manoir,
Où ma treschiere dame maint.

Blanche com lis, plus que rose vermeille,
 Resplendissant com rubis d'Oriant,
 En remirant vo biauté nonpareille,
 Blanche com lis, plus que rose vermeille,
 Sui si ravís que mes cuers toudis veille
 A fin que serve à loy de fin amant
 Blanche com lis, plus que rose merveille,
 Resplendissant com rubis d'Oriant.

ლექსიკონი: se departir – წახვდა; dou – du; manoir nm – მამული, კარმიდამო, სახლი; mairt – manoir vi – ხიციხვბეჯე, ცხოვრება, დარჩენა; remanoir – დატოვება; estuet (estoveir) – ვაზი. საჭიროა, ხდება; attaíns – atteint; remirer – regarder; toudis – toujours.

დავალებები

- ფონეტიკა. 1. წაითხოვეთ ტექსტი და გაითვალისწინეთ, რომ, საშუალოფრანგულში, მახვილი ფრაზული ხდება.
2. აღნიშნეთ სიტყვები, რომლებშიც გამარტოებულთა ძველფრანგული აფრიკატები.
3. იპოვეთ სიტყვები, რომელთა დაწერილობაში ასახულია ძველფრანგული დიფთონგები.
4. გაითვალისწინეთ, რომ დიფთონგებს – ie, vi, oi – პირველი ელემენტი თანხმოვანდება და წარმოთქვით სიტყვებში manoir, convient, sui იპე, როგორც იხინი ეღერდნენ ძველ- და საშუალოფრანგულში.
5. რას მოწმობს დაწერილობა Oriant უტიმოლოგიურ orientum-თან შედარებით?
6. ასხენით დიალექტური ფორმები dou, biauté.

მორფოლოგია. 1. იპოვეთ არსებითი სახელებისა და კუთვნილებითი ფეტურსინატივის ბრუნვითი ფორმების შენარჩუნების მაგალითი.

2. ახსენით ფლექსია -s-ს არსებობა მიმღუობებში attains, ravis?
3. ახსენით არტიკლის არსმარება გამოთქმებში senz cuer, de mort და სიტყვების - lis, rose, rubis, Orient - წინ.
4. ფორმაში treschiere ბოლო e ასრულებს მორფოლოგიურ ფუნქციას - მიუთითებს მდებარებით სქესს. იპოვეთ ხეცა მსგავსი შემთხვევები.
5. თქვით, რით შეიცვალა პირის ნაცვალსახედის - li (ღათ. ill) გტიმოლოგიურად გამართლებული ფორმა?
6. აღნიშნეთ პირის სუბიექტურ ნაცვალსახედთა არსმარების შემთხვევები.
7. მიუთითეთ შემთხვევები, როდესაც ზმნურ ფორმებს არ გააჩნიათ ანალოგიური ფლექსიები.
8. თქვით, როგორ იქმნება უპირო გამონათქვამი?

სინტაქსი. 1. მოიყვანეთ სხვადასხვა სტრუქტურის ატრიბუტულ ბიტყვათ-შეერთებათა მაგალითები.

2. მოიყვანეთ ნიმუშები წინადადებებისა, სიტყვათა პირდაპირი და ინვენტირებული წყობით.
3. მიუთითეთ უარყოფითი კონსტრუქციის თავისებურება.

ლექსიკა. იპოვეთ არასაკუთარი დერივაციის მაგალითი.

Jean Froissart (1337-1404)

XIV ს.-ის პოეტი და მწერალი ფრუასარი, უპირველეს ყოვლისა, ცნობილია როგორც შემატოანე, რომელმაც თავისი „ქრონიკების“ 4 წიგნში ასახა XIV ს.-ის მეორე ნახევრის ის მოვლენები, რომლებიც ესებოდა ინგლისსა და საფრანგეთს შორის ასწლიან ომს. მისი განხჯები ცვალებადია (იგი ხან ინგლისს ემხრობა, ხან საფრანგეთს), მაგრამ უცვლელია მისი სიმათია რაინდობისადმი და ხოტბა biaux fais. d'armes.

ფრუასარი XIV ს.-ის თითქმის ურთავდურთი მხევილი მწერადია, რომლის ნაწარმოებებში ხშირია დიალექტისმები (პიკარდისმები).

ქვემოთ მოყვანილ ნაწყვეტებში (მოქმედება ხდება ინგლისში) მოთხრობილია უბრალო აღამიანების (meschans gens) შეჯახების შესახებ მყუცხა და მის ხაღხიან (bonnes gens).

Quant Wautre Thieullier veï le roi qui estoit arestés, il dist à ses gens: «Vclà le roi, je voel aler parler à lui. Ne vous mouvés de chi, se je ne vous acene, et, se je vous fach che signe (si leur fist un signe), si veniés avant, et ochiés tout, horsmis le roi. Mais au roi ne faites nul mal: il est jones, nous en ferons nostre volenté, et le menrons parlout où nous vorrons en Engletière, et serons signeur de tout le royaume, il n'est nulle doubté».

< . . . > il esperonne un cheval sur quoi il estoit montés, et se part de ses compaignons, et s'en vient droitement au roi et si priés de li que la queue de son cheval estoit sus la teste dou cheval dou roi. Et la première parolle qu'il dist, il parla au roi et dist enssi: «Rois, vois tu toutes ces gens qui sont là?». – «Oï», dist li rois, «pourquoi le dis tu?». – «Je le di pour ce que il sont tout à men commandement, et m'ont tout juré foi et loiauté à faire che que je vaurai». – «A le bonne heure», dist le rois, «je voel bien qu'il soit enssi». Adont dist Tieulliers, qui ne demandoit que le rihoite: «Et quides tu, di, rois, que cils peuples qui là est, et otant à Londres, et tous en men commandement, se doit partir de toi enssi sans porter ent vos lettres? Nent; nous les emporterons toutes devant nous». Dist le rois: « Il en est ordonné, et il le faut faire et delivrer l'un après l'autre. Compains, retraiés vous tout bellement deviers vos gens et les faites retraire à Londres, et soiés paisicule, et pensés de vous, car c'est nostre entente que cascuns de vous par villages et maries ara se lettre, enssi comme dist est». A ces mos, Wautre Tieullier jette ses ieus sus un escuier dou roi qui estoit derière le roi et portoit l'espée dou roi, et haot cils Tieulliers grandement cel escuier, car autrefois il s'estoient pris de parolles, et l'avoit li escuiers vilonné: «Voires, dist Tieulliers, es tu là? Baïlle moi ta daghe». – «Non ferai, dist li escuiers, pour quoi le te baïleroié je»? Li rois regarde sus son vallet, et li dist: «Baïlles li». Chils li bailla moult envis. Quant Tieulliers le tint, il en commencha à juer et à tourner en sa main, et reprist la parolle à l'escuier et li dist: «Baïlle moi celle espée». – «Non ferai, dist li escuiers, c'est li espée dou roi; tu ne vaulx mies que tu l'aies, car tu n'ies que uns garchons, et, se

moi et toi estîmes tout seul en celle place, tu ne diroies ces parolles ne eusses dit, pour ossi grant d'or que cils moustiers de Saint Pol est grans». Par ma foi, dist l'euilliers, je ne mengerai jamais si arai la teste».

ლექსიკონი: ochiés – ocire – მოკვლა; vorrans – voudrons; signeur – seigneur; vurai – voudrai; rihotte – ღაღა; retraies – vous – დაბრუნდით; païsieule païsible; maries mairies – მაგისტრატურა; se – sa; haoit – haïr – სიძულვილი; viloner – vilainer – დამცირება; bailler – მიცემა; daghe – მახვილი, ხმალი; estiemes – étions.

დავალუებები

1. წაიკითხეთ და თარგმნეთ ტექსტი.

2. განსახელოთ პიკარულს დიალექტის დამახასიათებელი ნიშნები, ქვემოთ მოცემული დიალექტური და ხაერთოფრანგული ფორმების დაპირისპირებებიდან გამომდინარე: chi/ci(ici); fach/fasse; che/ce; vorrans/voudrons; Engletiere/Angleterre; dou/du; men/mon; vurai/voudrai; à le honne heure / à la bonne heure; aprics/après; païsieule/païsible; ara/aura; se/sa.

3. დაახასილოთ ძველფრანგულიდან საშუალოფრანგულ ენაში გადასული თავისებურებანი (ფონეტიკური, მორფოლოგიური, სინტაქსური, ლექსიკური) და ამ თავდასაზრისით დაპირისპირებათა შესაბამისობანი თანამედროვე ფრანგულში: Ne vous mouvés de chi/ Ne vous mouvez pas d'ici; Ochiés tout/ Tuez tout; Mais au roi ne faites nul mal/Mais ne faites nul mal au roi; et le menrons / et nous le niènerons; Et quides – tu... /Et penses-tu...; cils peuple qui est là / ce peuple qui est là; (le peuple) se doit partir de toi / (le peuple) doit te quitter; il le faut faire / il faut le faire; les faites retraire à Londres / faites-les restraire à Londres; enssi comme dit est / ainsi comme il est dit; il s'estoient pris de parolles / ils s'étaient pris de paroles; et l'avoit li escuiers vilonné / et l'écuier l'avait vilainé; Baille moi ta daghe / Donne-moi ta dague; Non ferai / Je ne le ferai pas; pour quoi le te bai'lleroic je? / pourquoi je te le donnerais? li rois / le roi; chûs li bailla / celui-ci la lui donna; celle espee / cette épée; ossi/aussi; grans/ grant / grand.

Eustache Deschamps (1346-1407)

ბ. დე შაშოს მიწაფეს პოეტური ხედოვნების პირველი თეორეტიკოსი (მან თავისი შეხედულებები გადმოხატა ტრაქტატში „Art de dictier“) დეშანი არის XIV ს.-ის საფრანგეთის ცნობილი ლირიკოსი და სატირიკოსი პოეტი. თავის შემოქმედებაში ის ეხება სხვადასხვა თემას – ისტორიულს, ლირიკულს, სატირულს; ამ უკანასკნელებს განეკუთვნება ქვემოთ მოყვანილი იგავიც.

Le Renard Et Le Corbeau

Renart jadis que grant faim destraignoit
Pour proie avoir chaçoit par le boschage,
Tant qu'en tracent dessus un arbre voit
Un grand corbaut qui tenoit un frommage.
Lors dist Renars par doulz humble langaige;
«Beaus Thiesselin, c'est chose clere et voire
Que miculx chantes qu'oiseil du bois ramage».
On se deçoit par legierement croire;
Car li corbaults le barat n'apperçoit,
Mais vult chanter; po list de vasselage,
Tant qu'en chantant se proye jus cheoit.
Renart la prist et mist a son usaige.
Lors apperçut le corbaut son dormaige,
Sanz recouvrer perdit par vaine gloire.
A ce mirer se doivent foul et saige:
On se deçoit par legierement croire.
Plusieurs gens sont en ce monde orendroit
Qui parlent bel pour querir adventaige;
Mais cil est foulz qui son fait ne congnoit
Et qui ne faint a telz gens son couraige;
Gay contre gay doivent estre en usaige.
Souviengne vous de la corneille noire
De qui Renars conquist le pasturage;
On se deçoit par legierement croire.

ლექსიკონი: destraignoit – ტარჯავდა; en tracent – tracier – ნადირობისას; dessus < desuper – ზემოთ; ramage –

მრავალტოტიანი; barat - ეშმაკობა, ცბიერება; pu - peu; po fist de vasselage - ვერ გაუხდლო chevit < choir - ვარდნა; orendroit - ახლა; querir - ხერხედი, წადილი; gay contre gay - ვინ ვის მოატყუებს; pasnage - საკვები.

დავალებები

- ფონეტიკა. 1. წაიკითხეთ და თარგმნეთ ტექსტი.
2. გაითვალისწინეთ, რომ უმასხვილო e მიატეხში ქრება და ახსენით დაწერილობა chevit.
 3. გაითვალისწინეთ, რომ o (დღეს. au) z, r-ს წინ, საშუალოფრანგულში, დახურულია და წარმოთქმით ძველი და საშუალოფრანგული წარმოთქმით სიტყვა chose.
 4. ახსენით m-ს გაორმაგება frommage, dommaige სიტყვების დაწერილობაში და სიტყვა ramage-ში მისი არგაორმაგება.
 5. მიუთითეთ უტიმოლოგიური დაწერილობები (კერძოდ, ასო l-ით).

- მორფოლოგია. 1. განმარტეთ ბრუნვის კონვერსიის პლანში ტექსტის ფორმების დაპირისპირება: Renars (dit) / Reuart (la prisi); li corbaults / le corbaut.
2. განსაზღვრეთ ზედსართავთა ბრუნვა ჯგუფებში: un grand corbaut, par doulz humble langaige, beaus Thiesselin, cil est foulz; ამასთანავე გაითვალისწინეთ არსებითი სახელის ფუნქცია.
 3. ახსენით განსაზღვრული არტიკლის ხმარება შემდეგ ფორმებში: le boscage, li corbaults, le barat, le pasturage
 4. ახსენით განუსაზღვრელი არტიკლის ხმარება შემდეგ ფორმებში: un arbre, un grand corbaut, un frommage.
 5. ახსენით არტიკლის არხმარება შემდეგ ფორმებში: grant fain, proie, doulz langaige, chose clere, oisel, par vain gloire, foul et saige.

6. იპოვეთ სქესის მიხედვით ცვალებადი და არაცვალებადი ზედსართავები.
7. მიუთითეთ პირის სუბიექტურ ნაცვადსახელთა არსმარების შემთხვევები.
8. ახსენით აწმყო დროის (voit, chantes, on se deçoit, apperçoit, vult, cheoit, se doivent, parlent), იმპერფექტის (destraignoit, chaçoit, tenoit), მარტესი წარსულის (dist, fist, prist, mist, apperçut, perdit) ფორმების მნიშვნელობა.
9. იპოვეთ სუბონქტივის ფორმა, განსახდევრეთ მისი მნიშვნელობა და აღნიშნეთ მისი ხმარების თავისებურება.

- ხინტაქსი.**
1. სტრუქტურა s-c-v, ძველ- და ჩამოყალიბებულ ენაში რეალიზდებოდა არხებით ხახელით და პირის ნაცვადსახელით გამოხატული დამატებით. იპოვეთ ორივე ვარიანტი და ახსენით მათი ევოლუცია.
 2. იპოვეთ წინადადებები სიტყვათა პირდაპირი და ინვერტირებული წყობით.
 3. განსახდევრეთ უპირა გამინათქვამის თავისებურებანი.

- ლექსიკა.**
1. დაახახელეთ არახაკუთარი დეროვაციის შემთხვევები.
 2. როგორია სიტყვა fromage-ის ისტორია?
 3. იპოვეთ სიტყვები, რომლებიც არ იხმარება თანამედროვე ფრანგულ ენაში.

Charles d'Orléans (1394-1465)

შარლ ორლეანელი ცხოვრობდა XV ს-ის საფრანგეთში, შიდა და გარე ბრძოლების დაძაბულ ეპოქაში და იყო აქტიური მოღვაწე. 1415წ. აზენკურთან ბრძოლის დროს ის ტყვედ ჩავარდა და ვაგზახეჩს ინგლისში, სადაც გაატარა 25 წელიწადი თავის ღირსიკულ ნაწარმოებებში იგი წერდა მის განდევნაზე, წარსულ დროზე, მარტობაზე, ბუნებაზე, ქვემოთ

მოქცევისას ბედადა, რომელიც მან დაწერა პოეტური
კონკურსისათვის ბელჯოში, მის მიერ პოეზიის ცენტრად ქცეულ
საკუთარ მამულში.

Ballade

Je meurs de soif emprès de la fontaine,
Suffisance ay, et si suis convoiteux;
Une heure m'est plus d'une quarantaine;
Droit et parfait je chemine en boiteux,
Très pacient plus que nul despiteux,
Je retiens tout et ce que j'ay despars,
A moy cruel et aux autres piteux,
Le neutre suis et si tiens les deux pars.
En doute suis de chose très certaine;
Infortuné je me repute eureux.
Vraye conclus une chouse incertaine,
Rien je ne fois et suis aventureux.
Flebe me tiens, quant me sens vigoureux,
Plain de moisteur, tout tremblant, au feu ars;
Doux et beguin, de semblant rigoureux;
Le neutre suis et si tiens les deux pars.
Quant dueil me prent, grant joye me certaine;
Par grant plaisir je deviens langoureux;
Indigent suis possident grant domaine;
Qui n'a nul goust je le tiens savoureux;
Qui m'est amer de lui suis amoureux;
Ignorant suis et si sçay les sept ars;
En grant seurté (fort) craintif et paoureux;
Le neutre suis et si tiens les deux pars.
Qui me loue il m'est injurieux,
Je ne bouge, quant d'un lieu je me pars;
Por bien ouvrir en vain labourieux;
Le neutre suis et si tiens les deux pars.

ლექსიკონი: despiteux – ქედმაღალი; despartir – გაცემა;
fois – fais; flebe – faible; moisteur – თევლი; ars – p.p. ardre-დან –

წესი: beginn - დადოცვილი; demaier - ტანჯვა; langoureux - დაუძღვრებულა; აქ: ავადმყოფი; possedent - possedant.

დავალუბები

- ფონეტიკა. 1. წაკითხეთ და თარგმნეთ ტექსტი.
2. ასხენით ფონეტიკური პროცესი chose > chouse.
შეადარეთ სიტყვების - vigoureux, rigoureux, port-ის ფონეტიკური ევოლუცია.
3. თქვით როგორ იკითხება oi სიტყვებში - droit და (ien je ne) fois.
4. ასხენეთ უმახვილო ხმოვნების - e, a-ს ევოლუცია შიატუსში, scurté-სა და paoureux-ს მაგალითზე.
5. ასხენით შემდეგი სიტყვების ეტიმოლოგიური დაწერილობა: double, aventureux, doux, goust. როგორ აიხსნება, ამ მდებში, ოროგრაფია სიტყვებისა - les deux pars, si scay les sept ars?
6. იპოვეთ წერაში ისტორიული პრინციპის რეალიზაციის მაგალითები და ასხენით მოვლენის არსი.

- მორფოლოგია. 1. კონსტრუქციაში le neutre suis ადექტურ არხებით სახელს, შემასმენლის სახელადი ნაწილის ფუნქციით, ერთვის არტიკლი le. არტიკლის რომელი ფორმა იქნებოდა ამ სიტყვასთან ძველფრანგულ ენაში?
2. დაასაბუთეთ ზედსართავთა მაგალითზე, რომ სახელის სისტემაში ბრუნვის კატეგორია აღარ არის.
3. ასხენით განსაზღვრული არტიკლის მნიშვნელობა შემდეგ შემთხვევებში: la fontaine, aux autres, le neutre, les deux pars, au feu, les sept ars.
4. ასხენით განსაზღვრული არტიკლის მნიშვნელობა შემდეგ შემთხვევებში: une chouse, un lieu.

5. ახსენით არტიკლის გამოტოვება შემდეგ შეთხვევებში: *Je meurs de soif, plein de moiteur.*
6. ახსენით არტიკლის გამოტოვება შემდეგი არსებითი ხსენებების წინ: *suffisance, flebe, dueil, joye, plaisir, seurté.*
7. ზედსართავი ხსენელი *grant* ტექსტში ინარჩუნების იმ მორფოლოგიურ თავისებურებებს, რომლებიც მას ახასიათებდა ძველფრანგულ ენაში. მიუთითეთ ზედსართავები, რომლებშიც ფლექსია -e ასრულებს მორფოლოგიურ ფუნქციას.
8. პირის სუბიექტური ნაცვალხსენლები, თუმცა მეტად აუცილებელნი გახდნენ, მაგრამ ყოველთვის არა. ახეენთ ეს მაგალითებით.
9. ზმნური ფორმების ანალოგიური გათანაბრება შეღავანდება, კერძოდ იმით, რომ I ჯგუფის ზმნები აწმყო დროის მხოლოდითი რიცხვის I პირში ირთავენ ხმოვან -e-ს, II და III ჯგუფისა კი - ფლექსია -s-ს. ახეენთ ეს მაგალითებით, გააანალიზეთ ფორმა *çay*.

- ხინტაკსი.**
1. მოიყვანეთ რთული თანწყობილი წინადადების მაგალითები.
 2. რომელი ტიპის დამოკიდებული წინადადებები გვხვდება ტექსტში?
 3. მოიყვანეთ სიტყვათა პირდაპირ და ინვერტირებულ წყობიანი წინადადებების მაგალითები.

- ლექსიკა.**
1. ტექსტი თვალნათლივ წარმოგვიდგენს -eux სუფიქსიანი სიტყვამწარმოებლური მოდელის შიდა პროდუქტიულობას. მიუთითეთ ამ სტრუქტურის ზედსართავი, რომელიც არ არის შენარჩუნებული თანამედროვე ენაში.
 2. ფუძე *ard-* მოცემულია ზმნა *ardre*-ში; ტექსტში იგი წარმოდგენილია ამ ზმნის მიმდევრით -*ars*. რომელი სიტყვით შეიცვალა შემდგომში ზმნა

ardre და თანამედროვე ენის რომელ
სიტყვებშია შენარჩუნებული ეს ფრაზა?

3. დაახსენეთ უარყოფით პრეფიქსიანი სიტყვები:
პროდემტეულია ეს მოდელი?
4. დაახსენეთ არასაკუთარი დერივეციის
შემთხვევა.

Francois Villon (1431-1463 ?)

XV ს-ის ერთ-ერთმა შესანიშნავმა პოეტმა ფრანსუა ვილიონმა ხანმოკლე და წინააღმდეგობებით ხაფხუ ცხოვრება განვიღო. მან მიიღო ბაკალავრისა და მაგისტრის სამეცნიერო ხარისხები და იმავე დროს დაუახლოვდა პროფესიონალ ქურდებს და მძარცველებს, შეესწავლა მათი ეარტანი და ამ ეარტონსე რამოდენიმე ბაღადაც კი შექმნა (სოფიერთი მათგანი დღემდე არ არის გაშიფრული). ვილიონის შემოქმედებაში შეხამებულია ეოველდდიურობა და ღიარისმი, ხუმრობა და სეყდა, ირონია და დრმა ადამიანურობა. თავის ძირითად ნაწარმოებში – „Grand Testament“ – პოეტი მვეება თავის უბედურებებზე, ფიქრობს: წარსაუად ცხოვრებაზე, ფართოადა ცნობილი ასევე მისი ბაღადაები.

La ballade des perdus ou l'épitaphe Villon

დაწერილია იმ დღეებში, როდესაც ვილიონი ელოდებოდა მისი და მისი ამხანაგებისადმი გამოტანილი სასიკედილო განაჩენის აღსრულებას, რომელიც შემდგომში განდევნიით (გადასახლებათ) შეუცვალეს.

Freres humains qui après nous vivez,
N'ayez les cuers contre nous endurciz,
Car, se pitié de nous pouures avez,
Dieu en aura plus tost de vous merciz.
Vous nous voyez cy attachez cinq, six:
Quant de la chair, que trop auons nourrie,
Elle est pièça deuorée & pourrie,
Et nous, les os, devenons cendre et pouldre.
De notre mal personne ne s'en rie;
Mais priez Dieu que tous nous vueille absouldre!

Se freres vous clamons, pas n'en devez
 Avoir desdain, quoy que fusmes occiz
 Par justice. Toutesfois, vous savez
 Que tous hommes n'ont pas bon sens rassiz;
 Excusez nous, puis que sommes transsis,
 Envers le fils de la Vierge Marie,
 Que sa grace ne soit pour nous tarie,
 Nous preservant de l'infemale fouldre,
 Nous sommes morts, ame ne nous harie,
 Mais priez Dieu que tous nous vueille absouldre!
 La playe nous a debuez & lavez,
 Et le soleil dessechez et noirciz;
 Pies, corbeaulx, nous ont les yeux cauez,
 Et arraché la barbe et les sourciz.
 Jamais nul temps nous ne sommes assis;
 Puis ça, puis là, comme le vent varie,
 A son plaisir sans cesser nous charie,
 Plus becquetez d'oiseaulx que dez a coudre.
 Ne soyez donc de nostre confrarie;
 Mais priez Dieu que tous nous vueille absouldre!
 Prince Ihesus, qui sur tous a maistrie,
 Garde qu'Enfer n'ait de nous seigneurie;
 A luy n'ayons que faire ne que souldre.
 Hommes, icy n'a point de moquerie;
 Mais priez Dieu que tous nous vueille absouldre!

დექლიკონი: se – si; poures – pauvres; picca – დიდი ხანია; absouldre – ცოდვებისგან გათავისუფლება; transsis – მკვრი; harie – ხარის – ტანჯვა; debuez – დაბნა; charier – დაჯახება, დაძვრა; dez – სასიყვე; confrarie – ძმობა; maistrie – აქ: ხელისუფლება; souldre – მისახურება.

დავალებები

ფონეტიკა: 1. წაკითხეთ და თარგმნეთ ბალადა.

2. განიხილეთ ფორმების -freres – confrarie ფონეტიკური თანაფარდობა; დაასახელეთ სხვა ცნობილი მაგალითები.

3. ახსენით ეტიმოლოგიური ბუნების დაწერილობები:
fouldre, fils, corbeaulx, oiseaulx, couldre.

4. ახს ა, სხვა თანხმოვნის წინ, არ წარმოთქმის და ეტიმოლოგიურია. იპოვეთ და წაიკითხეთ მსგავს დაწერილობიანი სიტყვები.

მორფოლოგია.

1. ახსენით განსაზღვრული არტიკლების მნიშვნელობა შემდეგ შემთხვევებში: les cuers, la chair, les os, le fils de la Vierge Marie, la pluie, le soleil, les yeux, la barbe.

2. ახსენით არტიკლის გამოტოვება შემდეგი არსებითი სახელების წინ: freres, pitie, merciz, desdain, justice, pies, corbeaulx, dez (a couldre), maistric, enfer. რამელ შემთხვევებში უნდა ეთხმაროთ ახეთ არსებით სახელებთან არტიკლი თანამედროვე ენაში?

3. მოიყვანეთ პირის სუბიექტურ ნაცვაღსახელოთა ხმარებისა და არხმარების მაგალითები.

4. გაახადიხეთ წარსული დროის მიმდევობის შეთანხმების შემთხვევები და შეაპირსპირეთ თანამედროვე წესებთან.

5. იპოვეთ ხმნები რიულ წარსულ დროში და განსაზღვრეთ ამ დროითი ფორმის მნიშვნელობა.

6. განსაზღვრეთ კონსტრუქცია fusmes occiz-ის მნიშვნელობა.

7. დამოკიდებულ წინადადებებში სუბიექტივს შეიძლება ჰქონდეს რეალური გრამატიკული მნიშვნელობა და იყოს დაქვემდებარების საშუალება. გააანალიზეთ ფორმების – fusmes occiz და veuille absouldre მნიშვნელობა.

8. რაში მდგომარეობს წინადადების – De noire mal personne ne s'en ric აგების თავისებურებანი?

სინტაქსი.

1. რომის შენარჩუნების აუცილებლობასთან დაკავშირებით, ბაღდაშის, სიტყვათა წყობა ძალიან ფართო საზღვრებში ეარირებს.

მთივანეთ სიტყვათა ნორმატიული (პარდა-
პირი) წესის მაგალითები.

2. დაასახელოთ დამოკიდებულ წინადადებათა ტიპები.
3. აბოვეთ რაული კავშირები. ყველა ისინი შენარჩუნებულია თანამედროვე ენაში?
4. კონსტარი ვაუკეთ კონსტრუქციას იყ n'a point de moquerie.

ლექსიკა 1 რომ განისაზღვრება სიტყვების - absoudre, transis მეცნიერული წარმოშობა?

2. სიტყვებიდან - infemale, enfer რომელია ხალხური და რომელი მეცნიერული წარმოშობისა? რატომ?
3. რომელია ზმნა occire-ს თანამედროვე სინონიმი?
4. შეადარეთ ატრიბუტული სიტყვათშეერთება dez a coultre იმ კონსტრუქციებს, რომლებიც უფრო ადრეულ ტექსტებში გვხვდებოდა.
5. დაასახელოთ ის კონსტრუქციები, რომლებიც თანამედროვე ენაში ფრაზეოლოგიზმებად იქცნენ.

ტექსტის მაგალითებით დაამტკიცეთ, რომ ბადადის მორფოლოგია, სინტაქსი და ლექსიკა უფრო ახლოა თანამედროვე ენასთან, ვიდრე ძველფრანგულთან.

აღმკველ ახალშრანბული პერიოდი
(XVI საუკუნე)

ფრანგული ნაციონალური სამწერლო-სალიტერატურო
ენის ფორმირება

ფრანგული ნაციონალური ენის ჩამოყალიბების პერიოდი XVI საუკუნეში იწყება. ხაერთაფრანგული სამწერლო-სალიტერატურო ენა იძენს ნაციონალური სამწერლო-სალიტერატურო ენის დამახაბათებულ ნიშნებს. მეცნიერ-პუმიანისტები, გრამატიკოსები, მწერლები და პოეტები დიდ ინტერესს იხევენ იმ პრობლემათაადმი, რომლებიც დაკავშირებულია ფრანგული ენის ევოლუციასა და გაერცვლებასთან; იბრძვიან ფრანგული ენის დასაცავად. ცნობილია, რომ ღათინური ენა დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა შუასაუკუნეების ევოლუტურ საფრანგულში. იხვევ როგორც იმ დროის დასავლეთ ევროპის სხვა ქვეყნებშიც. ღათინური ენა საფრანგეთის სახელმწიფო ენა იყო; იგი იყო ხაერთაშორისო ურთაერთობათა ენა, საქმიანი ენა, მეცნიერების, ფილოსოფიისა და უმაღლესი სკოლის ენა. XIII ს.-ის ბოლო ხანებიდან ფრანგული ენა უფრო და უფრო მეტად იწყებს კონკურენციას ღათინურ ენასთან, საქმიანი ენის სფეროში; თუმც ამ ფუნქციითაც იგი მოქმედებს ვაქტურად. მაგრამ — არა იურიდიულად, ანუ ფრანგული სამწერლო-სალიტერატურო ენის ფუნქციები ძლიერ შესვლულია. რადგან სახელმწიფო, საქმიანი და სამეცნიერო ენის ფუნქციებს ასრულებს ღათინური ენა. ამიტომ ფრანგული ენის გაერცვლებისათვის ბრძოლა, ამავე დროს, იყო ღათინურის, როგორც სახელმწიფო ენის, საბოლოო შევიწროებისათვის ბრძოლა და ასახავდა ნაციონალური სამწერლო-სალიტერატურო ენის ჩამოყალიბების პროცესს. XVI ს.-ში ამ ბრძოლამ მწვავე ხასიათი მიიღო.

1539 წლის 15 აგვისტოს მეფე ფრანკისკო I გამოსცემს ბრძანებას, რომელიც ცნობილია ედუარ-კატრეს ორდონანსის სახელწოდებით. ორდონანსის მიხედვით, ყველა ოფიციალურ დოკუმენტში, საქმიან მიმოწერასა და სასამართლო წარმოებაში უნდა გამოიყენებულ ყოფილიყო მხოლოდ ფრანგული ენა და

არა ღვათიურნი. ამგვარად, ყრახგულეი ენა არა მხოლოდ ფაქტურად, არამედ თურთიუელადაც ხედბა ხაფრანგეთის ხახედმწოვეი ენა. ამ თრდონანსმა საბოლოო დარტყმა მოიყენა არა მხოლოდ ღვათიურ ენას, არამედ ფრანგულ დოიდექტებსაც, რომლებაც, ამიერიდან, ევლარ იქნებოდნენ გამოყენებულნი საქმიასი ენის ხტატუსით.

სამეფო ხელისუფლება მრავალ დონისძიებას ახსორციულებს ყრახგული ენის განცითარებისა და გაერცულების მიხნით: ყრახგულად თთარგმნება ანტიკური პერიოდის ბერტქნ და ღვათი თილოსოფოსთა შრომები, ასევე მხატვრული ნაწარმოებები, იხსნება სკოლები, ხადაც სწავლება ნომინარეობს ყრანგულ ენასე. 1550 წ. შეიქნი Collège des lecteurs royaux (შემდგომში Collège de France), ხადაც რამუსი (Ramus) და ლუდოიკე რევიუსი ყრანგულ ენასე კითხულობენ ფილოსოფიას, იმ დროის ცნობილი მოიქმატიკოსი ფორკადელი კი - მთაქმატიკას. მანახადამე, ყრანგულმა ენამ შეაღწია ღვათიურნი ენის იხეთ ციტადელშიც კი როგორცაა უმაღლესი სკოლა.

ყრანგული რენესანსის უღდეხი წარმომადგენლები - მეცნიერ-პოემანისტები ე. პარე (A. Paré), ბ. პალისი (B. Palissy), შ. ბოველი (Ch. Bovelles) და მრავალი ხხვა თთვიანთ სამეცნიერო და სამეცნიერო-პოპულარულ საშრომებს წერდნენ ყრანგულ ენასე, ასევე თარგმნიდნენ ძველი (კლასიკური) ენებიდან ყრანგულადა.

ყრანგულ ენასე გამოიცა მრავალი ხახელმძღვანელო, პორეულ რიცში, გამოყენებითი მეცნიერებების: სფეროში: კორურგიაში, გეომეტრიაში, ასტრონომიაში, ფიზიკაში, კიშიაში, საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა ხუფროში. ყრანგული ენა აღწევს დთისმეტყველების სფეროშიც კი.

წარმოიშვა რამოღენიშე პრობლემა, რომლებიც მკადროდ და განუყოფლადაა დაკავშირებულნი ყრანგული ნაციონალური ენის ნამოყადიბების პროცესთან:

1. ენის ნორმალისაციის პრობლემა, ანუ ერთიანი სოყადსოყადებულო ენობრივი ნორმების შემუშავების ხაკათიხი

2. ფრანგული სალიტერატურო ენის (მხატვრული ლიტერატურის ენის) სრულყოფის ფორმებისა და გზების ხაკობის;

3. ენის წარმოშობის პრობლემა, კერძოდ, ფრანგული ენისა.

ენის ნორმალიზაციის პრობლემა. XVI ს-ში ჩნდება ფრანგული ენის პირველი ავტორილობითი გრამატიკები. ნორმატიული გრამატიკის ხეურთაში პირველი ნაშრომი 1532წ. გამოხნდა; მისი ავტორია ჟაკ დიუბუა (J. Du Bois); ეს ხაშრომი დაწერილია ლათინურად, მასში ფრანგული გრამატიკა განხილულია ლათინური ენის გრამატიკასთან კავშირში; ფრანგული ენის ფაქტები წარმოდგენილია ერაზმლოვოიურ პლანში. ჟ დიუბუას გრამატიკა 2 ნაწილსადან შედგება – ფონეტიკისა და მორფოლოგიისადან. ფონეტიკურ ნაწილში ავტორი განახილავს ურანგული ბგერების შესატყვისობებს შესაბამის ლათინურ ბგერებთან. მნიშვნელოვანია, რომ ნაშრომში ეკრადლება ეთმობა ფრანგულ დიალექტთა შესწავლასაც. ასევე ეტიმოლოგიურ პლანშია მოცემული მორფოლოგიური ნაწილიც.

ფრანგული ენის გრამატიკული წყობის აღწერა, ლათინური ენის გრამატიკული წყობისადან განსხვავებული სპეციფიკური თავისებურებებით, მოცემულია 1550 წ. გამოქვეყნებულ ნაშრომში „Le Tretté de la gramme française“, რომლის ავტორია ლ. მეგრე (L. Meigret). ამ ნაშრომში ავტორი ეურადღების ამხეილებს არტიკლის (განხაზღვრული, განუსაზღვრელი და პარტიტიული) გამოყენების შემთხვევებსე, კუთვნილებით ნაცვალსახედებსე, en+არს. სახ არტიკლით და en+არს. სახ. უარტიკლოდ გამოყენების სხვადსხვა მნიშვნელობებსე; განსაკუთრებით ხაინტერესოა ხმისადმი მიძღვისილი ნაწილი; მაგ.: კონსტრუქციების: j'ai fait la maison და j'ai la maison faite განსხვავებაში მინიშნებულია ზმნა avoir-ისა მიძღვობის ერთიანობა (I შემთხვევაში) და ხმნა avoir-ის დამოუკიდებლობა (II შემთხვევაში). გაანალიზებულია ენებითა

¹ ჟ. დიუბუას გრამატიკამდე გამოქვეყნდა პაღსტრაიის ნაშრომი, რომელიც განუთვნილია აფი ფრანგული ენის შესწავლელი ინგლისელებსაივის Palsgrave, „L'escharcissement de la langue française“, 1530.

გვარის ანალიტიკურ ფორმათა მნიშვნელობა, მიმდებარის 2 სახეობა: მოქმედებითი (actif) და ვნებითი (passif).

ღ. მეგრე, ისევე როგორც ე. დიუბუა, აყენებს საერთოხავეადებულა ენობრივი ნორმების შემუშავების აუცილებლობის საკითხს, და მეგრეხათვის ენობრივი ნორმის ხისწარის კრიტერიუმი ჩვეულებაა (უზუხი).

რობერ გტიენის გრამატიკა (Estienne R., "Traicté de la grammaire françoise", 1557), ძირითადად, ეყრდნობა ე. დიუბუასა და ღ. მეგრეს კელეებს; გაცილებით საინტერესო გრამატიკული ნაშრომები ეკუთვნის მის ვაჟს – ანრი გტიენს: „Traicté de la Conformité du langage françois avec le grec“, 1565წ.; „Deux Dialogues du nouveau langage François italianizé et autrement desguizé“, 1576წ.; „De la précellence du langage françois“, 1579წ. და სხვ.

პ. რამუსის „გრამატიკა“ ორჯერ გამოიცა – 1562წ. და 1572წ.; იგი თუკალისწინებს თავის წინამორბედ გრამატიკოსთა დაკვირვებებს და ცდილობს სხვა მეთოდოლოგიით, ახლებურად მოგეაწოდოს გრამატიკული კლასიფიკაცია; მაგ., გვითავაზობს ზმნათა კლასიფიკაციას არა უღლებას მიხედვით, არამედ ძირების მიხედვით (ღ-ზე და ი-ზე); კილოებს არ მოიხვევს გრამატიკულ კატეგორიად და მათ ცვლის დროითი კლასიფიკაციებით და ა.შ. თავისი გრამატიკის II გამოცემაში, პ. რამუსი გამოთქვამს აზრს, რომ ენობრივი ნორმები უნდა ვებითა ხალხურ ენაში; იგი ამტკიცებს: Le peuple est souverain seigneur de sa langue et la tient comme un fief de franc aleu, et n'eu doit recongroissance a aucun seigneur. L'escolle de ceste doctrine n'est point es auditoires des professeurs hebreux, grecs et latins en l'université de Paris comme pensent ces beaux étymologiseurs, elle est au Louvre, au Palais, aux Halles, en Greve, a la place Maubert.

ფრანგული ხალიტურატურო ენის (მხატვრული ნაწარმოებების ენის) სრულყოფის პრობლემა,

XVI საუკუნეში დიდ აღმავლობას განიცდის პოეზიისა და მხატვრული პროზის მრავალი ეანრი. ბრწყინვალე სტილისტი ბ. დე პერიე (B. Des Périers) აქვეყნებს ფილოსოფიურ ნაწარმოებს „Cymbalum mundi“ (1538წ.), ნოველების კრებულს „Nouvelles récréations et joyeux devis“; მის ნოველებში ახახულია იმ

დროს სხვადასხვა სოციალური კლასების წარმომადგენელთა ყოფა მათი სამეტყველო თავისებურებებით. შარგარეკტ ნაერული თავის „პეტრამერონიში“ (1558წ.) მაღალი საზოგადოების ცხოვრებას აღწერს.

XVI საუკუნის სახელგანთქმული მწერალ-მეცნიერი ფრანსუა რაბლე (F. Rabelais) ქმნის რომან-ეპოპებს ეპიკურ და 1534-1552 წლებში აქვეყნებს „გარგანტუა და პანტაგრუელს“; მისი შემოქმედება თვალსაჩინოვს ხდის ფრანგული ენის ხშირდრება და სიძლიერეს.

1550წ. პიერ რონსარი (P. Ronsard), ახალი პოეტური მიმართულების „პლუადის“ მამამთავარი, აქვეყნებს ღმკების კრებულს „Odes“. პ. რონსარის გარშემო შემოკრებილია 6 პოეტი: ჟ. დიუ ბელე (J. Du Bellay), რ. ბელი (R. Belleau), ჟ. ა. დე ბაიფი (J. A. de Baif), პ. დე ტიარი (Pontus de Tyard), ჟ. დორა (J. Dorat) და ე. ჟოდელი (E. Jodelle). პლუადის პოეტთა ლიტერატურულმა შემოქმედებამ მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელს პოეტური ენის გამდიდრებას.

XVI ს-ის დასაწყისიდან ფრანგული საზოგადოების პროგრესული ნაწილის მიხწრაფება მიმართული იყო ამ მიხწებისაკენ, რომ ფრანგული ხაერთა სახალხო ენა გამთუეეენებინათ არა მხოლოდ სამეცნიერო ლიტერატურასა და ადმინისტრაციულ-საქმიან სფეროებში, არამედ მხატვრულ ლიტერატურაშიც (პოეზიასა და პროზაში). XVI ს-ის 30-იან წლებში ლიტერატურულ წრეებში იწეება მოძრაობა, რომელსაც, ჩვეულებრივ, უწოდებენ „ფრანგული ენის დაცვასა და განდიდებას“, ჟ. დიუ ბელეს ცნობილი ტრაქტატის „Defiance et Illustration de la langue françoise“ (1549წ.) სახელწოდების მიხედვით. ამ მოძრაობაში დიდია როლი „პლუადის“ ლიტერატურული ჯგუფისა. „დაცვა“ გულისხმობდა ღრმა და სისტემატურ მუშაობას ფრანგული ენის ღმქიკური გამდიდრებისათვის. ჟ. დიუ ბელე თავის ტრაქტატში „დაცვა და განდიდება ფრანგული ენისა“, რომელიც პლუადის პოეტთა მართეესტად იქცა, აღიარებს, რომ ფრანგულმა ენამ ვერ მიაღწია ღათინური ენის ტილ სრულყოფას და ეს მთხდა მხოლოდ იმიტომ, რომ მეცნიერებმა და მწერლებმა არ დაისახეს მიზნად მშობლიური ენის გამდიდრება და მისი

ყოველმსრივი სრულყოფა. „...vouloir oter la liberté a un scavant homme, qui voudra enrichir sa langue, d'usurper quelques fois des vocables ron vulgaires, ce seroit restreindre notre languaige, ron encor' assez riche...“ (Deff., II, 5). ძველი ენებიც (ანუ ბერძნული და ლათინური) ოდესღაც ბარბაროსული იყო, – ამბობს ე. დიუ ბელე, – და მხოლოდ ისეთი შუქრადთა ძალთაჰმეყოთ გახდნენ სრულყოფილნი, როგორებიც ჰომეროსი, ვირგილიუსი და ვიცერონი იყვნენ.

ე. დიუ ბელე ენის გამდიდრების რამდენიმე გზას თავაზობს მის თანამედროვეებს:

1) ნოვოლოგიზმების შექმნას, ანუ ახალი სიტყვების; მაგრამ ეს ახალი სიტყვები უნდა შეიქმნას ფრანკული ენისათვის; დამახასიათებელი კანონზომიერებების შესაბამისად: „avec modestie toutefois, analogie et jugement de l'oreille“ (Deffence, II, 6). ე.ი. არსებული სიტყვაშეარმოებულერი მოადგელების მიხედვით („analogie“) და უნდა შეეხატევიებოდნენ სავარძოთქმო ნორმებს („jugement de l'oreille“).

2) დიტერატურული ენის გამდიდრებას არქაიზმებით, ხმარებიდან გამოსული სიტყვებით, მაგრამ რეალობის კარგად გამოშხატელებით; დიუ ბელეს ნიმუშად მოჰყავს ისეთი ძველფრანკული სიტყვები, როგორებიცაა *ajourner* (= faire jour), *anuyter* (= faire nuit), *assener* (= frapper), *isnel* (= léger) და სხვ. არქაიზმები, დიუ ბელეს აზრით, შეიძლება და საჭიროა გამოყენებულ იქნენ, რანხარიც ახევე მოუწოდებდა პოეტებს, რომ არ მორიდებოდნენ არქაიზმების გამოყენებას.

3) ხაღიტერატურო ენის ნიღმა არ უნდა დარჩეს ის სპეციალური ტერმინოლოგიაც, რომელიც უკავშირდება სხვადასხვა ხელობას (... Encore te veux je advertir de hanter quelquefois non seulement les scavans, mais aussi toutes sortes d'ouvriers et gens mecaniques comme marjniers, fondeurs, peintres, engraveurs et autres, scavoir leurs inventions, les noms des matieres, des outils et les termes usitez en leurs arts et metiers pour tirer de là ces belles comparaisons et vives descriptions de toutes choses. (Deff., 2, 160).

ძველადის პოეტები ენის გამდიდრების კიდევ ერთ საშუალებას რეკომენდირებდნენ, რომელსაც დიუ ბელე თავის წიგნში არ მოახსენიებს; ეს არის – დიალექტიზმების

გამოყენება. სალიტერატურო ენისათვის დიალექტისმების მნიშვნელობაზე რინსარიც მითითებდა, მაგრამ იგი მათ გამოყენებას მხოლოდ მაშინ მიიხსენებდა დასაშვებად, როდესაც სალიტერატურო ენას არ გააჩნდა შესაბამისი სიტყვა.

XVI საუკუნის პოეტთა და მოწერალთა შემოქმედება ნათლად ავლენდა იმ ამოუწურავ შესაძლებლობებს, რასაც ფრანგული ენა, როგორც სალიტერატურო ენა, ჭკობრივად ფლობდა.

ფრანგული ენის წარმოშობის პრობლემა. ფრანგული ენის წარმოშობის პრობლემისადმი დიდ ინტერესს ამჟღავნებდნენ პირველივე გრამატიკოსები — დიუბუა, მევრე და სხვ. ამ პრობლემას ორ პლანში განიხილავდნენ: ფრანგული ენა „აგაფუტებული“ ღაოიხურია ან ვალური, ღაოიხური და ვერმანული ენების ნარევი.

XVII ს.-ის მანძილზე ფრანგული სამწერლო-სალიტერატურო ენა თანდათანობით იძენს იმ ნიშნებს, რაც დამახასიათებელია ნაციონალური პერიოდის სამწერლო-სალიტერატურო ენისათვის:

1. იწვევა ფრანგული სამწერლო-სალიტერატურო ენის ერთიანი, მყარად ფიქსირებული, საერთო საფუძვლად ექცეოდა ნორმების დადგენის პროცესი (ენის ნორმალისაციის პრობლემითაა დაკავებული აღორძინების ეპოქის გონიერი ელიტა);

2. სამწერლო-სალიტერატურო ენა მრავალფუნქციონალური ხდება: იგი არის სახელმწიფო ენა, საჭმიანი ენა, მეცნიერების, ლიტერატურის, ხელოვნებისა და პუბლიცისტიკის ენა; გამოჩნდისად რჩება მხოლოდ მუცნიერების 'სოგიერთი სფერო და სკოლა;

3. სამწერლო-სალიტერატურო ენა საერთო საფუძვლად ექცეოდა საფრანგულის სახელმწიფოს თითქმის მთელ ტერიტორიაზე;

4. დიალექტები დაქვემდებარებულ როლს ასრულებენ ფრანგული სამწერლო-სალიტერატურო ენის განვითარებაში, რომელიც თანდათანობით მათ შიგნითაა.

ნაციონალური სამწერლო-სალიტერატურო ენის ფორმირება შესაძლებელია მხოლოდ განსაზღვრული ისტორიული

პირობების გარემოცვაში; ასეთი ისტორიული პირობები XVI ს.-ის საფრანგეთში ნამდვილად არსებობდა. ფეოდალური საზოგადოების წიაღში ისახებოდა კაპიტალისტური წყობა. იქმნებოდა ხელსაყრელი პირობები ფრანგი ერის, და აქედან გამომდინარე, ფრანგული ნაციონალური სახელმწიფოს, ფრანგული ნაციონალური ენის ფორმირებისათვის.

საფრანგეთის ტერიტორიალური და პოლიტიკური გაერთიანება, დაწყებული ფილიპაუგუსტის დროს და ინტენსიურად მომდინარე ლუდოვიკო XI-ის დროს, ძირითადად, დასრულებული იყო. განხდა ფეოდალური კლასის პოლიტიკური ბატონობის ახალი ფორმა — აბსოლუტური მონარქია. საუბრო კაპიტალის დაგროვებამ ხელი შეუწყო წარმოების ზრდას. იქმნება ბურჟუაზიის კლასი და პროლეტარიატის კლასი. წსდება იდეოლოგიის ახალი ფორმები — კუპანიზმი და რეფორმაციული მიმდინარეობები, რომელთაგან ყველაზე ძლიერი იყო კალვინიზმი. საფუძველი ჩაეყარა ფრანგულ ნაციონალურ კულტურას.

ამგვარად, XVI ს.-ის საფრანგეთში შექმნილმა ისტორიულმა პირობებმა ხელი შეუწყო ფრანგი ერის, ფრანგული ნაციონალური სახელმწიფოსა და ფრანგული ნაციონალური ენის ფორმირებას.

ფონეტიკა

XVI ს.-ში გრძელდება საშუალოფრანგულ პერიოდში დაწყებულ სოფ ფონეტიკურ ცვლილებათა პროცესი; სიტყვის მახვილი იცვლება ფრაზული მახვილით; მახვილიანია არა ცალკეული სიტყვა, არამედ სიტყვათა ჯგუფი. ფრაზული მახვილი უშუალოდ არის ე.წ. liaison-ის (გადაბმის) წარმოშობის ხელშემწყობი; ერთი მახვილის ტემპ გაერთიანებულ სიტყვათა ჯგუფში, ითითეული სიტყვის ბოლოვადური თანხმოვანი უბმის მიმდევრო სიტყვის თავისებურ ხმოვანს (სოგჯერ მფლერდება კადენც) და სიტყვები წარმოითქმის შერწყმულად. თუმც, ყველა თანხმოვანი არ ექვემდებარებოდა ამ სოგად წესს. ეს იმით აისხნებოდა, რომ ფრანგული ენის ევოლუციის პროცესში სოგო თანხმოვანი, გარკვეულ მოხიცოებში, ხეხებით გაქრა წარმოითქმიდან. ყველაზე მეტად თანამიმდევრულად liaison

ხორციულდებოდა ბოლოკიდურ s-თან (ორთ. s, z, x) და t-თან (ორთ. t, ძ) თუქც ამ თანხმონებთაიაც liaison ყოველთვის არ ხდებოდა. XVI ს.-ის გრამატიკოსები აღნიშნავენ, რომ ზოგი სიტყვა სავსებით კარგავს ბოლოკიდურ s-ს; გარდა ამისა, ბოლოკიდურ s ძალიან ხუსტად წარმოითქმოდა დაბოლოებებში -us და -es. ბოლოკიდური t არ წარმოითქმოდა დაბოლოებებში -rt(-rd); არამყარი იყო დაბოლოებებში -and, -end, -ond და -it, აქედან გამომდინარე არც liaison-ში წარმოითქმოდა.

ბოლოკიდური თანხმონების p-ს (ორთ. p და b), k-ს (ორთ. c და g) და f-ს წარმოთქმა მერყევი იყო. როგორც ჩანს, k და f საკმაოდ ხშირად წარმოითქმოდნენ თანხმონების წინაც, მაგრამ -ant, -ant დაბოლოებებში k-ს ჰქონდა ტენდენცია გაქრობისაკენ, თანხმონები p კი არ წარმოითქმოდა დაბოლოებებში -ap, -op, -oup, -amp.

ასეთი იყო ხალიტერატურო წარმოთქმა; არასალიტერატურო წარმოთქმაში კი - ბოლო თანხმონების - t, p, f-ს, განსაკუთრებით t და f-ს დაკარგვის ტენდენცია ძალიან ძლიერი იყო და ურცველდებოდა ბოლოკიდურ თანხმონებზეც კი პაუზაში.

ბოლოკიდურმა -r-მ და -l-მ დაიწყეს დაკარგვა საშუალოფრაზედ პერიოდში. არასალიტერატურო წარმოთქმის გაყვლით, XVII ს.-ის ბოლოს კი - თანდათანობით იწყებენ აღდგენას ხალიტერატურო წარმოთქმაში, მაგრამ ყველგან არა: r წარმოითქმოდა ღია e-ს შემდეგ და არ წარმოითქმოდა დახურული e-ს შემდეგ, მაშასადამე, -er-იან და -ier-იან ინფინიტივებში, ასევე II უღლების -ir-იან სმნებში; ur, -eur, -er-ზე დაბოლოებულ არსებით სახელებში თანხმონები r წარმოითქმოდა, -ir-ზე დაბოლოებულებში კი -r-ს წარმოთქმა მერყეობდა.

ყრახული მახვილი იწყებდა სიტყვა-ერთეულების შეკრებას, ხელს უწყობდა ხმოვანთა შეკრებას პიატუსში და ასევე რუდუცირებული e-ს ჩამოცილებას:

1. XVI ს.-ის ბოლოს დასრულდა ხმონების af-ს, ei-ს შეკრება პიატუსში, ანუ haïne, gaïne, traître, reine ტიპის სიტყვებში ai შეიკრიბა (შეირწვა) e-დ (ღია e-დ).

2. საბოლოოდ იკარგება რედუცირებული & ორ თანხმოვანს შორის, რომელთაგან ერთ-ერთი r ან l-ა: წარმოთქმის b'lotte, sup'lis, p'luche, p'lotte და სხვ. &-ს ვაქრობა ურცულდება იმ პოზიციებშიც, სადაც არც r არის და არც l: მაგ. ch'val, d'ssus, s'pendant.

რედუცირებული & იკარგება პიატუსში წინამდებარე უმსხვილო ხმოვანთან, ანუ pri(e)rai, tu(e)rai, humili(e)ra-ს ტიპის ზმსურ ფორმებში, remu(e)ment-ის ტიპის სიტყვებში, hardie(e)ment, vrai(e)ment, aise(e)ment-ის ტიპის ზმნისებებში და ა.შ. მაგრამ ჯერ კიდევ შეიმჩნევა მკრევეობა წარმოთქმაში: cublisherai-cubliurai, publierai-publirai.

თანდათან ქრება ბოლოკიდური & მახვილიანი ხმოვნის შემდეგ, ანუ ისეთ სიტყვებში, როგორცაა oie, pensee, roue, nue; croient (crwe)-ის ტიპის ზმსურ ფორმებში, venue, tenue, aimee, pensee-ს ტიპის მამდრობებში და სხვ. ამგვარად, &-ს დაკარგვა ხმოვნის შემდეგ, რომელიც ფართოდ იყო გავრცელებული ცოცხალ მერქმელებში, მიღებულია ხალიტკრატკრო წარმოთქმაში.

ბოლოკიდური &, თანხმოვნის შემდეგ, XVI ს.-ში, იწყებს შესუსტებას და საბოლოოდ იკარგება XVII ს.-ში.

გრძელდება ხმოვანთა იმ შეერთებების დაკარგვა, რომლებიც მიღებულია ძველფრანგული დიფთონგებისა და ტრიფთონგებისაგან. XVI ს.-ში, შეერთება ad (ძვ. ფრ. დიფთონგიდან ày autre-ის ტიპის სიტყვებში) იკუმშება დახურულ o-დ: aotre > otre, aossi > ossi, vaudrai > vodrai, vaot > vot (ორთ. vaut). შეერთება ead (ძვ. ფრანგ. ტრიფთონგიდან eau) იკუმშება ead-დ. ეს წარმოთქმა დასტურდება დაწერილობებით vessew, bew, იმეცა ასოთა, რაც შეინიშნება კლავადის ერთ-ერთ ცნობილ პოეტთან - ბაიფთან.

ეოკალიზმის სფეროში არსებით ცვლილებას წარმოადგენდა ნახალიზებული n(n)-სა და ñ(n)-ის გარდაქმნა ã-ად და ბად, ანუ ცხვირისმიერ ხმოვანთა სისტემის ფორმირების დახრუდება ფრანგულ ენაში, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ნახალიზებული ხმოვნები - au, ou, io, ûn, ძველფრანგულში წარმოადგენდნენ სუფთა ხმოვნების

ვართანტებს ცხვირისსმიერი თანხმოვნების წინ პოზიციას. პ. ფუშე¹ (P. Fouché) მიიხსნევს, რომ ამ პერიოდში, თანამედროვე ენისაგან განსხვავებით, ცხვირისსმიურ ხმოვნებს - *ɛ*-ს, *ɔ*-ს გააჩნდათ დახურული ტემბრი, *ɔ* - გახდა ღია ჯერ კიდევ XIII ს-ის შუახანებში, *ā* კი - წინა წარმოებისა იყო.

გრძელდება ხმოვნების *ɛ*-სა (ღიათ. *é* [] და *ɛ*-ს (ღიათ. *ê*) პოზიციური გადახაწვლება: თანდათანობით დგინდება კავშირი ხმოვან *ɛ*-ს თვისებრიობასა და მარცვლის მახასიათებელს (შიხი დიალბისა და დახურულობის მიხედვით) შორის.

დახურული *ɛ*, დაბოლოებებში -*er* (წარმოთქმადი *ɛ*-თი, მაგ., *cher, mer* ტიპის სიტყვებში), -*el* და -*el*, ღია ხდება, მაგრამ ეს წარმოთქმა ჯერ კიდევ არ არის საბოლოოდ დადგენილი.

დაბოლოებებში -*ierce, -iecle, -iede, -iege, -ieille, -ieme, -iere, -iette, ɛ* დახურული რჩება (პ. ფუშე, ციტ. ნაშრ., გვ. 251). საერთოდ, *ɛ*-ს წარმოთქმა რედუცირებულ *ɛ*-სე დაბოლოებულ სიტყვებში - მერყევია. ეს, შესაძლებელია, დაკავშირებული იყოს წარმოთქმაში *ɛ*-ს მერყეობასთან: თუ *ɛ* არ წარმოითქმოდა, მაშინ ხმოვანი *ɛ* ხყდებოდა დახურულ მარცვალში და იძენდა ღია ტემბრს, ხოლო, თუ *ɛ* წარმოითქმოდა, მაშინ *ɛ* დახურულობას ინარჩუნებდა.

შეერთება *ɛ*-ს *ɛ*-დ გარდაქმნამ (*ɛ* > *ɛ*) გაზარდა დახურული *ɛ*-ს მესვედრადობა.

შესაძინვეო იყო *ɛ*-ს საწარმოთქმი ნორმების მერყეობა *ɛ*-ს წინ და *ɛ*+ თანხმოვნის წინ. ჯერ კიდევ საშუალოერანულ პერიოდში შეინიშნებოდა *ɛ*-ს *ɛ*-დ წარმოთქმის ტენდენცია *ɛ*+თანხმოვნის წინ, ამასთანავე არსებობდა საპირისპირო ტენდენციაც - *ɛ*-ს *ɛ*-დ წარმოთქმა. ეს მერყევი წარმოთქმა შენარჩუნდა XVI საუკუნეშიც; მონაცემულობა სიტყვებში ძირეული *ɛ*-თი: *bizarre - bizerre; catarre - caterre; sarpe - seipe; espargne - espergne; charue - cherrue; charme - chermie*; მონაცემულობა სიტყვებში ძირეული *ɛ*-თი: *merque - marque; dertre - dartre; boulevard- boulevard; cherté - charté* და სხვ.

¹ Fouché P. "Phonétique historique du français", v. II. Les voyelles Paris, 1958, pp. 370, 371, 374.

ანრი ეტიენის აზრით, *a*-ს უღერა *e*-ს ჩაცვლად, როგორც მაგ., *Pierre, guarre, place Maubart*, დამახასიათებელი იყო არახადიოტურატურო წარმოთქმისათვის; *a*-ს შუცვლას *e*-ით (*meri* - *mari*-ს ჩაცვლად, *Peris* - *Paris* ჩაცვლად) ის მიიჩნევს სამეფო კარის წრეებში გავრცელებულად.

საშუაღერანგულ პერიოდში მახვილიანი *o* (ღაი: *au*-დან მიღებული) დაბურული გახდა (*o*) *z*, *v* თანხმოვნებისა და თანხმოვანთ ჯგუფის *vr*-ს წინ, თუვე დაემართა *q* ღიხაც *s* + თანხმოვნის წინ, *s*-ს დაკარგვის შენდგომ, ანუ *to(s)t, prevo(s)t, omo(s)ne* (ორთ. *amosne*) ტიპის სიტყვებში.

დაბურელობისაკენ ტენდენციას ამჟღავნებს მახვილიანი *o* დაბურულ მარცვალში, მრუხედავად იმისა, ის ძირუდად ღია იყო თუ დაბურული. წარმოიშვა შერევე წარმოთქმა *u* - *o* -*ose, -orde, -ode, -off*-იან სიტყვებში. წარმოთქმების *arrose, chose, ose, pentecoste, sanglot, brode* გვერდით არხებობს წარმოთქმები *arrouse, chouse, ouse, pentecouste, sanglout, broude*. მახვილისწინა მარცვლებში მონაცვლეობს - *cousté ~ costé, fousé ~ fossé, arrouser ~ arroser* და ა.შ.

XVI ს.-ის ხმოვანთა სისტემა ახეთი იყო:

თანხმოვანთა სისტემაში არსებითი ცვლილებები არ მომხდარა. ურასული მახვილისა და *liaison*-ის გაჩენასთან დაკავშირებით წარმოიშვა თანხმოვანთა მხოლოდ ახალი ვარიანტები განსახვერულ პოზიციებში. მაგ., ბოლოკიდური თანხმოვანი *f* *v*-დ იქცევა მომდევნო ხმოვნის წინ პოზიციაში (ილ *a neuv'ā*), ბოლოკიდური *s* კი, იმავე პოზიციაში, *z*-დ უღერხ: შდრ. *il y en'a dis* და *diz'ames*.

თანხმდებელი ნიშნები X-XI სსსს

წარმოების საშუალების მახდელი	ნიშ- ნი	სა- ბა- რის	სა- ბა- რის	სა- ბა- რის	სა- ბა- რის	სა- ბა- რის
		ნიშ- ნი	ნიშ- ნი	ნიშ- ნი	ნიშ- ნი	ნიშ- ნი
წარმოების აღვივების მახდელი						
ბავშვისთვის	h b					
კბილისთვის						
კბილისთვის	h d					
აღვივარული						
წინაწინისთვის						
შუაწინისთვის						
უკანაწინისთვის	k g					
კუდარული						
სორისთვის						

ორთოგრაფია

წიგნის ბეჭდვის განხორციელებაში მონაწილეობდა საქართველოს სახელმწიფო უნივერსიტეტის ლინგვისტიკის ინსტიტუტის დადგენის საკითხი უფრო ადრე, ვიდრე XIV-XV საუკუნეებში. XVI ს-ის დასაწყისში ენაზე ბეჭდვითი გამოცემების რიცხვი მხატვრული ლიტერატურის ნაწარმოებები (რომანოები, ისტორიული ნაშრომები და მრავალი სხვ.) სტამბაში გამოიყენება დაწერილობაა სხვადასხვა ახეუ სხვადასხევაგვარად იხმარება დიაკრიტიკული ნიშნებით XVI ს-ის გრამატიკოებში მოთხოვნა, ფრანგული ორთოგრაფიის მოწესრიგებას; ჩნდება ორთოგრაფიის რეფორმისადმი მიძღვნილი მრავალი ტრაქტატი.

ფრანგული სამწერლო-ხაღიტერატურო ენის ორთოგრაფიის მოწესრიგების შესახებ წარმოსიშვა ორი თეაღსახრობა. I ორთოგრაფიის მიღეს ხსტემის სრული გარდაქმნა. II ორთოგრაფიის შენარჩუნება, გაუმჯობესების ხელშეწყობა ზოგიერთი ცუდიღების შეტახით. I თეაღსახრობის ერთ-ერთი წარმოსაღვგენელი დუი მკრე (ავტორი ერთ-ერთი პირველი

გრამატიკის) მხოლოდ აკრიტიკებდა მის თანამედროვე ორთოგრაფიას და მიუთითებდა, რომ მისი თანამედროვენი წერდნენ ისე, როგორც არ დაპარაკობდნენ და დაპარაკობდნენ ისე, როგორც არ წერდნენ, მისი აზრით, ორთოგრაფიის არსებითი ნაკლოვანებები იყო:

ა) ასოების ნაკლებობა, ანუ სიტყვაში ასოები უფრო ხაკლები იყო, ვიდრე ბგერები (მცირედ გაურცულებული ნაკლოვანება);

ბ) ზედმეტი ასოების დიდი რაოდენობა, ანუ ასოების, რომელთაც არ შეესაბამებოდა არცერთი ბგერა. მეგრეს მხედველობაში ექონდა ისეთი დაწერილობები, როგორიცაა parfait, dict, fait, ხადაც ახი e ზედმეტია, ან დაწერილობები briefmet, ung, besoiing, escripre-ის ტიპისა, რომლებშიც ასოები f, g, p არ ასახავდნენ წარმოთქმას;

გ) ერთი და იმავე ასოს გამოყენება სხვადასხვა ბგერის აღსანიშნად, მაგ. e ასოთი ბგერა k-ს და ბგერა f-ს გამოხატვა.

მეგრე მიიჩნევდა, რომ ორთოგრაფია უნდა ეფუძნებოდეს ფონეტიკურ პრინციპს, დაწერილობები ზუსტად უნდა ასახავდნენ წარმოთქმას, რამდენი ბგერაცაა – იმდენი ასო უნდა იყოს მათ აღსანიშნად.

რადიკალური აზრებით გამოირჩეოდა გრამატიკოსი რამუსიც. იგი მოითხოვდა, რომ დაწერილობებიდან ამოეღოთ ყველა ზედმეტი ასო, უხარგვდლო ნიშნები, ახეყ ასომეერთებები, რომლებიც მარტო ბგერას გამოხატავდნენ. მისი ორთოგრაფიული სისტემა იმავე ასოებსა და ნიშნებს შეიცავდა, რასაც იყენებდნენ მისი თანამედროვენი, მაგრამ ის მათ ხმარობდა ახალი მნიშვნელობით.

ტრადიციული ორთოგრაფიის შენარჩუნების მომხრენი უფრო მრავალრიცხოვანნი იყვნენ და მათ შორის იმ დროის ცნობილი მოღვაწეები და მწერლები: რობერ და ანრი ეტიენები, პელეტაე დიუ მანი (J. Peletier du Mans), დე ბეზი (Th. de Bèze) და ეტიენ პასკიე (E. Pasquier).

პელეტაე დიუ მანმა მწვავედ გააკრიტიკა მეგრეს ორთოგრაფიული რეფორმა; პელეტაე აღიარებდა ორთოგრაფიის რეფორმის აუცილებლობას, მაგრამ წინააღმდეგი იყო ორთოგრაფიის ფონეტიკური პრინციპისა; მისი აზრით, ხვევების შექცევა არ შეიძლება; ფონეტიკური დაწერილობები არ იძლევა

შესაძლებლობებს, რომ მივაკვლიოთ იმ კავშირებს, რაც არსებობს მარტივ და წარმოებულ სიტყვას შორის; წარმოიქმნა დაფუძნებული ორთოგრაფია მისხობის განსხვავებას შეცნობათა ორთოგრაფიასა და უბრალო ადამიანთა დამწერლობას შორის.

შეგრესა და რამესის შემოთავაზებული ძირეული გარდაქმნები ორთოგრაფიის სფეროში არ განსორციელდა. გაცილებით დიდი მხარდაჭერა მოვა რამბერ ეტიქის შეხედულებებს; რ. ეტიქი წინააღმდეგი იყო ზოგადდარებული და შეტ-ნაკლებად დადგენილი ორთოგრაფიის სრული შეკვლისა, იმ ორთოგრაფიისა, რომელიც მიღებული იყო პარლამენტსა და სახამართლო-აღმინისტრაციულ ინსტიტუტებში, ანუ ოფრიდიულ პრაქტიკაში.

რამბერ ეტიქი თახამიშვევრულად ატარებს ეტიმოლოგიურ პრინციპს ორთოგრაფიაში, იმ შემთხვევების გამოკლებით, როდესაც ეტიმოლოგია მკვეთრად ეწინააღმდეგება ტრადიციას; მაგ., იგი ემხრობა დაწერილობას — *cengle* (< *ლათ. cingula*), მაგრამ ასევე იძლევა ფართოდ გაერცელებულ დაწერილობას — *sangle*. იგი უარს ამბობს ზოგადდარებულ დაწერილობაზე მხოლოდ შაშინ, როდესაც ეს ხელს უშლის სხვადასხვა მნიშვნელობის მქონე სიტყვების დიფერენცირებას; ასე მაგ., იგი გვთავაზობს დაწეროთ *poids*, რადგან ის მას უკავშირდება *pondus*, *poix*-ს (*ლათ. pix*-დან) და *pois* (*ლათ. pisum*-დან), თუმც საივუ ეს სიტყვა ერთხიორად აღერდა. რ. ეტიქი მოიხვეს, რომ დაწერილობა უნდა ახახუდეს იმ სიტყვათა კავშირებს, რომლებიც ერთი ფუძიდან წარმოიშვენ; მისი აზრით, უნდა დაიწეროს და წარმოითქვას *beste*, *bestail*, რათა ჩანდეს ამ სიტყვების კავშირის კვალი ლათინურ ნასესხობა — *bestial*-თან, ხადაც *s* წარმოითქმოდა.

მრავალრიცხოვანი ნაწარმოებები, რომლებიც დაიბეჭდა რამბერ ეტიქის სტამბაში, განსაკუთრებით მისი „ფრანგულ-ლათინური ლექსიკონი“ („*Dictionnaire françois - latin contenant les mots et manieres de parler françois tourmez en latie*“, Paris, Robert Estienne, 1539), მნიშვნელოვნად უწყობდნენ ხელს მის მიერ შემოთავაზებული ორთოგრაფიის გაერცელებას.

ამგვარად, XVI ს.-ში, ჯერ კიდევ არ არსებობს სამწერლო-ხალიტერატურის ენის ხრუდად დადგენილი ორთოგრაფიული ნორმები. ჯერ კიდევ არ არის მიღებული წერაში გახსხვავება ბგერებისა - u (ხმოვანი) და v (თანხმოვანი). ამ მიზნით კვლავ გამოიყენება ასე: u ორთოგრაფიაში ასო i გამოიყენება როგორც ხმოვანი i-ს, ასევე თანხმოვანი j-ს აღხანიშნად. ბგერა s სხვადასხვა ახლებით გამოიხატება - s, ç, ce და t (დაბოლოებაში -tion).

დიაკრიტიკული ნიშნები უკრო, ხშირად იხმარება: ვრცელდება accent aigu-ს გამოყენება, მხოლოდ სიტყვის დასაწყისში, ხდება accent grave, ძირითადად - წინდებული ზ-ით. ხშირად გამოიყენება accent circonflexe, აბოსტროფი და ტრემა.

მ ო რ ფ ო ლ ო გ ი ა არსებითი სახელი

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საშუალოდრანგული პერიოდის მანძილზე, არსებითმა სახელმა საბოლოოდ დაკარგა ბრუნვის ფორმები.

რიცხვის კატეგორია, არსებით სახელთა მრავლობითი რიცხვი კვლავ ფლექსია -s-ით გამოიხატება, მაგრამ შერევი გახდა ამ ბგერის წარმოთქმა, რადგან თანხმოვანით დაწყებული სიტყვის წინ s აღარ წარმოითქმოდა.

ერთი და იმავე არსებითი სახელის სხვადასხვა ფორმები, მხოლოდობისა და მრავლობითი რიცხვში, იშვიათად არის შენარჩუნებული. XVI ს.-ში ასეთი არსებითი სახელები იწვევრნ გათანაბრებას ან მრავლობითი, ან მხოლოდობითი რიცხვის ფორმით. მაგ., oisel - oiseaux ტიპის მონაცვლეობა XVI ს.-ის მწერლებთან იშვიათად გვხვდება; რეკულარული ხდება: oiseau - oiseaux.

მონაცვლეობა შენარჩუნებულია -al-ზე დაბოლოებულ არსებით სახელებში: cheval - chevaux, თუმცა გვხვდება გათანაბრებული ფორმები ამ შემთხვევებში, რომლებშიც თანაბდროვე ენამ შეინარჩუნა მხოლოდობითი და მრავლობითი

რიცხვის ფორმების დაპირისპირება; მაგ., canals (Rabelais); madrigals, vassals, დარეგისტრირებულნი ღანუს ლექსიკონში (O. de La Noue, „Dictionnaire de rimes françaises selon les lettres de l'alphabet“, Genève, 1596); -ai-ზე დაბოლოებულ არსებით სახელებში, მხოლოდითი და მრავლობითი რიცხვის ფორმების უნიფიკაციისადმი ტენდენცია უფრო თანამიმდევრულია; ღანუს ლექსიკონში მოყვანილია ფორმები: bails, soupirails, espouvantails, travaux, gouvernails, portails, atirails, თემც რომსართან გვხვდება ფორმა portaux, დ'ობინიესთან – espouvantaux. ფორმათა მონაცვლეობა შენარჩუნებულია ისეთ სიტყვებში, როგორცაა: ciel - cieux, linceul – linceux, escurel - escureux.

ლიტერატურულ ნაწარმოებებში იშვიათად გვხვდება ძველი, გაუთანაბრებელი ფორმები მხოლოდითი რიცხვისა: chapel (Jean Lemaire de Belges), agnel (Marguerite de Navarre), coutel (Noël du Fail), chastel (d' Aubigné), ასევე oysel და tombel. ასეთ შემთხვევებში უფრო კანონზომიერი იყო მხოლოდითი რიცხვის ფორმების გათანაბრება მრავლობითის მიხედვით: chapeau – chapeaux, agneau – agneaux, chasteau – chasteaux.

სქესის კატეგორია მამრობითი სქესის არსებით სახელებს არ გააჩნიათ სპეციალური დაბოლოება, მდებრობითი სქესის არსებით სახელთა უმეტესობა ბოლოვდება რედუცირებულ ფ-ზე. თავისებურია -eur-ზე დაბოლოებულ არსებითთა მდებრობითი სქესის წარმოება ძველფრანგულის მსგავსად, შეხადლებელია მონაცვლეობა -eur – -eresse: brodeur – broderesse (Palsgrave), menteresse (R. Estienne); მაგრამ უფრო ხშირია მონაცვლეობა -eur – -euse იმიტომ, რომ, XVI ს-ში, ბოლო I არ წარმოითქმოდა. მეგრე მიუთითებს, რომ -eur-ზე დაბოლოებულ არსებით სახელთა მდებრობითი სქესი იწარმოება სუფიქს -euse-ის საშუალებით (tous denominatifs, en -eur, tirés des verbes sont masculins denotants une fréquentation de l'action de verbe: comme frappeur, batteur de frapper et battre, et font leurs féminins en -euse. – Meigret. „Le Tretté...“ Des noms. Ch. V).

სუფიქსი -trice დავრთვის წიგნური წარმოების არსებით სახელთა მდებრობით სქესს: divinatrice (Montaigne), Nécessité fut inventrice d'Eloquence (Rabelais, IV, Prologue).

არტიკლი

სახელობითი ბრუნვის ფორმების დაკარგვის შემდეგ, რასაც ადვილი შეიძლება საშუალოდროულ პერიოდში, არტიკლის ყირიმები იყავა, რაც თანამედროვე ენაში: განსაზღვრულობათის - le, les, la, les; განსაზღვრულობათის - un, des, une, des; პარტიტიულიობათის - du, de la.

განსაზღვრული არტიკლის გამოყენება დამატების ფუნქციისა და ასევე შემასმენლის სახელადი ნაწილის ფუნქციისა არსებითი სახელების წინ ჯერ კიდევ არ იყო ხორმადობებული; მაგ., *Cestuy jour et les deux subsequens ne leurs apparut terre ne chose aultre nouvelle.* (Rabelais, L. IV, ch. II, p. 24).

ღვი მგვრეს მიერ, ნის გრამატიკაში, მოყვანილი ნიმუშების საფუძველზე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ განსაზღვრული არტიკლი რეგულარულად იხმარებოდა კონტექსტით განსაზღვრული არსებითი სახელების წინ და ერთეული მცნებების აღმნიშვნელი არსებითი სახელების წინ.

XVI ს-ის ბოლოდან არტიკლი ხშირად იხმარება აბსტრაქტული ცნებების გამოხატველი არსებითი სახელების წინ: თუმცა, ასეთ შემთხვევებში, არტიკლის გამოყენება შერეულია: თანდებულობითი აბსტრაქტული არსებითი სახელი უფრო ხშირად უარტიკლოდ გვხვდება, ვიდრე არტიკლოთ. პრულიკაციებს ფუნქციისა აბსტრაქტული არსებითი სახელებიც, ასევე, იხმარებოდნენ არტიკლითაც და უარტიკლოდაც.

პარტიტიული არტიკლის ხმარება შერეულია. ხშირად, უიულოდობის მნიშვნელობა, რომელიც თანამედროვე ენაში პარტიტიული არტიკლით გადმოიცემა, შეიძლება ადვილმწიფი უარტიკლო არსებითი სახელით; მაგ.:

D'iceux gras beufz avoient fait tuer troys cens soixante - sept nulle et quatorze, pour estre à mardy gras salez, affin qu'en la primavere ilx eussent beuf de saison à tas. (Rabelais, I, ch. IV, p. 14).

ზედსართავი სახელი

რიცხვის კატეგორია. ზედსართავი სახელთა მრავლობითი რიცხვი იმავე წესებით იწარმოება, რადაც არსებით სახელთა მრავლობითი რიცხვი.

ზედსართავთა მორფოლოგიის თავისებურებას წარმოადგენს დუბლეტურ ფორმათა შენარჩუნება, რომელთა გამოყენება არ არის იხე დიფერენცირებული. როგორც თანამედროვე ენაში: beau, bel; mou, mol; fou, fol; vieux, vieil; nouveau, nouvel და სხვა ფორმები იხმარებიან როგორც ხმოვან, ასევე თანხმოვან ბგერაზე დაწებულ სიტყვების წინ: votre beau Euripides (Rabelais); un bel spectacle (Brantôme); je suis bien fol, fol de désir (Marot); le mol filz de Venus (Marot); ton vieil cousteau (Marot); vieil homme (Marot).

სქესის კატეგორია. მრავალრიცხოვანთა იმ ზედსართავთა კატეგორია, რომელთაც არ გააჩნიათ სპეციალური დაბოლოება მამრობით სქესში, მდედრობით სქესს კი აწარმოებენ მამრობითი სქესის ფორმაზე რედუცირებული *ფ-ს* დართვით. XVI ს-ში, ამ ტიპის მიხედვით, საბოლოოდ გარდაიქმნებიან ის ზედსართავები, რომელთაც ერთი და იგივე ფორმა აქვთ მამრობით და მდედრობით სქესში და რომელთა გათანაბრება ვერ დასრულდა ხაშუაღწერანგულ პერიოდში. ასე, მაგალითად, ზედსართავი *vert*-ხატან იწარმოება მდედრობითი სქესის ახალი ფორმა *verte* (რომელიც სპორადიულად გვხვდებოდა ძველწერანგულშიც). მაინც, ცალკეულ შემთხვევებში, ფორმა *vert* გვხვდება მდედრობითი სქესის არსებით სახელუბთან; მაგ. *sur l'herbe vert* (Lemaire), *l'escorce vert* (Marot). მდედრობითი სქესის ძველწერანგული ფორმა *grand* კვლავ გვხვდება, თუმცა ჭარბობს ფორმა *grande*. მდედრობითი სქესის არსებით სახელუბთან ფორმა *grand*, ხვეულებრივ, გამოიყენება პრეპოზიციისაში; მაგ., *ta grand bonté* (Marot), *tes grands merveilles* (d'Aubigné); მაგრამ ასეთივე პოზიციასში გვხვდება *grande*-ც:

Lors il les mena par les grands degrez du chasteau, passant par la seconde salle, en une grande gualerie. (Rabelais).

-ic-ზე დაბოლოებულ ზედსართავებს, რომელთა შორის ჭარბობდა ვლათინური ნასესხობანი, როგორიცაა, მაგ., *domestic*,

poetic, rustic და სხვ. ტენდენცია პქონდათ, რომ სქესის დაბოლოებები ეწარმოებინათ clair, claire ტიპის მიხედვით, ანუ მაშრობია სქესში ბოლოუკებოდნენ -ic-ზე, მდგდრობითში კა -ique-ზე. მხოლოდ ზედსართავი სახელი publique არ იცველებოდა სქესის მიხედვით.

მნიშვნელოვანი მერყეობა შეინიშნებოდა -il-ზე დაბოლოებულ ზედსართავ სახელთა სქესის დაბოლოებების წარმოების დროს. ეტიმოლოგიური მიმართებით კანონზომიერი ფორმები ლათინურიდან ნახესხება ზედსართავებია facile, fertile, habile, hostile, humble, debile, puerile მონაცველებოდნენ სქესის მიხედვით დოფერენცირებულბთან: facil - facile, fertil - fertile, habil - habile, debil - debile, pueril - puerile. მაგრამ სქესის მიხედვით უცვლელი ფორმები, რომლებიც რეგულირებულ ფ-ზე ბოლოუკებოდნენ, მაგ., facile, fertile, უფრო ტიპურნი იყვნენ.

ზედსართავ სახელთა შედარებითი ხარისხები რეგულარულად იწარმოებიან ანალოგიკური ვ'ით, ანუ ზმნიშვლების plus, moins, le (la, les) plus, moins მიერთებით ზედსართავით.

ზედსართავთა შედარებითი ხარისხების სინთესური ფორმები თითქმის ვაქრა და იშვიათად გვხვდება ცალკეულ აუტორებთან. მაგ.:

vient non au plus fort ou greigneur (Rabelais, L. II, ch. XXVII).

ნაცვალსახელები

პირის ნაცვალსახელები. ჯერ კიდევ საბოლოოდ არ დაკარგულა მიცემითი ბრუნვის უმახვილო ფორმა li; მაგ., Je tiens tant de li (Marot).

ზმნური ფორმები, რომელთაც შეინარჩუნეს პირის დაბოლოებები, შეიძლება იხმარებოდნენ პირის ნაცვალსახელთა გარეშე:

Voilà que c'est le bon traitement et la grande familiarité que leurs avez par cy devant tenue vous ont rendu envers eulx contemptible. (Rabelais, L. I, ch. XXXII, p. 99).

საერთოდ სუბიექტურ ნაცვალსახელთა გამოყენება ზმნის პირიან ფორმებთან ნორმად იქცა. ამასთან დაკავშირებით, ნაცვალსახელი ილ უფრო და უფრო ხშირად გვხვდება უპირო ზმნურ კონსტრუქციებთან:

Si non Normand fut faché il ne le fault pas demander.

(Des P. Nouv. récr., VII).

თუმცა გრამატიკული ნორმისზღვიის პროცესი ჯერ კიდევ არ დასრულებულა; ამას მოწმობს ის ფაქტი, რომ XVI ს.-ში, იშვიათად, თუცა მაინც გვხვდება უპირო კონსტრუქციებს პირის ნაცვალსახელ ილ-ის გარეშე მაგ.:

Et lui faschoit d'avoir perdu sa femme si tôt, laquelle estoit encore de bonne emplette. (Des P. Nouv. récr., VIII).

... et si possible est, par engins plus expediens, cauteles et ruses, nous saulverons toutes les ames (Rabelais, L. I, ch. XXIX, p. 92).

XVI ს.-ის მანძილზე ძლიერ იზღუდება პირის სუბიექტურ ნაცვალსახელთა je, tu, il გამოყენებას შესაძლებლობა დამოუკიდებელი ხინტაქსური ფუნქციით. ამ ფუნქციას ახრულებენ პირის ნაცვალსახელთა თბიექტური ფორმები, ისინი შეიძლება კავშირებით იყვნენ შეერთებულნი; მაგ.: *comme toi et moi le ferons, toi et moi irons la. (Meigret, Grammaire, ch. VI).*

დამოუკიდებელი გამოყენების უნარს ინარჩუნებდა ნაცვალსახელი je-ც, რომელიც, შეიძლება, ზმნიდან გამოყოფილი ეოფილიყო ჩართული წინადადებით:

Je, dist frere Jean, ne suis point clerc. (Rabelais, L. I, ch. VIII).

რამდენთან გვხვდებოდა არქაული კონსტრუქციები ილ-ით, რომლებიც გამოიყენებოდა შემასმენლის სახელადი ნაწილის ფუნქციით:

Qui feut bien faché et marry? Ce fut il. (Rabelais, L. I, ch. XII).

კუთვნილებითი ნაცვალსახელები. XVI ს.-ის მანძილზე, ისევე როგორც საშუალოფრანგულ პერიოდში, კუთვნილებითი ნაცვალსახელთა მახვილიანი და უმახვილია ფორმების ფუნქციონალური დიფერენციაციის პროცესი გრძელდება. კუთვნილებითი ნაცვალსახელთა მახვილიანი ფორმები ნაკლებად ხმარებულნი გახდნენ არსებით სახელებთან.

კუთვნილებითი ნაცვალსახელება, როგორც წესი, იხმარებოდნენ არტიკლების le (la, les) თახხლებით.

მაშაადამე, XVI ს-ის ბოლოს, ენაში უკვე არსებობდა კუთვნილებითი ზედსართაყები და კუთვნილებითი ნაცვალსახელება.

კუთვნილებითი ზედსართაყები

ჩხოლ. რიცხვი	მრავლ. რიცხვი
I პ. mon, ma, mes	notre (nostre), nos
II პ. ton, ta, tes	votre (vostre), vos
III პ. son, sa, ses	leur, leurs

კუთვნილებითი ნაცვალსახელება

ჩხოლ. რიცხვი	მრავლ. რიცხვი
I პ. le mien, la mienne	les miens, les miennes
II პ. le tien, la tienne	les tiens, les tiennes
III პ. le sien, la sienne	les siens, les siennes

ჩამოთვლისას ან კავშირების საშუალებით რამოდენიმე არსებითი სახელის შეერთებისას, კუთვნილებითი ზედსართაყი თითოეული არსებითი სახელის წინ კი არ იხმარებოდა, არამედ მხოლოდ პირველის წინ:

De mode que les assistans et naucriers ouirent ses cris, soupirs et gémissements. (Rabelais).

აინაღოვიური გამოყენება შეინიშნებოდა იმ შემთხვევებშიც, როდესაც შეერთებული იყო ორი, გრამატიკული სქესის მიხედვით განსხვავებული არსებითი სახელი; მაგ.:

Son maistre et maistresse (Marguerite de Navarre).

კუთვნილებითი ნაცვალსახელება იხმარებოდნენ როგორც არსებითი სახელები, მაგ.:

Et n'y espargneray du mien pour contemperer et amodier, les conditions controverses entre les deux parties. (Rabelais).

კუთვნილებით ზედსართაყებთან არტიკლის გამოყენებაც შეიძლებოდა:

Vous praevoiez et prognostiquez la nostre victoire. (Rabelais).

ჩვენებითი ნაცვალსახელება, საშუალოფრანგულ პერიოდში, მასობითი სქესის მრავლობითი რიცხვის სახელადებითი ბრუნვის ფორმები *eil* *eist* გაქრა; აღარ

იხმარებოდა მხოლოდითი რიცხვის მიცემითი ბრუნებს ფორმა cestuy, ბრადღებითი ბრუნვის (აკუსატივის) ფორმა est. თუმც XVI ს.-ის მანძილზე იყო ცალკეული შემთხვევები ძველი ფორმების და ასევე ძველფრანგული სრული ფორმების ხმარების: icestuy, icelluy, icelle, iceulx. მაგ.:

La ferveur de tes estudes requieroit que de long temps ne te revonnasse de cestuy philosophique repous.

(Rabelais, L. I, ch. XXIX, p. 91).

Ceste sacrée amitié tant a emply ce ciel, que peu de gens sont aujourd' huy habitans par tout le continent et isles de l'Ocean, qui ne ayent ambitieusement aspiré estre receuz en icelle...

(Rabelais, L. I, ch. XXXI, p. 94).

ძალიან იშვიათად გვხვდებოდა მამრობითი სქესის მხოლოდითი რიცხვს სახელობითი ბრუნვის ძველი ფორმა est.

XVIs-ის პოლოს, დასრულდა ჩვენებითი ნაცვალსახელების დიფერენციაცია ჩვენებით ზედსართავებად და ჩვენებით ნაცვალსახელებად, დიფერენციაცია, რომელიც ტიპურია თანამედროვე ფრანგული ენისათვის.

ჩვენებითი ზედსართავები: cet, cette (ceste), ces.

ჩვენებითი ნაცვალსახელები: celluy, celle, ceux, celles; ce, cela, cecy.

ნაცვალსახელი ce იხარჩუნებდა თავის დამოუკიდებლობას და იხმარებოდა ყოველგვარ სმნურ ფორმასთან:

Je trouve beau ce... (Rabelais, L. I, ch. XVI, p. 50).

ზოგ შემთხვევაში ნაცვალსახელოვანი ზედსართავის ჩვენებითი მნიშვნელობა შეიძლება გაძლიერებულიყო ზედსართავი სახელით propre:

Ce propre jour, comme Dieu le voulut, arrive un vieil gros et rouge Chiquanous. (Rabelais).

განუსაზღვრელი ზედსართავები და ნაცვალსახელები. Nul, nulle იხმარებოდა როგორც არსებითი სახელის, ასევე ზედსართავი სახელის ფუნქციით. შეიძლება კჰონოდა დადებითი მნიშვნელობაც „რომელიც“ (როგორც ძველფრანგულ ენაში):

Si j'en voy nulle transporter qui se desvoya,

Sus mon col la viens rapporter à bien grand' joie

(Marguerite de Navarre).

Un, uns, une, unes წარმოადგენს ნაცვალსახელს და გვხვდება დამოუკიდებლად:

Les quelles sont unes noires, autres fauves, autres cendrées.
(Rabelais).

Autre, autrui-ს ტენდენცია აქვს, რომ გამოიყენებოდეს ნაცვალსახელოვან ზედსართავად, მაგრამ, ზოგჯერ, გვხვდება ნაცვალსახელის ფუნქციითაც:

Autre que luy n'estoit entré, (Des P).

Chacun, chacune შეიძლება გამოიყენებოდეს როგორც არსებითი სახელის ფუნქციით, ასევე ზედსართავის ფუნქციითაც:

Et chacun personne a son meurtrier derrière avant qu'elle s'estonne. (D. Aubigné).

Pleust à Dieu q'un chacun sceust aussi certainement sa genealogie, depuis l'arche de Noë jusques à cest l'age. (Rabelais, L.I, ch. I, p.5).

Aucun ხშირად იხმარება დადებითი მნიშვნელობით:

Et nonobstant la remontrance d'aucuns de l'Université...

(Rabelais, L. I, ch. XVII, p. 54).

Combien qu'aucuns docteurs scotistes ayent affirmé que sa mère l'alaicta...

(Rabelais, L. I, ch. VII, p. 92).

შიმარებითი და კითხვითი ნაცვალსახელები. მიმართებითი ნაცვალსახელები: qui, que, lequel, lequelz, auquel, à laquelle, auquelz; daquel, de laquelle, desquels.

ნაცვალსახელი lequel (და ყველა მასე ფორმა) ვართოდ იყო გავრცელებული XVI ს.-ში. ის გამოიყენებოდა იმ შემთხვევებში, რომლებშიც თანამედროვე ენაში იხმარება მხოლოდ qui. Lequel, შეიძლება, თავისი მნიშვნელობით, წყნებითი ზედსართავის ექვივალენტურიც ვოფილიყო:

Moiennans lesquelles loys, les femmes vefves pevent franchement jouer du serrecropiere à tous enviz.

(Rabelais, L. I, ch. III, p. 13)

Luy mesmes les disoit par curer, et y fondoit quelques cas pratiques. . . lequelz ils estendoient aucunes fois jusques deuz ou troys heures. (Rabelais, L. I, ch. XXIII, p. 71).

კითხვითი ნაცვაფსახელება: qui, que; quel, quels, quelle, quelles, lequel. ნაცვაფსახელი quel, ამ პერიოდში, დიფერენცირებულია სქესის მიხედვით, ანუ აქვს მდებრობათი სქესის ფორმაც.

ზ მ ნ ა

გრძელდება ზმნური დაბოლოებების ახალოვიური გასწორება – გათანაბრება, რომელიც დაიწყო საშუალო-ურანგულ პერიოდში და უპირატესად ორთოგრაფიული ხასიათის უფროა, ვიდრე წარმოთქმითი.

დაბოლოება -e: ა). თანდათანობით ვრცელდება და აუცილებელი ხდება I უღლების, ხმოვანზე დაბოლოებულ ფუძიანი ზმნების Présent indicatif-ის მხ. რიცხვის I პირში: (je) prie, accomplies, crie, supplie; ბ). გავრცელდა Présent subjunctif-ის მხ. რიცხვის ფორმებში; ძველი ფორმები, e-ს გარეშე, ძირითადად, გვხვდება მყარ სიტყვაშეერთებებში; მაგ: Dieu (te, nous, vous) gard, Dieu pardoint, Dieu doint და სხვ.

დაბოლოება -s: ა). ვრცელდება III უღლების ზმნების Présent indicatif-ის მხ. რიცხვის I პირში; თუმცა, ორთოგრაფიაში იგრძნობა ამ ფორმის მერყეობა – გვხვდება -s-იანი ფორმებიც და მის გარეშეც; მაგ., მაროსთან: je dis, je crois, je bois, j'ecris; ამასთანავე – je dy, je croy, je boy, je te t'escry. XVI ს.-ის ბოლოს, უმეტესად, -s-იანი ფორმები მკვიდრდება; ბ). ვრცელდება Impératif-ის მხ. რიცხვის მე-2 პირში, მაგრამ მონაცემდობენ -s-იანი და მის გარეშე ფორმები (თანაარსებობენ). მეგრე აფიქსირებს vas ფორმის გვერდით va-ს, prens, respons. რაბლესთან გვხვდება -s-ის გარეშე ფორმები:

Passant ici ceste poterne

Garny toy de bouue lanterne. (Rabelais)

tien toy pres de moi. (Rabelais)

გ). ვრცელდება, თანდათანობით, III უღლების ზმნების Passé simple-ის მხ. რიცხვის I პირში; გვხვდება -s-იანი ფორმებიც და მის გარეშეც ტექსტებში თანაარსებობს ორივე

ფორმა; შავ. შაროსთან: je m'assis, dus, souffris, receuz; ასევე receu, adverty, servy, vy და სხვა.

დ) XVI ს.-ის ბოლოს, დასტურდება Imparfait indicatif-ის და Conditionnel présent-ის მხ. რიცხვის I პირში. გვხვდება სამივე დაბოლოება -oy (-oi), -oye (-oie), oys (-ois), ყველაზე იშვიათად -oy(-oi) მეგრეთთან გვხვდება i'eymoe და i'eymoes. ანრო ეტიენი უპირატესობას -ois-ს ანიჭებს და ამას ხინის კეთილხმოვანების მოთხოვნებით.

დაბოლოებები -ions, -iez, რომლებიც გავრცელდა Présent subjunctif-ში ჯერ კიდევ საშუალოფრანგულ პერიოდში, XVI ს.-ის მანძილზე თანაარსებობენ -ions-სა და -ez-თან ერთად.

შსნურ დაბოლოებათა უნიფიკაციაზე გვეყენა მოახდინა რულეცირებულს ც-ს დაკარგვამ შრავლობითი რიცხვის მე-3 პირის დაბოლოებაში -oient (Imparfait indicatif-სა და Conditionnel présent-ში). გრამატიკოსები ამ დაკარგვის შიშინევენ ხალხური სეპარატევივლების მახასიათებლად. ამგვარად, ჩნდება წარმოთქმა etwet, serwet, ნაცვლად etwee(n)t, serwee(n)t-ისა (ორთოგრაფია: étoient, servoient), ასე შრავლობითი რიცხვის მე-3 პირი ემთხვევა მხოლოდობითი რიცხვის მე-3 პირს. ეს ფორმა დეკლესტში ერთმარცველიანია და არა ორმარცველიანი.

XVI ს.-ში, შესნურ დაბოლოებათა ანალოგიური გათანაბრება, არსებითად, გრაფიკული ხასიათისაა. იგი მოწმობს პირის დაბოლოებათა ხსტემის საბოლოო დაშლას (რომელიც ძალიან მეტად იყო ძველფრანგულ პერიოდში). Présent indicatif-ის მხ. რიცხვის I პირში -e-ს გამოწეწამ უნიფიციირებული გახადა მხოლოდობითი რიცხვის სამივე პირის დაბოლოებები, რადგან მე-2 პირის -s და მე-3 პირის -t წარმოთქმიდან გაქრა ჯერ კიდევ საშუალოფრანგული პერიოდის დასაწყისში. ამგვარად, მხოლოდობითი რიცხვის I, II და III პირის ფორმებმა დაიწყეს ერთხორად წარმოთქმა: je prie, tu prie(s), il prie(t).

-s-ს გავრცელება Présent indicatif-ის, Passé simple-ის, Imparfait indicatif-ის, Conditionnel présent-ის I პირზე, ხელს უწყობს იმ მოვლენას, რომ -s აღად იყოს მხოლოდობითი რიცხვის II პირის მახეწებელი (შარ.: Certes la flexion avait perdu beaucoup de son caractère primitif par l'amuissement partiel de s; elle devenait en grande

partie orthographique. Il n'en est pas moins vrai qu'ajouter s, c'était faire un pas de plus dans l'assimilation des diverses formes personnelles, et par suite détruire un reste de la flexion verbale. (Brunot F., „Histoire de la langue française“, t. 2, p. 325).

II უღლებების ზმნების Présent indicatif-ში დაბოლოება -s, გაქრა რა მხოლოდითი რიცხეის წარმოთქმიდან, იქცევა მრავლობითი რიცხეის მახეულებლად: ი-იანი ფუძეები მხოლოდითი რიცხვში მონაცვლელობენ -s-იან ფუძეებთან მრავლობითი რიცხვში:

je fini - (s)	nous finiss - on(s)
tu fini - (s)	vous finiss - e(z)
il fini - (t)	ils finiss - ent

ამგვარად, XVI ს-ში, ზმნის მორფოლოგიური განვითარება ხასიათდება პირის დაბოლოებათა საბოლოო გაქრობით წარმოთქმიდან, გარდა მრავლობითი რიცხვის I და II პირისა პირის ნაცვალსახელთა უმახვილო ფორმები იქცნენ პირის ზმნური კატეგორიის გამოხატვის ძირითად ხაშუადებად. მათი გამოყენება ზმნის პირიან ფორმებთან ნორმა გახდა; გამოჩნდის შუადგენდნენ შინაგან ფლექსიიანი ზმნურა ფორმები, რომლებშიც პირის კატეგორია გამოიხატებოდა ფუძის სპეციფიკური ცვლილებებით: suis, puis და სხვ.

რიგი ზმნების დროთა მორფოლოგიური ტიპები დეკრ კიდევ არ იყო დადგენილი.

I უღლებების ზმნების Passé simple-ის მორფოლოგიური ტიპი არ იყო სრულად სტაბილური. სამწერლო-საღვთისმეტყველო ენაში, I უღლებაში, ერცვლდება -ი-იანი ფორმები: demandis, troviz, montistes და სხვ. ეს ფორმები ხალხური მეტყველებიდან მოდიოდა და გრამატიკოსები შეკაცრად აკრიტიკებდნენ. მეგრე ამგვარი ფორმების ხმარების წინააღმდეგი იყო და აღნიშნავდა, რომ მათი წარმოშობა შეცდომისა და უმეტრების შედეგაო.

II და III უღლებების სოვიერთ ზმნაში -ი-იანი ფორმები კონკურირებს -ა-იან ფორმებთან. ეს უკანასკნელი იმარჯვებს იმ შემთხვევაში, თუ მას ვნებითი გვარის მძღუობაშიც -ა-იანი ფორმა აქვს. ჩნდება vescut vesquit-ის გვერდით, volsis ადგილს უთმობს volus-ს და ა.შ.

I უღლების ზმნების მრავლობითი რიცხვის III პირში გვხვდება ფორმა -arent-ით, ანუ თემატურ -a ხმოვნანის ანალოგიური ფორმა. ჩაცვლილ -erent-სა. ამ ფორმას ხშირად იყენებს დიუ ბელე თავისი წიგნის «ღაცვა და განდიდება ფრანგული ენისა» I გამოცემაში.

ასევე შეინიშნება ანალოგიური გათანაბრებისაქენ ტენდენცია, ინფინიტივის ფორმის პოხედეთ, Futur-ში; პარადეღურად იხმარება ძველი და ანალოგიური ფორმები: assaudray და assailliray, faudray და failiray, verrai და voirray, aray და avray, dorray და donneray და სხვ.

კავშირებით კიდევშიც იგივე ანალოგიური გათანაბრების პროცესი მიმდინარეობს. Présent subjonctif-ში, რომლის მორფოლოგიური ტიპი ყველა უღლების ზმნებისათვის ოდიოტანვე მერყევა იყო, ეთარდება შესაგანა ფლექსია, რომელიც, გარკვეულწოდად, წარმოადგენს კიდოს კატეგორიის გამოხატვის გრამატიკულ საშუალებას; მაგ.: tiens - tienne, veux - veuille, prens - preigne და სხვ.

Imparfait subjonctif-ში, ისევე როგორც საშუაღურანგულ პერიოდში, I უღლებაში, მრავლობითი რიცხვის I და II პირში, უპირატესად, შემდეგი ტიპის ფორმები: aimissions, aimissiez; ფორმები aimassions, aimassiez იშვიათად გამოიყენება.

-u იანი Passé simple-ის გავრცელება ხელს უწყობდა -u იანი Imparfait subjonctif-ის ანალოგიური ტიპის შექმნას: faulsiſt, veusiſt ტიპის ფორმებთან ერთად იხმარებოდა faſu(s)t, valu(s)t, voulsu(s)t-თან ერთად - voulusse. ეს ფორმები კონკურირებდნენ.

დროთა რთული ფორმები. ინდიკატივის რთულ ფორმათა კომპონენტები უფრო მოძრავნი იყვნენ, ვიდრე თანამედროვე ენაში. დამხმარე ზმნასა და წარსული დროის მიხედვობას შორის უფრო მეტი ჩანართების შესაძლებლობა იყო, ვიდრე დღევანდელ ენაში:

Depuys certaines années ilz ont avecques leurs estudes adjoinct saintes Bibles. (Rabelais).

რთული ფორმის კომპონენტების განცალკევების შემთხვევები განსაკუთრებით ხშირია პოეზიაში:

ont d'avirons ja couvertes les eaux. . . (Ronsard)

დადგინდა მიმღეობის დამატებასთან შეთანხმების
წესები, რომლებიც შენარჩუნებულია თანამედროვე ენაში.
მაგრამ, XVI ს-ში, გრამატიკოსთა ნაწილი არ იცავდა ამ
წესებს.

როგორც ზმნურ ფორმებში, მიმღეობათა შეთანხმების
წესები გადმოსცა პოეტმა კლემან მარომ (Clément Marot):

Enfants, oyez une leçon
Nostre langue a ceste façon
Que le terme qui va devant
Voluntiers regist le suyvant.
Les vieulx exemples je suyvray
Pour le mieulx: car à dire vray
La chanson fut bien ordonnée
Qui dit: - M'amour vous ay donnée,
Et du bateau est estonné
Qui dit: M'amour vous ay donné
Voilà la force que possède
Le femenin quand il precede,
Or prouveray par bons tesmoings
Que tous pluries n'en font pas moins;
Il faut dire en termes parfaictz:
Dieu en ce monde nous a faictz;
Fault dire en parolles parfaites
Dieu en ce monde les a faictes;
Et ne fault point dire en effect:
Dieu en ce monde les a faict,
Ne nous a faict parcelllement,
Mais nous a faictz tout rondement.
L'italien, dont la faconde
Passe les vulgaires du monde,
Son langage a ainsi basty,
En disant: Dio noi a fatti.
Pourquoy quand me suis advisé,
On mes juges ont mal visé,
Ou en cela n'ont grand science
Ou ils ont dure conscience.

(Marot, OEuvres, III, 3).

უმწერ სისტემაში ფორმათა ისეთი თანაფარდობა ჩამოყალიბდა, რომელიც შენარჩუნებულ იქნა შემდგომშიც.

თხრობითი კლასი

მარტივი დროები

Passé simple Présent

je vins

je viens

Imparfait

je venois

Futur Passé antérieur

je viendrai

je fus venu

Plus-que-parfait

j'étois venu

რთული დროები

Passé composé

je suis venu

Futur antérieur

je serai venu

პირობითი კლასი

მარტივი დროები

Présent

je viendrois

რთული დროები

Passé

je seroys venu

კავშირებითი კლასი

Présent

je vieigne

Imparfait

je vinsse

Passé

je sois venu

Plus-que-parfait

je fusse venu

დროთა ხმარება. ძირითადი განსხვავება ზინის თანამედროვე სისტემისაგან მდგომარეობდა ცალკეულ დროთა ფორმათა მხაშხედობაში. XVI ს-ში, რთულ დროთა ფორმები ფლობდნენ უფრო ნათლად გამოხატულ სახეობით მახასიათებლებს, ვიდრე თანამედროვე ენაში. რთულ ფორმებს შეეძლოთ გამოეჩაბათ წინამდებლობა მარტყე ფორმათა მისართებით, მაგრამ, მრავალ შემთხვევაში, ისინი იხარჩუნებდნენ მოქმედების დასრულებულობის ელფერს.

De là partans, arriverent au pont du moulin, et trouverent tout le gué couvert de corps mors, en telle foulle qu'ilz avoient enguorgé le cours du moulin : et c'estoient ceulx qui estoient peritz au deluge urinal de la jument.

(Rabelais, L. I, ch. XXVI, p. 110)

ამ მაგალითში avoient enguorgé არ გამოხატავს წინამდებლობას ფორმა trouverent-ის მიმართ, რადგან avoient enguorgé გამოხატავს შედეგს მთავარი წინადადების მიმართ,

რომელიც შეიცავს ფორმას trouverent. ამ შემთხვევაში ფორმა avaient enguorgé გადმოსცემს დასრულებულობას, მოქმედების რეალიზაციის სისრულეს: “საგსებით დაანაგვიანეს”.

ფორმა Futur antérieur თითქმის ყოველთვის მიუთითებს მოქმედების დასრულებულობას:

et seize cens elephans lequels aurez pris à une chasse.

(Rabelais, L. I, ch. XXXIII)

Passé composé შეიძლება გამოიყენებულ იქნეს ორი მნიშვნელობით:

ა). იმ მოქმედების აღსანიშნავად, რომელიც შესრულდა წარსულში, მაგრამ რომლის შედეგები არსებობს ახლაც (ანუ აწმყოხთან კავშირში):

ilz vicnnet a confronter ce qu'ilz en ont trouvé. (Des P., Cymb.)

ბ). ისტორიული წარსულის მნიშვნელობით, როგორც Passé simple-ის ექვივალენტი, რომელიც იხმარება სასაუბრო ენაში:

Il est bien vray qu'il m'a commandé que je luy feisse
relier ce livre tout à neuf. (Des. P., Cymb.)

Passé composé-ს მნიშვნელობიდან მიხედვით, გამოიყენება დროთა შეთანხმების სხვადასხვა წესები. თუ Passé composé გამოიყენება წარსული მოქმედების შედეგის მისათითებლად, რომელიც არსებობს აწმყოშიც, მაშინ დამოკიდებულ წინადადებაში შეიძლება ვიხმაროთ კავშირებითი კილოს აწმყო დრო:

...m'a donné charge en passant que je luy apporte quelque ceincture
à la nouvelle façon. (Des P., Cymb.)

Passé composé-ს პრეტერიალური მნიშვნელობის შემთხვევაში, დამოკიდებულ წინადადებაში გამოიყენება კავშირებითი კილოს წარსული დროები.

დროთა ხმარება ყოველთვის არ შეესაბამებოდა დროთა შეთანხმების თანამედროვე წესებს; მაგ., რთულ ქვეწყობილ წინადადებაში Plus-que-parfait შეიძლება შეეფარებოდეს Présent-ს:

ainsi fuyaient ces gens de sens desproveuz, sans scavoir cause de
fuyr: tant seulement les poursuit une terreur panice laquelle avoient
concue en leurs ames (Rabelais, L. I, ch. XLIV, p. 130).

Imparfait, სვეულებრივ, იხმარებოდა თანადროულობის გამოსახატავად, წარსულის მიმართ (Présent dans le passé).

Ce pendent Grandgousier interrogeoit les pelerins de quel pays ilz estoient, dont ilz venoient et où ilz alloient.

(Rabelais, L. I, ch. XLV, p. 132)

იმ შემთხვევებში, როდესაც როელ წინადადებაში Imparfait იხმარება Présent-თან ერთად, ეს უკანასკნელი მიუთითებს იმ მოქმედებაზე, რომელიც ღროში არ არის შეხდელული, Imparfait კი – იხარუხუნებს თავის მნიშვნელობას – Présent dans le passé. Imparfait-ს ამგვარი გამოყენება თანამედროვე ფრანგულშიც არსებობს.

Alexandre seiourna quelque temps en la Cilicie, pour une maladie, laquelle aucuns disent luy estre advenue de travail, les autres pour s'estre baignée en la riviere de Cydnus, qui estoit froide comme glace (Amyot).

სოც შემთხვევაში, Imparfait-ს ფორმაში, მნიშვნელობა Présent dans le passé შეიკავსებულა ხახვობით მნიშვნელობასთან; მაგა:

ilz estoient advertis des tordz que luy faisoit Picrochol.

(Rabelais, L. I, ch. XI.VII, p. 137).

ფორმა faisoit არ არის გამოყენებული Présent dans le passé-ს მნიშვნელობით, რადგან faisoit-ს მოქმედების რეალური დრო არ ემთხვევა estoient advertis-ს დროს – იგი მიუთითებს მოქმედების გამჟღერებას ისიხი გაფრთხილებულნი აყენენ იმ ხარაღის შესახებ, რომელსაც მუდმივად აყენებდათ პიკროშოლი.

დამოუკიდებელ წინადადებებში imparfait, სვეულებრივ, მიუთითებს განგრძობით, დაუხრულებელ მოქმედებას:

D'une main le guidoit de l'autre s'escrimoit avec un gran aviron. (Rabelais, L. I, ch. XXIII, p. 74).

პირობითი კედოს ეველა დრო იხმარება, ძირითადად, როგორც შესაძლებლობის ან ვარაუდის გამოხატვეული ფორმები.

Diriez vous qu'une mouche y eust beu?

(Rabelais, L. I, ch. V, p. 19)

Ce seroit à nous une grande vertu et gloire. (Des P., Cymb.)

შეფარდებითი მომავალი, როგორც ურამატოკული კატეგორია, ჯერ კიდევ არ იყო საბოლოოდ ფორმირებული და ვეხედებოდა იშვიათად.

Maistre Jy belin party de la maison, consulta Grandgousier avecques le viceroy quel precepteur l'on luy pourroit baillet, et feut avisé entre eulx que à cest office seroit mis Ponocrates pedaguoguc de Eudemon, et que tous ensemble iroient à Paris, pour cognoistre quel estoit l'estude des jouvenceaulx de France pour icelluy temps. (Rabelais, L. I, ch. XV, p. 48).

რაბლესთან კარგად ჩანს, რომ ღრითი ფორმების შეთანხმება ანალოგიურია თანამედროვე ფრანგული ენისა, ასევე Futur dans le passé-ს გამოყენებაც.

პირობითი კილოს რთული ფორმები შეიძლება იხმარებოდნენ მოქმედების დახრულეულობის გამოსახატად:

Je ne sçay si l'on auroit point faict outrage à ses iouaciens.

(Rabelais, L. 1).

კეშირებითი კილოს გამოყენება, არ ხვდითად, არ განსხვავდება თანამედროვესაგან. XVI ს-ში გაერცვლებული იყო Plus-que-parfait subjunctif-ის ფორმები რთულ წინადადებაში სავარაუდო, არარეალუზებადი მოქმედების გამოსახატად:

Aux jours festés plustost fussent morts nos bons pères qu'ilz n'eussent ammasé toutes leurs bribes (Noël du F., 1)

Car quand j'eusse eu affaire d'argent, je n'eusse faict que transmuer mon visage. (Des. P., Cymb.)

უპირო ფორმები

გერუნდივი. სამწერლო-სალიტერატურო ენაში ვხვდება ზმნა aller-ს პირიანი ფორმის შეერთებები გერუნდივთან, რაც გამოხატავს განვითარებად, დაუსრულებულ მოქმედებას:

Je vay le jour me refusant

Lorsque le jour je te refuse. (D'Aubigné. Les tragiques, p. 31).

ეს შეერთებები ფართოდ იყო გაერცვლებული ძველფრანგულ ენაში და შემდგომში, თანდათანობით, ხმარებიდან გამოვიდნენ. ამ შეერთებათა ნაწილი, რომელიც შენარჩუნდა თანამედროვე ენაში, წარმოადგენს

ლექსიკალიზებულ მყარ სიტყვაშეერთებებს: *va empirant, va s'améliorant* და ა.შ.

ასეთი სიტყვაშეერთებების კომპონენტთა მიმდევრობის წყობა გამოირჩეოდა დიდი თავისუფლებით, ზმნის პირიან ფორმასა და გერუნდივს შორის შეიძლებოდა დამატებების მოთავსება.

Je preste à vos courroux le fiel de mes paroles,
En attendant le jour que l'ange delivrant
Vous aile les portaux du paradis ouvrant.
(D'Aubigné, Les tragiques, p. 112).

XVI ს-ის სამწერლო-ხალიტკრატურთა უნის დამახასიათებელი მოვლენა იყო აბსოლუტური კონსტრუქციები გერუნდივით, ანუ გერუნდივის ისეთი გამოყენება, რომლის დროსაც გერუნდივის ფორმით გამოხატული მოქმედების მწარმოებელი არ უმთხევეა ქვეშედებარეს.

Ignorant sa débilité, je l'ai fait tenir debout devant moi,
et en la chapitant, s'est évanouie comme vous voyez.

(Marguerite de Navarre. Heptameron, XXVI)

შიმდეობა. მოქმედებითი გვარის შიმდეობა კვლავ უთანხმდება რიცხვში არსებით სახელს ან ნაცვალსახელს. მოქმედებითი გვარის შიმდეობა, ე.წ. Participe Présent, მორფოლოგიურად განსხვავდება ფორმალურად იერუნდოვისაგან, რომელიც შეიძლება იხმარებოდეს en-ით ან მის გარეშე.

ზმნიზედა

XVI ს-ში გაიზარდა -ment-ით წარმოებულ ზმნიზედათა რაოდენობა. მწერლები, ძირითადად რაბლე, თავისუფლად ქმნიდნენ ზმნიზედებს, სუფიქსი -ment-ით, თვისებითი და მიმართებითი ზედსართავებისაგან:

absurdément, artistement, aveuglement, bizarrement, brusquement, bestiallement, blanchement, bonnement, cathégoriquement, contrairement, diablement, grièvement, malaisément, malignement, massivement, prestement, résolument, salement და სხვ.

პროდუქტიული იყო ზმნიხედური გამოხატვაშეების წარმოების ხერხი a n de წინდებულისანი კონსტრუქციებით:

ains croire que en moins de un tour d'oeil vous peult oster. . .

(Noël du F. I, I).

brodé à l'entour de belles vignettes (Rabelais, L. I, ch. 8).

იხმარებოდა აგრეთვე შედგენილი ზმნიხედები: à jamais, de pied en cap, du tout, d'aventure, de travers, de coutume. ზოგიერთი მათგანი აღრიდანვე იყო ცნობილი; ასეთი იყო, მაგალითად, ძველფრანგულში დიდად გავრცელებულია tant:

A tant (მაშინ) son père aperceut que vrayment il estudioit très bien et y mettoit tout son temps. (Rabelais, L. I, ch. 15).

Quoy! et d'aucunes fois à peu près ilz n'attendoient.

(Noël du F., I).

ს ი ნ ტ ა ქ ს ი სიტყვათშეერთება

მორფოლოგიური ცვლილებები, თანდათანობით, აისახება სიტყვათ-შეერთებების ფორმებზე. არსებითი სახელის ბრუნვითი ფორმების დაკარგვამ გამოიწვია ის, რომ ირიბბრუნვიანი (ბრალდებითი), სახელიანი სიტყვათშეერთებები, ძველფრანგულში სიტყვათშეერთების li rei gunfannoniers („მეფის მეზარადე“) ტიპისა, შენარჩუნდნენ მხოლოდ მეკარი კონსტრუქციების სახით.

სუბსტანტივირებული ინფინიტივის ბრუნვითი ფორმების დაკარგვას მაშინვე არ გამოუწვევია დამატებისფუნქციიანი ინფინიტივთან წინდებულის განენა:

Il nous convient evader. (Rabelais, L. IV, ch. XXIII, p. 86).

ყარაოდ ვრცელდება წინდებულისანი სიტყვათ-შეერთებები. წინდებულთა როლი განსაკუთრებით დიდია ატრიბუტულ (le gonfannonier du roi), ობიექტურ (დამატებით) და აბოზიტიურ (Ville de Rome, შდრ. ძვ. ფრანგ. Romme la cite) სიტყვათშეერთებებში.

ატრიბუტული სიტყვათშეერთებები. წინდებული à იშვიათად იხმარება ატრიბუტულ სიტყვათშეერთებებში. ამ ფუნქციით თანდებულა de დომინირებს.

ატრიბუტული სიტყვათშეერთებები, მათი ხმარების მიხედვით, შეიძლება ვთვალოდეთ ზედსართავთა ადექატურად:

Il avoit trois filles belles et de bonne grace. (Des P., Nouv. récr., V)
სახელიან ატრიბუტულ სიტყვათშეერთებებს,

კომპონენტთა მნიშვნელობისდა მიხედვით, შეიძლება გამოვსაზღვროთ გარემოებითი ან დამატებითი (ობიექტური) მიმართებები:

Et pour s'esbattre comme les petitz enfans du pays, luy
feirent un beau virollet. (Rabelais, L. I, ch. XI, p. 36).

ობიექტური (დამატებითი) სიტყვათშეერთებები, ობიექტურ სიტყვათშეერთებათა სტრუქტურა ემთხვევა შესაბამის სიტყვათშეერთებათა სტრუქტურას ანალოგიურ ენაში.

დაინტერესებულნი პირის მნიშვნელობა გადმოიცემა წინდებული ან საშუალებით:

Par laquelle blancheur lumineuse donnoit entendre à ses troys
apostres l'idée et figure des joyes éternelles.

(Rabelais, L. I, ch. X., p. 32).

შექმედების ობიექტის მნიშვნელობა, წვეულებრივ, გამოხატებულია უწინდებულად: manger chair, battre le fer; თბევ მნიშვნელობა გადმოიცემოდა de წინდებულისი სიტყვათშეერთებითაც: D'un cas vous advertis... (Rabelais, L. I, ch. VIII, p. 26).

გარემოებითი სიტყვათშეერთებები, გარემოებითი მიმართებების გამოხატვის საშუალებები იყო სიტყვათშეერთებები სხვადასხვა წინდებულებით. ეს სიტყვათშეერთებები სხვადასხვაგვარია თავიანთი სემანტიკისდა მიხედვით. მათ შეიძლება აქონდეთ:

იარაღის ანუ საშუალების მნიშვნელობა:

Et luy mesmes ce dressoit en dodelinant de la teste.

(Rabelais, L. I, ch. VII, p. 24).

უთარების მნიშვნელობა:

Soubdain vindrent à tas saiges femmes de tous coustez.

(Rabelais, L. I, ch. VI, p. 21).

აგენტის მნიშვნელობა:

Et fut veu de tout le monde en grande admiration.

(Rabelais, L. I, ch. XXIII).

მისეხის მნიშვნელობა:

Pantagruel soy complaignoit de ceste guerre.

(Rabelais, L. IV, ch. XLII, p. 144).

მიზნის მნიშვნელობა:

O pour Dieu, estrillons – le à profit de mesnaige.

(Rabelais, L. I, ch. V, p. 18).

მიმართულების, ადგილსამყოფელის და საწყისი პუნქტის მნიშვნელობა:

Allons premierement aux arcines, et puis après je te le diray. (Des P., Cymb.)

დროის მნიშვნელობა:

mieux ressembloit un Gracchus, un Ciceron ou un Emilius du temps passé. (Rabelais, L. I, ch. XV, p. 48).

ა წინდებულობის სიტყვათშეერთებები, ყველაზე ხშირად, გამოხატავენ ზმნიზედებიანი სიტყვათშეერთებების ადექვატურ მნიშვნელობებს; შდრ:

commencerent fuyr à bride avallee. (Rabelais) და commencerent à fuyr vite.

En icelle vous entendrez au long comment les grands nasquirent en ce monde. (Rabelais, L. I, ch. I, p. 5).

გარემოებითი სიტყვათშეერთებები, შეიძლება, იწარმოებოდნენ უპირო ზმნიური ფორმების საშუალებით, ანუ მიმღების, გერუნდივისა და ინფინიტივის მეშვეობით.

ზმნის სხვადასხვა გარემოების (დროის, მიზეზის, ყთარების) გამოხატველი გერუნდივისა და მოქმედებითი გვარის მიმღების ადგილი არ არის მუდმივი:

გერუნდივი შეიძლება წინ უსწრებდეს, ან მოსდევდეს ზმნას, ან შეიძლება განცადკვეებული იყოს მიხედვით წინადადების სხვა წევრებით:

Destlivrez vous vos fils, vos filles et vos femmes

Se livrant à la gchenne, aux enfers et aux flammes.

(D'Aubigné. Les tragiques, p. 126).

Les autres, mesprisant au plus fort de leur aage

L'effort de leurs plaisirs, eurent pareil courage à leurs virilitez.

(D'Aubigné. Les tragiques, p. 135).

მოქმედებითი გვარის მიმღებიანი სიტყვათშეერთებები გამოხატავენ გარემოებით მნიშვნელობებს, იმავდროულად სინტაქსურად იყენენ დაკავშირებულნი არსებით სახელთან,

რომელსაც უთანხმებოდნენ რიცხვსა და სქესში. -ant-იანი მიმდევობების სქესში შეთანხმება უკვე დადგენილი იყო საშუალოფრანკულ ენაში, XVI ს.-ში მაინც შეინიშნებოდა მერყეობა შეთანხმებული და შეუთანხმებელი მიმდევობების ფორმების ხმარებაში. მეგრე მიიწინვდა, რომ -ant-იანი ფორმა ყოველთვის უთანხმდებოდა არსებით სახელს, ა. ეტიუხი კი მოუთხოვდა მოქმედი მიმდევობების შეუთანხმებელი გამოყენების შემთხვევებს.

... ses deux compaignons s'en estoient esloignez faisars place à tous ces chevaliers qui à foulle alloient pour veoir la nef. (Rabelais. L. II, ch. XXV, p. 265).

Loupparou doncques s'adressa à Pantagruel avec une masse toute d'acier pesante neuf mille sept cens quintaulx. . . (Rabelais, L. II, ch. XXIX, p. 280). შდრ:

sur l'herbe verdissant (Marot, III)

Sur l'estomac est sa gorge pendant (Marot, III).

მოქმედების გარემოებათა გამოიხატველი ინფინიტის ადგილი ახევე თავისუფალია ზმნის მიმარგ, ზოგ შემთხვევაში ინფინიტის შეიძლება განცალკევდეს წინდებულისაგან:

Et pour iceulx accoustremens avoir en meilleur oportunité, au tour du boys de Theleme estoit un grand corps de maison long de demye lieue. . . (Rabelais, L. I, ch. LVI, p. 160).

XVI ს.-ში, ხიტყვათმერთებათა თავისებურებას წარმოადგენდა კომპონენტების მიმდევრობის თავისუფლება. განსახდერების ფუნქციიანი არსებითი სახელი შეიძლება ყოველიყო სახდერულის წინ, წინდებულებით შეერთებულ ხიტყვებს შორის შეიძლება სხვა ხიტყვეთის ჩართვა; მაგ.:

de cheval donné toujours regardoit en la gueule. (Rabelais, L. I, ch. XI, p. 36)

(Il regardait toujours dans la gueule du cheval donné).

მაერთებელ კავშირიან სიტყვათმერთებებში, წინდებულის გამოორება ყოველი მართული სიტყვის წინ არ იყო აუცილებელი:

Lesquels sont descenduz de sang et ligne de grands roys et empereurs. . . (Rabelais, L. I, ch. I, p. 6)

თუმცე XVI ს.-ში გაძლიერდა კომპონენტთა მიმდევრობის პირდაპირი წყობის დადგენის ტენდენცია.

XVI ს-ის ენაში, თავისუფალი სინტაქსური სიტყვათშეერთებების გვერდით გვხვდებოდა მყარი სიტყვათშეერთებებიც თავისუფალ და მყარ სიტყვათშეერთებებს შორის განსხვავება ემყარებოდა არა გრამატიკულ, სტრუქტურულ ნიშნებს, არამედ ლექსიკურ-სემანტიკურ ნიშანს, ანუ მყარი სიტყვათშეერთებები ხასიათდებოდნენ მნიშვნელობის ერთიანობით და ხატოვანებით კომპონენტთა ნებისმიერი მიმდევრობის დროს. თანამედროვე ფრანგულში, მყარი შეერთებები, განსხვავებით თავისუფალთაგან, ხასიათდებიან მტკიცე მიმდევრობით, კომპონენტთა განცალკევების შესაძლებლობებით. XVI ს-ის ფრანგულ ენაში კი მყარი სიტყვათშეერთების წევრებს შორის შეიძლებოდა ყოველგვარი ჩანართის გაკეთება:

Prenant d'elle congié luy dist. (Rabelais, L. IV, ch. IX, p. 44)

battoit certains jours le pavé. (Rabelais, L. II, ch. XXXI).

ამგვარად, მყარ სიტყვათშეერთებათა სტრუქტურის მხრივ, XVI ს. უფრო ახლოა ძველფრანგულ ენასთან, ვიდრე თანამედროვე ფრანგულ ენასთან.

წინადადება

XVI ს.-ში გვხვდება დიდი რაოდენობით უქვემდებარო წინადადებები, რადგან ზოგიერთი პირიანი ფორმა, რომელმაც შეინარჩუნა ფლექსია, შეიძლებოდა პირის ნაცვალსახელის გარეშე ეოფიდიყო გამოყენებულ:

Ce que faisant, aprint en peu de temps tous les passaiges à ce competens en Plinc. (Rabelais, L. I, ch. XXIII, p. 72).

ზოგ შემთხვევაში წარმოუთქმად პირისნიშნებიანი სმნური ფორმები იხმარებოდა ქვემდებარუნაცვალსახელის გარეშე:

Puis d'une main entroit par grande force en basteau.

(Rabelais, L. I, ch. XXIII, p. 74).

უპირთ ნაცვალსახელი ი იხმარებოდა სმნებთან, მაგრამ ასევე გვხვდებოდა უქვემდებარო უპირთ წინადადებები:

Car de trouver nourrice suffisante n'estoit possible en tout le pays.

(Rabelais, L. I, ch. VII, p. 23).

et ne fut possible de tirer de luy une parole.

(Rabelais, L. I, ch. XV, p. 48).

XVI ს.-ში, მარტაყი წინადადების სინტაქსის თავისებურება იყო ის, რომ თავისუფლად იხმარებოდა კაეშირებიანი კიდოს ფორმები სერვილის, დათმობის ან წაქეზების გამოხატად. ამასთანავე კაეშირებითი კიდოს ფორმებს ყოველთვის არ ახლდა ნაწილაკი que, როგორც ეს მიღებულია თანამედროვე ენაში; მაგ:

Je puisse mourir de male mort. (Des, P., Cymb.).

სიტყვათა პირდაპირი წყობის დადგენის მხარდ ტენდენციის აღნიშნავს რონსარი:

Il faut dire: Le roy alla coucher de Paris à Orleans et non pas: à Orleans de Paris le roy coucher alla.

ირიბი მეტყველების ფორმები და დამატებითი დამოკიდებული წინადადება. XVI ს.-ში შემუშავდა ირიბი კოსესისა და ირიბი მეტყველების ფორმები; ირიბ მეტყველებაში, შეიძლება გამოყენებულ იქნეს პირდაპირ მეტყველებასთან შედარებით, განსაკუთრებული დროითი ფორმები, რომლებიც გამოხატავენ შემდგომ და ერთდროულ მოქმედებებს (ეწ. Futur dans le passé და Présent dans le passé); თუმცა Futur dans le passé-ს ხმარება ჯერ კიდევ არ არის საბოლოოდ დადგენილი.

Maistre Jobelin party de la maison, consulta Grandgousier avecques le viceroy quel precepteur l'on lui pourroit bailler, et feut avisé entre eulx que à cest office seroit mis Ponocrates, pedagogue de Eudemon, et que tous ensemble iroient à Paris. . . (Rabelais, L. I, ch. XV, p. 48).

XVI ს.-ის სინტაქსის ერთ-ერთი თავისებურება იყო ის, რომ ირიბ მეტყველებაში შეიძლებოდა დროთა შესაინამების წესების დარღვევა. ირიბი მეტყველება შეიძლებოდა გადმოცემულიყო ახევე ინფინიტივური კონსტრუქციის საშუალებით:

Il luy feut respondu qu'ilz demandoient les choches leurs estre rendues. (Rabelais, L. I, ch. XVIII, p. 54).

...estimoient estre chose de reproche et d'ingratitude d'estre aimées et n'aimer point (Des P., Nouv. récr., V).

ინფინიტივური კონსტრუქცია, როგორც დამატებითი დამოკიდებული წინადადების თავისებური ექვივალენტი,

ყართოდ გავერცეულდა XVI ს-ის ფრანგულ ენაში ლათინური ენის ხინტაქსის გაგლეხით; იგი განვითარდა ლათინური სალიტერატურო ენის 2 კონსტრუქციის საფუძველზე:

1). კონსტრუქცია Accusativus cum infinitivo ხახათდებოდა იმით, რომ ინფინიტივით გამოხატული მოქმედების სუბიექტი ჩაისმებოდა ბრალდებით ბრუნვაში და წარმოადგენდა მმართველი (პირიან ფორმაში ჰერფი) ზმნის გრამატიკულ დამატებას: Ego Catilinam perire volui (Cic.).

2). კონსტრუქცია Nominativus cum infinitivo, რომელიც დამოკიდებული იყო უნებთით გვარის ფორმიან პირიან ზმნაზე და ისმარებოდა განუსახლერელპირიანი მნიშვნელობით:

Frater dicitur vicisse. (ამბობენ, რომ ძმამ გაიმარჯვა).

ამ ლათინურმა კონსტრუქციამ, XVI ს-ში, ხელი შეუწყო estre ზმნიანი ინფინიტივური კონსტრუქციის გავერცელებას, რომლის სუბიექტიც არ იყო ბრალდებით ბრუნვაში:

Amphiaraus, vaticinateur antique, vouloit ceulx qui par songes recevoient ses oracles rien tout celluy jour ne manger, et vin ne boyre troys jours davant. (Rabelais, L. III, ch. XIII, p. 350).

ხაშიშროების, შიშის გამოიხატველი ზმნებით მართული დამატებითი წინადადებები შემოდიან კავშირით pour que:

Quand jadis en Gaille, par l'institution des Druydes, les serfs varlets et appariteurs estoient tout vifz bruslez aux finerailles et exeques de leurs maistres et seigneurs, n'avoient-ilz belle paour pour que leurs maistres et seigneurs mourussent.

(Rabelais, L. III, ch. III, p. 319).

მიმართებითი წინადადებები. მიმართებითი დამოკიდებული წინადადებები შემოდისდნენ მიმართებითი ნაცვალსახელებით, რომელთა შორის მნიშვნელოვანია ადგილი ეჭირა lequel, laquelle-ს და ამ ნაცვალსახელის შესაბამის ფორმებს (auquel, duquel); lequel-ის გამოყენების თავისებურებას წარმოადგენდა მიხი მოქნილობა ანტეცედენტის მიმართ, ანუ მიმართებით ნაცვალსახელსა და იმ არსებით სახელს შორის, რომელსაც შეესაბამებოდა lequel, შეიძლებოდა წინადადების სხვადასხვა წევრთა და მთელ წინადადებათა მოთავსებაც კი:

En l'église Sainct - Hilaire de Poitiers il eut jadis un chantre qui servoit de bassecontre, lequel parce qu'il estoit bon compaignon et qu'il

beuvoit bien (ainsi que volentiers font telles gens) estoit bien venn entre les chanoines. (Des P., Nouv. récr., III).

განუსახდევრელ-განმასოგადოებელი მნიშვნელობის მისართებითი წინადადებები, რომლებშიც მითითებული იყო ასეთი მოვლენა, რომელიც განურჩეველი (ხუდართი) იყო მთავარი წინადადების მოქმედების რეალიზაციისათვის, ახვევ გაერცვლულული იყო XVI ს.-ში და ასეთი წინადადებები შემოდიოდათ კავშირებითი გამოთქმებით qui que, quoy que, quel que, quelque que, ou que:

Pantagruel feut en grand esmoy, et non sans cause, quoy que Epistemon luy remonstrast. (Rabelais, L. IV, ch. XXXVI, p. 124).

Et estoit l'assiette en telle composition, que, quelle que fust en sa cube... trouvions le cone pyramidal de nostre ligne visuelle finer au centre susdit. (Rabelais, L. V, ch. IV).

მისართებითი ნაცვალსახელი შეიძლება ყოფილიყო გამოყოფილი ანტეცედენტისაგან და ასეთ შემთხვევებში მისართებითი წინადადება იღებდა დამატებით ჰირობით ელფურს:

Comment diable seroit-elle coquüe, qui ne feut oncques mariée?

(Rabelais, L. III, ch. XIV, p. 354).

მისართებითი ნაცვალსახელისაგან ანტეცედენტის განცალკევების დროს, მისართებითი წინადადება ასევე მოუთითებდა მოქმედებათა მიმდევრობას:

Voicy messieurs venuz pour disner qui s'assirent tous selon leur indignitez.

(Des P., Nouv. récr., III).

გარემოებითი წინადადებები.

1. შედეგის (შედეგობრივი) წინადადებები. შედეგობრივი დამატებითი წინადადებები შემოსილდა შედეგნილი კავშირებით si bien que, tant, ... que, de mode que, de manière que, tel que და სხვ.

Subdajn après pour les appaiser et empescher de non suy complaindre en justice, leurs departoit de son argent, tant qu'il les rendoit contens et satisfaietz, selon l'ordonnance d'une loig des douze tables. (Rabelais, I. I, ch. XVI, p. 66).

Les Chiquanous la guaignent à estre battuz, de mode que si par long temps demouroient san estre battuz, ilz mourroient de male fain, eulx leurs femmes et enfans. (Rabelais, L. IV, ch. XII, p. 53).

II. მიზეზის წინადადებები. მიზეზის კავშირებისა: car, pource que, puisque, a cause que:

Allons nous, dist Picrochole, rendre à eulx le plus toust, car je veulx estre aussi empereur de Thebizonde.

(Rabelais, L. I, ch. XXXIII).

Bacchus tousjours gaignoit pais, et mettoit tout à feu pource que feu et foudre sont de Bacchus les armes paternelles. (Rabelais, L. V, ch. XXXIX, p. 365).

მიზეზის უარყოფითი წინადადებები შემოდინა შედგენილი კავშირით non que, ამ დამოკიდებულ წინადადებათა შემასმენელი კავშირებით კიღოსთა:

... fremist toute, non que facilement elle ne puisse au roy secours soubdain donner. (Rabelais, L. V., ch. XXXIII).

კავშირ puisque-ს, ისევე როგორც თანამედროვე ენაში, აქვს განმარტებითი მნიშვნელობა:

Ha! dist Tripet, puisque tu es pauvre diable, c'est raison que passes oultre, car tout pauvre diable passe par tout sans peage ny gabelle. (Rabelais, L. I, ch. XXIV).

განმარტებითი მნიშვნელობა ქონდა კავშირ car-საც: Pour cela, dit l'autre, ne te faut pas demeurer; car pour estre prebstre, il suffit de sçavoir bien sa messe.

(Des P., Nouv. récr., VII).

მიზეზის დამატებითი წინადადებები შემოდინდნენ აგრეთვე შედგენილი კავშირით veu que:

Ce ne sera chose inutile ne oisifve veu que sommes de sejour, vous ramentevoir la premiere source et origine dont nous est né le bon Pantagruel. (Rabelais, L. II, ch. I).

III. დროის წინადადებები. დროის დამოკიდებული წინადადებები შემოდინდნენ შედგენილი და მარტივი კავშირებით. მარტივი კავშირები უფრო ნაკლები იყო, ვიდრე შედგენილი. რთული წინადადების ნაწილებს შორის თანადროულობის მიმართება გამოიხატებოდა კავშირებით tant que, (ce)pendant que, tandis que, comme tant que:

Ce pendant que le fer est chault il fault le battre.

(Rabelais, L. II, ch. XX)

კავშირ *lorsque*-ს შექცელო მიუთითებინა მოქმედებებს შორის თანადროულობაზე ან გამოეხატა დამოკიდებული წინადადების მოქმედების წინამავლობა.

თუ დამოკიდებულა წინადადება გამოხატავდა მიდევნებას მთავარი წინადადების მიმართ, მაშინ იგი შემოდიოდა შედგეხილი კავშირებით *jusques à ce que, jusques à tant, à quand*:

Jamais homme ne fut si marry, jusques a tant qu'un samedi matin il entra en une église de la ville. . . (Des P., Nouv. rêcr., VII)

იმ შემთხვევებში, როდესაც დამოკიდებულა წინადადება მიუთითებდა არა რეალიზებულ, არამედ მთავალოდნულ მოქმედებას, მეტ-ნაკლები დამოკიდებლობით (რწმენით), დამოკიდებულ წინადადებაში იხმარებოდა კავშირებითი კედო; ეს წინადადებები, ისევე როგორც თანამედროვე ენაში, შემოდითიდან კავშირებით *jusques à ce que, avant que*:

C'est bien diet (respon Villon), mais cachons nous jusques à ce qu'il passe,

et chargez vos fuzées et tizons. (Rabelais, L. IV, ch. XIII, p. 58).

დროის დამოკიდებულა წინადადება, რომელიც გამოხატავდა წინამავლობას, უპირატესად კავშირი *après que*-თი შენოსიოდა:

Après que Pantagruel eut fort bien estudié en Aurelians, il delibera visiter la grande université de Paris.

(Rabelais, L. II, ch. VII).

IV. მიზნის წინადადებები. მიზნის დამოკიდებული წინადადებები შეიძლება შემოსულიყვნენ კავშირებით *afin que, pour que, que*:

Donne luy le loisir de monter plus haut, afin que sa cheute soit plus vilaine. (Charron, Traités, I, 11).

Monsieur le diable, descendez, que je aye le roussin.

(Rabelais, L. I).

V. პირობითი წინადადებები. როელ პირობითი წინადადებებში, ძირითადად, გამოიყენებოდა კავშირი *si < ძე ფრანგ. se*.

შეიძლება განვასხვავოთ როელი პირობითი წინადადებების 3 ფორმა:

1). რეალური პირობითი: si Présent de l'indicatif – Futur simple;

2). პოტენციალური პირობითი: si Imparfait de l'indicatif – Conditionnel présent; feut ordonné que si religieux ou religieuse y entroit par cas fortuit, ou uertoit curieusement tout les lieux. ...

(Rabelais, L. I, ch. LII, p. 150).

3). ირეალური პირობითი: si Plus-que-parfait du subjonctif – Plus-que-parfait du subjonctif; si n'eust esté pour l'amour de vous, longtemps ha que nous l'eussions chassé (Des P., Nouv. récr., IV)

VI. პირობით-შემხლედეელი წინადადებები. პირობით-შემხლედეელი წინადადებები მიუთითებდნენ ერთადერთ პირობას, რომელზეც დამოკიდებული იყო შედეგის რეალიზაცია:

... tant loing que leur plaist, pou veu que ne soit des siens occupée.

(Rabelais, L. IV, ch. XXXI).

პირობით-შემხლედეელ წინადადებებს მიეკუთვნებიან ასევე ის რთული წინადადებებიც, რომლებშიც შეხლედეის მნიშვნელობა გადმოიცემოდა კავშირებითი კვლის ფორმების საშუალებით, უკავშიროდ.

Frere Jan mist la main à son brogmard fraîchement esmoulu, et eust selonnement occis le marchant, ne fust que le patron de la nef et autres passagiers supplierent Pantagruel

n'estre faict scandale en son vaisseau. (Rabelais, L. I, ch. V, p. 35).

VII. დათმობითი წინადადებები (დაპირისპირების წინადადებები). ამ ტიპის წინადადებებში გამოიყენებოდა შედგენილი კავშირი encore que მნიშვნელობით „მიუხედავად იმისა, რომ“:

Tous jours est seiche, encores qu'elle feust ou profond de l'eau tant que vouldrez. (Rabelais, L. IV, ch. XXIV, p. 90).

ამავე მნიშვნელობით იხმარებოდა აგრეთვე კავშირები combien que და comment que, რომლებიც თანამედროვე ენაში აღარ იხმარება:

faisoit assez froit, combien que ce fust après Pasques.

(Des P., Nouv. récr., 64).

მნიშვნელობით „თუმცა“ იხმარებოდა შედგენილი კავშირი quoique:

Voyez combien détestable est devant Dieu et les anges ce vice dict

calamité. . . que par icelui non par aultre quoique plusieurs sembleroient plus énormes, sont les diables d'enfer nommés et appelés.

(Rabelais, L. IV, ch. XXVIII).

შედგენილ კავშირს sans que-ს შეიძლებაოდა ქჷსიოდა კავშირ quoique-ს მნიშვნელობის მსგავსი მნიშვნელობა უარყოფით წინადადებაში:

Et, donnant des esperons à son cheval, passa franchement oultre, sans que jamais son cheval eust frayeur des corps mors.

(Rabelais, L. I, ch. XXXVI, p. 111).

ცნობილი მოვლენის დაშვების (ვარაუდის) გამოსახატავად, რომელიც არ არის მნიშვნელოვანი (სულ ერთია) სხვა მოვლენის რეალისაციონალიზის, როულ წინადადებებში იხმარებოდა ზმნა avoir-ის კავშირებით კელის ფორმები:

... feust ce portant hotte, cachant crotte, ployant rotte ou cassant motte, tout m'estoit indifferant.

(Rabelais, L. III, Prologue, p. 307).

VIII. შედარებითი წინადადებები. შედარებითი წინადადებები შემოადიოფხენ კავშირებით comme და comme si:

Je les veiz, dist Epistemon, tous occupez à chercher les espingles raillees et vieux cloux parmy les ruisseaulx des rues, comme vous voyez que font les coquins en ce monde.

(Rabelais, L. II, ch. XXXI, p. 290).

il commença à se mettre le trenchet contre la gorge et le mener et ramener comme s'il se fust voulu égosiller.

(Des P., Nouv. récr. XIX, ch. XXXIII).

XVI ს.-ის ხამწურღო-სადლიტერატურო ენაში შეინიშნებოდა, რომ უფრო ჭარბად იყო კავშირებიანი როული წინადადებები, ვიდრე უკავშირონი; იქმნებოდა შედგენილ კავშირები, ხშირად ერთი და იმავე აზრობრივი ურთიერთობების გამოსახატავად: მაგა: ce pendant que, tant que, lorsque, quand - თანადროულობის გამოსახატავად, encores que, comment que, combien que, quoique - დაბირსხმარების გამოსახატავად, კავშირები მიწეხის, მიწინის გამოსახატავად და ა.შ. კავშირთა განკითარებული სინონიმიკა ამრავალფეროვნებდა როული წინადადებების კონსტრუქციებს.

ამხსიანაკე, XVI ს.-ში, შემორჩენილი იყო ზოგი გადმონათურნი მოქედნაც: სიტყვათა შებრუნებული წყობის შესაძლებლობა სიტყვათშეერთებებსა და წინადადებებში (მაგ., მსაზღვრელის მოთაქსება საზღვრელის წინ), შერწყობა დროთა შეთანხმებაში და სხვ.

ლექსიკა

XVI ს.-ში ფრანგული ენა შეიდრდება სიტყვაწარმოება და სიტყვათხვის განვითარების შედეგად. სამწერლო-საღიგობრატურო ენაში ფართოდ გავრცელდა ნახმარი არსებითი სახედები სუფიქსი -eur-ით, რომლებიც აღნიშნავდნენ მოქმედ პირს:

abuseur (Baif), accomplisseur (Baif); affronteur (Du Bellay); ajusteur, allumeur, amasseur (Baif); basseur (Du Bellay); barbouilleur (Rabelais); braveur (Ronsard), brocadeur (Ronsard); décorateur, dégasteur (Baif); despendeur (Du Bellay); éducateur, eveilleur (Du Bellay); ingénieur (Amyot); rechercheur (Ronsard); réciteur (Du Bellay); uoaveur (D'Aubigné).

პროფესიონალების ან რაიმე თეორიის, სასოჯადოების დაჯგუფებათა მოხრეუბის (მიმდევართა) აღხანიშნად გამოიყენებოდა სიტყვაწარმოება სუფიქსი -iste-ით:

antagoniste (Paré); cabaliste (Rabelais); fabuliste, herboriste, formaliste (Noël du Fail); humaniste, humoriste, machiaveliste, nominaliste, oculiste (G. de Chauliac); calviniste (Cotgrave), papiste, puriste, rationaliste, sorboniste etc.

მოქმედების ან თვისებრიობის მნიშვნელობის მქონე აბსტრაქტული არსებითი სახედები იწარმოებოდნენ სუფიქსი -ade-ით ზმნური და სახედური ფუძეებისაგან, თუმც მათ შორის მრავლად იყო იტალიური წარმოშობის სიტყვები:

bravade (Pasquier), harricade < barricata, boutade (Montaigne); couvade < covate, estocade < stoccata, mascarade < mascherata (Melin de Saint Gelais); onglade < unghiata, tirade < tirata (Rousard).

-age სუფიქსით ნაწარმოები სიტყვები ზმნური ფუძეებიდან ინარჩუნებდნენ მოქმედების მნიშვნელობას, სახედური ფუძეებიდან - კრებითობის მნიშვნელობას.

ზმნური ფუძეებიდან: attelage (Palissy); goffrage (Baif); navigage (J. Lemaire de Belges); ondage (Baif); tricotage.

შდრ. სახელური ფუძეებიდან წარმოებულებს: fleurage, fruitage (Ronsard); pelage (M. de Saint Gelais); ponnage (Amyot).

სუფიქსები -ance, -ence გამოიყენებოდა მისებროთის მნიშვნელობიანი არსებითი სახელების ხაწარმოებლად:

appetance (Pasquier); bienseance (R. Estienne); corporence (Marot); clairvoyance (Montaigne); efflorescence (Paré); jouvence (Ronsard); petulance, prominence (Paré); rélicence, subsistance, survivance (R. Estienne); vacance, vraisemblance (Amyot).

-ment სუფიქსიაბი არსებითი სახელები აღნიშნავდნენ არაპროდუქტიულ, დამანგრეველ ქმედებებს ან ფიზიკურ მდგომარეობებს:

arrondissement (R. Estienne); assujettissement, éboulement, écartement, écartement, épaississement, épuisement, événement (R. Estienne); foisonnement, refoulement, fourmillement (Paré); fredonnement (Du Bellay); froncement, glapissement (R. Estienne); gloussement, gonflement, grincement, rehaussement, languissement, larmolement (R. Estienne); pincement (Ronsard); picotement, plissement (C. Oudin); déploiement, nivellement (R. Estienne); pressentiment (Amyot); raidissement, rampement (R. Estienne); ravitaillement, rayonnement, règlement (R. Estienne); refrognement, renversement (R. Estienne); rouflement (Belon); roulement (R. Estienne); rugissement (R. Estienne); temperament, terrassement, tortillement (Martin).

სუფიქსები -tion, -sion, -ation წარმოადგენდნენ მოქმედების ან თვისებრიობის მნიშვნელობიანი არსებითი სახელების წარმოების საშუალებებს; ეს წარმოებულნი, უპირატესად, წიგნური ხასიათისაა:

absorption, accentuation, acclamation, adaptation, aggravation, amputation (G. de Chauliac); attention (R. Estienne); aversion (Paré); conviction (Bodin); corporation (Palsgrave); culmination, décoloration, divulgation (Marg. de Valois); élaboration (G. de Chauliac); émotion (R. Estienne); équitation (G. de Chauliac); exagération (R. Estienne); excavation, excursion, gradation, location, naturalisation, pétrification (G. de Chauliac); precaution (Montaigne); précipitation, préoccupation, préposition, prétention (Montaigne); rédaction, réduplication, réalisation, réfrigération, revendication (R. Estienne); section (Ronsard); sécularisation,

ségreption (Meigret); soumission (R. Estienne); strangulation, traduction (Dolet); transcription (Fontaine); transfusion (R. Estienne); transpiantation (Le Blanc); transportation, validation (D'Aubigné); végétation, version, versification, vitrification (Palissy).

თვისებრიობის მნიშვნელობის მქონე არსებითი სახელები იწარმოებოდაცნ ასევე -té, -ité სუფიქსების საშუალებით: acidité (Paré); acreté, anxiété, incapacité, catholicité (D'Aubigné); sinuosité, stupidité (Calvin); translucidité, validité (D. de Sales).

სამწერლო-სალიტერატურო ენის დექსიკური შემადგენლობა მნიშვნელოვნად იცვებოდა -ique, -able, -ible სუფიქსებიანი ზედსართავი სახელებით:

académique, alchimique, allegorique, analogique, analytique (La Boderie); anarchique (Mérrippée); civique, cosmétique (Aneau); cosmique (D'Aubigné); cyclique, emphatique (R. Estienne); énérgique, exotique, extatique (Rabelais); géograpnique (Jacquinot); hypnotique (Paré); panégyrique (Le Maire); pathétique, pharmaceutique, philosophique, plastique, pneumatique, rythmique, sardonique (Paré); symbolique, symétrique, symptomatique, systematique, thérapeutique (Rabelais); topographique, tragique (Rabelais); acutable, insolable, incroyable, exécutable, exprimaible (G. de Chauliac), praticable, réductible, remarquable, sociable, transmissible.

გავრცელებული იყო კინობითი სუფიქსებით წარმოებაც. სიტყვაწარმოების ამ სახეობას მცირე მთელ თავს უძღვნის თავის ტრაქტატში გრამატიკის შესახებ: Le nom est appelé diminutif qui demontre la diminucion de son primitif sans comparaison à autre: comme grandelet. Il faut aussi entendre que les François en tirent des noms propres aussi bien que des appellatifs, et adjectifs: comme de Pierre – Pierrot, de Jacques – Jacquelot, d'Antoine – Antoinette, Janet de Jean, Yvonet d'Yves; finalement les François en tirent beaucoup de noms propres et infinis des appellatifs et adjectifs: comme d'homme – hommelle; de chien – chinot; de lion – lionet; d'arbre – arbrisseau, de jardin – jardinet; de livre – livret; de lievre – leuvret; de levrier – levron, de chat – chatton, d'agneau – agnelet, de laid – laidereau, de vert – verdereau (ch. IV).

XVI ს-ის მწერლებთან დიდი როლდენობით ვცხედება არსებითი და ზედსართავი სახელები კინობითი სუფიქსებით:

bergerot – berger-საგან, chasserot – chasseur-საგან (Ronsard); amouret – amour-საგან (Jodelle); ourslet – ours-საგან (Ronsard); bestion – beste-საგან (Tyard); bouvillon – boucuf-საგან (Ronsard); comichon – come-საგან (R. Estienne); enfaçon – enfant-საგან (Baif); eventillon – eventail-საგან (Du Bellay); feuillon – feuille-საგან (Tyard); mouchon – mouche-საგან (Du Bellay); noirton – noir-საგან; oisillon – oiseau-საგან, pelisson – pelisse-საგან (Du Bellay).

სმენერ წარმოებებში, პრეფიქსალურ წარმოებათა ერთად (ranimer – animer-საგან), პროდუქტიული იყო პრეფიქსალურ-სუფიქსალური წარმოების ხერხიც:

acagner – canard-საგან „გაზარბაცება“ (Calvin); acouiner – coquin-საგან „გარყენა“ (Palsgrave); avoisiner – voisin-საგან (Pasquier); agraffer, degraffer – grafe-საგან „კაეკი; დუგმა“; ramasser – amas-საგან (R. Estienne); engerber – gerbe-საგან (Belleau); derouter – route-საგან; enrubanner – ruban-საგან, ensabler – sable-საგან, assombrir – sombre-საგან, ასევე სუფიქსალური წარმოებაც: stigmatiser – stigmat-საგან (R. Estienne); supplicier – supplice-საგან (Montaigne); syndiquer – syndic-საგან (R. Estienne); taillader – taillade-საგან, tambouriner – tambourin-საგან, targer(se) – targe-საგან, toiser – toise-საგან (R. Estienne).

გრძელდება სამეცნიერო ტერმინოლოგიის შექმნაც. ფრანგული ენის დუქსიკური შარავი მდიდრდება სპეციალური ტერმინებით, რაშიც დიდია წყლელი იმ სპეციალისტებისა, რომელთაც უზარმაზარი შრომა გასწიეს ღიათინური და ბერძნული სამეცნიერო ტერმინოლოგიის ფრანგულ ენაში ადაპტაციისათვის.

ფრანგულ ენაზე სამედიცინო ტერმინოლოგიის შექმნა დაკავშირებულია იმ მეცნიერებთან, რომლებიც წერდნენ შრომებს ანატომიაში, მედიცინაში, ფიზიოლოგიაში და ფარმაციაში მშობლიურ (ფრანგულ) ენაზე და ამით არღვევდნენ შუა საუკუნეების ღიათინურ ტრადიციას. 1530 წლიდან მოყოლებული ქვეყნება ღიათინ ავტორთა სამედიცინო ტრაქტატების თარგმანები. ფრანგულ ენაზე სამეცნიერო ლიტერატურის განვითარებაში დიდი როლი ითამაშა ჟ. კანაპე (J. Canappe), რომელმაც გამოაქვეყნა ბერძენი ანატომის გალიენის ნაშრომის თარგმანი (J. Canappe, „Anatomic des os du

corps humain, traduit de Galien", Lyon, 1541). ასევე ჟ. კანაპე თარგმნა ფრანგულ ენაზე გალიენის „კუნთების მოძრაობა“ (J. Canappe, „Mouvement des muscles“, Paris, 1541). ჟან მარტენმა (J. Martin) თარგმნა და გამოაქვეყნა გალიენის ნაშრომი თერაპიაში (J. Martin, „Six principaux livres de la thérapeutique de Galien“, Paris, 1554). დღემდე შენარჩუნებულ სამედიცინო ტერმინთა დიდი რაოდენობა პირველად გასიხნდა სახელოვანი ფრანგი ქირურგის ამბროუაზ პარეს (1517-1590) შრომებში (Ambroise Paré, „Briefve collection de l'Administration anatomique“, Paris, 1550; „Traité sur la peste“, 1568); ა. პარეშ შექმნა ქირურგიული სკოლა მონპელიეში.

მათემატიკური ტერმინების შექმნაც ასევე ფრანგ მათემატიკოსთა მოღვაწეობას უკავშირდება, რომლებიც თავიანთ ნაშრომებს ფრანგულ ენაზე წერდნენ. ამ ეპოქის მათემატიკოსთა დიდი ნაწილი შაინც ლათინურს მიიჩნევდა სამეცნიერო ურთიერთობის ენად; მაგ., ცნობილი მათემატიკოსი ფრანსუა ვიეტი (F. Viète) თავის შრომებს ლათინურ ენაზე აქვეყნებდა:

ფრანგული ენის ლექსიკა მდიდრდებოდა პეშანიტარულ მეცნიერებებთან დაკავშირებული ტერმინებითაც. ამ პერიოდში შეიქმნა გრამატიკა როგორც გამოყენებითი დისციპლინა და სწორედ XVI ს.-ში ჩაყარა საფუძველი თანამედროვე ლინგვისტურ ტერმინოლოგიას. მშობლიურ ენაზე (ფრანგულზე) ყოთარდებოდა ისტორიოგრაფიაც.

საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა განვითარება დაკავშირებულია პიერ ბელონის (P. Belon) სახელთან. ბელონის შრომები ლათინურადაც კი ითარგმნებოდა. კლ. დიურემ (Cl. Duret) გამოაქვეყნა ტრაქტატი გეოგრაფიისა და გეოლოგიის საკითხებზე, გამოქვეყნდა ტრაქტატები ასტრონომიაშიც.

ჩამოთვადლით სამეცნიერო ტერმინთა ნაწილი, რომლებმაც მნიშვნელოვნად გაამდიდრეს XVI ს.-ის ფრანგული ენის ლექსიკური მარაგი.

ფილოლოგია და პეშანიტარული მეცნიერებები:

abécédair (Tory); consonne, contexte, didactique, diérèse, désinence, dialecte (Ronsard); dictionnaire (R. Estienne); élégie, élision, ellipse (Pasquier); épithète, euphonie, gérondif, hiatus, hypothèse,

iambe (Rabelais); onomastique (Meigret); pédagogie (Calvin); phrase, pluriel (R. Estienne); poésie, polysyllabe, polysyllabique (Meigret); prosodie (Ramus); psychologie, subjonctif, supplétif, synecdoque, synérèse, syntaxe (Ramus); système (P. de Tyard); tentative (Rabelais); these, transitif (Meigret); triolet, triplongue (Meigret).

სამედიცინო მეცნიერებები:

abcès, abdomen (Paré); ablation, acide, alvéole, anévrisme, biceps, bronche, dyspepsie, épilepsie, furoncle (Paré); gangrène (Chauliac); hystérique, létargie (R. Estienne); lymphic, marasme (Paré); musculoux, oculaire (Chauliac); rhumatisme, supinateur (Paré); symptome (Chauliac); température (R. Estienne); tensif, triceps, tubercule (Paré).

ბოტანიკა:

abricot, acajou, ananas, anémone, bergamote, jasmin, mandarine, rhododendron, thuya, triolet, véronique.

ზოოლოგია:

alpaga, canari, girafe, magot, tarantule (Paré); toucan.

მათემატიკური მეცნიერებები:

hypotenuse (La Roche); octaèdre (Amyot); octogone (La Roche); parallèle (Rabelais); parallépipède, parallélogramme (Bouvelles); périmètre (Canappé); périphérie, pentagone (Bouvelles); planimétrie, rhombe (Bouvelles); vertical (Belon).

სამეცნიერო ტერმინოლოგიის განვითარებაში, ბუნებრივია, გამოიწვია ნახევრებ სიტყვათა გაზრდა. დეკლინაციური ნახევრებები ლათინური და ბერძნული ენებიდან, წიგნურ, სამეცნიერო ენაში, სავსებით კანონზომიერი იყო. მაგრამ გაუმართლებელი იყო მეტყველების სასაუბრო სტილში; საყოფაცხოვრებო ლათინიზმები, მკვიდრი (ძირეული) ურანგული სიტყვების ხინონიშები, ენას ანაგეიანებდა და ამიტომაც რაბლეს, თავის „გარგანტუა და პანტაგრუელში“, გაამახსხრა სწავლულთა ლათინიზირებული მეტყველება:

„Seignor, non, dit l'escolier, car libentissiment dès ce qu'il illucesce quelque minutule lesche du jour, je demigre en quele'un de ces tant bien architectez monstiers et là me irrorant de belle eau lustrale,

gringotté d'un trançon de quelque missicque precation de nos asericules; et submirillant mes precules horaires, elue et absterge mon anime de ses iniquamens nocturnes. . . .¹²

მონებებს რა ამ ღაპარაკს, პანტაგრუელი შენიშნავს:

„Et bren, bren! qu'est ce que veut dire ce fol? Je crois qui nous forge icy quelque langage diabolique et qu'il nous chermé comme enchanteur“ (Rabelais, J. II, ch. VI).

აღრეულ ახალფრანგული პერიოდი (XVI ს.)

ფონეტიკა. ხმოვანთა სისტემაში შეიქმნა ცხვირისმიერ ფონემათა ახალი ვეგუფი: ხაშუაღფრანგულ პერიოდში უკვე ფუნქციონირებდა ზ, თ ცხვირისმიერ ფონემებს დაემატა ზ, მ, ფონემები, რომლებიც განვითარდნენ მათი შესაბამისი ნახაღოხებული ქარიანტებისაგან მ, მჟ. დანარჩენი ცვლილებები სინტაგმატური ხასიათისაა: ჩნდება liaison; ბოლო თანხმოვნები r (მაგ., ინფინიტივებში) და l (ზოგიერთ ზედსართავში), რომლებიც, ხაშუაღფრანგულ პერიოდში, გაქრნენ წარმოთქმიდან, თანდათან იწვებენ ადღგენას (გარდა -er დაბოლოებისა); დიფთონგები ai, ei ერთიანდებიან e-დ; ai>o; ტრიფთონგი aei>eo; რკედუცირებული e პიატუსში ქრება: pri(e)rai. მახვილი, ხაბოლოიდ, გახდა ფრაზული.

ორთოგრაფია წერის ყველაზე მეტად არსებით თავისებურებას წარმოადგენს ეტიმოლოგიური დამწერლობა; ამასთანავე ხშირია ისტორიული და მორფოლოგიური დაწერლობაც. ორთოგრაფიის გასამარტივებელ მცდელობებს (L. Meigret) წარმატება არ ექონდა; გაცილებით ხშირად გამოიყენება დიაკრიტიკული ნიშნები.

მორფოლოგია. გრძელდება არსებითი სახელების ანალოგიური გათანაბრების პროცესი მხოლობითსა და მრავლობით რიცხვში (chapeau - chapeaux); მოქმედ სახელთა სქესის განმასხვავებელი სუფიქსები -eur / -eresse ხშირად ადგილს უთმობენ -eur / -euse-ს. არტიკლი ერცვლდება აბსტრაქტულ არსებით სახელებზეც, თუმცა - არა ეოგვლთვის. ნაწილობრივი არტიკლის ხმარება მერყევა. ზედსართავ სახელებში შენარჩუნებულია ზოგიერთი დუბლეტური ფორმა (beau, bel - მამრ. სქ.; grand, grande - მდედრ. სქ.); სქესით განსხვავებული ფორმები facil - facile თანაარსებობენ არადიფერენცირებულ facile-თან ერთად; შედარებითი

ხარისხების სინთეზური ფორმები პრაქტიკულად გაქრა. პირის სუბიექტურ ნაცვალსახელთა გამოყენება ზმნის პირიან ფორმებთან ნორმად იქცა, თუმცა ხდება გადახრებიც: ხშირია უპირო კონსტრუქციების შექმნა მ-ის საშუალებით; დიფერენცირდება პირის ნაცვალსახელთა მახვილიანი და უმახვილო ფორმების განთავსება, ჩვენებითისა და კუთვნილებით ნაცვალსახელებში გრძელდება მახვილიანი და უმახვილო ფორმების ფუნქციონალური გამოჯგინის პროცესი. მიმართებით ნაცვალსახელებში ფართოდაა გავრცელებული ფორმა *lequel*. ზმნის ხისტემაში გრძელდება დაბოლოებათა ანალოგიური გათანაბრება: (*je*) *pric* – *pri*-ს ნაცვლად; (*je*)*dis* – *di*-ს ნაცვლად; (*je*) *finis* – *fini*-ს ნაცვლად. დროის ანალიტიკურ ფორმებში ჯერ კიდევ დასაშვებია კომპონენტთა გადაადგილება; საბოლოოდ დადგინდა დამატებასთან მიმდებარების შეთანხმების წესები. კილოთა ხმარებაში, აღსანიშნავია, რომ სუბფონქტივის აწმყო დროის ფუნქციონირება ხდება *que*-ს გარეშე, მარტივ წინადადებაში სურვილის გამოსახატავად; სუბფონქტივის პლუსკვაშიკრფექტისა კი – როდესაც წინადადებაში, ხეარაულო მოქმედების აღსანიშნავად.

სინტაქსი. ფართოდაა გავრცელებული წინდებულისი სიტყვათშეერთებები. აშკარაა, მარტივ წინადადებაში, სიტყვათა პირდაპირი წყობისადმი ტენდენცია. როდესაც ქვეწვობილი წინადადებების სტრუქტურა მრავალფეროვანი ხდება სხვადასხვა ხემანტიის კავშირთა ფართო გამოყენების გამო.

ლექსიკა. ფართოდაა გავრცელებული აფიქსალური სიტყვაწარმოება, ძირითადად, წიგნური ფუძეების ხარჯზე; ხშირად ჩნდება კინობოიოსუფიქსიანი წარმოებული სიტყვები. გრძელდება სამეცნიერო ტერმინოლოგიის განვითარება, რასთან დაკავშირებითაც მრავალი ნასესხობა შემოდის კლასიკური ენებიდან.

François Rabelais

ფრანსუა რაბლე (1494-1553), განათლებული ბერი, ცნობილი ექიმი, ანატომიის პროფესორი, უპირველესი ყოველისა, ცნობილია როგორც მწერალი, ავტორი რომანებისა პანტაგრუელზე (1532წ.) და გარგანტუაზე (1534წ.); ეს რომანები ქმნიან რომან-ეპოპეას, რომელშიც გვევლინება თანა-არსებობენ გმირული და კომიკური, რეალური და სიმბოლური, უსარმაზარი ურულიცა და შეუკავებელი ღაზდანდარობა. რაბლეს შემოქმედების ხიბლიერე აისახა მისი თხრობის ენაზე, რომლის სიმდიდრეს ბადალი მნელად იუ მოეცებნება.

ქვემოთ მოყვანილ ხაზგეხტებში პარალელურადაა მოცემული ორიგინალური ტექსტი და მისი თანამედროვე ექვივალენტი; ეს საშუალებას გვაძლევს გამოვაფიქროთ ადრეულ ახალფრანგული პეტროლის ენის თავისებურებანი, ორიგინალის თითოეული ფრაზის (კონსტრუქციის) უშუალო შეპირისპირებით თანამედროვე ენასთან; ციფრები მოგვანიშნებენ კომენტარებს, რომლებიც მოცემულია ტექსტის შემდეგ.

(ცატ. ტექსტებ: Rabelais F. „Oeuvres complètes“, Paris, 1973).

De l'enfance de
Pantagruel
Chapitre 4

1 Mais voicy que arri-
2 va un jour de grande
3 feste que son père Gar-
4 gantua faisoit un beau
5 banquet à tous les prin-
6 ces de sa court. Je croy
7 bien que tous les offi-
ciers de sa court estoy-
ent tant occupés au ser-
vice du festin que l'on
ne se soucyoit du pau-
vre Pantagruel, et de-
mouroit à reculorum¹.
Que fist-il?

9 Qu'il fist, mes bon-
nes gens? Escoutez.

10 Il essaya de rompre
les chaînes du berceau
avecques les bras, mais
il ne peut, car elles es-
toyent trop fortes. Adonc
il trépigna tant des
piedz qu'il rompit le
bout de son berceau, qui
toutesfoys estoit d'une
grosse poste de sept
11 emfans en quarré, et
ainsi qu'il eut mys les
12 piedz dehors, il se aval-
la le myeux qu'il
peut, en sorte que il
touchoit les pieds en ter-
re; et alors avecques
13 grande puissance se le-
va, emportant son ber-
ceau sur l'eschine ainsi
14 lyé, comme une tortue
qui monte contre une
15 muraille, et à le veoir
16 sembloit que ce feust
une grande carraque²

De l'enfance de
Pantagruel
Chapitre 4

Mais voicy ce qui arriva
un jour de grande fête où
son père Gargantua donnoit
un beau banquet à tous les
princes de sa cour. Je crois
bien que tous les servi-
teurs de sa cour étoient si
occupés au service du festin
que l'on ne se souciait pas
du pauvre Pantagruel, et
ainsi il étoit laissé en plan.
Que fit-il?

Ce qu'il fit, mes bonnes
gens? Escoutez.

11 Il essaya de briser les
chaînes du berceau avec
les bras, mais il ne put, car
elles étoient trop fortes.
Alors il trépigna tant
qu'avec ses pieds il brisa
le bout de son berceau fait
pourtant d'une grosse poutre
de sept emfans de périmé-
tre, et, dès qu'il eut mis les
pieds dehors, il se laissa
glisser du mieux qu'il put,
jusqu'à toucher terre avec
ses pieds; alors il se leva
d'un seul élan, emportant
son berceau lié sur l'échi-
ne, comme une tortue qui
monte à un mur, et ainsi
il ressembloit à une grande
carraque de cinq cents ton-
neaux debout. C'est de cette
façon qu'il entra dans la
salle où l'on banquetait,
et soyez certains qu'il épou-
vanta bien l'assistance;

¹ A l'écrit, en latin macronique des écoliers.

² Grands bâtimens de Génois.

de cinq cens tonneaux
qui feust debout. En
17 ce point entra en la
salle ou l'on banquet-
toit, et hardiment, qu'il
espoventa bien l'assis-
18 tance; mais par autant
qu'il avoit les bras lyez
dedans, il ne pouvoit
rien prendre à manger,
19 mais en grande peine
se esclinoit pour pren-
20 dre à tout la langue
quelque lipée.
21 22 Quoy voyant, son pè-
re entendit bien que
23 l'on l'avoit laissé sans
luy bailler à repaistre
24 25 et commanda qu'il fut
deslyé desdicts chesnes
26 par le conseil des prin-
ces et seigneurs assis-
tans, ensemble aussi
que les médecins de
Gargantua disoyent que,
si l'on le tenoit ainsi
au berceau qu'il seroit
toute sa vie subject à
la gravelle.
27 Lors qu'il feust des-
28 chainé, l'on le fit as-
seoir, et reprit fort
bien, et mist son diet
berceau en plus de cinq
cens mille pièces d'un
coup de poing qu'il
frappa au milieu par
despit avec protestation
de jamais n'y retour-
ner.

parce qu'il avoit les bras
liés, il ne pouvoit rien
prendre à manger, mais il
se baissait péniblement pour
prendre quelque lipée avec
la langue.

Voyant cela, son père
comprit bien que l'on l'avoit
laissé sans lui donner de
quoi se nourrir, et il or-
donna de le délier de ces
chaînes, sur le conseil des
princes et des seigneurs de
l'assistance; sans compter
que les médecins de Gar-
gantua disaient que si on
le laissait ainsi au berceau,
il serait toute sa vie sujet
à la gravelle.

Lorsqu'il fut débarrassé
de ses chaînes, on le fit
asseoir, il se nourrit fort
bien, et mit son berceau en
plus de cinq cent mille mor-
ceaux, d'un seul coup de
poing qu'il donna au mi-
lieu par dépit, en protestant
de ne jamais y retourner.

კომენტარები

1. que-ს გამოყენება qui-ს ნაცვლად და ანტეცედენტ ce-ს არარსებობა გადასონაშთია. 2. feste-ს ტიპის ეტიმოლოგიის რეალური დაწერილობა ადრეულ ეხადურანგული პერიოდის ენის დამახასიათებელი მოვლენაა. 3. კავშირი que ინარსუნებს თავის პოლიფუნქციონალურობას. 4. იმპერატივის ფლექსიებში დაწერილობა -oit წარმოითქმის როგორც მოხოფთონგი e. 5. დაწერილობა curat - ეტიმოლოგიის რეალური (ლათ. curtis). 6. ფორმა croy-ს ანალოგიური გათანაბრება ჯერ კიდევ არ მომხდარა. 7. სიტყვა officie: (- serviteur) - სემანტიკური არქაიზმია. 8. უარყოფა ჯერ კიდევ შეიძლება აიგოს მეორე ნაწილადის გარეშე. 9. მიმართებით ნაცვალსახელთან ანტეცედენტის არარსებობა - ძველი ენის მახასიათებელი ნიშანია. 10. ხმოვანი e, პიატუსში, ჯერ კიდევ შეიძლება შემოინახოს (peut = put). 11. რთული კავშირი, რომელიც არ არის შენარსუნებული ენაში. 12. Se avaller - ლექსიკური არქაიზმია (tomber); 13. პირის სუბიექტური ნაცვალსახელები შეიძლება არ იხმარებოდნენ. 14. წინდებულის მოძველებული ხმარება. 15. უპირო კონსტრუქცია. 16. იხ. მენიშენა 10. 17. წინადადების რემა შეიძლება გამოიყოს სიტყვის დახმით წინადადების თავში. 18. Par autant que - კავშირი, რომელიც არ არის შენარსუნებული. 19. se enclinait > s'inclinait - სემანტიკური არქაიზმია. 20. tout-ს ადვერბიალური გამოყენება - მოძველდა. 21. quai-ს გამოყენება იმ ფორმის სახით, რომელიც წინაშეაღ გამოწოდებაში მიმართავს, თანამედროვე ენაში, მხოლოდ წინდებულობითაა შესაძლებელი. 22. entendit = comprit - სემანტიკური არქაიზმია. 23. Bailler - ლექსიკური არქაიზმია. 24. Repaistre - ლექსიკური, არქაიზმია. 25. Fut - სუბიექტივის ფორმაა. 26. აწყო დროის მიმდებარე შუთანსმებულია რიცხვში. 27. Deschainé - სემანტიკური არქაიზმია. 28. პირის ნაცვალსახელი აკლია.

მაგალითებით აჩვენეთ, რომ: 1. ტექსტის ფონეტიკა, მორფოლოგია, სინტაქსი, ლექსიკა უფრო ახლოა თანამედროვე ენასთან, ვიდრე ძველფრანგულთან.

2. ტექსტის ორთოგრაფია ეწინიფლავიხირებულა, ხინიჩიური ასოების (კერძოდ i-y) ხმარება არ არის მოწესრიგებული.

Le quart livre

Comment Pantagruel
descendit en l'isle des
Papefigues¹⁾
Chapitre 45²⁾

1 Ce Diable, arrivé
au lieu, s'adressa au
laboureur et luy de-
2 manda qu'il faisoit. Le
pauvre homme luy res-
pondit qu'il semoit cel-
3 luy champ de touzelle
pour soy aider à vivre
Par suyvant. Voire
mais (dist le Diable)
4 ce champ n'est pas
tien, il est à moy et
m'appartient. Car de-
pays l'heure et le temps
qu'au Pape vous feistes
5 la figue, tout ce pays
vous fut adjudgé, pros-
6 erit et abandonné. Bled
semer, toutesfoys, n'est
pas mon estat. Pour
tant je te laisse le champ,
7 mais c'est en condition
que nous partirons le
profit. - Je le veulx,
respondit le laboureur.

- l'entends (dist le
Diable) que du profit:
advenent nous serons
deux lotz. L'un sera ce
8 que croistra sus terre,
8 l'autre ce que en terre
sera couvert. Le choix
m'appartient, car je

Comment Pantagruel
débarqua à l'île des
Papefigues
Chapitre 45

Ce Diable, étant arrivé
au lieu en question, s'ad-
ressa au laboureur et lui
demanda ce qu'il faisoit.
Le pauvre homme lui ré-
pondit qu'il semait le champ
en blé pour lui permettre
de subsister l'année suivante.
«Vrai, dit le Diable,
mais ce champ n'est pas à
toi, il est à moi et m'ap-
partient. En effet, depuis
le moment et l'époque où
vous avez fait le geste de
la figue au Pape, tout ce
pays nous a été adjudgé,
vendu et abandonné. Néan-
moins, semer du blé n'est
pas mon métier. Aussi, je
te laisse le champ, à une
condition; nous partagerons
le bénéfice». - J'y consens,
répondit le laboureur.

- l'entends, dit le Di-
able, que nous fassions de-
ux lots de la récolte. L'un
sera ce qui sortira de la
terre, l'autre, ce qui sera
enfoui sous terre. Le choix
m'appartient car je suis
un Diable issu d'une nob-

¹⁾ Gens qui voient le pape faire la figue à en, c'est se moquer de lui.

²⁾ 45-ე თავისი ვაჟისაჲსკელის იძურობის, რომელიც
სინთავრულაშის მოსიძინის კურთხევის

5 suis Diable extrait de
 9 noble et antique race,
 tu n'est qu'un vilain,
 8 Je choisis ce que sera
 en terre; tu auras le
 dessus. En quel temps
 10 sera la cuillette?
 11 - A my Juillet, res-
 pondit le laboureur. -
 - Or (dist le Diable)
 12 13 je ne faudray me y
 trouver. Fays au reste
 comme est le devoir:
 travaille, vilain, trava-
 14 ille. Je vays tenter du
 gaillardé péché de luxu-
 re les nobles nonnains
 de Pettesec, les Cagotz
 et Briffaulx aussi. De
 15 leurs vouloirs je suis
 plus que ascuré. Au
 joindre sera le combat.

le et vieille race: tu
 n'es qu'un vilain. Je choi-
 sis ce qui sera en terre,
 tu auras le dessus.

A quel momen; la récolte?

- A la mi-juillet, répon-
 dit le laboureur. - Eh bien,
 dit le Diable, je ne manquerai
 pas de m'y trouver. Fais du
 reste ce que tu dois: trava-
 ille, vilain, travaille. Je
 vais tenter du gaillard pé-
 ché de luxure les nobles non-
 nes de Pettesec, les Cagots
 et Briffaux aussi. De leurs
 désirs, je suis plus qu'as-
 suré. A l'attaque! Corps à
 corps!

კომენტარები

1. მიმართებითი ნაცვალსახელის ანტეცედენტი აკლია.
2. უკუქცევითი ნაცვალსახელის მახვილიანი ფორმის არადი-
ფერენცირებული გამოყენების მაგალითი. 3. კუთვნილებითი
ნაცვალსახელები შეიძლება იხმარებოდნენ არტიკლის გარეშე.
4. Feistez - ფორმა, რომელშიც დაწერილობაში შენარჩუ-
ნებუღია რედუცირებული e. 5. ნაწილობრივი არტიკლის
არგამოყენების მაგალითი, სიტყვათა წყობა განპირობებულია
bled-ის გამოყოფის სურვილით. 6. Estat - უფრო ფართო
მნიშვნელობის სიტყვა, ვიდრე métier. 7. Partir - სემანტიკური
არქაიზმია; შენარჩუნებულია ფრაზეოლოგიურ გამოთქმაში
avoir maille à partir avec qu. 8. que-ს გამოყენება qui-ს ნაცვლად
(ძველფრანგული ენის მოვლენა). 9. არტიკლის არქონა,
ინფიდეუადიზაციის ფუნქციით, diable, race სიტყვების წინ. 10.
სიტყვის მნიშვნელობის დაეიწროების ნიშნში: თანამედროვე

ენაში cueillette უერთგება სიტყვებს cerises, pommes, olives და არ კამბინირდება სიტყვაბთან ხნ. 11. შეერთება my juillet-ის მიზიდური გამოყენება (შდრ. à mi - chemin). 12. ზმნა falloir იხმარებოდა არა მარტო უპირო, არამედ პირიანი ყორმითაც. 13. უკუქცევითი ნაცვალსახელი, თაქოდურხმოუჩიანი სიტყვის წინ, ინარჩუნებდა ხმოვანს, რომელიც უკვე აღარ წარმოითქმოდა. 14. სუბსტანტივიზებული ინფინიტივი; არქაიზმი. 15. ეაღბი კტიმოდოლოგიზაციის ნიმუში (შეერთება -ც-), რეაუციორენული ე. კიატუსში, შენარჩუნებულა დაწერილობაში.

იპოვეთ მაგალითები, რომლებიც ასვენებენ, რომ ტექსტის ფონეტიკა, მორფოლოგია, სინტაქსი და ლექსიკა უფრო ახლსა თანამედროვე ენათთან, ვიდრე ძველ-ფრანგულთან.

ახალფრანგული (კლასიკური) პერიოდი
(XVII-XVIII საუკუნეები)

ფრანგული ნაციონალური სამწერლო-სალიტერატურო
ენის ნორმალისაცია

XVII ს.-მდე ჯერ კიდევ არ არსებობდა სამწერლო-სალიტერატურო ენის გამოყენების სუბტად ფიქსირებული საერთო-სავალდებულო წესები. XVII ს.-ში, განსაკუთრებით მწვავედ დადგა სალიტერატურო ენის ნორმირების საკითხი, ანუ წარმოიშვა აუცილებლობა, რომ დაედგინათ და დაეფიქსირებინათ სამწერლო-სალიტერატურო ენის ისეთი წერითი და ზემირი ფორმა, რომელიც იქნებოდა ხანმოქმდი და ხყოველთაოდ სავალდებულო.

ფრანგული სალიტერატურო ენის ნორმირების პრობლემა ბრწყინვალედ გადაჭრეს XVII ს.-ის თეორეტიკოსებმა, რომელთა შორის გამოირჩეულნი იყვნენ ფრანსუა მალერბი (F. Malherbe, 1555-1628) და კლოდ კოკლე (Cl. Vaugelas, 1595-1650). მალერბმა მიზნად დაიხაზა პოეტური მეტყველების სტილის გახწობა, მაგრამ მან არა მარტო პოეტური მეტყველების, არამედ საერთო სალიტერატურო ენის წესებიც კი დაადგინა; მისი მოთხოვნა იყო, რომ ეხა ყოფილიყო სწორი, ნათელი და გასაგები. მალერბი განსაკუთრებული გულმოდგინებით გახიხილავდა თითოეულ გრამატიკულ შეცდომას. იგი აღკვედა არტიკლების გამოყენების წესებს, მეტყველების ნაწილთა შეთანხმებას, დროთა და კდოთა ხმარებას, სიტყვათა წყობის წესებს და ა.შ.; განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდა სიტყვათა მნიშვნელობას და მოითხოვდა, რომ სიტყვა ესმარათ ერთი მნიშვნელობით და არ დაეშვათ ორასროვნება; პოეზიის ლექსიკისადმი მას ასეთი მოთხოვნა ჰქონდა: მაღალ პოეზიაში – „dans la haute poésie“ – არ უნდა გამოიყენებოდეს არც ტექნიკური, არც სამედიცინო ტერმინები, არც ისეთი სიტყვები, რომლებიც ეხებიან ადამიანის სხეულის სახელწოდებებს, როგორცაა, მაგალითად, *poitrine, estomac*, არც უხეშო სიტყვები – *cadavre, serf*, არც ხალხური გამოთქმები, როგორცაა *faire conte, coup de fouet, gagner au pied, mettre bon ordre, avoir l'amour en*

bouche და სხვ. მძღერბი გამობდა არქაიზმებს, როგორცაა *ardre, bienheurer, défermer, chef* (= tête), *simplesse, esclaver, grever, nave* და სხვ., თვლიდა რა, რომ ისინი შეიძლება გაუგებარი ყოფილიყვნენ. იგი წინააღმდეგი იყო დაბლებიზმებისა (ე. მაგ.: *maint et maint, avoir deuil* (გასკ.), *poursuivre, fier* (= joyeux) (ნორმანდ.) და სხვ. ახევე ეწინააღმდეგებოდა ნსეხსებ ხიტყვებსაც, თვლიდა რა, რომ, უპირველეს ყოვლისა, უნდა იხმარებოდეს საკეთარი ენის ხიტყვები. მძღერბის შიერ წამოყენებული მოთხოვნები მოდებოდა როგორც სამწერლო-სადიტიერატურო ენის ფუძემდებლური წესები. ეს ახალი მიმართულება ცხოვბილია „პურიზმი“-სახელოთ (ხიტყვიდან *pure „სუფთა“*). პურიზმის წარმატება აიხსნება იმით, რომ მძღერბი თავის წესებში თავის მოვნიადს: კი არაყერს აკანონებდა, არამუდ აფიქსირებდა მხოლოდ საღაბარაკო და სამწერლო-სადიტიერატურო ენის ყველაზე მეტად მყარ ყორმებს; მაგრამ, რადგან მძღერბის წესებში ხაკლებად იყო გამოჯწული საერთო სადიტიერატურო ენისა და პოესიის ენისადმი წაყენებული მოთხოვნები, მისმა შრავადმა მიმდევარმა დაინახა მხოლოდ საერთო და არ გამოაყენა ის დებულებები, რომლებიც განეკუთვნებოდა „მძღად პოეზიას“; საკითხისადმი ასეთმი მიდგომამ გსა გაუხსნა „არიხტიერაკტულ პურიზმი“ და „კეთიდშობილი სტილის“ („style noble“) გაჩენას სამწერლო-სადიტიერატურო ენაში, რაც დიდა ხნით დამკვიდრდა საფრანგეთში.

1635წ. ა. რიშელიეს (A. Richelieu) ინიციატიუთ, შეიქმნა ფრანგული აკადემია, რომლის წევრები, უპირატესად, მძღალი სასოვადოების წარმომადგენლები იყვნენ; უმეტესობა მათგანი მძღერბის იდეის მიმდევარი იყო. აკადემიამ მიზნად დაისახა, რომ შეექმნა და გამოეკვეყნებინა რიტორიკა, პოეტიკა, გრამატიკა და ლექსიკონი. რიტორიკისა და პოეტიკის გამოცემა აკადემიამ ვერ განახორციელა; აკადემიის გრამატიკა გამოქვეყნდა 1932-1934 წლებში, ანუ 3 საუკუნის შემდეგ აკადემიის დაარსებიდან; ამგვარად, აკადემიის წევრთა მოვლასეობა, ძირითადად, შემოიფარგლებოდა განმარტებითი ლექსიკონის შედგენით, რომელზე შეშეობაც განახორციელეს მძღერბის მოთხოვნების მიხედვით, თუმც მცდარად: უშუალოდ პოეტური ენისადმი წაყენებული მოთხოვნები განაერცეს

საერთო სალიტერატურო ენაზე XVII ს.-ის პოეზია, 1694წ. გამოქვეყნდა აკადემიის დექსიკონის პირველი გამოცემა, რომელიც ვერ ასახავდა ფრანგული ნაციონალური ენის მთელ დექსიკურ სიმდიდრეს; მასში მოცემული იყო მხოლოდ იმ სიტყვათა მარაგი, რომელთაც იყენებდა პარიზის არისტოკრატიული წრე.

„არისტოკრატიული პურიზმის“ წინააღმდეგ გამოვიდა აკადემიის ერთ-ერთი წევრი – ანტუან ფურეტიერი (A. Furetière); იგი მისწევდა, რომ აკადემიის მიერ გამოცემული დექსიკონი უნდა ასახავდეს ფრანგული ნაციონალური ენის დექსიკონის მთელ სიმდიდრეს. ფურეტიერი შეუდგა უნივერსალური დექსიკონის შედგენას და მიხი გუგმა განსახილველად აკადემიას გადასცა აკადემიაში ცხარე დებატები გაიმართა ამ საკითხის გამო და, საბოლოოდ, ფურეტერი გარიცხეს აკადემიიდან; მას აუკრიძელეს თავისი დექსიკონის გამოცემა საფრანგეთში. ა. ფურეტეირის დექსიკონი „Dictionnaire universel, contenant généralement tous les mots françois tant vieux, que modernes“ მისმა მეგობრებმა გამოსცეს ქ. პაგაში (პოლანდია), მისი გარდაცვალების შემდეგ.

აკადემიის მცდელობამ, რომ „გაეწმინდა“ ხელიტერატურო ენის დექსიკური შემადგენლობა, ფართო გამოსმაურება პიოვა პარიზის არისტოკრატიული ხალხობების წრეებში. განნდა მისწრაფება შეექმნათ „ენა“, რომელიც განსხვავებული იქნებოდა ხალხის „ენისაგან“. ამან გამოიწვია კლასობრივი ეარგონის შექმნა და ლიტერატურაში ეწ. პრეციოზული (précieux-„ნატიფი, დახვეწილი“) სტილის დამკვიდრება. პრაქტიკულად ეს ბორციელდებოდა განსაკუთრებული გამოთქმების, პერიფრაზების, მეტაფორების და მსგავსთა გამოყენებით; მაგ.: l'ongle-ის ნაცვლად ხმარობდნენ: „Le plaisir innocent de la chair“, les dents-ის ნაცვლად - „L'ameublement de bouche“, l'eau-ს ნაცვლად - „l'élément liquide“ და ა.შ. ამ მიშართულების აბსურდულობა XVII საუკუნეშივე გაამახსრა მთლიურმა თავის კომუდიაში „Les précieuses ridicules“.

აკადემიის დექსიკოგრაფიულმა თეორიებმა ასახვა ვერ პიოვა XVII ს.-ის კლასიკოს მწერალთა ნაწარმოებებში.

რაც შეეხება საერთო სალიტერატურო ენის საწარმოოქმო და გრამატიკული ნორმების დადგენასა და ფიქსაციას, აკადემიამ არა მარტო მიიღო მადგურბის პრინციპები, არამედ მის თეორიულ საფუძველს შემდგომი განვითარებაც მიხცა ეხის ცნობილი თეორეტიკოსის კლოდ ვოკლას მოძღვრების სახით. ვოკლასთვის სალიტერატურო ენის ნორმირება იყო მთავარი მიზანი; მიხთვის ძირითადი და ერთადერთი კრიტერიუმი, რომლითაც უნდა მომხდარიყო სანიმუშო ნორმის დადგენა, იყო „bon usage“, ანუ ენის სწორად გამოყენება; ვოკლას ასრით, ენის მანორმირებელი ევრაეითარი წესები ვერ დადგინდება, თუ ისინი არ იქნებიან დაცუქმებული თვით ენობრივ ფაქტებზე; ამიტომაც, იგი თავისი შრომის „Remarques sur la langue françoise“ წინასიტყვაობაში წერს, რომ ის არ ამარებს საკუთარი წესების დამყარებას, არც რეფორმის გაცარებას, არც ხიტყვების შექმნას ან მოხმობას, იგი ცდაიღობს შიუთითოს სიტყვების სწორ გამოყენებაზე და დაადგინოს ის, რაც სწორია: *Ce ne sont pas icy des Loix que je fais pour nostre Langue de mon autorité privée... Mon dessein n'est pas de reformer nostre Langue, ny d'abolir des mots, ny d'en faire, mais seulement de monstuer le bon usage de ceux qui sont faits, et s'il est douteux ou inconnu, de l'esclairer et de le faire connoistre* (Vaugelas Cl., „Remarques sur la langue françoise“, Paris, 1647, Préface).

ენის სანიმუშო გამოყენებას, ანუ „bon usage“-ს, ვოკლა, უპირველეს გოვლისა, არისტოკრატული საზოგადოებოს განათლებულ ადამიანთა სასაუბრო სალიტერატურო მეტყველებაში და საუკეთესო შწერაღლა ნაწარმოებებში ხედავს: „la façon de parler de la plus saine partie de la Cour, conformément à la façon d'écrire de la plus saine partie des Autheurs du temps“ (ციტ. შრ., Préface).

კლ. ვოკლა მიიხნედა, რომ „bon usage“ დადგინდება მხოლოდ სალიტერატურო ენის უკმარი და წერითი ფორმების შეპირისპირებით: „Toutefois quelque avantage que nous donnions à la Cour, elle n'est pas suffisante toute seule de servir de regle, il faut que la Cour et les bons Autheurs y concourent, et ce n'est que de cette conformité qui se trouve entre les deux, que l'Usage s'estable“ (ციტ. შრ., Préface).

პაროზსა და სხვა ქალაქებშიც იქმნებოდა სალონები, სადაც განიხილებოდა ენისა და ლიტერატურის საკითხები, რაც ხელს უწყობდა სალიტერატურო მეტყველების ნორმათა უნიფიკაციას.

ენობრივი თეორიების შემდგომ განვითარებაზე დიდი გავლენა მოახდინა დეკარტის (R. Descartes, 1596-1650) რაციონალისტურმა ფილოსოფიამ. დეკარტი მიიხსენებდა, რომ ყოველგვარი ცოდნის საფუძველი გონებაა; მისი ამოსავალი დებულება იყო: „cogito ergo sum“, ანუ „აზროვნებ, მაშასადამე ვარსებობ“. დეკარტის მიხედვით, ჭეშმარიტება მოიღწევა გონებით და დასტურდება ცნებათა გარკვეულობით და არა გამოცდილებითა და პრაქტიკით. დეკარტი იდეალისტი იყო; აზროვნებისა და ვოფიერების ურთიერთობებში, იგი აღიარებდა ვოფიერებისაგან აზროვნების დაწოკუდილობას; მაგრამ დეკარტის რაციონალისტური ფილოსოფია იმ ეპოქისათვის პროგრესული იყო, რადგან მან საბოლოოდ დაამსხვრია სქოლასტიკური ფილოსოფია.

რაციონალისტური ფილოსოფიის დებულებებმა გამოიხადო კოვეს გრამატიკული თეორიის შემუშავებაში 1660წ. გამოქვეყნდა ფრანგული ენის გრამატიკა — „Grammaire générale et raisonnée“, რომელმაც მაშინვე მიიპყრო საყოველთაო ყურადღება. გრამატიკის ავტორები იყვნენ მეცნიერები ლანსლო (C. Lancelot, 1615-1695) და არნო (A. Arnauld, 1612-1694). გრამატიკას უწოდეს „générale“ იმიტომ, რომ ავტორები უკრძლობოდნენ იმ ზოგად პრინციპებს, რომლებიც გამოდგებოდნენ არა მარტო ფრანგულისათვის, არამედ ყველა სხვა ენებისთვისაც; „raisonnée“ უწოდეს იმიტომ, რომ ისინი არა მარტო აღწერდნენ ენობრივ მოვლენებს, არამედ მათ ახსნა-განმარტებებსაც იძლეოდნენ. დეკარტის ფილოსოფიის ძირითად დებულებაზე დაყრდნობით, არნო ვაძნებდა აქენებს წინა პლანზე და ამბობს, რომ, რადგან ნებისმიერი ენა აზრის გადმოცემას ემსახურება, უპირველეს ყოვლისა, ამოსავალ წერტილად უნდა მიიხსენიოს აზროვნების განვითარებას კანონები, ანუ ლოგიკის კანონები; ეს კანონები უცვლელია და საყოველთაო და მათ ექვემდებარება ყველა ენა. არნოს და ლანსლოს გრამატიკის ბოლო თავი ვძღვნება სინტაქსს, რაც

ძალიან მნიშვნელოვანია, რადგან გრამატიკაში პირველად განხილვება მოძღვრება წინადადების შესახებ.

XVII ს-ის ბოლოს საფრანგეთში შეიმჩნევა აბსოლუტური მანარქიის დაცემა. ვითარდება კაბიტადისში და ძლიერდება ბურჟუაზიის პოლიტიკური გავლენა, რასაც მოჰყვება ახალი, ამ დროისათვის პროგრესული იდეოლოგია. ამ იდეოლოგიის გამოშატველნი იყვნენ განმანათლებლები. XVIII ს. ახალი ეტაპი იყო საფრანგეთის საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარებაში, რომელსაც განმანათლებლობის ეპოქა ეწოდა. ლიტერატურაში გაძლიერდა არსებული წყობის კრიტიკა. ფრანგულს განმანათლებლობის უდიდესი წარმომადგენლები იყვნენ ვოლტერი (F. - M. Voltaire, 1694-1778), მონტესკიე (Ch. Montesquieu, 1689-1755), რუსო (J. - J. Rousseau, 1712-1778), დიდრო (D. Diderot, 1713-1784). მათი ინტერესების სფერო უადრესად მრავალმხრივი იყო; ასინი იყვნენ მწერლები, ფილანთროფოსები, პუბლიცისტები. მორალისტები, სოციალოგები, პოლიტიკოსები.

XVIII ს-ის ენის თეორეტიკოსები - დიუკლო (Ch. Duclos), ფრომანი (Ch. Fromant), დ'ოლივე (P. - J. D'Olivet), დიუმარე (C. Dumarsais) და სხვ. აგრძელებდნენ სამწერლო-საღაღატურო ენის ნორმების დაზუსტებაზე მუშაობას. განმტკიცდა აზრი, რომ კლასიკური ლიტერატურის ნაწარმოებებში ფრანგულმა ენამ მოაღწია სრულყოფილებას და აუცილებელია მისი შენარსუნება მიღწეულ დონეზე; ენაში მიმდინარე ყოველი ცვლილება განახილებოდა როგორც დაცემისაკენ მიმართული; ამიტომ აკადემიამ მიზნად დაისახა პრაქტიკულად დაუფიქსირებინა სალიტერატურო ენის ნორმები მწერალ-კლასიკოსთა ნაწარმოებების მიხედვით. გადაწყვიტეს ხელახლა გამოეცათ ეს ნაწარმოებები და მათთვის დაერთოთ შესაბამისი კომენტარები და მითითებები ლექსიკის, მორფოლოგიისა და სინტაქსის სფეროში. ეს სამუშაო დაიწყო. მაგრამ ბოლოსდე ვერ მიიყვანეს, რადგან, მუშაობის პროცესში, გამოვლინდა, რომ მრავალი სიტყვა, სოციურთი კონსტრუქცია და ფორმა, რომელთაც იყენებდნენ XVII ს-ის კლასიკოსი მწერლები, უკვე მოცელებული იყო.

აკადემიის ლექსიკოგრაფიულ მუშაობაში დიდი ცვლილებები მოხდა: შემცირდა სამწერლო-სალიტერატურო

ენის ლექსიკური შემადგენლობის 'შეხლედეა, რაც უკავშირდებოდა რაციონალისტურ მიმართულებას, რომლის მიხედვითაც ყოველი სიტყვა, წარმოადგენდა რა აზრის ზუსტი გადმოცემის საშუალებას, დასაშვები იყო სალიტერატურო ენაში. ვოლტერი, დაღამბერი (Jean Le Rond d'Alembert), მარმონტელი (J. -F. Marmontel) და აკადემიის სხვა წევრები ემხრობოდნენ ნეოლოგიზმების შექმნას, სამწერლო-სალიტერატურო ენაში სამეცნიერო და ტექნიკური ტერმინების გამოყენებას. 1762 წელს აკადემიის მიერ გამოცემულ ლექსიკონში დამატებული იყო 5217 ახალი სიტყვა.

დიდროსა და ცნობილი ფრანგი მათემატიკოსის დაღამბერის ინიციატივით გამოიცა ფრანგული ენციკლოპედია, რომელშიც შევიდა როგორც ახალი, ისევე ძველი ტერმინები. მხოლოდ ლიტერატურული სტილების შესახებ მოძღვრების სფეროში შენარჩუნდა „არისტოკრატიული პერიზმის“ ტენდენცია; აღიარებდნენ 3 ძირითად სტილს: მაღალი სტილი (élevé ou sublime), საშუალო სტილი (moyen ou médiocre) და უბრალო სტილი (simple ou burlesque). ცდილობდნენ, რომ „უბრალო“ ანუ „დაბალი“ სტილის სიტყვები შეეცვალათ „კეთილშობილი“ სიტყვებით ან პერიფრაზებით.

XVIII ს.-ში იზრდება სალიტერატურო ენის გავრცელების სფერო. ლათინური ენა უკვე აღარ იხმარება პოეზიაში; უნივერსიტეტში ცდილობენ, რომ, ლათინურის ნაცვლად, ფრანგული ენა დაამკვიდრონ სასწავლო ენად. ფრანგული სალიტერატურო ენა ვრცელდება საფრანგეთის საზღვრებს გარეთ, რაც უკავშირდება საფრანგეთის კულტურული და კონომიური გავლენის გაძლიერებას ევროპის სხვა ქვეყნებზე. ფრანგული სალიტერატურო ენა ხდება საერთაშორისო დიპლომატიისა და ეაჭრობის ენა. ფრანგული ენის ცოდნა სხვადასხვა ქვეყნების საზოგადოების პრივილეგირებული ფენების მაღალი კულტურის ნიშნად ითვლება.

1789 წლის ბურჟუაზიული რევოლუციის იდეოლოგიამ გავლენა იქონია ენობრივ თეორიებზეც. უკუგაბრუნდნენ იქნა „არისტოკრატიული პერიზმის“ თეორია და სამწერლო-სალიტერატურო ენა საბოლოოდ განთავისუფლდა ლექსიკური შემადგენლობის ყოველგვარი შეხლედეებისაგან. 1798წ.

აკადემიის მიერ გამოცემულ ლექსიკონში შევიდა რევოლუციის პერიოდში შექმნილი 336 ახალი სიტყვა.

ბურჟუაზიული რევოლუციის შემდგომ, ნაციონალური ენობრივი პოლიტიკის გატარების შედეგად, ნაციონალურ უმცირესობათა ენები (პროვანსალური, ბასკური, ბრეტონული), თანდათანობით, აღვიდს უთმობენ ფრანგულ ენას.

ფონეტიკა

გოკალიზში, XVII ს.-ში, ხმოვანთა სისტემის ხფეროში, შეინიშნებოდა შემდეგი ტენდენციები: მონოფთონგიზაციის პროცესის დასრულება; რედუცირებული *e*-ს [ə] დაკარგვის ტენდენცია; ხმოვანთა დენაზალიზაცია წარმოთქმადი ცხვირისმიერი თანხმოვნის წინ; ხმოვანთა თვისების შეცვლა სიტყვაში მათი მდებარეობისა და მიხედვით.

მონოფთონგიზაციისაკენ ტენდენცია გამოხატუროდა იმით, რომ ტრისფთონგი *eau*, რომელიც XVI ს.-ში *e-ou* იქცა, XVII ს.-ში შეიცვალა მონოფთონგ *o-დ*, მისი წარმოთქმა კი თანდათანობით დგინდებოდა. არასაღიჭრატურ ენაში *eau* მონოფთონგ *o-დაც* წარმოითქმოდა და, პიკარული დასაღვქტის გაეღენით, *io-დაც* (მაგ. *biau, marciau, fardiau*).

ენის თეორეტიკოსთა შრომების ნიხედვით, საღიჭრატურო მეტყველებაშიც მერყეობა იყო, როგორც XVII, ასევე XVIII ს.-ში; არნოსა და ლანსლოს გრამატიკაში (1660წ.) *eau*-ს წარმოთქმა მოცემულია დიფთონგ *e-ou-ს* სახით. XVII ს.-ის სხვა გრამატიკოსებთან მითითებულია *eau*-ს სხვადასხვაგვარი წარმოთქმა სიტყვებისა და მიხედვით; მაგ., სიტყვებში *chapeau, bezu, nouveau* - *eau* წარმოითქმოდა როგორც *o*, სიტყვებში *bateau, couteau* კი - როგორც *e-ou*.

აკადემია, თავისი ლექსიკონის I გამოცემაში (1694წ.), სიტყვა *eau*-ს ასე ახახიათებს: „*l' e se prononce un peu, bien que ce mot ne soit que d'une syllabe*“; II გამოცემაში (1718წ.) ეს განმარტება შენარჩუნებულია და მხოლოდ III გამოცემაში (1740წ.) აღარ გვხვდება *eau*-ს წარმოთქმის ამგვარი

დახახიანება. XVIII ს.-ის ბოლოს წარმოთქმა [ɔ] საბოლოოდ
მკვიდრდება სალიტერატურო მეტყველებაში.

არანაკლები შერყეობა იყო შუერთება აქ-ს
წარმოთქმაში, რომელიც XIII ს.-დან მოყოლებული
წარმოითქმოდა როგორც [wɛtɔ] და როგორც მონოფთონგი [ɛ-
tɔ]; წარმოთქმა [ɛ] დამკვიდრდა Imparfait-სა და Conditionnel-ის
ხმურ დაბოლოებებში და მთელ რიგ სიტყვებში, მაგრამ
ყართოდ არ გაერცვლებოდა, რადგან თეორეტიკოსები ნორმად
მიიჩნევდნენ წარმოთქმა [wɛtɔ]. XVII ს.-ის შუა ხახებაამდე
სიტყვა français წარმოითქმოდა აქ-თი [frãswɛ], მაგრამ შემდეგ
დამკვიდრდა ფ-თი [frãsfɛ]; ასევე წარმოითქმოდა სიტყვა anglais
და სხვ., მაგრამ ახეთივე, ანალოგიურ დაბოლოებიან სიტყვებში
Danois, Genevois, შენარჩუნებული იყო წარმოთქმა აქ (თანამედ.
wa).

XVIII ს.-ის ბოლოს საბოლოოდ დაფიქსირდა იმ
სიტყვათა წარმოთქმა, რომლებშიც აქ წარმოითქმოდა ფ-დ; მათი
რაოდენობა დიდი არ იყო. XIX ს.-ში, უველა ამ სიტყვაში
დაწერილობა იქ შეიცვალა ai-თი: français – français, faible – faible,
je dormais – je dormais და სხვ.

XVII ს.-ში კვლავ გრძელდებოდა რედუცირებული [ə]-ს
წარმოთქმის დაკარგვის ტენდენცია, როგორც ბოლოკიდურ
პოზიციაში, ასევე სიტყვის შუაში თანხმოვნებს შორის.
სალიტერატურო მეტყველებაში, ბოლოკიდური რედუცირებული
[ə] აღარ წარმოითქმოდა, სიტყვის შუაში კი – [ə] უფრო
მკვეთი აღმოჩნდა, ძირითადად, ორთოგრაფიის გავლენით და
ასევე ნასესხებ სიტყვათა წარმოთქმის გავლენით. ნასესხებ და
წიგნურ ლათინურ სიტყვათა გავლენით, სალიტერატურო
მეტყველების მრავალ სიტყვაში, დახურულმა e-მ განდევნა [ə]:
séduire, trésor, métal, férir, dérir, hésir, pélican და სხვ. ასეთივე
გავლენას ახდენდნენ წიგნური პრეფიქსებიც – dé- და ré-,
აქვევდნენ რა წარმოთქმებს – [dɛ]-სა და [rɛ]-ს: décevoir, débattre,
découper, défendre, réduire, réconforter და შრ. სხვ. მრავალ
ნაწარმოებ სიტყვაში [ə] ასევე იძენდა დახურულობის ან
ღიაობის ხარისხს: chérir, lévrier, grênetier, crémer და სხვ.

თანხმოვნებს შორის [ə]-ს წარმოთქმის მერყეობა
გრძელდებოდა. სოგმა სიტყვამ საერთოდ დაკარგა [ə], მაგ.

belouse, felon, peluche, pelouse, pelote, pelure წარმოთქმოდნენ როგორც blouse, lion, pluche, plouse, plote, plure; სიტყვა belitre წარმოთქმოდა სხვადასხვაგვარად – bēlitre, bliire, belitre [balitra].

სალიტერატურო მეტყველების იმ სიტყვებში, რომლებშიც [ა] შეხარჩუნდა, მისი წარმოთქმა არამყარი იყო და სიტყვათა უმეტესობაში არ წარმოთქმოდა, განსაკუთრებით არაოფიციალურ მეტყველებაში: j'veux – je veux-ს ნაცვლად და ა.შ.

წიგნური, ანუ ვ.წ. „სამეცნიერო“ სიტყვების (mots savants) გამოყენება, რომლებიც, XV ს.-დან მოყოლებული, ფართოდ გაერცვლდნენ სალიტერატურო მეტყველებაში, ხელს უწყობდნენ მახვილისწინა ou-ს [u] წარმოთქმაში მერყეობას. მრავალ სიტყვაში, მახვილისწინა ou (ლათინური o-დან ან o-დან) წარმოთქმოდა როგორც [o] იმ წიგნურ სიტყვათა გავლენით, რომლებშიც ანალოგიურ პოზიციაში იყო [o].

XVII ს.-ში, თეორეტკოსები ცდილობდნენ ou-ს წარმოთქმის დაფიქსირებას და XVII ს.-ის ბოლოს ეს მცდელობა ou-ს წარმოთქმის სტაბილიზაციით დახრულდა: ზოგ სიტყვაში შეხარჩუნდა წარმოთქმა ou [u], მაგ. fournaise, fourniture, goulet, sauis, couleuvre, moulin, couronne, douleur, tourner, fourni, ასეთი სიტყვები დიდი რაოდენობით იყო, მაგრამ ზოგ სიტყვაში წარმოთქმა [o]-მ ხელდა: arroser, colorer, fromage, ormeau, colombe, colonne, provende, corvée, novembre, volonté, volume, fossé, côté და სხვ. (თუმც ხალხურ მეტყველებაში გვხვდება – foussé, côté და სხვ.)

XVII ს.-ში ფართოდ გაერცვლდა ხმოვანთა ცხვირისმიერი წარმოთქმის დაკარგვის ტენდენცია წარმოთქმადი ცხვირისმიერი თანხმოვნების წინა მდებარეობაში. XVII ს.-ის ბოლოს, ცხვირისმიერი ხმოვნების – [ჰ]-სა და [ნ]-ს – დენაზალიზაცია საბოლოოდ დაშველდრდა: paysanne [peizan], courtisanne [kurtizan], personne [person], homme [om] და სხვ.

რაც შეეხება ცხვირისმიერ ხმოვნების [მ < ი] და [მ < ი]-ს დენაზალიზაციას წარმოთქმადი ცხვირისმიერი თანხმოვნების წინა პოზიციაში, შეინიშნებოდა მერყეობა: ცხვირისმიერი ხმოვანი [მ] ან ინარჩუნებდა ცხვირისმიერ წარმოთქმას, ან

წარმოითქმოდა როგორც ხმოვანი i: *immuable* [ĩmuabl] ან [ĩmuabl]; ასევე ცხვირისხმიერი ხმოვნის [ĩ < u]-ს წარმოითქმაც მერყეობდა წარმოითქმად ცხვირისხმიერი თანხმოვნების წინ: ეს ხმოვანი ან ინარჩუნებდა თავის ცხვირისხმიერ წარმოთქმას, ან დენახალიზაციას განიცდიდა და წარმოითქმოდა როგორც [ĩ] ან როგორც [u]; მაგ., არტიკლი *un* მომდევნო სიტყვის თავიდანური ხმოვნის წინა პოზიციაში ყოველთვის წარმოითქმოდა როგორც [ĩn] ნახალიზაციის გარეშე (*un abus* [ĩn abũ]), გარდა ერთი შემთხვევისა, სადაც იგი (*un*) ინარჩუნებდა ცხვირისხმიერ წარმოთქმას – *un ami* [ũn ami]. მდებრებითი სქესის განუსაზღვრელი არტიკლი *-une* ასევე ნახალიზაციის გარეშე წარმოითქმის: *une heureuse fin* [ũn őrũz Ɣ].

ხმოვან e-ს ღია ვარიანტი, წარმოითქმადი თანხმოვნის წინ, დამკვიდრდა XVII ს.-ში: *ma prière* [ma priør]; *père et mère* [pør e mør]; *la terre* [la tør]; *ouvert* [uør] და სხვ.

სიტყვის ბოლოში და ღია მარცვლებში, ხმოვანი e, ჩვეულებრივ, ღია ვარიანტით წარმოგვიდგებოდა: *reposer* [r(a) pozør]; *user* [ũzør]; *vous avez* [vũz avør]; *de tous ces péchés* [de tu sør pørø]. და სხვ.

ფონეტიკოსები მიუთითებდნენ ხმოვან e-ს ღია წარმოთქმას -ai, -ey, -et, -è, -és-ზე დაბოდივებულ სიტყვებში, რაც დამკვიდრებული იყო წარმოთქმაში: *en paix* [ã pør]; *des secrets* [dø sgrør]; *d'autres effets* [d'otr øfør]; *le progrès* [lø progrør]; *des procès* [dø prose]; *succès* [sũksør] და სხვ.

ხმოვანთა რაოდენობითი განსხვავებები (გრძობა და სიმოკლე) ცხადად აღიქმებოდა; თეორეტიკოსები ამ საკითხს ღიდ ყურადღებას უთმობდნენ, დაწვრილებით აღრიცხავდნენ ვრძელი ან მოკლე ხმოვნების გამოყენების დადგენილ შემთხვევებს. ხმოვნის ვრძლობა, ჩვეულებრივ, დამოკიდებულია ხმოვნის ღიობასთან, სიმოკლე კი – დახურულობასთან, თუმცა ეს საკითხი მაინც ბოლომდე შესწავლილი არ იყო.

არნოსა და ღანსლოს გრამატიკაში, ხმოვანთა სისტემა წარმოდგენილი იყო შემდეგი სახით:

- a – თვისებრივი განსხვავების გარეშე;
- è (*ouvert*) – *mer, abîmer*;

e (fermé) – neutelé, ferré;

i – თვისებრივი განსხვავების გარეშე;

o(ouvert) – coste, hoste

o(fermé) – cote, hote

(თანამედროვე წარმოთქმის საპირისპიროდ)

eu

ou

u

e muet

თვისებრივი განსხვავების გარეშე

ცვლილებები, რომლებიც მოხდა XVII-XVIII

საუკუნეებში. სალიტერატურო მეტყველების ხმოვანთა

წარმოთქმაში:

1. შეერთება eo (< ტრიფთონგი eau) აქცია მონოფთონგი o-დ და ეს წარმოთქმა საბოლოოდ დაიკვიდრდა XVIII ს.-ის მეორე ნახევარში;

2. შეერთება [w] ან იქცა [f]-დ და, XVIII ს.-ში, ეს წარმოთქმა საბოლოოდ დაიკვიდრდა რიგ სიტყვებში; ან, იმ სიტყვებში, რომლებშიც [f]-დ გარდაიქმნა არ მოხდა, [w] გარდაიქმნა [wa]-დ;

3. რეკუციონებული [a] აღარ წარმოითქმოდა სიტყვის ბოლოკიდურ პოსიციასში თანხმოვნების შემდეგ. სიტყვების შუაში [a]-ს დაკარგვის ტენდენცია არ გავრცელდა ორთოგრაფიის, ნახევრებ სიტყვათა წარმოთქმისა და თეორეტიკოსთა მიერ დადგენილი საწარმოთქმო ნორმების გავლენით; ამასთან დაკავშირებით, მრავალ სიტყვაში [a] ხდება დახურული ან ღია.

4. ხმოვნები ä და ö დენაზალიზაციას განიცდიან წარმოთქმადი თანხმოვნის წინამდებარე პოსიციასში (äi > ai, öi > oi) და ეს წარმოთქმა მკვიდრდება XVII ს.-ში; e-სა და ö-ის (ei > in, öi > in) დენაზალიზაციის პროცესი უფრო ნელა მიმდინარეობს და საბოლოოდ მკვიდრდება XVIII ს.-ის ბოლოს.

5. ზოგიერთი ხმოვნის თვისებრიობა ჩამოვალიბების პროცესშია და საბოლოოდ სტაბილიზდება XIX ს.-ში.

კონსონანტიზმი. ბოლოკიდურ თანხმოვანთა დაკარგვის ტენდენცია გრძელდებოდა არახალიტერატურო მეტყველებაში, ბოლოკიდურ თანხმოვანთა დაკარგვა ფართოდ გავრცელდა; სალიტერატურო მეტყველებაში კი, თეორეტიკოსთა ნაშრომების

გავლენით, აგრეთვე ნახესხებ წიგნურ სიტყვათა წარმოთქმისა და ორთოგრაფიის გავლენით, სოგიურთ ბოლოკიდურ თანხმოვანთა წარმოთქმა აღდგა, მაგ., ბოლოკიდური თანხმოვნები *l, k, l, r* აღდგა სიტყვათა უმეტესობაში, ბოლოკიდური თანხმოვნები *p, s, t* კი აღარ წარმოითქმოდნენ სალიტერატურო მეტყველებაში, რახაკვირველია, წარმოთქმის ნორმების საბოლოო დადგენამდე (XVIII ს.), ბოლოკიდურ თანხმოვანთა წარმოთქმაში შეინიშნებოდა მერყეობა.

ბოლოკიდური *p, t, s* თანხმოვნებზე თითქმის ყველა სიტყვაში დაიკარგა; შენარჩუნდა მხოლოდ ნახესხებ და წიგნურ სიტყვათა მცირე რაოდენობაში; მაგ., -*p* აღარ წარმოითქმოდა ისეთ სიტყვებში, როგორცაა *coup, drap, trop, beaucoup* და სხვ., მაგრამ წარმოითქმოდა სიტყვებში *coup* (იხვლ. ნახესხ.), *stop* (იხვლ. ნახესხ.) და სხვ. ბოლოკიდური -*t* აღარ წარმოითქმოდა თითქმის ყველა სიტყვაში - *fruit, tout, état, enfant, chat* და სხვ., მაგრამ წარმოითქმოდა ისეთ სიტყვებში, როგორცაა *fat* (წიგნ. სიტყ.), *brut* (წიგნ. სიტყ.) და სხვ. ბოლოკიდური -*s*-ც აღარ წარმოითქმოდა სიტყვათა უმეტესობაში: *dos, succès, gros* და სხვ., ხოლო ისეთ სიტყვებში, როგორცაა *atlas* (წიგნ. სიტყ.), *gratis* (წიგნ. სიტყ.), *maïs* (ესპ. ნახესხ.), *rébus* (წიგნ. სიტყ.) -*s* წარმოითქმოდა.

უნდა აღინიშნოს, რომ მომდევნო სიტყვის თავკიდური ხმოვნის წინა პოზიციაში, ყველა ეს ბოლოკიდური თანხმოვანი, ჩვეულებრივ, წარმოითქმოდა: *trop ennemi* [trop enmi]; *il faut être* [i fot ɛtr]; *ne peut-on?* [nə pøt ɔ̃]; *qui ont été sauvés* [ki ɔ̃t ɛtɛ sovɛ]; მაგრამ ზოგჯერ არ წარმოითქმოდა: *c'est une formule* [s'ɛ ɔ̃n formül]; *qui nous ont offensés* [ki nuz ɔ̃ ofɛsɛ]; *qui n'a point été* [ki n'a pwɛ̃ ɛtɛ] და სხვ.

თანხმოვანი -*s*, მომდევნო სიტყვის თავკიდური ხმოვნის წინ *z*-დ წარმოითქმოდა: *qui nous ont offensés* [ki nuz ɔ̃ ofɛsɛ]; *par les ordres* [par lez ɔrdʁ] და სხვ.; მაგრამ ბევრ შემთხვევაში -*s* არ წარმოითქმოდა მომდევნო სიტყვის თავკიდური ხმოვნის წინ: *de ne le plus offenser* [dɛ n(ə) lə plɥ̃ ofɛsɛ]; სიტყვაში *fiis*, -*s* არ წარმოითქმოდა ხმოვნის წინა პოზიციაშიც კი: *fiis unique* [ni̯unik]. ყველა ეს მერყეობა *haison*-ის ჯერ კიდევ დაუღებველ ნორმებზე მეტყველებს.

რადგან არასადიგტრატური მეტყველებაში ბოლო-
კიდურ თანხმოვანთა დაკარგვა უფრო ნათლად გამოვლინდა,
ამიტომ ბოლოკიდური თანხმოვნები, უმეტეს წილად, აღარ
წარმოითქმოდნენ მომდევნო სიტყვის ხმოვნის წინაც, რაც
იწვევდა liaison-ის, როგორც ფონეტიკურ-მორფოლოგიური
მოვლენის საბოლოო დაკარგვას; თუმც, მიატუხის თაყიდან
ეცილების მიზნით, ხალხურ მეტყველებაში ჩნდება s-ს ან t-ს იქ
გამოყენება, ხადაც ისინი ეტიმოლოგიურად არ არსებობდნენ
(fausses liaisons): j'ai -z-été, je l'ai vu-z-aussi, voyez-t-un peu და ა.შ.
უნის თეორეტიკოსები ასეთი წარმოთქმების სადიატრატურ
ენაში შედწევის წინააღმდეგნი იყვნენ.

წიგნურ სიტყვათა წარმოთქმისა და ორთოგრაფიის
გაველენით, დიდი მერყეობა შეინიშნებოდა ბოლოკიდური
თანხმოვნების - f, k, l, r-ს წარმოთქმაში; ამ ბოლოკიდურ
თანხმოვანთა წარმოთქმის არახტადიღურობას უურადღებას
აქცევდნენ თეორეტიკოსებიც; ბოლოკიდური -f არ
წარმოითქმოდა სიტყვებში joli(f), cle (f) და სხვ., მაგრამ მრავალ
სიტყვაში წარმოითქმოდა: snif, juif, sauf, nef, grief და სხვ. ზოგ
სიტყვაში წარმოთქმა მერყეობდა: cerf, boeuf, nef და სხვ., ასევე
თანხმოვანი k არ წარმოითქმოდა სიტყვებში broc, blanc, clerc,
marc და სხვ., მაგრამ წარმოითქმოდა სიტყვებში sec, choc, croc,
bec და ა.შ. სიტყვაში avec წარმოთქმა მერყეობდა და,
უმეტესწილად, -k წარმოითქმოდა მხოლოდ მომდევნო სიტყვის
ხმოვნის წინ: avec votre grâce [avɛ not gras], მაგრამ - avec une
souveraine autorité [avek ün svvrɛn otorité].

ბოლო -r-ს წარმოთქმაში უფრო მეტი მერყეობა იყო, I
და II ჯგუფის ზმნათა ინფინიტივურ ფორმებში ბოლოკიდური -
r არ წარმოითქმოდა: donner [done]; monter [mõtɛ]; parler [parlɛ];
ასევე: fuir [fwi]; retenir [r(ə)ti]; obéir [obei] და მრ. სხვ.; III
ჯგუფის ზმნებში, როგორც წესი, -r წარმოითქმოდა: pouvoir
[puvwer]; avoir [avwer]; faire [fɛr]; peindre [pɛdr] და მრ. სხვ.,
ერთმარცვლიან სიტყვებში -r ასევე წარმოითქმოდა: char [ʃar];
chair [ʃɛr]; jour [zur]; coeur [kœr] და სხვ.; სიტყვა sur-ის წარმოთქმა
მერყეობდა, თუმც ვაჟლა მოითხოვდა ბოლოკიდური -r-ს
წარმოთქმას.

- **sur** დაბოლოებაში **r** აღდგა: **sauveur** [sovör]; **douceur** [dushör] და სხვ.

- **ir-**დაბოლოებიან არსებით სახეულებში ბოლოკიდური **-r** უფრო ხშირად არ წარმოითქმოდა: **plaisir** [plezi]; **avenir** [avni]; **souvenir** [suvni]; სიტყვაში **désir** **-r** ყოველთვის წარმოითქმოდა.

სიტყვაში **toujours** **-r** უფრო ხშირად არ წარმოითქმოდა, მაგრამ ზოგჯერ წარმოითქმოდა მთმდგენო სიტყვის ხმოვნის წინ: **que je sois toujours attaché** [ka ž(a) swę tužur - atašę], მაგრამ - **avoir toujours une conscience droite** [avwę tužu ün küsyäs drwęt].

ზეცხართავეებში - **notre, votre, leur** - **r** არ წარმოითქმოდა, მაგრამ ნაცვალსახელეში - **nôtre, vôtre, leur** - წარმოითქმოდა: **avec votre grâce** [avę vot gras]; **notre archevêque** [not arš(ə)vęk]; **leur langue** [lę lęg], მაგრამ **le leur** [la lör], **avec les nôtres** [avę lę notr] და სხვ.

ბოლოკიდური **-l**, მრავალრიცხოვან წიგნურ და სახესხებ სიტყვათა გავლენით, ან მუდამ წარმოითქმოდა, ან აღდგებოდა ხალიტერატურო მეტყველების წარმოთქმაში: **profil, exil, fil, mortel, sel, quel** და მრ. სხვ., მაგრამ იყო სიტყვები, რომლებშიც **-l** არ წარმოითქმოდა: **sourcil**(l), **gentil**(l), **fusil**(l), ასევე ნაცვალსახელი **il**, რომელშიც **l** წარმოითქმოდა მხოლოდ ხმოვნისწინა პოზიციაში: **combien y en a-t-il?** [kobyę y än at-il]; **lorsqu'il passe** [lor k'i pas]; **qui sont-ils?** [ki söt-i], მაგრამ **il est vrai** [il ę vrę] და სხვ.

XVIII ს.-ში აღდგა ბოლოკიდური **-r**-ს წარმოთქმა II ჯგუფის ზმნათა ინფინიტიურ ფორმებში (**finir, fuir** და ა.შ.), ასევე ბოლოკიდური **-l** ნაცვალსახელ **il**-ში და სხვ.

ზემოთ მითითებულ მიზეზთა გავლენით, ხალიტერატურო მეტყველების მრავალ სიტყვაში აღდგა თანხმოვანთა ჯგუფების წარმოთქმა; მაგ., ისეთ სიტყვებში, როგორცაა **presque, puisque, jusque, lorsque** აღდგა **s**-ს წარმოთქმა თანხმოვნის წინ, რომელიც დაკარგული იყო XIII საუკუნიდან.

XVII-XVIII საუკუნეების თანხმოვანთა სიტყვისათვის დამახასიათებელი იყო ასომეგრთების **il, ill, cil**-ის რბილ **l**-ე წარმოთქმა, თანამედროვე წარმოთქმისაგან განსხვავებით. არნოსა და ლანხლოს გრამატიკაში (1660წ.) მოცემულია რბილი **l**-ს წარმოთქმის აღწერა; ავტორები მას აღიარებენ ეპიანური **l**-ს

წარმოთქმას ისეთ ხიტყვებში, როგორცაა *llama, llorar* და იტალიურ *l-ს* სიტყვაში *egli*. დიუკლოც (1754წ.) ასევე მიუთითებს *l-ს* რბილ წარმოთქმაზე. ამასვე ადასტურებენ XVIII ს-ის სხვა გრამატიკოსებიც.

რბილი *l-ს* წარმოთქმა შენარჩუნდა მთელი XVIII ს-ის მანძილზე: არასალიტერატურო მეტყველებაში, უმეტესად, დასტურდებოდა [l']-ს წარმოთქმა [y]-დ. მაგ. *file* [fily] და არა [fl']¹. ამგვარმა წარმოთქმამ, თანდათანობით, შეადწია სალიტერატურო მეტყველებაში, რასაც თეორეტიკოსები უარყოფდნენ, რადგან მიიხსენებდნენ არასალიტერატუროდ. XIX ს-ში, [l']-ს წარმოთქმა [y]-დ იმდენად გაერყვებოდა სალიტერატურო მეტყველებაში, რომ აღიარებულ იქნა სალიტერატურო ნორმად.

ამგვარად, XVII-XVIII საუკუნეების მანძილზე, სალიტერატურო მეტყველების თანხმობანთა წარმოთქმაში მოხდა შემდეგი ცვლილებები:

1. ბოლოკიდური თანხმოვნების -p, -t, -s-ს დაკარგვა სტაბილური ხდება (იმარჯვებს ენის ბგერითი სიტემის განვითარება, რომელიც მიისწრაყვის ბოლოკიდურ თანხმოვანთა დაკარგვისაკენ).

2. სიტყვათა უმეტესობაში აღდგა ბოლო თანხმოვნები -f, -k, -l, -r (იმარჯვებს სალიტერატურო ენის ნორმათა გავლენა).

3. ერყვდება [l']-ს [y]-დ წარმოთქმა და ეს წარმოთქმა XVIII ს-ის ბოლომდე მიიხსენიება არასალიტერატუროდ; XIX ს-ში კი – სალიტერატურო ნორმად დასტურდება.

ბოლოკიდური თანხმოვნების წარმოთქმა მომდევნო სიტყვის ხმოენისწინა პოზიციაში (*liaisons* და *enchaînements*) ჯერ კიდევ არ არის სტაბილიზებული ამ პერიოდში.

სალიტერატურო ენის ბგერითი წყობის განვითარებას მიმოხილვამ გვჩვენა, რომ ენის არასალიტერატურო და სალიტერატურო ფორმები მუდმივად ერთიერთქმედებენ: სალიტერატურო ენა მანორმირებულ გავლენას ახდენს არასალიტერატურო მეტყველებაზე და თვით სალიტერატურო ენა ფართოვდება და ვითარდება არასალიტერატურო მეტყველების ბაზაზე.

აკადემიამ, ლექსიკონის პირველივე გამოცემაში (1694წ.), ზუსტად განსაზღვრა და დააფიქსირა თავისი პოზიცია ორთოგრაფიის საკითხთან დაკავშირებით: არაერთარი ცვლადებები არ უნდა იქნეს შეტანილი სიტყვათა დაწერილობაში იმ მოხაზრებით, რომ, რაც არ უნდა რთული იყოს ორთოგრაფია, ის მაინც უნდა ასახავდეს სიტყვას წარმოშობსა და განვითარების ისტორიას. აკადემიის წევრებს შორის, ორთოგრაფიის პრობლემასთან დაკავშირებით, 2 მიმართულება წარმოიშვა – ერთი მხარს უჭერდნენ ტრადიციის შენარჩუნებას, მეორენი კი – „usage“-ს. ლექსიკონის I გამოცემაში ასახვა კპოვა ორივე მიმართულებამ; რამდენადაც, ლექსიკონზე მუშაობისას, უმეტესად, განიხილებოდა არა სიტყვათა ბუდეები, არამედ ცადკეული სიტყვები, ამდენად, ასეთი ქმედება ძალაუნებურად იწვევდა იმას, რომ ერთი ბუდის სიტყვები სხვადასხვა დაწერილობას იღებდნენ. მაგ., dessiller, მაგრამ cil და ciller, რის გამოც ორთოგრაფია კიდევ უფრო გართულდა.

აკადემიამ უარყო თავის პროგრესულ წევრთა (P. Corneille, P. Richelet) მოკრძალებული მოთხოვნები: ჩამოეცილებინათ წარმოუთქმადი ახერ ა (teste > tète), გაუმარტივებინათ ორმაგი თანხმოვნები (difficile > difficile) და ა.შ. ამიტომაც, ლექსიკონის როგორც I (1694წ.), ასევე II გამოცემაში (1718წ.) არაერთარი არსებითი ორთოგრაფიული ცვლილება არ შესულა.

XVIII ს.-ში განსაკუთრებით მწვავედ დადგა ორთოგრაფიის რეფორმის საკითხი. ორთოგრაფიის სირთულის გამო, მრავალი ხასწავდო დაწესებულება თვითონ ქმნიდა ორთოგრაფიის საკუთარ სისტემას, რაც კიდევ უფრო მეტ მოუწესრავებლობას იწვევდა სიტყვების დაწერილობაში. აკადემიის ზოგიერთი წევრი ემხრობოდა ორთოგრაფიის წარმოთქმასთან მიხედვების აზრს.

ლექსიკონის III გამოცემაში (1740წ.) შეტანილ იქნა ზოგი არსებითი ცვლილება: გამარტივდა ორმაგი თანხმოვნები (agraffer > agraffer); დაიკარგა ეტიმოლოგიური ახლები (faict > fait;

devoir > de voir; advocat > avo cat და სხვ.) დასკარვა თანხმობის წინ წარმოუთქმადი ანო S (teste > tête), დასკარვა წარმოუთქმადი ხმოვანი ასოები (meu > mûr; veur > voir და სხვ.); ასო y შეიცვალა ი-თი ქველა იმ შემთხვევაში, ხადაც იგი არ აღნიშნავდა ორმაგ წარმოთქმის (cecy > ceci, moy > moi, gay > gai და სხვ.). ასევე მოხდა სხვადასხვა accents-ების გამოყენების ურიფიკაცია.

ფრეხიკონის IV გამოცემაში (1762წ.) შეტანილ იქნა დამატებითი ორთოგრაფიული ცვლილებები: 18000 სიტყვიდან 5000 სიტყვამ რეფორმა განიცადა; თუმც უნდა აღინიშნოს, რომ ეს რეფორმა არც ისე გულისხმადგახედ და საბამინდევრულად ხატარდა; მაგ., მრავალი სიტყვის დაწერილობაში ეტიმოლოგიური ასოები კვლავ ფიგურირებდა (doigt, nid, obscure, sept, pied და სხვ.); ზმნა avoir-ის Participe passé-სა და Passé simple-ის ფორმებში დაწერილობაში შენარჩუნდა წარმოუთქმადი ასო e (j'eus, eu); მრავალ სიტყვაში შენარჩუნდა ორმაგი თანხმოვნები და ა.შ.

ამგვარად, თანამედროვე ფრანგული ორთოგრაფია ასახავს 4 ორთოგრაფიულ პრინციპს: ფონეტიკურს (mur, co.), ისტორიულს (fleur, eau, j'eus), ეტიმოლოგიურს (hier, nid, doigt) და მორფოლოგიურს (tiens, trap).

მორფოლოგია არსებითი სახელი

რიცხვის კატეგორია. XVII-XVIII საუკუნეებში, რიცხვის კატეგორიის ძირითადი მახეუნებლები არიან არტიკლი და ნაცვადსახელოვანი ზედსართავები. სამწერლო-სადიტიერატურო ენაში შენარჩუნებულია გადმონაშთური ფორმება cheval - chevauz, travail - travaux ტიპისა, მაგრამ ამგვარფორმიანი სიტყვები ცოტა იყო; არახადიტიერატურო მტკველებაში, ასეთი სიტყვები, მრავლობით რიცხვში, უუძეუცველულად იხმარებოდნენ: le mal - les malz (malz-ი ნაცვლად).

ზოგი არსებითი სახელის, განსაკუთრებით რთული სიტყვების, რიცხვის კატეგორიის გაფორმებაში, მერყეობა

შეინიშნებოდა, ორი არსებითი სახელისაგან შედგენილ რთულ სიტყვებში, უმეტესად, ორივე კომპონენტი იღებდა s-ს (ან x-ს): les choux-fleurs, les loups - garous და სხვ.; თუ სიტყვა იყო ხაწარმოები სიტყვათშეერთებით ზედსართავს + არსებითი სახელი, ასეთ შემთხვევაში შეინიშნებოდა მერყეობა: les vertgalants, les clairvoies, les courte - pointes, ასევე les hauts - bois, les plattes - formes, les biensfaits და სხვ.

ასეთივე მერყეობა იყო წინდებულების ხაწუალებით ხაწარმოებ რთულ სიტყვებშიც: coups de maître, valets-de-pied, ასევე les corne de cerfs ან les jets d'eau, les poules d'Indes, ან les ciel de lit - les ciels de lit-ს თანაბრად და სხვ. ამ მერყეობას აღნიშნავენ გრამატიკოსებიც; მერვე წერდა, რომ arc-en-ciel-ის მრავლობითი რიცხვი უნდა იყოს arc-en-ciels და არა arc-en-cieux ან arcs-en-ciels და ა.შ.

სქესის კატეგორია. -eur სუფიქსიარ არსებით სახელებში (menteur, moqueur, penseur, farceur და სხვ.) ბოლოკიდური -r აღარ წარმოითქმოდა XVI ს.-დან და მდევრობითი სქესის ფორმების წარმოება ხდებოდა ზედსართავეების - heureux(x)-heureus(e) ტიპის მსგავსად; ამგვარად, არსებითი სახელი moqueu(r)-ის მდ. სქესის ფორმა იყო moqueuse, penseu(r) - penseuse და ა.შ. XVII ს.-ში ენის თეორეტიკოსებმა, ამ დაბოლოებებში, აღადგინეს r-ს წარმოთქმა, -eur-ზე დაბოლოებულთ, წიგნური წარმოშობის სიტყვების (inférieur, postérieur, supérieur, ultérieur და სხვ.) ანალოგიით; ზაგრამ მდევრობითი სქესის ფორმებში შენარჩუნდა დაბოლოება -eusc: moqueur - moqueuse, menteur - menteuse და სხვ.

მრავალი არსებითი სახელის, ძირითადად, ნასესხები სიტყვების ხმარებისას შეინიშნებოდა მერყეობა სქესის კატეგორიის გამოხატვის მხრივ; ენის თეორეტიკოსები აზუსტებდნენ და აფიქსირებდნენ არსებით სახელთა სქესის კატეგორიას; მაგ., მალურბის აზრით, სიტყვაivoire (ivoire) იყო მამრობითი სქესის, ვოელა და მენაჟი (G. Ménage) კი - მიიხვედნენ, რომivoire იყო მდევრობითი სქესის. სიტყვები rencontre, èbène, épithète, équivoque, ვოელას აზრით, მდევრობითი სქესის იყო, მენაჟის მიხედვით კი - მამრობითი სქესის. ვოელას მიხედვით, არსებითი სახელები foudre, aigle, fourmi,

épisode შეიძლება ერთხანად გამოყენებულიყო როგორც მამრობით, ასევე მდედრობით სქესში. შენაყო თვლიდა, რომ episode მამრობითი სქესის იყო.

არტიკლი

თუმც არტიკლის გამოყენება უკვე უახლოვებოდა თანამედროვე ნორმებს, მაინც, XVII ს.-ში, რიგ შემთხვევებში, შეინიშნებოდა არტიკლის გამოყენების ადრეული სტადიის ამსახველი მერყეობა; მაგ., არტიკლი, ხშირად, არ იხმარებოდა აბსტრაქტული არსებითი სახელების წინ, იმ შემთხვევებშიც კი, როდესაც არსებითი სახელი არ იყო პერსონიფიცირებული (ანუ არ იხმარებოდა საკუთარი სახელის მნიშვნელობით): *Est-ce haine, est-ce amour qui l'inspire* (Racine); *Hasard donne les pensées, et hasard les ôte* (Pascal). ასევე არტიკლი არ იხმარებოდა იმ არსებით სახედებთან, რომლებსაც ერთვოდა ნაცვალ-სახელოვანი ზედსართავი *tout*: *Entre eux il faut que toute nuit je demeure couchée* (La Fontaine); *Tous gens sont ainsi faits* (La Fontaine). ეს შესარჩენებელია სოც თანამედროვე გამონათქვამში; მაგ., *de tous côtés, à tous propos, de toutes parts* და სხვ. არცთუ იშვიათად, არტიკლი არ იხმარებოდა ნაცვალ-სახელოვანი ზედსართავის *même*-ის წინ: *Chacun d'eux fit même réponse* (La Fontaine); *Si sa bouche dit vrai, nous avons même sort* (Molière).

ხშირად არტიკლი არ ახდდა ზმნური შესიტყვების შესიდეგნლობაში მყოფ არსებით სახელს: *dire vérité, ouïr messe, prendre loi, avoir temps, couper chemin* და სხვ.

ყოფდა მიუთითებდა, რომ, ორი არსებითი სახელის არსებობის შემთხვევაში, ორივე არსებითი სახელი უნდა იხმარებოდეს არტიკლით: არ შეიძლება – *les faveurs et grâces*, სწორია – *les faveurs et les grâces*; თუმც ყოფდა იმ შემთხვევაში მიაშინჯდა არტიკლის არ გამოვლენას დასაშვებად, როდესაც არსებითი სახელები ძალიან ახლოს იდგნენ ერთმანეთთან მნიშვნელობის მხრივ: XVII ს.-ის ბოლოს დაკანონდა არტიკლის აუცილებელი გამოვლენა ნებისმიერი მნიშვნელობის არსებით სახელთან.

XVII ს.-ში, აღმატებითა ხარისხის კონსტრუქციებში, plus ის წინ არტიკლი არ იხმარებოდა: Vous leur dérobez leurs conquêtes plus belles (Molière); თუმცა გრამატიკოსები გამოძღვენ ასეთ ფაქტებს.

განუსაზღვრელი არტიკლის გამოყენებაც ახლო იყო თანამედროვე ნორმებთან, თუმცა შეინიშნებოდა მისი გამოტოვების შემთხვევები აბსტრაქტული არსებითი სახელების წინ, c'est-იან კონსტრუქციებში: C'est crime qu'euvers lui se vouloir excuser (Corneille); Tu vois si c'est mensonge (Molière).

განუსაზღვრელი არტიკლი არ იხმარებოდა იმ არსებითი სახელების წინ, რომლებიც განსაზღვრულნი იყვნენ ხიტყვებით: autre, tel, demi; მაგ.: Auriez-vous autre pensée en tête? (Molière);... qu'il est incapable de telle sottise (Pascal).

XVII ს.-ში მოხდა პარტიტიული არტიკლის ხმარების ნორმალიზაცია.

XVIII ს.-ის ბოლოს, განსაზღვრული, განუსაზღვრელი და პარტიტიული არტიკლების ხმარების ნორმების სტაბილიზაცია საბოლოოდ განხორციელდა და დამკვიდრდა.

ზედსართავი სახელი

ბოლოკიდური რედუცირებული [ა]-ს დაკარგვამ გამოიწვია სქესის განმასხვავებელი ნიშნის გაქრობა მრავალ ზედსართავ სახელში: cruel – cruell(e), cher – chér(e), mortel-mortell(e), mûr – mûr(e), nul – null(e), public – publicu(e) და მრავალი სხვა.

ხმოვანზე დაბოლოებული ფუძის მქონე ზედსართავეები იწარჩუნებდნენ სქესის განსხვავებას, რადგან ბოლოკიდური [ა]-ს დაკარგვამ გამოიწვია ხმოვანთა დაგრძელება და ბოლოკიდურ გრძელ ხმოვანს, მდედრობითი სქესის ფორმაში, ქქონდა მორფოლოგიური მნიშვნელობა: joli – joli(e) [ჟოლი]; aigu – aigu(e) [ეჟი]; bleu – bleu(c) [ბი] და სხვ. სქესში განმასხვავებელი ნიშნები შეუწარჩუნდა იმ ზედსართავეებსაც, რომლებსაც, მამრობითი სქესის ფორმაში, აღარ ქქონდათ წარმოთქმადი ბოლო თანხმოვანი: gran(d) – grand(e), gri(s) – gris(e), lon(g) –

longu(e), dou(x) – douc(e), fort) – fort(e) და სხვ., ასევე იმ ზედსართავებზეც, რომლებშიც, მდებარეობით სქესის ყორმაში, ცხვირისმძიერი ხმოვანი დენაზალიზდებოდა: bon [bɔ̃] – bon(e) [bɔ̃n]; plein [plɛ̃] – plein(e) [plɛ̃n] და სხვ.

ზოგიერთმა ზედსართავმა შეინარსუნა სქესის კატეგორიის გამოხატვის გადმონაშთური ყორმა: vif – viv(e), sec – sèch(e), blan(c) – blanch(e) და სხვ.

ზოგიერთი ზედსართავი სახელის შედარებით ხარისხის სინთეზური ფორმები, როგორცაა meilleur, pire, moindre, ზოგჯერ იცვლებოდნენ ანალიტიკური ფორმებით – plus bon, plus mauvais, plus petit, ამ მოუღუნახ ხსნიდნენ იმით, რომ ამ ზედსართავთა სინთეზური ფორმები გამოხატავდნენ ხარისხობრივ მიმართებას, ანალიტიკურისა კი – რაოდენობრივს; მაგ., le moindre homme – „ყველაზე ცუდი ადამიანი“, ხოლო le plus petit homme – „ყველაზე პატარა ადამიანი“.

შეინიშნებოდა შერყეობა ზედსართავთა ფორმების გამოყენებაში; არ იყო ფიქსირებული მათი შეთანხმება არსებით სახელებთან და მათი ადგილი წინადადებაში, ისეთი ზედსართავების ხმარება, როგორცაა vieil – vieux, bel – beau და სხვ., რომელთაც 2 ფორმა აქვთ მხოლოდობით რიცხვში, XVII საუკუნეში, ჯერ კიდევ არ იყო დადგენილი საბოლოოდ; ეოვლა მიუთითებდა, რომ ფორმები bel, nouvel, vieil უნდა იხმარებოდნენ მხოლოდ ხმოვნით დაწყებული არსებითი სახელების წინ, მაგრამ არ შეიძლება მათი გამოყენება ხმოვნით დაწყებული სხვა მეტყველების ნაწილის წინ, მაგ., არ შეიძლება – il est bel en tout temps. ზუსტდებოდა ზედსართავთა შეთანხმება; მაგ., იმ შემთხვევებში, როდესაც ზედსართავი ეხებოდა სხვადასხვა სქესის 2 არსებით სახელს, ის უნდა შეთანხმებოდა ბოლო არსებით სახელს – ce peuple a le coeur et la bouche ouverte à vos louanges.

ფიქსირდებოდა ზედსართავ სახელთა ადგილიც; ისეთი ზედსართავები, როგორცაა bon, mauvais, beau, grand, petit და სოფი სხვ., ეოველთვის უნდა იხმარებოდნენ არსებითი სახელის წინ, მაგ., ეოვლა მიიხსენებდა, რომ არ შეიძლება ითქვას un homme bon, უნდა ითქვას – un bon homme; ეს მიუთითებს იმაზე,

რომ ჯერ კიდევ არ აღიქმებოდა, ზედსართავის ადგილისდა მსხედვით, მნიშვნელობათა სხვაობა.

ზედსართავით: განიხარებული განსაზღვრების ადგილი განისაზღვრებოდა არა იმდენად ზედსართავის მნიშვნელობით, რამდენადაც მისი ფორმით: მრავალმარცვლიანი ზედსართავები, უმეტესად, პოსტპოზიციური იყვნენ.

როგორც XVII, ასევე XVIII საუკუნეების თეორეტიკოსები გამოთქვამდნენ აზრს, რომ ზედსართავთა უმეტესობის ადგილის ფიქსირება შეუძლებელია, ისინი შეიძლება იხმარებოდნენ არსებითი სახელის წინაც და შემდეგაც და, რომ მათი სწორი გამოყენება დამოკიდებულია იქით მოფაპარაკის ან მწერლის ენობრივ ადღოზე.

ნაცვალსახელები

პირის ნაცვალსახელები. პირის ნაცვალსახელთა დამოკიდებული ფორმების ზმნებთან ხმარებისას შეიმჩნეოდა მერყეობა და, ზოგ შემთხვევაში, პირის ნაცვალსახელების გარეშე გვხვდებოდა პირიანფორმიანი ზმნები: *J'ai bien jugé que vous voulez quereller (Voiture); Mangez-vous bien, monsieur? Oui, et bois encore mieux (Molière).* იმ შემთხვევებში, როდესაც პირის ნაცვალსახელი განცალკევებული იყო ზმნისაგან, უმახიფლო ფორმა ზმნასთან, წყულებრივ, არ მეორდებოდა: *Moi, qui écris ceci il peut être cette envie...* (Pascal); ზოგჯერ გამოიტოვებოდა პირდაპირი დამატების ფუნქციიანი *le, la, les* ნაცვალსახელები: *Je le garde pour lui montrer quelque jour (Voiture), ნაცვლ. le lui montrer-* სი.

ოვლა აფიქსირებდა *le, la, les* ნაცვალსახელების გამოყენების ზუსტ წესებს: ეს ნაცვალსახელები არ უნდა გამოიტოვებოდნენ გამოკრების დროსაც კი, მაგ.: *pour l'aimer et le chérir,* და, ირიბი დამატების ფუნქციიანი სხვა ნაცვალსახელის არსებობის შემთხვევაშიც, ისინი უნდა იხმარებოდნენ უშუალოდ ზმნის წინ, მაგ.: *je vous le promets;* ეს წესები დადასტურდა აკადემიის მიერ XVIII ს.-ში (ირიბი დამატება *lui-*

ს წინ le-ს თანამედროვე გამოყენება /je le lui donne/ დამკვიდრდა
ზაცილებით გვიან).

შეინიშნებოდა ნაცვალსახელ il-ის გამოტოვების
ცალკეული შემთხვევები უპირო კონსტრუქციებში: Mais y a tant
de gloire (Malherbe); Suffit qu'ils soient reçus (Racine); Ainsi fut dit, ainsi
fut fait (La Fontaine). დამახასიათებელია ნაცვალსახელ y-ს
გამოყენება à წინდებუდიანი მახვიდიანი ფორმების ხაცვლად
(à moi, à toi და ა.შ.), ასევე ნაცვალსახელ en-ის გამოყენება de
წინდებუდიანი პირის ნაცვალსახელების ნაცვლად (de moi, de toi
და ა.შ.): M'obligerai à un méchant? Si je m'y oblige. . . (Malherbe),
სადაც y – à lui; ან: En public, en secret contre vous déclarée, j'ai voulu
par des mers en être séparée (Racine), სადაც en = de vous; XVII ს.-ში
ახუთი კონსტრუქციები უარყოფილი იყო, ასევე უარყოფილი
იყო à წინდებუდიანი მახვიდიანი ფორმების გამოყენება
შესაბამისი უწინდებულო, უმახვილო ფორმების ნაცვლად, მაგ.
სწორია – vous m'écrivez და არა – vous écrivez à moi.
წინდებუდიანი მახვიდიანი ფორმების გამოყენება
შესაძლებელი იყო parler და attacher ზმნებთან: A quel dessein vient-
il parler à moi (Corneille); Les chefs des troupes sont attachés à lui.
(Fénelon).

პირის განუხანდურელი ნაცვალსახელის en-ის
გამოყენება, XVII ს.-ში, ძლიერ გაფართოვდა და დამკვიდრდა
როგორც სორმა საუკუნის პოლოს, მან შეცვალა
ნაცვალსახელი ils, რომლის სმარებაც ჯერ კიდევ
შეინიშნებოდა; მაგ. ვოვლახთან: Ils disent par exemple au chapitre
neuf (ნაცვლ. on dit-სა).

კუთვნილებითი ნაცვალსახელები, თუმც კუთვნილებით
ნაცვალსახელთა ფუნქციონალური დიფერენციაცია ძირითადად
მოხდა XVI ს.-ში, XVII ს.-ში მთავრად ხდებოდა ფორმებისა და
კონსტრუქციების არქაული გამოყენება. ვოვლა მიუთითებდა,
რომ სმოვნით ან h muet-ით დაწვებული. მდებარებითა სქესის
არსებითი სახელების წინ უნდა იხმარებოდეს ფორმები mon,
ton, son და არა – ma, ta, sa, მაგ., mon âme, mon envie, რადგანაც
ახუთი გამოყენება უკვე დადასტურდა სალიტერატურო
მერკველებაში; ფორმები m'amour, m'amic, ვოვლას ნიხედვით,
შეიძლება იხმარებოდეს მხოლოდ მისმართებსა და ფამილიარულ

მეტწილად. ჯერ კიდევ შეინიშნებოდა mien, tien, sien ნაცვალსახელების გამოყენება ზედსართავის ფუნქციით ზოგ ხალიტერატურო ჟანრში (კომედიებში, იგაფ-არაკებში და სხვ.): Deux siens voisins (La Fontaine); Un sien fils écologiste... (Molière). ვოულა უარყოფდა და არასალიტერატურო ფორმად მიიხსენებდა ასეთ გამოყენებას: არ უნდა იხმარებოდეს un mien frère, უნდა იხმარებოდეს – un de mes frères ან mon frère, ეს ნორმა საბოლოოდ დადგინდა XVIII ს.-ში.

ჩვენებითი ნაცვალსახელები, ჩვენებითი ნაცვალსახელების ce, cette, ces-ს ზედსართავების ფუნქციით გამოყენების და celui, celle, ceux, celles-ის ნაცვალსახელების ფუნქციით გამოყენების დიფერენციაცია დამკვიდრდა, თუმც იგაფ-არაკებსა და კომედიებში მაინც იხმარებოდა გადმონაშთური კონსტრუქციები და ფორმები, რომლებიც არქაულად მიიხსნოდნენ; მაგ., ლაფონტენთან: Cestui Richard était juge dans Pise, ან: A cestui votre humble captif და სხვ.

მიმართებითი ნაცვალსახელები. მიმართებითი ნაცვალსახელებისათვის დამახასიათებელი იყო qui-ს გამოყენება თახდებულთან ერთად, რომელიც ცვლიდა აბსტრაქტულ არსებით სახელს, მაგ.: Ce sont les nouvelles pour qui... (G. Balzac); Des bassesses à qui... (Molière); ...la paix pour qui... (Racine) და მრავალი სხვა. XVII ს.-ში, ასეთ კონსტრუქციებს, როგორც გადმონაშთებს, თეორეტიკოსები უარყოფდნენ.

გავრცელებული იყო იმ-ს გამოყენება მიმართებითი ნაცვალსახელის ფუნქციით, როგორც ხაზის მიმართ, ასევე პიროვნების მიმართ: Ce fils où la vertu reluit si vivement (Malherbe); Il ne reste que moi où l'on découvre encore les vestiges d'un roi (Racine). ვოულა ემხრობოდა იმ-ს გამოყენებას მხოლოდ იმ შემთხვევებში, როცა ის არ ეხებოდა პიროვნებებს: le mauvais estat où je vous ay laissé. XVIII ს.-ში, აკადემიამ დაადასტურა ეს წესი.

ზ მ ნ ა

XVII ს.-ში დაიწყო უღლების ტიპებში ფორმათა ხისტემის სტაბილიზაციის პროცესი; მაგ., დაიკარგა აწმყო დროის ფორმა treuve, რომელიც ადრე იხმარებოდა trouve-თან

ერთად; შეიცვალა I პირის ფორმა *vas* (თანამედრ. *vais*);
 კავშირებითი კილოს აწმყო დროის I პირის ფორმები *vale, die*
 შეიცვალა ფორმებით *vaille, disc*; Passé simple-ის ფორმები *vindrent*
 და *tindrent* შეიცვალა ფორმებით *virent* და *liurent*; ორი
 დუბლეტური ფორმიდან – *vescut* და *vesquit* – შემორჩა ფორმა
vescut (თანამედრ. *vécut*); ასევე მოხდა მიმდევრბათა დუბლეტურ
 ფორმებშიც: *mordu*-მ განდევნა *mors, torde*-მ კი – *tors*.

დასრულდა დაბოლოებათა უნიფიკაციის პროცესი;
 დაბოლოებებს, ამ პერიოდისთვის, უპირატესად ორთოგრა-
 ფიული ფუნქციას აკონდათ; -s და -t არ ასრულებდნენ
 მორფოლოგიურ ფუნქციას ამ შემთხვევებშიც კი, როდესაც
 ისინი, ხინტაქსური ფონეტიკის წესების მიხედვით (*liaison*),
 წარმოითქმოდნენ; მხოლოდობით რიცხვის ფორმებსა და
 მრავლობითი რიცხვის მე-3 პირში, პირის კატეგორიის
 გამოხატვის ძირითად საშუალებას პირის ნაცვალსახელები
 წარმოადგენდნენ.

III ჯგუფის ზმნების აწმყო დროის I პირის ფორმების
 დაწერილობაში დამკვიდრდა -s; ასევე *Imparfait*-სა და
Conditionnel-ის I პირის ფორმებშიც დაკანონდა -s.
 ორთოგრაფიული s, რომელიც, *liaison*-ის წესების მიხედვით,
 წარმოითქმაშიც გაისმოდა, აუცილებელი გახდა იმპერატივის
 მხოლოდობით რიცხვში.

I ჯგუფის ზმნების *Futur*-ისა და *Conditionnel*-ის
 წარმოება შეიცვალა, ინფინიტივის ბოლოკიდური -r-ს
 დაყრუებისა და პროტონიკურ პოზიციაში ფუძისეული c-ს
 ცვლილების გამო; ამ ფორმების წარმოება განხორციელდა
 აწმყო დროის ძლიერ ფუძეზე დაბოლოებების -rai, -rais-ს
 დართვით: *jetterai, mènerai, appellerai; jetterais, mènerais, appellerais*.

ამავე პერიოდშივე სტაბილური გახდა მომავალი დროის
 ის ფორმები, რომლებიც არ ექვემდებარებოდნენ ხოგად წესს:
enverrai (ნაკველ. *envoyerais*-ს) (შუამღება *verrai*-ს ანალოგიით),
recevrai, devrai (*recevois, doiverai*-ს ნაკველად).

დაზუსტდა როდესაც ანალიტიკურ ფორმთა წარმოება;
 ნაცვალსახელოვანი ზმნებისა და გარდაუვაელ ზმნათა
 უმეტესობისათვის დამხმარე ზმნა იყო *être*, გარდამავალი
 ზმნებისათვის – *avoir*.

გამოიყო ზმნათა ჯგუფი, რომელთა უღლება, სხვადასხვა მნიშვნელობის გადმოხატვამად, შესაძლებელი იყო être-თაც და avoir-თაც. ამ ჯგუფის ზმნების რთული, être-იანი ფორმები გამოხატავენ მდგომარეობას, avoir-იანი ფორმები კი – მოქმედებას; მაგ., La flotte des Indes est abordée en Espagne (Furetière) და Nous avons abordé; ასევე être sorti, avoir sorti; être descendu, avoir descendu; être cessé, avoir cessé და სხვა.

ახალიტიკური ზმნური ფორმების წარმოების ტენდენცია პროდუქტიული გახდა. ეს გამოიხატა იმით, რომ სამწვერიანი (ე.წ. ზერთული) ფორმები (temps surcomposés) ქმნიდნენ პარალელურ რიგებს ორწვერა ფორმებთან:

J'ai fini – J'ai eu fini
 J'avois fini – J'avois eu fini
 J'eus fini – J'eus eu fini
 J'aurai fini – J'aurai eu fini
 J'aurois fini – J'aurois eu fini
 Que j'aie fini – Que j'aie eu fini.

ეს ფორმები, როგორც წინამდებობისა და მოქმედების დასრულებულობის გამოხატვის საშუალებანი, აღინიშნებოდა ამ პერიოდის, XVII-XVIII საუკუნეების გრამატიკოსების მიერ (Ménage, Dangeau, d'Affais); – On dit qu'il a eu fait dans deux heures de temps; - Il a eu diné avant que nous ayons pu nous rendre chez lui.

შერყეობა იყო გარდამავალი და გარდაუვალი ზმნების გამოყენებაში: Cependant gardez vous d'approcher ce rivage (La Fontaine); ან: Ses pleures... Ressemblent un torrent. უფედა უარყოფდა ამ ბოლო კონსტრუქციას, მოიხვედა რა, რომ ზმნა ressembler ითხოვდა წინდებულ à-ს, რაც, საბოლოოდ, ჩორმად დამკვიდრდა. არ იყო დაზუსტებული ნაცვაფსახელოვან ზმნათა ხმარებაც; ზოგიერთი მათგანი იხმარებოდა ნაცვაფსახელოვან და მის გარეშეც. მნიშვნელობის შეცვლის გარეშე, მაგ., ზმნები abîmer, arrêter, calmer, évanouir, prononcer და სხვ.: Une onde que toujours quelque vent empêche de calmer (Malherbe); Nous ne voulons point arrêter (Bossuet); Il avoit pensé évanouir (La Rochefoucauld) და სხვ. XVIII ს.-ში ამ ზმნათა ხმარება ზუსტდება.

ადსანიშნაყა ზმნის ქვემდებარესთან შეთანხმების თავისებურებანი; მაგ., მიმართებითი დამოკიდებული წინადადების ზმნა, ხშირად, უთანხმდებოდა მიმართებით ნაცვადსახედს და არა მის ანტიკვადენტს (როგორც თანამედროვე ენაში): Je ne vois que vous, qui le sache faire (Voiture); Il n'y avoit que moi, qui la pût informer (La Rochefoucauld); ან, თუ წინადადებაში იყო რამოდენიმე ქვემდებარე, შეკრთებული ხატეუბთ: avec, comme, ainsi, que, ზმნა, ჩუქულდებრივ, იხმარებოდა მრავლობით რიცხვში: Une absence continue avec la tendresse que j'ai pour vous, ne composent pas une paix bien profonde (Mme de Sévigné); ან, თუ ქვემდებარეები დაკავშირებულნი იყვნენ კავშირი et-ით, მაშინ ზმნა, ჩუქულდებრივ, მხოლოდით რიცხვში იყო: Les délices et la prouesse lui ôt le mouvement (Malherbe).

დროთა ხმარება.

XVII-XVIII საუკუნეებში, დაზუსტდა დროთა ცალკეული ფორმების ხმარება; უარყოფილ ექნა Passé composé-ს გამოყენება Plus-que-parfait-ს მნიშვნელობით; Je me suis trompé que hier, jusque - là j'ai pensé... (j'avais pensé-ს ნაცვლად) (Pascal); ხსენებ Passé simple-სა და Imparfait-ს გამოყენება ერთი და იმავე დროითი მნიშვნელობის გამოსახატად: Voyant, que la foule et le tumulte augmentoient, que les soldats et même les officiers avoient part à la sédition, qu'on mit le feu aux portes, qu'on tira aux fenêtres... (La Rochefoucauld).

Passé simple-ის გამოყენება არ უკავშირდება მეტყველების საშეცხიერო ან თრატორულ ხტელს და იხმარებოდა, ისევე როგორც Passé composé, თხრობასა და სახაუბრო მეტყველებაში; ამ ერთაგან ერთ-ერთი ყორმის არსევა განისახდვრებოდა წარხელის აწმყოხთან მიმართების გამოხატვის მოთხოვნით. Passé simple-ის მიერ გამოხატულ წარხელს აწმყოხთან კავშირი არ ჰქონდა, Passé composé-ით გამოხატული წარხელი მოქმედების შედეგები კი მნიშვნელოვანი იყო მეტყველების მომენტსხაითის:

1. En proscrivant les Arméniens	2. Les persécutions que nos mahométans
<u>on pensa</u> détruire en un seul	zélés <u>ont faites</u> aux guebres les
jour tous les négociants et	<u>ont obligés</u> de passer en foule dans
presque tous les artisans du royaume.	les Indes, et <u>ont privé</u> la Perse

de cette nation si appliqué au
labourage...

(Montesquieu)

მირველ მაგალითში *Passé simple* აღნიშნავს მოქმედებას, რომელიც არ არის დაკავშირებული აწმყოსთან: ისინი ფიქრობდნენ, მაგრამ ახლა არ ფიქრობენ ასე და მათი მოქმედების შედეგიც არ აღმოჩნდა ის, რასაც ისინი ვარაუდობდნენ. მეორე წინადადებაში, *Passé composé*-ს თანამიმდევრული გამოყენება მიუთითებს, რომ წარსულში მომხდარ მოქმედებებს, თავიანთი შედეგების მიხედვით, მნიშვნელობა აქვთ თხრობის მომენტისათვის.

რადგან *Passé composé* თავისი შედეგებით უკავშირდებოდა აწმყოს, ამიტომ ის გამოიყენებოდა სალიტერატურო ენაში, რთულ ქვეწვობილ წინადადებაში, აწმყოს მიმართ წინასწავალი მოქმედების აღსანიშნად (როგორც თანამედროვე ფრანგულ ენაში): *Le monarque qui a si longtemps régné n'est plus* (Montesquieu).

Passé simple-საგან განსხვავებით, *Passé composé* ხშირად იხმარებოდა ისეთი მოქმედების აღსანიშნავად, რომელიც ხახიათდებოდა განსასწავრული გრძლიობით: *Nous n'avons séjourné qu'un jour à Com; lorsque nous eûmes fait nos dévotions sur le tombeau de la vierge qui a mis au monde douze prophètes nous remîmes en chemin; et hier, vingt - cinquième jour de notre départ d'Ispahan, nous arrivâmes à Tauris* (Montesquieu).

XVII ს.-ში *Passé simple*-ზე ხშირად *Passé composé* იხმარებოდა, რასაც გრამატიკოსები ებრძოდნენ. XVIII ს.-ის ბოლოს, არასალიტერატურო მეტყველებაში *Passé simple* აღარ გამოიყენებოდა, რამაც გააღლენა მოახდინა სასაუბრო სალიტერატურო მეტყველებაზეც და XIX ს.-ის შუა ხანებში *Passé simple*-ის ხმარება თითქმის სრულიად გაქრა.

ხუბტყება განსხვავება ორ წინარეწარხულ დროს შორის (*Plus-que-parfait* და *Passé antérieur*):

1. ... Tu vis avec plaisir les miracles de notre art, tu admiras jusqu'où nous avoit emportées l'ardeur de te plaire.

(Montesquieu)

2. Quand je t'épousai mes yeux n'avoient pas encore vu le visage d'un homme.

(Montesquieu)

ეს ორი მაგალითი მოწმობს, რომ Plus-que-parfait იხმარებოდა ისეთი მოქმედების აღსანიშნად, რომელიც მოხდა წარსულში სხვა წარსულ მოქმედებაზე ადრე. Plus-que-parfait თანაღარდია Imparfait-ის, რომლის ფორმაც Plus-que-parfait-ის ფორმის შემადგენელი ნაწილია; ამიტომ Plus-que-parfait-ს შეუძლია აღნიშნოს ისეთი მოქმედება, რომელიც არ არის დამოკიდებული იმ მომენტისათვის, როდესაც წარმოთქმება მეორე მოქმედება (იხ. მე-2 მაგალითი).

Passé antérieur იხმარებოდა იმ დასრულებული მოქმედების აღსანიშნად, რომელიც უშუალოდ წინ უხდებოდა სხვა წარსულ მოქმედებას:

Mais à peine les eurent-ils élus, qu'ils leur devinrent insupportables et ils les massacrèrent encore (Montesquieu).

Plus-que-parfait-ის და Passé antérieur-ის გამოყენებათა განსხვავებაზე მოეთითებდა შ. შოპა (Maupas Ch., „Grammaire françoise contenant règles tres certaines et adresse tres assuree à la naive connoissance et pur usage de nostre langue en faveur des estrangers qui en seront desirieux“. A. Bloys, 1688, p. 280): En entenduš la composition parfaite à l'instant de l'arriver. "J'avais disné quand je vous vi ici" ne savait-on combien auparavant: Mais „j'eu disné que je vous vi". C'est le fini, je cessay a l'heure...

Futur antérieur სტაბილიზდება წარსული მოქმედების მიმართ ვარაუდის გამოსახატად:

Valère: Monsieur, puisqu'on vous a découvert tout, je ne veux point

chercher de détours et vous nier la chose.

Maître Jacques (à part): Oh! Oh! aurai-je éviné sans y penser? (Molière).

შ შოპა აღნიშნავს ეწ. გაორმაგებულ ზმნურ ფორმებს, რაშიც იგულისხმება სეროული ფორმები (temps surcomposés):

Si tost que j'ay eu disné je vous suis venu voir (Maupas).

XVII ს.-ში დადგენილ იქნა მარტივი და რთული ზმნური ფორმების გამაყენება ორ მოქმედებას შორის დროითი ურთიერთობების გამოსახატად (შუქარდებითი დროები), ამასთანავე ირთი შეტყუველების ფორმების სტაბილიზაციაც მოხდა:

...Opina qu'il falloit et plus tôt que plus tard
Attacher un grelot au cou de Radilard;
Qu' ainsi, quand il iroit en guerre,
De sa marche avertis, ils s'enfuyoient sous terre;
Qu'il n'y savoit que ce moyen (La Fontaine).

შემუშავებულ იქნა Discours indirect libre-ის ფორმები:
Ils alloient en terre étrangère
Chercher quelque secours contre le peuple chat;
Ratapolis étoit bloquée:
On les avoit contraints de partir sans argent (La Fontaine).

კელთა გამოყენება. XVII-XVIII საუკუნეებში, კელთა ფორმები ისევე იხმარებოდა, როგორც თანამედროვე ენაში. XVI ს.-თან შედარებით, არსებითი ცვლილება იყო Imparfait subjunctif-ის უარყოფა პირობითი პერიოდიდან.

კავშირებითი კელოს რთული ფორმა (Plus que-parfait subjunctif) გამოიყენებოდა არარეალურებადი პირობისა და მასზე დამოკიდებული შედეგის გამოსახატად:

Qu' auroit-ce été si le venin eût été un peu plus exalté?
(Montesquieu).

Subjunctif იხმარებოდა დამოუკიდებელ წინადადებებში, III პირისადმი ბრძანების აღსანიშნად:

Qu' on me l'égorge tout à l'heure, qu' on me lui fasse griller
les pieds; qu' on me le mette dans l'eau bouillante, et qu' on
me le pendre au plancher (Molière).

ბშირი იყო კავშირებითი კელოს ხმარება სურვილის გამოსახატად:

Pourvu que pour les noces vous me fassiez faire un habit!
(Molière).

დამოუკიდებელ წინადადებაში, პირობითი კელოს ხმარებისას ნორმად ითვლებოდა ნაწილაკი que-ს თანხლება; თუმცა XVII ს.-ში, სამწერლო-ხალისტურატურო ენაში გვხვდება que-ს გარეშე კონსტრუქციებიც. მაგ.:

Ja ne plaise à Votre Seigneurie
De ne prendre en cet état là (La Fontaine).

დროთა და კელთა ფორმების შეთანხმების წესების დაზუსტებასთან დაკავშირებით, Imparfait subjunctif-მა ახალი ფუნქცია შეიძინა: ამ ფორმის გამოყენება შეიძლებოდა იმ

შემთხვევებში, როდესაც, შეთანხმების წესების მიხედვით, ხატარა იყო კავშირებითი კიდოს აწმყო დრო; ასეთ შემთხვევაში კავშირებითი კიდოს იმპერფექტი გამოხატავდა ვარაუდს, რომლის განხორციელება შეუძლებელი იყო. კავშირებითი კიდოს იმპერფექტის ამ ფუნქციას, გრამატიკებში, უწოდებენ Subjonctif du conditionnel.

Il n'y a point d'ouvrage si accompli qui ne fonde tout entier au milieu de la critique (La Bruyère).

Conditionnel présent იხმარებოდა მთავარ და დამოკიდებულ წინადადებებში არაკატეგორიული აწმყოს ფუნქციით, ანუ „წაცდენით“ ნათქვამის აღსანიშნად:

Je ne puis divin mollak, calmer mon impatience; je ne saurais attendre

ta subline réponse (Montesquieu).

On dirait qu'ils existent en général, et qu'ils ne sont plus rien en particulier: c'est un corps, mais point de membres (Montesquieu).

უპირო ფორმები

ინფინიტივი. ამ პერიოდში გავრცელდა სხვადასხვა წინდებუდიანი ინფინიტეური კონსტრუქციები, რომლებიც გამოხატავდნენ ვარაუდებით: მიმართებებს და, მაშახადამე, ვარაუდებითი დამოკიდებული წინადადებების ექვივალენტური იყვნენ.

à წინდებუდიანი ინფინიტივი გამოხატავდა პირობას:

A voir le climat affreux de la Moscovie, on ne croiroit jamais que ce fût une peine d'en être exilé (Montesquieu).

sans წინდებუდიანი ინფინიტივი აღნიშნავდა დაპირობებობას:

Et, sans consulter les astres, on peut prédire au juste l'heure de la naissance de leurs enfants (Montesquieu).

pour წინდებუდიანი ინფინიტეუბი ცვედიდნენ მიხეობს ან მიზნის დამოკიდებულ წინადადებებს:

...cet homme est charmé de l'édit; et il l'observe si bien, qu'il y a six mois qu'il reçut cent coups de bâton pour ne le pas violer

(Montesquieu)

... pour l'aimer et l'observer, il n'est pas nécessaire de haïr
et de persécuter ceux qui ne l'observent pas (Montesquieu).

depuis წიხედებუდიანი ინფინიტივი ცვლიდა დროის
დამოკიდებულ წინადადებას:

Depuis avoir connu feu monsieur votre père... j'ai voyagé par tout
le monde (Molière).

მიმღეობა და გერუნდოვი. ამ პერიოდში ფართოდ
გავრცელდა მოქმედებით და უხებით მიმღეობიანი
კონსტრუქციები, რომლებიც გამოიყენებოდნენ გარემოებისათვის
დამოკიდებული წინადადებების შესაკვეცად; აშკარად,
მიმღეობიანი კონსტრუქციები წარმოადგენდნენ დამოკიდებული
წინადადებების სინტაქსურ ხინონიმებს. XVII ს-ის სინტაქსის
თავისებურებას წარმოადგენდა მოქმედებით მიმღეობიანი
აბსოლუტური კონსტრუქციები, რომლებიც უხვად იყო ამ
პერიოდის საუკეთესო მწერალთა ნაწარმოებებში:

Mais les deux ennemis ne voulant point d'accord.

Le monarque des dieux s'avisa, pour bien faire,

De transporter le temps où l'aigle fait l'amour

En une autre saison (La Fontaine).

ამ მაგალითში, აბსოლუტური მიმღეობიანი
კონსტრუქცია მიზეზის დამოკიდებული წინადადების
ექვივალენტურია.

გერუნდოვის (რომელიც მსგავსაა მოქმედებითი გვარის
მიმღეობის და არ უთანხმდება არსებით სახელს) სინტაქსური
ფუნქციები, ძირითადად, შემოიფარგლება ვითარების
გარემოების გამოხატვით.

Et cela fait le cheval remercie

L'homme son bienfaiteur, disant: Je suis à vous (La Fontaine).

აბსოლუტური კონსტრუქცია პასიური (უნებოთი)
მიმღეობით, ასევე ხშირად გამოიყენებოდა დამოკიდებული
წინადადებების ნაცვლად.

Et le magot considéré,

Il s'aperçoit qu'il n'a tiré

Du fond des eaux rien qu'une bête (La Fontaine).

XVII ს-ის მანძილზე იგრძნობოდა მერყეობა Participe
présent-ის ქვემდებარებასთან შეთანხმების საკითხთან

დაკავშირებით; ზოგჯერ *Participle présent* გამოიყენებოდა უცვლელი ფორმის სახით, უმეტესად კი – უთანხმდებოდა ქვემდებარეს რიცხვსა და სქესში, ყოველ წინააღმდეგი იყო სქესში შეთანხმებისა, რიცხვში შეთანხმებას კი დასაშვებად მოიხსენიებდა:

Il faut qu'il y ait différens degrés, tous les hommes vouans deminer et tous ne le pouvans pas, mais quelques un le pouvant (Corneille).

Tenter est procurer les occasions qui n'imposans point de nécessité... (Pascal).

1679წ., აკადემიამ დაადგინა *Participle présent*-ის უცვლელობის წესი, თუმც საბოლოო სტაბილიზაცია მხოლოდ XVIII ს.-ში მოხდა. ამგვარად, *Participle présent* არა მხოლოდ ფუნქციით, არამედ ფორმალურადაც განსხვავდებოდა *-ant*-იანი *adjectif verbal*-ისაგან, რომელიც უთანხმდებოდა ქვემდებარეს რიცხვშიც და სქესშიც, მაგ., *les choses méprisantes*. *Gérondif*-ის ხმარება *en* ნაწილაკით უფრო და უფრო გრცელდებოდა და ამით, ფორმალურად განსხვავდებოდა *Participle présent*-ისაგან, თუმც XVII-XVIII საუკუნეების თეორეტიკოსები გერუნდიუთან *en*-ის გამოყენებას აუცილებლად და სავალდებულოდ არ მოიხსენიებდნენ:

Il en devint, la peignant si éperduement amoureux...

(Molière).

თეორეტიკოსებმა დიდი სამუშაო ჩატარეს *Participle passé*-ს შეთანხმების ყველა შემთხვევის დასახუსტებლად და მათ მიერ დადასტურებული ნორმები საბოლოოდ დამკვიდრდა XVIII ს.-ში.

ზმნიხედა და წინდებული

ზმნიხედათა შემადგენლობაში მონაწილე ზოგიერთი ცვლილება მარტივი ზმნიხედები უარყოფილ იქნა, შეიზღუდა მათი ხმარება, რთული ზმნიხედები, როც შემთხვევებში, ცვლიდნენ მარტივებს. ასე, მაგ., ძველი ზმნიხედა – *hui* შეიცვალა შედგენილი ზმნიხედით – *aujourd'hui*; *lors* –

შეიცვალა *alors*-ით (XVIII ს.); *puis*-ს ნაცვლად, ხშირად იხმარებოდა *puis après* და *puis ensuite*:

Un paon muoit: un geai pris son plumage,

Puis après se l'accomoda (La Fontaine).

რაოდენობის ზმნიზედების – *plus, moins*-ის ნაცვლად იხმარებოდა შეერთებები – *tant plus, tant moins*:

Tant plus il y aura de bienheureux dans le ciel, tant moins il restera de gens de bien sur la terre (Guez de Balzac).

ყაროვდ გამოიყენებოდა შედგენილი დროის ზმნიზედები: *l'autre jour, tout à l'heure, à présent, à tous les instants, sans cesse, longtemps* (შეუძლებოდა ცალკე-ცალკე დაწერაც), *d'abord, dans la suite, tout à coup, dans un instant*.

ძალზე პროდუქტიული იყო *-ment*-ით ნაწარმოები ზმნიზედები: *aisément, indignement, absolument, indépendamment, principalement, démonstrativement, ordinairement, premièrement, extrêmement, indiquement* და სხვ. დაზუსტდა ამ ზმნიზედთა ფორმები. მაგ., ვიქცა მიუთითებდა, რომ *-ante, -ente*-იანი ზედსართავებისგან ნაწარმოებ ზმნიზედებს უნდა ჰქონოდათ ფორმები *-amment*-ით და *-amment*-ით: *puissante – puissamment, insolente – insolentement* და არა *puissantement, insolentement, ardemment* და ა.შ. ასევე დაზუსტდა იმ ზმნიზედთა ფორმები, რომლებიც იწარმოებოდნენ ხმოვანზუსტისანი ზედსართავებისგან (ანუ რომელთაც *z muet*-ს წინ ხმოვანი ჰქონდათ), მაგ., *polie, infinie, absolue, résolue*; ამგვარი ფორმებიდან ნაწარმოები ზმნიზედები უნდა ყოფილიყვნენ *poliment, infiniment, absolument, résolument* და არა *poliement, absolument* და ა.შ.; ყველა ასეთ ზმნიზედაში ვიქცამ *accent circonflexe* გამოიყენა ხმოვნის გრძლიობის აღსანიშნად. XVIII ს.-ში ეს წესები დამკვიდრდა, მხოლოდ უკუბრუნებულ იქნა *accent circonflexe*-ით დაწერილობა.

თუმცა XVII ს.-ში ბევრი ზმნიზედა ხმარებიდან გამოვიდა, რადგან თეორეტიკოსები მათ მოძველებულებად თვლიდნენ, მაგ., *hui* (= *aujourd'hui*), *ja* (= *déjà*) *possible, voir* (= *vraiment*) და სხვ., ზოგ სალიტერატურო სტილში, ისინი მაინც გამოიყენებოდნენ:

Dans huit jours d'hui je suis à vous (La Fontaine).

Il avoit ja mis... (Scarron).

...Voir charmé (La Fontaine) და სხვ.

ასევე მოძველებულად მიიხსნოდა ზოგიერთი ზმნიხედის მნიშვნელობა. მაგ.:

encore - „déjà“-ს მნიშვნელობით: T'ai-je encore décrit... (Boileau);

très - „beaucoup“-ს მნიშვნელობით: Vous êtes belle, plus que très (Corneille);

tantôt - „bientôt“-ს მნიშვნელობით: Il y a tantôt deux mois que vous êtes partie (Voiture);

tôt - „rapidement“-ს მნიშვნელობით: Allez tôt le savoir (Molière).

XVII ს.-ში ხდება წინდებულებისა და ზმნიხედების ფუნქციონალური გამოყენება; ძველფორანგულში შეიძლება ერთი და იმავე ფორმებს გამოყენება წინდებულების ფუნქციითაც და ზმნიხედების ფუნქციითაც, რის ნაშთებიც XVII ს.-შიც გვხვდება, მაგ. dedans-ის ხმარება წინდებულის ფუნქციით.

Voulez-vous demeurer dedans la rêverie (Corneille).

ვოჟღა აღნიშნავდა წინდებულების - dans, sous და ზმნიხედების - dedans, dessous-ს გამოყენების დიფერენცირების აკციოლებლობას. Hors (hors de) დამკვიდრდა წინდებულის ფუნქციით, dehors - ზმნიხედის ფუნქციით, autour - წინდებულის ფუნქციით, alentour - ზმნიხედის ფუნქციით.

დაზუსტდა ისეთ მრავალმნიშვნელოვან წინდებულთა ხმარების შემთხვევები, როგორცაა à, de; en და dans; vers, devers და envers; parmi და entre და მრ. სხვ. წინდებულ devers-ის გამოყენება ძლიან გაერცხლებული იყო XVII ს.-ში და იგი იხმარებოდა vers-ის თანაბრად:

Agnès émue,

Avec empressement est devers moi venue (Molière).

ვოჟღა მითითებდა, რომ წინდებული devers არქაული გახდა და უნდა იხმარებოდეს vers; XVIII ს.-ში აკადემიამ დაამტკიცა ეს წესი, თუმცა აღნიშნა ის შემთხვევებიც, სადაც შეიძლებოდა devers-ის გამოყენება, მაგ. ნაწილად par-თან (par devers) და ზოგი სხვ.

სინტაქსი სიტყვათშეერთება

XVII-XVIII საუკუნეებში სტაბილური გახდა სიტყვათშეერთებათა სტრუქტურა. კომპონენტთა მიმდევრობის მტკიცე წყობის სახით, დამკვიდრდა სიტყვათშეერთებები: ქვეშედაარე – გარდამავალი ზმნა, გარდამავალი ზმნა – პირდაპირი დამატება. გარემოებამ და ირიბმა დამატებამ შეინარჩუნეს, ზმნური შემასმენელის მიმართ, მოძრავი თვისება.

კომპონენტთა მიმდევრობის წყობაში ვარიაციები შეინიშნებოდა სიტყვათშეერთებებში: არსებითი სახელი – ზედსართავი სახელი და არსებითი სახელი – წინდებულს – არსებითი სახელი, სიტყვათა პირდაპირი წყობის დარღვევა (სასდერუდი – მსაზღვრუდი) გვხვდებოდა დექსებში. მაგ.:

Lâchement d'une femme il suit les étendards

(ანუ *les étendards d'une femme*) (Corneille).

D'un insolent discours ce juste châtiement

Ne lui servira pas d'un petit ornement

(ანუ *ornement d'un insolent discours*) (Corneille).

ზედსართავის ადგილი არსებითი სახელის მიმართ ნაკლებად იყო დამოკიდებული ზედსართავის დექსიკურ მნიშვნელობაზე, ვიდრე თანამედროვე ფრანგულში: შეფასების გამომხატველი ზედსართავები, არსებითი სახელის მიმართ, შეიძლება ეოფილიყენეს როგორც პრეპოზიციაში, ასევე პოსტპოზიციაში:

N'as-tu point de honte, ...de faire une honteuse dissipation du bien... (Molière)

Ne rougissez-vous point... de sacrifier gloire et réputation au désir insatiable d'entassez écu sur écu... (Molière).

გარემოება და ირიბი დამატება შეიძლება მოთავსდეს ქვეშედაარესა და შემასმენელს შორის:

La reine, au désespoir de n'en rien obtenir, se résout de se perdre ou de le prévenir (Corneille).

შემასმენელსა და პირდაპირ დამატებას შორის:

Il me donnerait par ses procédés, des tentations de le voler (Molière).

მკერო ზმნასა და შემასმენლის ხახულად ნაწილს
შირის:

Le seigneur Harpagon est, de tous les humains, l'humain le moins
humain (Molière).

წინადადება მარტივი წინადადება

შედგენილ ხაკვად ხახელთა გამოყენების
ნორმდღიზაციასთან დაკავშირებით, რაუდდება კითხვის
გამოხატვის ხერხები, რაც ახახიათუბს, ჭირითადად, ხახაუბრო
მეტყველებას:

– Eh bien, messieurs! Qu'est-ce? Me ferez – vous voir votre petite
drôlerie? (Molière).

– Est-ce que les gens de qualité apprennent aussi la musique?
(Molière).

უკერო წინადადებად მკერი ფორმა მიიღო და მუდამ
ფორმდება უპრო il-ით:

Vous souvient-il de ce jour où je vous perdis parmi vos esclaves...
(Montesquieu).

გვხვდება როგორც ზმნური, ასევე უზმხო, ხახელური
წინადადებები, რაც დამაახახიათუბელია არა მარტო
დიალოგისათვის, არამედ ხახეტორი მეტყველებისთვისაც. შავ:

Se trouva fort dépourvue

Quand la bise fut venue;

Pas un seul petit morceau

De mouche ou de vermisseau (La Fontaine)

ახხო წინადადებებიც, გამოყოფილი და წინა
ადგილზე გამოტანილი პრედიკატივით, ასევე არ შეიცავდნენ
პირიან ზმნას:

Heureux les enfants d'Halt; qui défendent leurs familles

de l'opprobre et de la séduction (Montesquieu).

ემოციურ-შემფასებლური ხახიათის ინჟინტივეური
წინადადებებიც ასევე არ შეიცავდნენ პირიან ზმნას:

Et quoi! être toujours dans les images et dans les fantômes!

ne vivre que pour imaginer! (Montesquieu).

ამ პერიოდში ხშირად იყენებდნენ წინადადების წევრთა გამოყოფის საშუალებებს. მარტივ წინადადებებში ზავრ(ველებული იყო საქცევები: *voilà qui, voilà ce que c'est:*

Voilà qui n'est point sot et ces gens-là se trémoussent bien
(Molière).

Voilà ce que c'est que de se mettre en personne de qualité
(Molière).

სიტყვათა წყობა მარტივ წინადადებაში

XVII ს.-ში, სიტყვათა პირდაპირი წყობა ჩორჩა გახდა. რაც უკავშირდება ფრანგული ენის მთელი გრამატიკული სისტემის განვითარებას; თუშც ამ სფეროშიც იყო საჭირო განსახდვრული წესების დადგენა, რადგან არა მარტო სახაუბრო, არამედ სამწერლო-საღიბტურატურო ენაშიც, განსაკუთრებით პოეზიაში, შეინიშნებოდა მერყუობა: წინადადების სინტაქსურად დაკავშირებული წევრები შეიძლებოდა განცალკევებულყენ დაშოკიდებული და ჩართული წინადადებების მეშვეობით, განსაკუთრებით ხშირი იყო ჩართვა ქვემდებარესა და შემასმენელს შორის:

Votre beau-père même, dans la liberté des festins, n'a jamais vu votre belle bouche (Montesquieu).

ყველაზე მეტად მეარი იყო ჯგუფი ხმნა – პირდაპირი დამატება; განსაკუთრებით მოძრავი იყო სმნა – გარემოებითი დამატება. მარტივ წინადადებაში (ქვემდებარე – შემასმენელი – პირდაპირი დამატება) სიტყვათა წყობა მეარი იყო და გამოხატავდა სუბიექტურ-ობიექტურ მიმართებებს. მხოლოდ პოეზიაში შეიძლებოდა ჩართული წინადადებების მოთავსება შემასმენელსა და დამატებას შორის:

Et l'autre ... portoit, comme on dit, les bouteilles (La Fontaine).

იყო შემთხვევები, როდესაც ქვემდებარე იდგა დამხმარე ხმნახა და მიმღეობას შორის:

Sur qui sera d'abord sa vengeance exercée (Racine).

ჯერ კიდევ ხშირი იყო სხვერსია, მაგ., *or-ის, seulement-ის, bien-ის* შემდეგ:

Seulement est-il très certain que... (Vaugelas).

მაღერბთან და ლაფონტენთან სშირია ინვერსია et კავშირის შექმნა:

Et sont profanes ses chansons (Malherbe).

მაღერბისა და ლაფონტენას ლექსებში, ზოგჯერ, პირდაპირი დამატება წინ უსწრებდა შემასმენელს:

Quel astre malheureux ma fortune a bâtie (Malherbe).

პირდაპირი დამატება შეიძლებოდა მოთავსებულიყო დამხმარე ხმნისა და მიმღებობას შორის:

La première épée dont s'est armé Rodrigue, a su trame coupée (Corneille)

ორი ქვემდებარე შეიძლებოდა განცალკევებულიყო შემასმენლით:

Albe le veut et Rome; il faut leur obéir (Corneille).

მეორე განსახდერება შეიძლება განცალკევებულიყო სახდერულით:

C'est le plus ancien livre du monde et le plus authentique (Pascal).

განსახდერებითი დამოკიდებული წინადადება შეიძლებოდა არ ყოფილიყო უშუალოდ სახდერული სიტყვის შესდეგ:

Il me faut aussi un cheval pour monter son valet, qui coûtera bien trente pistoles (Molière).

Je vis hier une chose chez Mademoiselle, qui me fit plaisir (Mme de Sévigné).

როული წინადადება

XVII-XVIII საუკუნეებში, როული წინადადებების ნაწილებს შორის მიმართებათა გამოსახატად, ფართოდ გავრცელდა კავშირების გამოყენება, რაშიც ხელი შეუწყო ასრია ვადმოცემის სიცხადეს:

Je lui dis que quand il voudroit écrire qu'il m'envoyât ses lettres (Malherbe).

ორიბა კითხვის შემოსახეიან ნორმად იქცა ce que, ce qui კავშირების გამოყენება:

Je ne sais, Monsieur, si vous rappelez ce que vous m'avez dit hier: que vous saviez ce que vous êtes et ce que je suis; il est

de mon devoir de vous apprendre ce que vous ignorez
l'un et l'autre

(De Bausset)

Ce qui გამოთქვენება განმარტებითი წინადადების
შემოსაყვანად.

Quelques-uns, à l'exemple du gouverneur, admiroient sa fermeté,
son courage; ce qui me fit comprendre qu'aucun de ceux qui
étoient présens ne voyoit en qui consistoit la véritable beauté
de ce fruit

(J. -J. Rousseau).

შეერთებები ce qui, ce que, c'est que ასევე გამოთქვენება
როული წინადადების ნაწილებს გამოხაიყოფად.

Ce que nous défendons de redemander, c'est pour faire la leçon
à ceux qui exigent avec trop de rigueur (Malherbe).

ახალფრანგულ პერიოდში გავრცელდა შედგენილი
კავშირები. გახსაკუთრებით დროითი მნიშვნელობისა: tandis que,
cependant que, tant que, depuis que, alors que, devant que, avant que,
jusqu'à ce que.

Le flux les apporta, le reflux les ramporte;
Cependant que leurs rois, engagés parmi nous,
Disputent vaillamment et vendent bien leur vie (Corneille).
Déjà plus d'une fois, retournant sur mes traces,
Tandis que l'ennemi par ma fuite trompé,
Tenoit après son char un vain peuple occupé...
Le Bosphore m'a vu... (Racine).

კავშირი tant que, მნიშვნელობით „ჯერჯერობით“.
იხმარებოდა თბრობითი და კავშირებითა კილოების
ფორმებთან.

Il fut légèrement blessé plusieurs fois: il s'en cachoit tant qu'il
pouvait et n'en changeoit rien à sa conduite journalière
(Saint-Simon).

Adieu, je vais traîner une mourante vie
Tant que par ta poursuite elle me soit ravie (Corneille).
Et ce grand intérêt que vous prenez à eux
Vous rend-il malheureuse alors qu'ils sont heureux? (Corneille).
Les choses pressent plus que jamais, et depuis que je t'ai vu,
j'ai découvert que mon père est mon rival (Molière).

Je crie toujours voilà qui est beau devant que les chandelles soient allumées (Molière).

Et avant que to eusses reçu ma lettre, tout seroit changé (Montesquieu).

On ne peut jamais connaître le caractère des rois d'Occident jusqu'à ce qu'ils aient passé par les deux grandes épreuves (Montesquieu).

ბრძობის გამოხატველი შედეგების კავშირები: à moins que, si ce n'est que „მხოლოდ თუ არ“, pour peu que „ნეტავ მხოლოდ, თვინც კი“:

Il ne faudrait pas en user ainsi maintenant, si ce n'est que l'on répétait le pronom (Vaugelas).

Pour peu que tes gens ramperont, aisément ils surmonteront le fil de mes eaux (Scarron).

... et leur autorité est toujours languissante à moins que quelque conjecture imprévue ne vienne lui rendre force et la vie (Montesquieu).

Supposé que იმსარება, ძირითადად, შეტყველების წიგნურ სტილში:

Supposé que le prêteur voie toutes ses sûretés... on fera une bonne et exacte obligation... (Molière).

დაპირისპირების გამოსახატად, ყართოდ ხმარებულ კავშირებთან ერთად, რომლებაც შემორჩენილია თანამედროვე ენაში (quoique, bien que, malgré que), გამოიყენებოდა encore que, რომელიც თანამედროვე ენაში ნაკლებად გამოიყენება, ასევე avec ce que:

Avec ce qu'ils employoient des arbres si gros... la clôture qui s'en faisoit, n'étoit pas une fortification sur laquelle on se put bien assurer (Malherbe).

კავშირი parce que მეუთითებს რეალურ მოხერხებას, puisque კი – ლოგიკურ ხაფუშეულს:

Comment est-il encore sur la terre puisque son esprit est avec nous (Montesquieu)

Ainsi un prince ne peut faire la guerre parce qu'on lui aura refusé un bonheur qui lui est dû (Montesquieu).

კავშირი attenda que „რადგან, რადგანაც“ ახასიათებს უპირატესად, შეტყველების წიგნურ სტილს:

Il conviendra que le dit premier emprunteur paye cet intérêt sans préjudice du reste, attendu que ce n'est que pour l'obliger que ledit prêteur s'engage à cet emprunt (Molière).

ლექსიკა

XVII ს-ში, ლექსიკური შემაღვენლობა შემცირდა დიდი რაოდენობის სიტყვებით, ეს დაკავშირებულია არა მარტო პურიზმის თეორიების გავლენასთან, არამედ, ძირითადად, იმ მოედინახთან, რომ მრავალი სიტყვა, რომლებიც შეტანილ იქნა XVI ს-ის სამწერლო-სალიტერატურო ენაში, არ იხმარებოდა სასაუბრო სალიტერატურო ენაში ან როგორც უცხონი ფრანგული ენის ლექსიკური სისტემისათვის, ან როგორც არასაჭირო და ზედმეტი ხინონიშები. სასაუბრო სალიტერატურო ენაში დაიკარგა ასევე მრავალი მოძველებული სიტყვა: boucon (- morceau empoisonné), cheoir, conquester, debord, delecter, eprendre, gaber, inde (= couleux bleu), tourbe (= foule), vespre და მრავალი სხვა.

სალიტერატურო ენაში, ხინონიშთა დაკარგვა სხვადასხვა გზით ხდებოდა: ზოგჯერ იკარგებოდა უფრო აღრეული ფორმები, მაგ., baler, bal, caroler, carole განდევნეს სინონიმებში danser, danse, სიტყვა bal კი შენარჩუნდა ენაში, შეიძინა რა ახალი მნიშვნელობა; ire შეიცვალა colère-ით, ზმნები ardre, occire, რომელთაც უძღვების რთული ფორმები მქონდათ, განდევნეს სინონიმებში - brûler და tuer. იყო შემთხვევები, როდესაც ორივე ხინონიში იკარგებოდა, მაგ.: reluisance - ფრანგული სიტყვა reluire-დან და reluctance წიგნურ სიტყვა დათხნური relucere-დან, განდევნა სიტყვამ - éclat.

დაიკარგა ასევე მრავალი ხინონიში, რომლებიც, თავიანთი ზგერითი სტრუქტურით, ემთხვეოდნენ რომელიმე სხვა სიტყვას: მაგ., main (დათ. main-დან) „დილა“ იღარ იხმარება XVII ს-ში, რადგან ის იხვევს ქვერდა როგორც main (დათ. main-დან) „ხელი“; „დილის“ მნიშვნელობით შენარჩუნდა სიტყვა matin; ასევე lez (< latus) განდევნა სიტყვამ côté, რადგანაც იგი ემთხვეოდა სიტყვებს lait და lé (= large); nouer (<

notare) „ცურვა“ ემთხვევოდა nouer-ს (< nodare) „დაკავშირება“ და კაძუეებულ იქნა სიტყვით nager (< navigare).

ენის თეორეტიკოსებმა ნაყოფიერი მუშაობა ჩაატარეს სიტყვათა მნიშვნელობის დაზუსტების სფეროში. მაგ., სიტყვა entrevue-ს გამოყენება შეიძლებოდა „სირველი შეხვედრის“ მნიშვნელობით, rendez-vous-სი კი – მხოლოდ „სომხაკადში შეხვედრის“ მნიშვნელობით; fermer გამოიყენებოდა მხოლოდ ხასიათის განსაზღვრაზეთა და არა – სტილის განსაზღვრისათვის; fardeau და charge, რადგან ხინონიშები იყენეს, არ უნდა გამოიყენებულაუკუნე ერთსა და იმავე წინადადებაში; obscure-ის ხმარება არ შეიძლებოდა გამოთქმაში une vie obscure, რადგან უნდა თქმულიყო une vie retirée ან privée; tas იხმარებოდა მხოლოდ კონკრეტულ არხებით სახელებთან შეერთებაში და სხვ.

XVII ს-ის სამწერლო-სადასტურატურო ენაში იქმნებოდა ნეოლოგიზმები და შეკიდრებოდა სხვა ენებიდან ნახევსები სიტყვები: baromètre, bivouac, cacao (ესპ.), déisme, diagnostic, duperie, fiacre, isoler, mansarde, oral, pendule, réaction (ჟილ.), système, virtuose (იტ.) და მრავალი სხვა.

XVIII ს-ში, როგორც სამწერლო, ასევე სახალხო-სადასტურატურო ენის დეკლასიკური მარაგის განვითარების ახალი ერა დგება. დეკლასიკის გამდიდრება ხდება 2 ძირითადი გზით: ახალი სიტყვების შექმნა და სიტყვებისა და ტერმინების ხაროვა ნაციონალურა ენის სხვადასხვა სფეროდან. ნახევსები სიტყვები, ნეოლოგიზმებთან შედარებით, მცირე რაოდენობით იყო, რადგან ძირითად პრინციპს წარმოადგენდა თვით ენის რესურსების გამოყენება.

ნეოლოგიზმები იქმნებოდა სხვადასხვა საშუალებებით. ერთი გრამატიკული კატეგორიოდან მეორეში გადასვლის გზით: არხებით სახელები სუფსართავეებისაგან – l'aimable, le cosmopolite, le singulier და სხვ;

ინფინიტივისაგან – le marcher, le raisonner, le vouloir და სხვ;

Participe présent-საგან – l'existant, le luisant, le disant და სხვ;

Participe passé-საგან – l'estimé, le ridé, le blâmé, l'abusé და სხვ.;

ზედსართავები არსებობი სახელეუბისაგან – des yeux admirateurs, regards observateurs, notre siècle raisonneur და სხვ.;

Participe présent-საგან – la ambulante félicité, la source écrasante და სხვ.;

Participe passé-საგან – narration peignée, trafic réglementé და სხვ.;

სუფიქსაციის გზით:

არსებობი სახელეუბი – arlequinade, façonnage, malfaisance, insignifiance, lourdeur, docteur, sauvagerie და სხვ.;

ზედსართავე სახელეუბი – uovable, facé, costumé, onduleux და სხვ.;

შენიჭი – édifier, manéger, sanctionner, violir და სხვ.;

შენიჭეუბი – brillamment, décidément, lumineusement და სხვ.;

ძალზე პროდუქტიული იყო წიგნური სუფიქსებიც: informateur, fécondation, isolation, capitaliste, vocabuliste, commercial, initiatif, inactif, humoristique და მრავალი სხვა.

პრეფიქსაციის გზით:

პროდუქტიული იყო პრეფიქსი dé- – décadrer, défranciser და სხვ.;

ბერძნული წარმოშობის პრეფიქსი anti- – anti-national, anti-royalisme და სხვ.;

ღაოინური წარმოშობის პრეფიქსი in- – inactivité, inapte და მრავალი სხვა.

სიტყვათხზვა დიდად გააღრმავებული არ იყო, მაგრამ რიგი სიტყვები ამ გზითაც იყო ნაწარმოები: beau – parleur, pourboire, demipolitique და სხვა.

XVIII ს-ის სალიტერატურო ენა გამდიდრდა მრავალი ხალხური სიტყვითა და გამოთქმით: tancer, chuchoterie, verbiage, giter, bambin, pérorant, marmot, escamoter, bafre (= gloutonnerie) და მრავალი სხვა; ასევე გამოთქმები: se battre les flancs, la moutarde monte au nez, enfileur une rue, se faire monstre de tous, manger jusqu'à crever, chiffonner la cervelle, avoir du nez და მრავალი სხვა.

სამწერლო-ხაღიჭერატურო ენაში ფართოდ გამოიყენებოდა საზოგადოებრივი და სამეცნიერო ცხოვრების სხვადასხვა სფეროების ლექსიკა:

ფილოსოფიური ტერმინები:

induction, simplifier, vérifier, ubiquité, agréger, identité, évenüif, parité, provisionnel და სხვა;

მათემატიკური:

angle, isopérimètre, intersection, méridienne და სხვ.;

საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა:

sel neutre, homogène, statique, hydrostatique, mixte და სხვ.;

სამედიცინო:

amaïos, éruption, chyle, régime, saburre, dyscole და სხვ.;

არქიტექტურის:

acanthé, chapiteau, façade, profil და სხვ.;

მუსიკის:

tonique, intervalle, mode majeur, système musical და სხვ.;

ხელობათა:

équarrir, comble, faite, jambe de force, ciseau, maillet და სხვ.

სამწერლო-ხაღიჭერატურო ენა მდიდრდებოდა ასევე სხვა ენებიდან ნახესხები სიტყვებითაც, განსაკუთრებით შრავილრიცხოვანი იყო ინგლისური ენიდან ნახესხობები, რადგან ინგლისის პოლიტიკური და ეკონომიური ცხოვრება, მისი ფილოსოფია და ლიტერატურა ფრანგული საზოგადოებას ცხოველ ინტერესს იწვევდა: მაგ., budje, constable, club, bill, boxe, verdict, comité, jury, jockey, pouing, punch, whisky და მრავალი სხვა. ხაინჭერესთა, რომ ინგლისური ენიდან ნახესხები მრავალი სიტყვა არსებითად, ფრანგული სიტყვები იყო, რომლებიც ინგლისურ ლექსიკაში ძველფრანგული ენიდან შევიდა და XVIII საუკუნეში უკან ბრუნდებოდნენ – ფრანგულ ენაში, შეცვლილი ბგერითი ფორმითა და მნიშვნელობით: მაგ., bougette (= petit sac) > budget, tonnelle (= tonneau) > tunnel, desport (jeu) > sport, esquerre (=jardin carré) > square და სხვ.

იტალიური ნახესხობები, უპირატესად, ხელოვნების სფეროს განეკუთვნებოდა: presto, crescendo, pastorelle, arpeggio, opéra bouffe და სხვ.

ესპანური ნახესხობანი:

azote, garbure, preside, tonadille, sorbet და სხვ.

ლათინური და ბერძნული ნასესხობები:

éduquer, nativité, probe, dramaturge, hydroscope, crôtre და სხვ.

მრავალი თეორეტიკოსი და მწერალი მოხსნეს იქნა უფლებრანული სიტყვების გამოყენებისა, რომელთაგან ნაწილი შენარჩუნებულა თანამედროვე ენაშიც. მაგ.:

aisance, angoisse, aventureux, émoi, producteur, nuageux და სხვ.

საფრანგეთის ბურჟუაზიული რევოლუციის შემდეგ, მრავალმა სიტყვამ შეიძინა ახალი მნიშვნელობა: bourgeois, citoyen, classe, commune, constitution, matérialisme, républicain და მრავალი სხვა.

რევოლუციის შემდგომი პერიოდის პროდუქციული სიტყვებისაგან (-isme, -iste, anti-, contre-, etc.) სუფიქსი მრავალი სიტყვა, რომელთა ფუძეები საკუთარი სახელებიც იყნ და საზოგადო სახელებიც: robespierrisme, maratisme, jacobinisme, dantonisme, fayetisme, rolandisme; ასევე tyranisme, vandalisme, indifférentisme და მრავალი სხვა. თითქმის ყველა ამ არსებით სახელს ჰქონდა -iste-იანი ფორმა, რაც აღნიშნავდა მოცემულ პარტიის, მიმართულების, პოლიტიკურ-მთავარის და ა.შ. მიმდევარს: maratiste, dantoniste, rolandiste, jacobiniste — ამ პოლიტიკური მიმართულების მოქმედ პარტის — marchiste, terroriste, clubiste, décretiste, girondiste, nihiliste, propagandiste, publiciste, égaliste, fédéraliste, ministérialiste და მრავალი სხვა.

თითქმის ყველა -isme-იან და -iste-იან არსებით სახელს ჰქონდა შესაბამისი ზმნური ფორმა -iser თი: marchiser, robespierriser, dantoniser, vandaliser, terroriser, égaliser და სხვ.

-iste სუფიქსთან კონკურირებდა სუფიქსები -in და -ien. ზოგჯერ -ier-იც, რომლებიც ქმნიდნენ დუბლეტებს უკვე არსებულ არსებით სახელებთან, girondin (girondiste), rolandin (rolandiste), jacobin, clémentin, chabotin და სხვ. ასევე: néoien, robespierrien, fructidorien და სხვ., ასევე: jacobinier (jacobiniste) sans-culotier, clubinier და სხვ.

პროდუქციული იყო ასევე სუფიქსები -eur და -ateur, რომლებიც -iser და -er-იანი ზმნებიდან ქმნიდნენ არსებით სახელებს: fraterniseur, septembriseur, échangeur, voteur, gouvernateur, liquidateur, publicateur და მრავალი სხვა.

ფართოდ გამოიყენებოდა -aire, -al, -el, -if, -ique სუფიქსებით ნაწარმოები ზედსართავები: constitutionnaire, guillotinaire, sectionnaire; commercial, dictatorial; conventionnel; députatif, contributif, fédératif; clobique, maratigue, vandaltique, diplomatique და სხვ.

ძალზე პროდუქტიული იყო პრეფიქსები - anti-, contre-, cō-, des-: anticitoyen, anticlubiste, antirépublicain, antidémocratique, antisocial; contre - force, contre - révolution, contre - mouvement; dénationaliser, défanatiser, désaristocratiser.

ახვევ პროდუქტიული იყო პრეფიქსები - in-, im-, ré-, re-: ingouvernable, insoumis; impopulaire, improbable; réacteur, réapposition, récréditer; rejection, repatriatiser.

დამკვიდრდა სიტყვათხსენით ნაწარმოები მყარი სიტყვათშეერთებანი: appel nominal, ordre du jour, veto absolu, veto suspensif, assemblée communale, corps législatif, garde national, juge de paix და მრავალი სხვა.

ფრანგული რეკლუციის დროს დროებით დაიკარგა სხვადასხვა ტიტულების გამომსატკეველი სიტყვები: comte, baron, duc, prince, majesté; ახვევ monsieur, madame, mademoiselle, რომლებიც შეიცვალა სიტყვებით - citoyen, citoyenne. ამავე პერიოდში შეიცვალა კვირის დღეებისა და თვეების სახელწოდებები; მაგ. კვირის დღეების დასახელებები გახდა: promidi, duodi, tridi, quartidi და ა.შ.; თვეების სახელები: nivôse (janvier-ს ნაცვლად), germinal (avril-ის ნაცვლად) და ა.შ.

ბგერათა აღნიშვნები და წიგნში გამოყენებული
დიაკრიტიკული ნიშნები

- ~ - ხმოვნის თავზე, აღნიშნავს ცხვირისმიერობას; მაგ., ã = ცხვირისმიერი ა.
- ~(n) - მიუთითებს, რომ ხმოვანი ნახაღიზებულია; მაგ., ã(n) = ნახაღიზებული ა.
- ˘ - დიაოზის ნიშანი; მაგ., ȓ, Ȕ = ღია e, ღია o.
- ˙ - დახურულობის ნიშანი; მაგ., ȕ, Ȗ = დახურული e, დახურული o.
- [- აღნიშნავს მარცვლის ღიაობას; მაგ., a [= a ღია მარცვალში.
-] - აღნიშნავს მარცვლის დახურულობას; მაგ., a] = a დახურულ მარცვალში.
- ˆ - მიუთითებს ხმოვნის მახვილს; მაგ., á = მახვილიანი ა.
- > - მიუთითებს შეცვლას, ევოლუციას...; მაგ., cantare > chanter.
- < - მიუთითებს წარმოშობას, მომდინარეობას...; მაგ., chanter < cantare.
- ~ - აღნიშნავს მონაცვლეობას; მაგ., lef - lavons
- // - აღნიშნავს დაპირისპირებას; მაგ., dais // dé, ანუ ღია e, აბსოლუტურ ბოლოში, უპირისპირდება დახურულ e-ს.
- ˆ - აღნიშნავს ხმოვნის მარცვლოვანი თვისების დაკარგვას; მაგ., u = არამარცვლოვანი ა.
- .. - ტრემა, ორი მეზობელი ხმოენიდან ერთ-ერთზე, აღნიშნავს, რომ ხმოვნები პიატუსის მდგომარეობაში არიან; მაგ., haïne.
- a - წინა რიგის ა.
- ɑ - უკანა რიგის ა.
- ɛ - რეაუციტირებული e.
- ü - ხმოვანი, რომელიც შეესაბამება ხმოვანს ხიტყვებში tu, luxe და სხვ.
- we - შეერთება ნახევარხმოვანი + ხმოვანი.
- wi - შეერთება ნახევარხმოვანი + ხმოვანი.
- ɨ - აფრიკატი, რომელიც შეესაბამება ქართულ „ჩ“-ს.
- ʎ - აფრიკატი, რომელიც შეესაბამება ქართულ „ც“-ს.
- ɟ - აფრიკატი, რომელიც შეესაბამება ქართულ „ჯ“-ს.
- ɢ - აფრიკატი, რომელიც შეესაბამება ქართულ „ძ“-ს.
- h - ფშვინვა (ასპირაცია).

გამოყენებულ ტექსტთა სახელწოდებების
შემოკლებანი

1. Al. – Sankt Alexius. Altranzösische Legendendichtung des 11 Jahrhunderts. Hgg. von Gerhard Rohlf. Halle, Max Niemeyer, 1950.
2. Al. Chartier – Alain Chartier, Bartsch, p. 285.
3. Al. Chartier, Quadr. – Alain Chartier, Le Quadrilogue invectif. Ed. par E. Droz, Cl. Fr. M. A., 32, 1950.
4. Amyot, Les vies. – Amyot, Les vies des hommes illustres.
5. Anc. et Nic. – Aucassin et Nicolette. Ed. par H. Suchier. 9e éd. Padeborn, 1921; Aucassin et Nicolette. Ed. par M. Roques. Cl. Fr. M. A., 41, Paris, 1936.
6. Bozon – Nicole Bozon, Bartsch, p. 351.
7. C. N. N. – Cent Nouvelles Nouvelles. Ed. par Th. Wright. Paris, 1858.
8. Ch. d'Orléans – Charles d'Orléans, Poésies. Ed. par Pierre Champion. Cl. Fr. M. A., 34, 56, Paris, t. I (1923), t. II (1927).
9. Charr. Traités – Charron, Traités des trois vérités. I, 11.
10. Cliges – Chuestien de Troyes, Cliges. Christian von Troyes sämtliche Werke. Hgg. von W. Foerster. Halle. I Cliges, 1884.
11. Comm. Mémoires – Bartsch, p. 310.
12. Des P. Nouv. récr. – Des P. Cymb. – Des Periers B. Contes ou nouvelles récréations et joyeux devis suivis du Cymbalum mundi, Paris, Garnier, 1870.
13. Deschamps – Eustache Deschamps, Œuvres complètes. Publ. par Queux de St. -Hilaire et G. Raynaud. S. A. T. F., Paris, 1873-1903.
14. Froiss. Chroniques – Jehan Froissart, Chroniques. Bartsch. p. 271.
15. Jean de Condé – Bartsch, p. 256.
16. Herm. Val. – Herman de Valenciennes, Bible de Sapience. Bartsch, p. 71.
17. Mach. – Machaut – Guillaume de Machaut. Œuvres. Ed. Par Hoepffner. Paris, S. A. T. F., t. I (1908), t. II (1911), t. III (1921); Poésies lyriques de G. de Machaut. Publ. par V. Chichmaref. Paris, 1909.
18. Mesnagier. – Le Mesnagier de Paris. Chichm, p. 411.
19. Moralité – La Moralité du mauvais riche. Bartsch. p. 297.

20. Mystère – Mystère de la Passion de Notre Seigneur. Bartsch, p. 302.
21. Noël du F. – Noël du Fail, Œuvres facétieuses. Paris, Daffis, 1874, t. I-II.
22. Perc. – Chrestien de Troyes, Perceval ou le conte du Graal. Bartsch, p. 125.
23. Perceforest – Le Roman de Perceforest. Bartsch, p. 306.
24. Perlesvaus – Perlesvaus, Le Haut Livre du Graal. Ed. par W. A. Nitze et T. A. Jenkins. Chicago, 1932-1937.
25. Rabelais. – Rabelais Fr., Œuvres. Paris, Talandier, s. a. I-II.
26. Rol. – La Chanson de Roland. Publ. d'après le manuscrit d'Oxford et traduite par Joseph Bédier. Paris, 1955.
27. Villon – Fr. Villon, Œuvres complètes. Ed. par Aug. Longnon. Cl. Fr. M. A., 2, Paris, 1930.
28. Шюмм. Шюммарен В. Ф., Книга для чтения по истории французского языка, IX-XV вв., Москва – Ленинград, 1955.

1. Bruneau Ch. „Petite histoire de la langue française“, t. I-II. Paris, Colin, 1955-1958.
2. Brunot F. „Histoire de la langue française“, t. I-XIII. Paris, 1933-1953.
3. Brunot F. et Bruneau Ch. „Précis de grammaire historique de la langue française“, Paris, Masson, 1956.
4. Chigarevskaja N. „Précis d'histoire de la langue française“, Moscou, 1984.
5. Cohen M. „Histoire d'une langue: le français“. Paris, 1950.
6. Darmesteter A. „Cours de grammaire historique de la langue française“. Paris, 1950.
7. Dauzat A. „Histoire de la langue française“. Paris, 1959.
8. Dauzat A. „Précis d'histoire de la langue et du vocabulaire français“. Paris, 1949.
9. Dauzat A. „Phonétique et grammaire historique de la langue française“. Paris, 1950.
10. Fouché P. „Phonétique française“, t. 1-3. Paris, 1952-1961.
11. Foulet L. „Petite syntaxe de l'ancien français“. Paris, Champion, 1923.
12. Gougenheim G. „Grammaire de la langue française du seizième siècle“. Lyon - Paris, 1951.
13. Guiraud P. „L'ancien français“. Paris, PUF, 1963.
14. Guiraud P. „Le moyen français“. Paris, PUF, 1963.
15. Guiraud P. „Structures étymologiques du lexique français“. Paris, 1967.
16. Nyrop Kr. „Grammaire historique de la langue française“, t. 1-6. Copenhague, 1930-1936.
17. Picoche J., Marchello - Nezia Chr. „Histoire de la langue française“. Paris, Nathan, 1994.
18. Skréliina L. „Histoire de la langue française“. Moscou, 1972.
19. Thurot Ch. „De la prononciation française depuis le commencement du XVIe siècle d'après les témoignages des Grammairiens“. Paris, 1881.
20. Vaugelas Cl. „Remarques sur la langue française“. Paris, 1647.
21. Wagner R. L., Pinchon J. „Grammaire du français classique et moderne“. Paris, Hachette, 1962.

22. Wartburg W. "Evolution et structure de la langue française". Leipzig et Berlin, 1937.
23. Zink G. "L'ancien français". Paris, 1990.
24. Катагощина Н., Гурьчева М., Альтендорф К. «История французского языка», Москва, 1976.
25. Шяшмаров В. «Книга для чтения по истории французского языка». Москва – Ленинград, 1955.
26. Щетинкин В. «История французского языка», Москва, 1984.

ს ა რ ჩ ე ვ ი

შეხვეალი	3
ქველშტანგზული მნის პერიოდი (IX-XIII საუკუნეები)	5
სამწერლო-სალიტერატურო ენის ფორმირების დასაწყისი	5
სრდნდო-აღმოსავლური დიალექტების ზოგადი მახა- სიათებლები	8
დასავლური დიალექტების ზოგადი მახასიათებლები	10
პიკარდული დიალექტი	11
შამპანური დიალექტი	13
ფონეტიკა	17
ეოკალიზმი	17
კონსონანტიზმი	23
მახვილი	26
ორთოგრაფია	27
მორფოლოგია	28
არსებითი სახელი	28
არტიკლი	33
ზედსართავი სახელი	40
ნაცვალსახელი	42
ზმნა	48
ზმნიზედა	62
ხინტაქსი	64
სიტყვათშეერთება	64
წინადადება	66
მარტივი წინადადება	66
რთული წინადადება	69
ლექსიკა	71
სიტყვაწარმოება	73
ძველფრანკული პერიოდის ტექსტები და პრაქტიკული საგარჯიშოები	77
Serments de Strasbourg	78
Séquence de Sainte Eulalie	80
Chanson de Roland	83
Le roman de Tristan	90
Aucassin et Nicolette	95

ხაშუაღწერანბული მნის პერიოდი (XIV-XV საუკუნეები)	99
ფონეტიკა	101
ორთოგრაფია	104
მორფოლოგია	106
არსებითი სახელი	106
არტიკლი	107
ზედსართავი სახელი	111
ნაცვალსახელები	112
ზმნა	118
სინტაქსი	124
სიტყვათშეერთება	125
წინადადება	126
მარტივი წინადადება	126
რთული წინადადება	127
ლექსიკა	130
პრაქტიკული ხაერჯიშოები	136
Guillaume de Machaut	137
Jean Froissart	139
Eustache Deschamps	142
Charles d'Orléans	144
François Villon	148
აღრეულ ახალწერანბული პერიოდი (XVI საუკუნე)	152
ფრანგული ნაციონალური სამწერლო-სალიტერატურო ენის ფორმირება	152
ენის ნორმალიზაციის პრობლემა	154
ფრანგული სალიტერატურო ენის (მხატვრული ნაწარ- მოებების ენის) სრულყოფის პრობლემა	155
ფრანგული ენის წარმოშობის პრობლემა	158
ფონეტიკა	159
ორთოგრაფია	164
მორფოლოგია	167
არსებითი სახელი	167
არტიკლი	169
ზედსართავი სახელი	170
ნაცვალსახელები	171
ზმნა	176

სმნიზედა	185
ხინტაკსი	186
სიტყვათშეერთება	186
წინადადება	190
ლექსიკა	198
პრაქტიკული საფარჯისშეება	205
François Rabelais	207
ახალფორანაუზი (კლასიკური) პერიოდი (XVII-XVIII საუკუნეები)	214
ფრანგული ნაციონალური სამწერლო-საღვთისმეტყველო ენის ნორმალისზაცია	214
ფორმეტკა	221
გოკალიზმი	221
კონსონანტიზმი	225
ორთოგრაფია	230
მორფოლოგია	231
არსებითი სახელი	231
არტიკლი	233
ზედსართაუი სახელი	234
ნაცვალსახელები	236
ზმნა	238
უპირო ფორმები	245
სმნიზედა და წინდებუდი	247
ხინტაკსი	250
სიტყვათშეერთება	250
წინადადება	251
მარტივი წინადადება	251
რთული წინადადება	253
ლექსიკა	256
ბგერათა აღნიშვნები და წიგნში გამოყენებული ღიაკრიტიკული ნიშნები	262
გამოყენებულ ტექსტთა სახელწოდებების შემოკლებანი	263
ბიბლიოგრაფია	265